

BARABÁSI LÁSZLÓ

SZÉKELYEK ÖSTÖRTÉNETE

CREDO

A székelység történelmének általam leírt anyaga a vasfüggőnynél is erősebb elhatárolódás mindazzal szemben, amit el kellett szenvedjek csak azért, mert magyar voltam, de elsősorban székely. Mindig a hátsó sorokból kellett nézzem a jó káderlapokkal rendelkező társaim ünnepeit. Aztán, amikor apámnak leállították az utolsó teherautóját, és beállt egy gyárhoz gépkocsivezetőnek, engem is beengedtek a Vörös Paradicsomba, már nem voltam osztályellenség. De mindent nem felejtettek el. Azt, hogy székely vagyok, hogy kényszerlakhellyel kerültünk Gyergyóba, hogy szemmel kellett engem tartani. Az egyetemi felvételimet is a rajoni néptanács elvtársai határozták meg. A marosvásárhelyi főiskola történelem-magyar karára adtak ajánlást. Akarva-akaratlanul történész kellett legyek, tanuljam a dák elméletet, dicsőítsem azokat a személyeket, akik minden lehetséges alkalommal népem mézárósi voltak. Ez annál is nehezebb volt, mert volt egy alapos „előképzettségem”, amit szüleimtől kaptam. Anyámtól megtanultam a magyar népdalokat, operett slágereket, de elsősorban Kossuth Lajost, Horthy Miklóst, a magyar bakát megéneklő dalokat. Apám a kezembe nyomta Garcza György könyveit, melyek közül családi Bibliám lett a „Talpra magyar”. Azt is megtanították, hogy tartsam a számat, ez csak a miénk, a családé, belső ügyünk.

1956-ban én is a rádió mellett kucorogtam. Éppen kamaszodó kölyökként nyaggattam a környezetemet, hogy menjünk segíteni. A székelyek megmagyarázták: mi a határon nem tudunk átmenni, nincsenek gépfegyvereink, a dolgunk, hogy titeket felneveljünk, és itt maradjunk ezen a földön. Amíg itt vagyunk, tudunk tenni egymásért. Ha börtönbe kerülsz, vagy a sírba, később szépen megemlékeznek rólad, de utódaid nem fognak futkorászni apád udvarán. Úgyhogy, mit kérnek, add be, s a szádat fogd be. Igyekezz mindig testvéreid között maradni.

Akkor még nem tudtam, hogy egy erősen összetartó, nagy tömeg a székelység, amelyik minden tagjára odafigyel. Segítik egymást, de követelnek is. Ha úgy érezték, hogy tenni tudsz népedért, keményen toltak előre. Ha bigott kommunista lettél, hamar kitörted a nyakad. A sajátjaid buktattak le. Úgy kellett menni az árral, hogy ne válj hordalékká. A dolgod az volt, hogy fenntartsd a néped hagyományait, értékeit. Nem kellett kiállni a gátra, mert elsodort volna az ár. Ha lehajtottad a fejed, feltűnés nélkül nagyon sokat adtál azoknak, akik rád hallgattak. Mindezt úgy, hogy senkinek kárt ne okozz.

Nagyon sokszor kivették a kezedből a döntést, de a neveddel igyekeztek igazolni önmagukat. A kötelező történelmi kiállításokat Bukarestből érkezett ideológusok vizsgálták felül, és címkézték újra a kiállított tárgyakat. A csíkszentkirályi szarmata kincsből dák kincs lett. A gót harcos csontvázát eltüntették. Végül Ceausescu testvére, a félanalfabéta tábornok elvtárs

személyesen ellenőrizte le a kiállításunkat, és a változtatások ott maradtak a kiállítótermekben. Nekünk ehhez semmi közünk nem volt, még a román származású régészeinknek sem. Később igyekeztek a nevemhez, a nevünkhöz kötni a torzításokat. Elsősorban mindezen kikényszerített bemutatás mód a hamis dákö-román elméletet volt hivatva igazolni a székely történelmi vidéken. Ki mert volna ellenük szólni? Abban az időben élet-halál kérdése volt a tét.

Ez a kétlakiság nagyon erős lelki megpróbáltatás volt évtizedeken át. De végig magam mellett éreztem az emberek szeretetét, segítségét. Az irigységét is. Mélységesen szántam azt a maroknyi egyént, amelyik a peremre szorult, mert nem tudta teljesíteni székely környezetének elvárásait. Az ilyen megkeseredett embereket ma is ismerjük. Ők a háttérből jelentgetők, az értetlenkedők, és a magukat mindentől elhatárolók. Én még tőlük sem határolom el magamat. Sajnálom őket.

De elhatárolom magamat a szemenszedett hazugságokon alapuló történelemírástól. A diktatúrák csápjai által kikényszerített mindennapoktól. Akkor is, ha a legelfogadhatatlanabb eszméket komoly tudományos címekkel rendelkező egyének tartják fenn a mai napig.

Miután Ceausescu Romániájából kiebrudaltak, azonnal írni kezdtem. Hogy mi volt a korábbi véleményem, azt bizonyítják a székelységről, a világ népeiről közölt könyvsorozataim, melyek visszhangra találtak a magyar olvasók szívében. Ezekben az írásokban egészen pontosan tükröződik elhatárolódásom a Habsburg kancellária által kitalált propaganda történelmekről, legyen az dákö-román elmélet, vagy a besenyők által idekergetett magyarok rémmeséjétől.

A székelyek történelme látszólag rendhagyó tényeken alapszik, de mindenik kézzel fogható, leellenőrizhető. Meghökkenítő. Az évszázadokon át, ellenünk hangoztatott műlegendák, üres „tények”, elferdített történelmi igazságok halálos ellensége vagyok. A bizonyítékok ott vannak a könyveimben. Tessék elolvasni a „Hol vagytok székelyek” című kötettől kezdve az „Emberiség története” című sorozaton át az alább bemutatott kötetig írásaimat, melyek teljes bizonyosságát adják a valós magyar és székely történelem iránti megingathatatlan elkötelezettségemnek.

Óriási ellenfél gárda zúdult rám

. Megköszönöm nekik, mert azt bizonyítják – amit írok, az hatásos.

Sajnálom, hogy a csíkszeredai múzeum igazgatói tisztének viselése idején nem tudtam megakadályozni, hogy az illetékességi területemen feltárt régészeti anyagokat a valótlan dákö-román kontinuitás igazolására használják. Mindettől elhatárolódom, és vallom az 1990 után megírt könyveimben hirdetett felismeréseket.

Barabási László

SZÉKELYEK ŐSTÖRTÉNETE

Amit tudhattunk...

Jól tudjuk, hogy az Úr teremtette Ádámot, az oldalbordájából Évát és így született meg az emberiség. Mindenki egy nemzethez tartozott és egy nyelvet beszélt. Mikor Nimród a híres nyilas Babilonban tornyot akart építeni, hogy felérjen az égbe, az úr összekeverte a nyelveket. Így jöttek létre a mai nyelvek ősei.

De azt is ugyanúgy tudjuk, hogy egy majom leszállt a fáról, két lábon kezdett járni, beszélni és szerszámokat használni. Ki hol szállt le olyan nyelvet beszélt. Aztán a népvándorlások idején összekeveredtek.

A két magyarázatot ma egyformán tanítják. A 19. század végéig kialakított történelemírás hatásosan keveri. Sőt, igyekszik egy időlécbe sorolni az „eseményeket”. Megállapítja, hogy vannak fejlettebb népek. Uralkodó nemzetek. És mindég is voltak. Ezeket tisztelni kell és kiszolgálni őket.

Mindezt gyönyörűen sikerült elsőfokú világszemléletté tenni. De aztán jöttek a vasutak, gőzhajók, rádiók, televíziók, repülőgépek és végül az internet. Ma egy kis szobából megismerheted a világot. És mi lett belőle?

Felborult a jól kialakított, határokkal, katonákkal, tollforgatókkal fenntartott elmélet rendszer. A világ különböző részein csoportok jöttek létre, akik meglepően világos képet kezdtek rajzolni az emberiség múltjáról. Teljesen más előjellel. Szerintük nincs született uralkodó nemzet. Csak ember van. És az ember nem gonosz, csak azzá nevelik, vagy arra kényszerítik. A különbözőségek érdekesebbé, az azonosságok egységesebbé teszik az emberiséget.

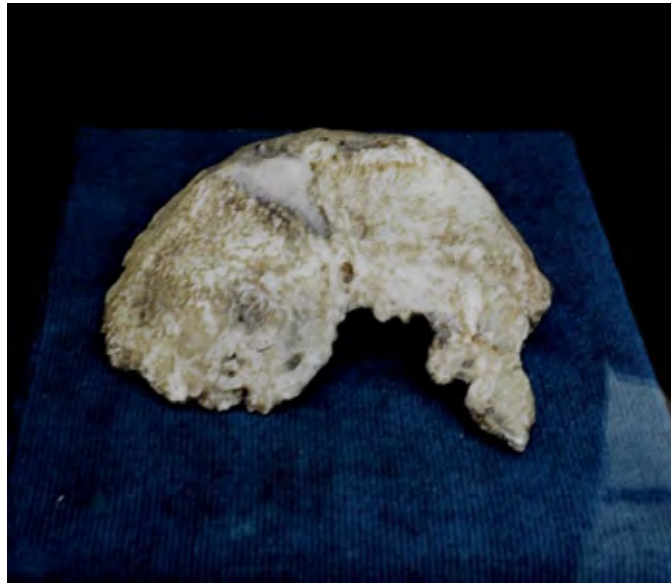
Tanulmányozzák mindkét elméletet. A bibliai változatnál kiderült, hogy gyökerei nagyon mélyre nyúlnak. Az ősi, sumérok által közvetített tudást mentették át napjainkra az ózsidó, majd a bizánci bibliába. Mindenki a saját értelmi szintje, érdekei szerint. Legendák, példabeszédek gyakorlatilag a világegyetem, a föld keletkezésétől, az ember megjelenésétől Krisztusig vezetnek. Ha a különböző népek legendáit is mellétesszük, kialakul egy nagyon is valós világkép. Ha elfogadjuk az eddigi történelemírás ésszerű állításait is, derengeni kezd a valóság.

De az új felborítja a mereven beállított időrendet. Tény, hogy kétféle millió évvel ezelőtt már kőszerszámokat használtak őseink. Akkor **„Az egész földnek egy nyelve és egyféle beszéde volt”**¹

Ezt jelzik Vámos Tóth Bátor 'Tamana' térképei is, a világszerte azonos nyelven érthető helynevekkel.

Van egy másik fogódzó is a kutató számára. Vértes László Vérteszőlősen felfedezett egy emberőst. A laboratóriumi eredmények szerint 270 – 800 ezer évvel ezelőtt élt. Az agya nagyobb volt, mint a mai emberé. Körülötte feldarabolt zsákmány, tűzhely nyomai, kőszerszámok, és egy lábnyom is. Samunak nevezték el. Hivatalosan egy - magyarországi, egyenesen álló, értelmes - előemberről van szó.²

¹ Mózes I. könyv 11. fejezet 1. vers. Magyar Bibliatanács Bibliafordító Szakbizottsága.
² Homo erectus seu sapiens palaeohungaricus

1- Homo erectus seu sapiens palaeohungaricus Samu

Samu olyan kőeszközöket használt, amiket állítólag 40000 évvel ezelőtt kezdtek használni az emberek. De hát, Samuka akkor még nem tudta, hogy milyen illetlen dolog megcáfolni egyes tudósokat. Egyidőben élt a Pekingi ősemberrel. A mai kínai főváros mellett 40 km.-re megtaláltak egy nagy barlangot az akkori ember csontjaival – de nagyon sok kőszerszámmal. Marokkövek, kaparókövek, nyílhegyek halmaza jelezte, hogy itt egy nagy raktár volt legkevesebb 300000 esztendeje.

A helység neve Csu-ku tien. Kelet Mongóliában ugyanilyen raktár volt –

a

2. Pekingi ősember

helység neve Ku-ku tyin³ A Keleti Kárpátok külső peremén van Ku-ku ten. Ugyanilyen raktár volt. De mit jelent a név? Az ősember még nem ismerte a többes számot, ezért azt felsorolással fejezte ki. Sok kő az ő nyelvén kő-kő-nek, kű-kű-nek vagy KU-KU-nak hangzott. És a tin, ten azt, hogy odatette? Ennek az ősnyelvi értelme = mellett. Számunkra ma is tisztán érthető - kő – kő – mellett.

3. Marokkő stb. a pattintott kőkorból.

Telekiné Kovács Zsuzsanna Erdély őskori történelmét eredeti okmányokból olvasta, tanulmányozta és vizsgálta, és azt tapasztalta, hogy Ptolemaios Dácia (Erdély) lakosságának országát „Kau-ko encio”-nak nevezte. Régészünk kimutatta: ha kihagyjuk az „encio”-t, akkor „Kau-ko”-t kapunk, amely nyelvünkön „kő-kő”-t jelent s amelynek értelme a megduplázott hegy. Az említett dokumentum Dácia rómaiak általi elfoglalása után úgy 20–30 évvel íródhatott. Ugyancsak Kovács Zsuzsanna fedezte fel, hogy Ammianus Marcellinus elbeszélésében – ahol a római Valens császár gótok elleni háborújáról ír – Erdélyt szintén Kau-ko-nak nevezi. (Ammianus Marcellinus: Res Gestae. III. 413 old.)

A sumir KO, KA és KAU szavak értelme ugyanaz, mint a magyarnak: kő. A sumir nyelvben a többes számot a szó kettőzésével fejezték ki. Így a Kau-ko kő-kő hegyeket jelentett, ahogy a székelyek még ma is nevezik a hegyeiket. Számos erdélyi hegy neve „kő”-vel végződik, úgymint Ünőkő, Szárkő, Siposkő. Az itt példának hozott csúcsok mind 1600–2000 méter magasak. Ha a Kaukázus hegység tőszavát – kau – kiemeljük, akkor a név az Erdély elő-sumír nevével egyezik meg.⁴

Vegyünk egy másik kifejezést. A-cheuli (a- kő -li (k) leletek Spanyolországban. Nagyon jól tudjuk, hogy a mai napig is a hagyománytisztelő nyelvjárások nem használják a barlang szót. Helyette azt mondják **a kőlik**. Másik példa a Franciaországban található Chelles-i lelőhelyek neve. Ott követ lehet lelni. Írjuk le magyar helyesírással. Ke-les, vagyis kő-les, kőlelőhely, ahol követ lehet keresni. Ne felejtjük el, hogy a mai

³ Ide szoktak elmenni az emberek tőlünk zabot hegyezni.

⁴ *Botos László: Hazatérés. 115 old*

élő nyelv sokkal árnyaltabb az ősi nyelvnél, és több százezer év távlatából szól hozzánk egy-egy helynév. Ez alatt az idő alatt, nem csak emberek – népcsoportok is születtek és haltak ki. A helynév megmaradt. Még az után is, hogy később megjelent egy– az ősnép nyelvétől eltérő beszéddel élő– nép.

A 7-6000 éve a Himalája közül megjelenő sémi pásztornépek útvonala, térben és időben, a folyamközéig tartott. Az ősnyelv és a korai sémi összehasonlítása közös eredetet, de egy nagyon korai elszigetelődést mutat, mely évtízezredek tartott.

I.e. 2800 körül felborítják a sumér mezőgazdasági társadalom életét, nyelvét. Legalább 16 évezreddel Nimród után. Több mint öt évezreddel Hunor és Magor korától, Róma alapításától. Ne ijedjünk meg a nagy évszámoktól.

„A sémik elől menekül a lakosság egy része. *Kényszer-vándorlásuk folytán Mezopotámiából Kínába keltek át, arra a területre, amit most Tibetnek hívunk. A sumir vándornép nyelvén Tibet Tő-Bő-Taj volt. A sumir és a magyar nyelven is a TŐ jelentése valaminek a töve, alja. E helyi viszonylatban a hegynek a töve. A BŐ értelme széles, nagy, tág. A TÁJ értelme térség, kilátás, hely, helység. Az a nép, amely K. u. 612-ig itt lakott, tő-bő-táj népnek hívatott. A kun herceg 612-ben összeházasodott a kínai királykisasszonnyal. Ekkortól kezdve a népet a kínaiak és a kunok elnyomták.*

Felsorolva néhány tibeti királynevet, látható, hogy e nevek egyeznek a sumir, szittyá, hun, szabír és magyar nevekkel, egyben földrajzi elnevezésekkel is.

Királynevek: Kos, Láto, Tori, Palkor, Nyatri, Csogyal

Helységnevek: Kun, Tar, Must, Korum, Jura, Gura

Tavak nevei: Sarovár, Leli, Kasa, Korum

Tibeti tartományok nevei: Szech, Kan, Kagyu, Sima, Ladag, Urga, Nyurga, Bartok

Családi nevek: Shatra, Tompa, Sur, Gyali, Csap, Punk, Pala, Rampe. (Szelényi Imre: Sumer-magyar rokonság München, 1961. 27. old. (Douglas and Jenks: The History of Nations. NY. VII. China. 4 old.⁵

Kitűnő szakembereink ma már kimutatják az emberek rokonsági fokát, valamint anyagi és szellemi kultúrájának milyenségét az évezredek távlatából. Pontosan, tudományosan. De... a történelmet a suméroknál (nem olyan régen) és az egyiptomiaknál kezdjük tanítgatni, jól elhatárolva minden egyes terület és időszak történelmét. Megkeressük az egyedi jellegzetességeket, és így tele vannak könyveink égből pottyant népekkel.

Pedig az ember szépen beírogatta a földbe a saját történelmét. Csak ki kell olvasni és összehasonlítani az azonos korokból feltárt leleteket. Megvan a történelem.

* * *

Régi, vagy pattintott (hasított) kőkorszak. Ősünk gyűjtögetett, halászott, vadászott. Az Acheuli leletek szerint az ember vadásztáborokat és állandó jellegű lakótelepeket létesített. Egy ilyen tártak fel a mai spanyolországi

⁵ Botos László kiegészítése

Torralba település melletti tó partján. Elefántot, orrszarvút, vadmarhát, szarvast, lovat ejtettek el lakói.

Itt kapcsolatot tételezhetünk fel a kárpát-medencei ősnéppel, mert egyik legfontosabb szerszámuk alapanyaga az obszidián volt, melynek eddig feltárt lelőhelyei Tarcal, Tokaj, és a Hont megyei Csitár község határában voltak. A feltárások ezeken a helyeken nagy telepeket találtak.

„A kárpátmedencei lakótelep környékén a tudományos kutatók félhold alakú csont- és kőkaparókat találtak, melyek nyelei szarvasagancsból készültek, s ugyanott különböző nagyságú munkatelepeket, ahol e munkaeszközöket előállították. Ez mutatja, hogy már a Würm két jégkorszaka közötti (interglaciális) korban a Kárpát-medencében a földművelés oly széles körben folyt, hogy az ehhez kellő szerszámok nagybani előállítására volt szükség. Az emberek itteni tevékenységeik olyan előrehaladottak voltak, hogy egy falurendszerben éltek, a különböző eszközök készítésével kapcsolatban egymásra voltak utalva, és így fejlődtek ki a mesterségek. A Hont megyei Csitári-hegységben nagy mennyiségű kőszerszámok kerültek elő, mind egymás mellé rakva, betakarva, mintha itt raktározták volna. Mindegyik új volt, kész a használatra. Szántás közben véletlenül fedezték fel a szerszámokat, amelyeknek kora a III. Würm jégkorba vezet vissza. E csiszolt kőszerszámok korábbiak a csiszolt kőkorszak (neolitik kor) eszközeitől.

Külön meg kell jegyeznünk, hogy ilyen jól kidolgozott kőeszközöket, melyeket a Würm-korban itt a Kárpát-medencében használtak, máshol a világon nem találtak, bár hasonló tárgyakat felfedeztek a Kárpát-medencén kívül, de ezek mind egyszerűbbek, nyersebb kivitelben, és sokkal későbbi korból származnak. Ezek után azt következtethetjük, hogy a Kárpát-medencében a paleolithicum-kor az originacien időszak, a Würm I. és II. jégkorszak közötti korban már találunk nyílt területű települést és kezdetleges földművelést. Ez volt az első földművelés a földön. A kárpát-medencei ősnép volt az, aki elsőnek hagyta el a barlang biztonságát, és megkezdte a nyíltszíni települést.

Természeti megfigyelések nyomán kezdték el, fejlesztették ki a földművelést, és rájöttek a földművelőeszközök nagybani előállításának szükségességére. (Toronyi Etelka: A Kárpáti-medence, Buenos Aires, 1974, 10 old.) E fejlődés váltotta ki a dunai ember kereskedelemre való termelését, már K. e. 5500-ban. Marija Gimbutas szerint kőszerszámokat találtak egy boldogkőváráljai gödörben, „a falu lakói különösképpen kőszerszámok előállítására és azok kivitelére szakosították magukat.” (Gimbutas, Marija: The Civilization of the Goddess, New York, 1991) (Botos László: Hazatérés. 98 old.)

. Csodálatosnak tűnt, hogy még a székelyföldi Csíkban, Moldvában is kerültek elő az ottani obszidiánból. Mikor jobban utána nézünk, kiderül, hogy az obszidián út jóval korábbi, mint a borostyánút. De ugyanott van a balatoni kecskekörömként ismert kagyló is. Ékszerként került az ősi kereskedelmi hálózatba.

Fényes Elek írja, hogy az obszidián és a só kereskedelmi útjai a Kárpát-medencéből indultak, a borostyánkő-, gyöngy- és selyem utak a Kárpát-medencét szelték át, és jutott el Európa minden lakott helységébe, mivel ezen

járatok mindig sűrűn lakott területet igyekeztek választani. (Fényes Elek: Magyar geológiai szótár)⁶

De ha kitermelés folyt, kereskedelmi szállítás, oda elég sűrű településhálózatra volt szükség.⁷

Ha térképre tesszük egy olyan terület településeit, melyet aprólékosan végigkutatnak a régészek az elmúlt 100 esztendőben, azzal a jelenséggel találkozunk, hogy két település között a távolság legtöbb hat-hétórás gyalogút volt.

Mi barlanglakóként tartjuk számon őseinket. Miért? Mert a barlangok megőrizték az emberi ottlét nyomait. Nem fújta el a szél, nem mosta el az eső, nem nőttek be a növények. A szabad ég alatti települések általában favázás építkezésekből álltak, melyeket agyaggal tapasztottak be. Ha a tető elrohadt, attól kezdve 10-20 éven belül az egész épület nyomtalanul beolvadt környezetébe. A másik nyom ami fennmaradt, hogy az emberek csak bizonyos ideig éltek egy településen. Amikor észrevették, hogy elég nagymértékben károsodott a környezetük, elhúzódtak az állatok, ritkult a növénytakaró - új telephelyet kerestek, és miután átköltöztek, felgyújtották az előzőt. Ennek nyomait megőrizte a föld. Nem kell messzire menni például. A Kárpátok keleti oldalán, hosszú évtizedeken át folytatott ásatások világosan bizonyítják.⁸

Kőeszközök, barlanglakások, fából, venyigéből épített, náddal födött házak. Mégis az emberiség ezt az időt tartja aranykornak. Az isten aranyembereket teremtett e földre. Ezt a görögök írják. De hát még nem ismerték a fémeket? Mitől volt aranykor? És itt van a kulcsa a székelység történelmének. Az aranyembert ne külsejében, hanem gondolkodásában keressük.

Az ősi közösségek egymással kapcsolatot tartottak, azonban ezek a kapcsolatok mellérendelő viszonyként jelentek meg. Egyetlen csoport keretén belül is **mellérendelő a viszony**. A település keretében családi házak épültek. Körkörös alakban. Háttal kifelé, mintegy sorban állnak, védik a településeket a szélről, vadállatok támadásaitól. Néha két-három, vagy több ilyen kört hoznak létre, egymás mögött. Közepében tér. Egyetlen ház sem nagyobb, vagy kisebb, mint a másik. Tehát nincs kiemelkedő fontosságú személy a közösségben. Mindenki egyenrangú.

*Az ősi kereszténység felvétele előtti időben a mellérendelő életformában éltek magyar őseink. Erről bővebben Cser Ferenc kutatása alapján: A magyar műveltség szemléleti módja (kézirat) A Magyarországtudományi Intézet honlapján: www.magtudin.org.*⁹

Ehhez a gondolkodáshoz ragaszkodtak (-nak) az ősnép gyermekei minden körülmények között. A vezető a közösséget szolgálja. Nincs a többi fölé emelve. Nincsenek pártok. Ha pártszerű szerveződés jelenik meg valahol, valamikor, ott a közösségi szellem megszűnik. Demokrácia. Népi demokrácia. Pufogtak a jelszavak. A szó első része népet, a második uralmat jelöl. Kin, min uralkodik a nép? Még a természetben sem, mert önmagát a

⁶ Botos László kiegészítése.

⁷ Állítólag itt voltak a szlávok, akiknek nyelvét, kultúráját a legjobb indulattal sem találjuk Cirill és Metód fellépése előtt.

⁸ Számomra a legnyilvánvalóbb adatokat a Piatra-Neamti régészek tárták fel nemzedékeken át, akik a mai Moldva területén fellelhető Kukuteni kultúrát kutatták.

⁹ Botos László kiegészítése.

környező világ részének tekintette. Úgy gondolt rá, mint bármelyik embertársára. Honnan tudhatni? Még nem találták fel az időgépet. Menjünk el egy eldugott faluba. Az első ember, akivel találkozunk várakozó tekintettel néz ránk. Ha olyan hangnemben szólítjuk meg, mint barátainkat, munkatársainkat akkor máris otthon vagyunk. Viszonozzák a gesztusainkat. Ha kibukkan belőlünk a diplomás „nagyfiú” azonnal leírnak. Többezer éves hagyományokba gázoltunk. Nem emberek vagyunk, még előljárók sem – funkcionáriusok.

De nemcsak nálunk maradt ez fenn! Az évezredekkel ezelőtti ember nyomait megtaláljuk a spanyol, francia barlangokban, észak-afrikai sziklarajzokon, a székelyföldi Tászk-tető feliratos kövein¹⁰, Szibériában, a hunok nagy birodalmának helyén, Ordosban. Szerszámok, csontmaradványok, rajzok mellett, egész jó festményeket láthatunk. Amerikában a hatalmas építkezéseket. Ausztráliában az őslakosok legendáit, veselkedési, gondolkodási szokásait. A mai napig tartják, hogy **az ember nem lehet a föld tulajdonosa**. A föld tartja el, tehát a föld az ember tulajdonosa. A földhöz tartozik és nem fordítva. A mellérendelő viszony és a földanya – anyaföld szentsége, ha burkoltan, tudat alatt, láthatatlanul is, de ma is él.

„Az ősi magyar rag, az „A” értelme: folyó. Sok magyar, azaz kárpát-medencei folyó neve végződik a-ra, például Duna, Tisza, Száva, Dráva, Morva, Mura, Rába, Rábca, Zagyva, Galga, és Mezopotámiában az Eufrátesz hajdani sumír neve Baranya volt.

Telekiné Kovács Zsuzsanna 1967-ben (Ann Arbor, Michigan) a 27. Nemzetközi Orientalista Világkongresszuson megismertette a Duna ősi nevét, amely a sumír termékenység Istennőről kapta nevét – ISTER. 1973-ban a 29. Sorbonne-i Orientalista Világkongresszuson újabb sumír földrajzi neveket mutatott be, amelyeket a Kárpát-medencében fedezett fel.

A mezopotámiai Nap-Isten neve SAMAS, megtaláljuk a Szamos folyó nevében. A NAP szó minden változás nélkül maradt fenn a magyar nyelvben mint nap és mint Napoka, Kolozsvár ősi nevében, amely magába foglalja a nap és a kő szavainkat. (Kolozsvár Rumániában Cluj-napoca nevet kapott.) (Botos: Hazatérés. 115 old.)

Dr. Nagy Sándor elemzi az ősi településneveket és vízzel kapcsolatos edény és ívó eszközök neveit. „Tarcsa: Kielemezve Tar-cso, annyi mint tartó vizet, vagyis víztartó. Tiszta sumir képzésű és jelentésű ősi szó. A régi Nagymagyarország területén hét ily nevű község van. Egy található a régi Vas-megyében, a mai Burgenlandban. Híres fürdőhely, mert kétféle gyógyforrás bő vize bugyogott fel már sok ezer év előtt ott. Az egyik szénsavas, a másik kénsavas. Mint telephely is, már néhány ezer évvel megelőzte a magyar honfoglalást. Nevet is az az ősnép adott neki, amelyik "cso"-nak nevezte a vizet, csuhának a vízhatlan felsőruhát, csupornak, csöbörnek és kancsónak a víztartó edényt, csónaknak a vízi járművet, csatornának a vízvezető árkot, csutorának a nyakba akasztható vizes edényt, amelyikből idővel bortartó edény lett.

¹⁰ Friedrich Klára, Szakács Gábor: Tászk-tetőtől a bosnyák piramisokig. Budapest. 2007

Igaz, hogy a mai magyar is így nevezi ezt az edényt, de már nem tudja, hogy miért, pedig az ősi neve víztartót jelent, mert az őseink már akkor is ivott vizet belőle, amikor még a bort nem ismerte, csutora tehát akkor is volt, mikor a bornak híre se létezett.(. . .) messzeható őstörténet árad ki egy kis csutorából. Ilyen őstörténet tör elénk Tarcsa nevéből is, mert azt is csak az a nép nevezhette el, amelyiknek nyelvében a tarcsa szó víztartót jelentett és még akkor mikor a víznek a nép ajkán "cso" volt a neve. Tarcsa nevű falu van még Mosonmegyében, Pestmegyében, Békésmegyében a Körös vize mellett Köröstarcsa, Biharban Értarcsa és Háromszékben Tarcsafalva.

Ezek a szavak pedig csak azt az egy igazságot hirdetik és bizonyítják, hogy ugyanaz a nyelvű nép élt az egész Kárpát-medencében már akkor, amikor a vizet "cso"-nak hívták."

(Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának története. 1956. 66 old.)¹¹

* * *

Naptár a fejünk fölött

Mikor is éltek őseink, akiket már megőriztek a megmaradt eszközök, legendák, épületek maradványai? A mai időszámításunkat nem egészen 500 esztendeje használjuk. A legendákban csillagképek pontosítják az időt.

Nyilas – Ménrót apánk - 21600 éve (i.e. 19600) az első szakrális vezető. Még nincs alá és felülrendeltség. A vezető „pontifex”¹², vagyis hídverő az ég és föld között. Közösségét szolgálja. Emberi személyiségét csak Krisztus megjelenése szürkítette valamelyest. A sumérok Gilgamesnek, a görögök a szkíta Herkulesnek nevezik. Erre az időre jelzik a befejezetlen „toronyok”, vagyis a zingatok, „csonka” piramisok építését.

¹¹ Botos László kiegészítése.

¹² Ma a pápa legfontosabb címzete. Kapocs az ég és föld között.

4. Nimród hegy szobrai és a pelazg oroszlánok.

A hagyomány néha jelképeiben emlékezik. A jog bekötött szemű istennője, aki a görög legendákban maradt fenn egy mérleget tart a kezében.

5. A jog istennője (Justitia)

Mikor írhatták le az első törvényeket? Mikor szorultak háttérbe az ősi jogszokások? Mérleg csillagkép – 17200 – (i.e. 15200) ekkorra tehetők Manu törvényei? És ki mérlegel? Istennő. Miért? A görögöknél állítólag férfiak bíráskodtak. Igen ám, de az ősnépeknél a papok és a bírák a nők voltak. De ezt honnan tudták i.e. 1000-800 körül az Észak-Afrikából megjelent görögök? Vagy az i.e. 600 körül az Albán hegyekből kimenekített latinok? A déli szkítáktól, vagyis a pelazgoktól. A Pannóniából délre húzódott etruszkoktól, akik a balkán őslakosai voltak.

Az Oroszlán – magaru – 13000 – (i.e. 11000) korában kialakul a papi rend különleges képzése az addig egységes társadalomban. Magasfokú és több szintű, tartalmú tanítást vezetnek be tagjaik számára. Vallási, bírói szolgálat mellett orvosok, csillagászok, tanítók, fazekasok, később kovácsok. Mindenki a saját tudása szerint szolgál.¹³

¹³ Fél századdal ezelőtt figyeltem meg, hogy a székely városkámiban ismerőseim nagyrésze munkába ment reggel. De a tisztviselők a polgármestertől, orvosig, vállalatigazgatótól, a kapusig, az utászig szolgálatba.

Ikrek korának eseményei – Hunor és Magor –8600 (i.e. 6600) a Magos- Magyar elkülönülése tevékenységük szempontjából. Ekkor jelenhetett meg a papi kaszt és a faluőrök¹⁴ az iker földrészen. Romulus és Rémus – megalapítják a nagy római szentélyt. Ekkor még a szikulik az egyetlen kimutatható népesség Itáliában. A későbbi latinok szerint „olyan régiek, hogy a földből születtek” Az évezredek át használt köeszközök pattintói, majd csiszolói gyönyörű agyag edényeket, szobrokat, sőt kőházakat is készítettek.

Ebben az időben érkezik szkítiába Hunor népe, ahol „...az ő nyelvükön beszélnek (az ottani népek)”¹⁵ Vagyis ez volt a második „honfoglalás”. Mert az első bizony még az emberiség megjelenésének hajnalán történt. És mit találtak?

A mai Székelyföldön „1950-ben az Olt folyó völgyében egy ősi várost, Erősdöt ásták ki Háromszék közigazgatási területén, ami **Kr.e. 6000-ben** városrendezési terv szerint, széles utcákkal és tágas terekkel épült. A lakosság kényelmes, több szobás lakásban élt, a házak kertekkel voltak körülvéve. Az épületeket szép kerámia kályhákkal fűtötték, melyeket az épület közepén helyeztek el. A ház bejáratát fafaragással díszített kapuval szépítették.(mint a mostani székely kaput.) Ezeknek a többezer éves házaknak majdnem tökéletes másai a mai székely házak. Egy székely ház büszkesége még ma is a faragott (székely) kapu és a kerámia tűzhely, mint ahogy ez 6000 évvel ezelőtt is volt... Erősd romjai között a régészek égetett, mázas kerámiát találtak, kígyózó-hullámvonalas díszítéssel, amely egyezik a jelenleg is használt székely kerámiamintával. Több hasonló domborműves kerámiatárgy került elő állatdíszítő motívummal a Körös-kultúra központjából. Ugyancsak hasonló a kidomborodó kerámia más kulturális központból, Európában csak éppen 3000 vagy 4000 évvel későbbi korból.

1967-ben egy másik megtervezett várost ástak ki a Vaskapu környékén, Lipinski-Vir-ben. A régészek 41 épületet tártak fel, amelyek mind Erősdhöz hasonlóan tervszerűen épültek. Külön kiemeljük, hogy nemcsak a Lipinski-Vir építkezés azonos az Erődsdi rendszerrel, de a házak stílusa és az itt talált kerámiadíszítés is ugyanaz. Ezen kívül 33 kis emberszobrot is leltek. A szobrok megmunkálása (vésése) fejlett művészetre vall: fejeik kifejezők, egyéniek és arcukon egy ódon mosoly is észlelhető. Hódmezővásárhely térségében és más helyeken, a Nagyalföldön számos hasonló tárgy került felszínre, amelyek szinte megegyeztek vagy másai voltak az erősdinek. Kökénydombon a régészek feltártak egy színes fejetlen női szobrot, melyet „Kökénydombi-Vénusz”-nak neveztek el. E szobor kora kb. 7500 év.”¹⁶

Az 1800-as években Dr. Torma Zsófia gyűjtögetni kezdte erdélyi birtokán, Tordoson a patak által kimosott kerámiákat. A Schliemann által közölt trójai leletekkel azonosította. A német régészek azonnal felfigyeltek és meglátogatták a helyszínen. Megállapították, hogy a trójai kultúra elődjének tárgyi bizonyítékait találta meg a bárónő. Európai szenzáció volt. Csak a magyar mameluk történészek hallgatták és tagadták el minden eszközzel. Ma

¹⁴ Katonai kasztnak ismerjük. Az újkorig fennmarad a keleti székelység és a kozákság életmódjában, jogrendszerében.

¹⁵ Tárih-i Üngürüşz (a magyarok története) az 1500-as évek első felében Fehérvár (Belgrád) bevételekor talált latin nyelvű krónikát írja át törökre II. Szolimán szultán belső embere Mahmúd Terdzüman

¹⁶ Botos László: Hazatérés, Magna Lingua, USA, 98-99. old. (Toronyi Etelka, I.m. 16 old. és Torma Zsófia: Avar nyomok Erdelyben)

is csak a Kolozsvári Múzeum román történészei állítottak össze vándorkiállítás anyagából, melyet egyetlen magyar területen működő erdélyi múzeum sem mutatott be.

Tordostól egy félórai autótút Tatárlaka. Nicolae Vlassa kolozsvári régész 1961-ben az ásatás alsó rétegében 28 darab agyagszobrot és 3 talizmánt talált. Mivelhogy égetett agyag volt, az írás jól látszik. A szobrokról csak annyit, hogy hajviseletük azonos a székely, vagy kun viselettel. Kétfelé fésült haj a tarkón varkocsba fonva. Mi talán jobban ismerjük a kínai harcosok külsejéből, vagy akár a japán szamuráj fejdíszéből, amelyet 'szaka nyaki'-nak nevez saját nyelvén. Pedig még Orbán Balázs leírja az 1800-as években, mint az öregek viseletét székelyföldön. Az amulettek óriási nemzetközi feltűnést keltettek, miután kiderült, hogy i.e. 5000 évvel helyi agyagból készültek, úgy hogy agyagba rótták az írásjeleket és utána kiégették. (V. Titov, régész) És mindezt a sumér kultúra megjelenése előtt ezer esztendővel.¹⁷

Tehát itt fejlett gazdasági, társadalmi élet volt már korábban.

Kínát már említettük úgy 300000 évvel korábbi állapotában. Később kik éltek arrafelé? Egyetlen név jelzi keleten, hogy van egy forrás. Az eredet. Úgy ejtik ki, hogy hun. Tavakat melyből patakok folynak ki – csáng – hu. Vagyis a folyás forrása. Ez a második ismert név – a mi kiejtésünk szerint csángó. Az az ember csoport, amelyet modern szóhasználattal úttörőnek nevezünk. A Kínai Krónikák 4800 évvel korábban dsongoknak, majd szakáknak, kuszuknak, kiangoknak nevezik. Számos 'törzs' pontosabban nemzetségnév marad fenn a korai korszakból.¹⁸

A fémeszközök megjelenésével többlettermelés, társadalmi megosztódás jön létre Kína területén is. Kiskirályok, diktatórikus uralkodók. Azonban északról állandó lovasbetörésekkel, sőt vezető családok betelepülésével fékezik a folyamatot a katonai demokráciában élő szomszédok. Fenntartják az ősi szakrális szokásrendet. A földművelővé vált letelepedett hunok összeházasodnak szomszédaikkal. De a kölcsönhatás a hunokra is érvényes. Ezáltal kialakul a kisebb államokból álló Kína déli területén az egységes gondolkodás, mely alapja lett a birodalom későbbi létrejöttének. Egymást egyre jobban megértették. Vu Ling alkirály hun ruhában és hun kísérettel látogatja meg szomszédaikat. A vele lévő krónikások jegyzik le először a hun nevet. Pontosabban az általuk használt írásjegyek olvasata 'Hunor'.¹⁹ Ne felejtsük el, évezredekkel vagyunk az iker csillagkép kora után. Tehát nem újdonság a név.

Ennél tovább mennek napjaink kutatói „Az észak-kelet kínai (mandzsu) kutató a hunokat egyenesen a kínai kultúra megalapítónak, létrehozóinak tartja. Egyben azonos népnek a szkítákkal”.²⁰ Li Po-szo kötetében fényképekkel, rajzokkal bizonyítja, hogy a mai emberi alapkultúra az egyetlen ősnéptől származik. Minden esetre az első ismert, sőt ma is létező, fallal teljesen körülvett országnyi terület az a hun szakrális vidék – Ordosz. A Kínai Nagy Fal védelmi jellegének hasznát leginkább a kereskedő karavánok látták.

¹⁷ Bővebben –Botos László i.m. Az írás feltalálása c. fejezetében

¹⁸ Baráthosi Balogh Benedek 1930 ban kiadott tanulmánya. A hunok három világbirodalma

¹⁹ I.m. 35-36 old.

²⁰ Li Po-szo: I. Szkíta örökség II. Szkíta szellemiség. Farkas Imre könyvkiadó.

Bizonyos távolságokban kereskedelmi kapuk nyíltak, mögöttük kézműves és kereskedő telepek.

Első szakaszban a hunok életterét kelet- és közép- Ázsiában lehet kimutatni. A tibeti fennsíktól keletre a Huang – Ho nagy kanyarjától védett Ordosz fennsík nagy szakrális területet alakítottak ki, melyet teljesen bekerítették nagy védő falrendszerrel. Tőle délkeletre a Kínai Mezőség, a mostani nap birodalom alapnépességének bölcsője. Ide hozza tetemes vízmennyiségét a Chang - Jiang is. Mára már tisztázott, hogy a mezőségen kialakult államocskáknak lakossága elsősorban hun származék, mely egybeolvadt az ott lakó bennszülöttekkel.²¹

Tőlük keletre Korea népe, aki ma is tartja a turáni rokonságot a magyarokkal. Ők telepítették Japánt. Az első szakaszban létrejött népalakító központok Mongólia, Tibet, Mandzsúria, Ujguria.

Az első időkről nincs írásbeli tudósítás egy központosított hun állam létezéséről. De amikor írnak róla, már régi uralkodó dinasztiával rendelkező, a legaprólékosabban megszervezett nemzeti társadalommal találkozunk. Náluk is kialakul a társadalmi rétegződés, de a több évezredes közösségi jogszokások alapján. A legkisebb egység a család volt. Megélhetési lehetőségeit elsősorban az állattenyésztés, zöldség-, árpa-, zab-termesztés biztosította. Aránylag nagy területen fekvő legelői teljesfokú önállósággal (autonómia) rendelkeztek. Ez későig fennmarad a székely porta, tízesek, falvak és székelyföld önállóságában, sérthetlenségében. A család biztosítja a hunok életének gazdasági alapját. Feladatkörök szerint is feloszlottak. Az állattenyésztők katonáskodnak saját lovaikkal, fegyvereikkel. A fém- és díszített bőrből készült eszközök, szakosodott kézműves családokat bizonyítanak. I. e. 275-ben már uralkodó családról tudósítanak a Kínai krónikák. Thobán senyő hatalmas területen, jól megszervezett, erős birodalom vezetője. Fia Mo-Tun, hun nyelven Bátor, a keleti területeken azt a nagyságot érte el, amit Attila később nyugaton. Vele kezdődik a hunok második világbirodalma, a hogy a székely világjáró történész Baráthosi Balogh Benedek leírja.

Ne úgy képzeljük el, hogy létezik egy mai fogalommal ismert állam. Nincs fizetett hadsereg, adószedés, államhatár. Az élettéren belül tájegységekként élő családok megválasztják saját vezetőiket. Gazdasági erejüktől függően felszerelnek és kiképzésekre küldenek egy bizonyos számú lovaskatonát. Ha a kiképzésnek vége, és nincsenek hadi cselekmények, ezek visszatérnek a család gazdasági tevékenységéhez. Több tájegység alkot egy földet (mi székek és székelyföldként ismerjük saját vidékünkön.) Ezek a vidékek önálló külpolitikát folytatnak. Portyáznak. Legtöbbször saját szomszédaik ellen. Ha őket támadják meg, szövetségbe tömörülnek. Törzsbe, amelyik egy tömény (tumen), vagyis tízezer lovas harcosból áll. Hadnak is nevezik. Legtöbbször három – négy törzs szövetsége alkot egy sereget. Itt három had vesz részt egy csatában s a negyedik a tartalék. Ez a hadiszervezet fennmarad az összes rokon népeknél. Legtovább a mongoloknál.

A területek vezetői maguk határoznak, hogy részt vesznek-e a hadműveletekben. A legjobban Attila birodalmában lehet nyomon követni ezt a jelenséget.

²¹ Figyeljük meg évezredek távlatából. A mi fülünknek ismerős a Huang (magas forrás, hun magasság) és a Chang (Csáng = folyó, elfolyó) is.

Most még a kínai krónikák nyomán követve, érdekesen alakul a feudalizálódó kelet történelme. A hun-kínai háborúk a feudális urak terjeszkedésének krónikái. De legtöbbször részrehajlók írásaikban. 119-ben Itisza senyő idején a kínaiak két nagy sereggel indulnak a hunok ellen. 50-50. ezer lovas és állítólag néhány százezer gyalogos, meg szekeres katona. A vezetőik lovak száma 140.000 volt. A szekeresek állataival együtt 270.000. Az egyik had a Góbi sivatag északi részénél ütközik meg a hunokkal. A senyő megsebesül, mire a hunok visszavonulnak. A másik a senyő székhelyét támadta meg, ahol a hunok 70000 embert vesztek. Írják a krónikák. Tehát óriási győzelem, hadizsákmány stb. Igen ám, de határkapuk felügyelőinek nyilvántartásai szerint, kiment összesen 270000 ló. Vissza csak 30000 jött, alig 8%-a. Még egy ilyen győzelem és Kínában csak számár maradt volna. Az áttelepülni akaró hunokat rangjuknak megfelelő ellátással, földdel és egyéb juttatásokkal igyekeztek megtartani. Csak ők rendelkeztek külön legelőkkel. A kínai lovasság belőlük állt ki. Nagyműveltségű embereknek tartották őket. Igyekeztek vegyes házasságokkal mind jobban beolvasztani a déli lakosságban. Manapság derült fény ezekre a jelenségekre. Habár szinte egy évszázada ismerjük. De ma a Távolkelet jelentős gazdasági nagyhatalma, dél-Korea büszkén hirdeti Turáni eredetét. Közeli rokonságát a nyugati hunokkal a mai Hungáriából. Japán szintén. A magyar olvasó elé a kiváló nyelvész és India szakértő Aradi Éva a távolkeleti államból tudósít a hun kultúra és vezetők utódainak jelenlétéről. A hunok egy olyan indulást biztosítottak keleten, mely megóvta őket a nyugati társadalom nagy belső tragédiáitól. Indiai kutatókkal együttműködve elénk tárja a mai India mai gondolkodásának hun gyökereit.

„A "Hunok Indiában" (2005) című könyvében Aradi Éva részletesen ír az Indiát, Baktriát (ma Afganisztán) és Kelet Iránt Kr.e. 580-tól Kr. u. kb. 600-ig (ekkor dőlt meg végleg uralkodásuk) hódító heftalitákról, azaz a fehér hunokról. Legnagyobb királyaik Toramána és fia: Mihirakula voltak. Mai utódaik a nyugat-indiai Rádzsasztán tartományban élő rádzsputok (a hun harcosok leszármazottai) és a pásztoraikból származó gurdzsárok, akik a nyugat-indiai Gudzsarát tartomány nevét is adták. Több Hun szóval kezdődő falvaik vannak. A rádzsput klánokból legalább 3 klán hun származású, de régi természetvallásukból csak a Napisten és a Földanya tiszteletét tartották meg. Szép Napisten templomaik léteznek, ahol most is szertartásokat végeznek.

Az "Egy szkíta nép: a Kusánok" (2008) című könyvében Aradi Éva egy másik szkíta néppel, az Indiát Kr.u. 20-tól, 320-ig hódító kusánokról írt, akik csodás aranyérméikről, gazdagságukról, a buddhizmust bőkezűen támogató adakozásaikról voltak híresek. Valójában a heftaliták részbeni ősei, tehát így kapcsolódnak őseink rokonaihoz, ugyanis a heftaliták legyőzetésük után csatlakoztak az avar törzsszövetséghez és kb. Kr.u. 600-ra, elfoglalták a Kárpát medencét, ők voltak a magyarság elődei az ázsiai hunok (Attila után).

A szerző mintegy 50 tanulmányt írt, melyek egy része Indiában, a többi Erdélyben és Magyarországon jelent meg. Most írja Indoszkíták című könyvét, melyben a kusánok előtt Indiát elfoglaló szkíta törzsszövetségről számol be. A könyv 2012 szeptemberében jelenik meg.²²

22

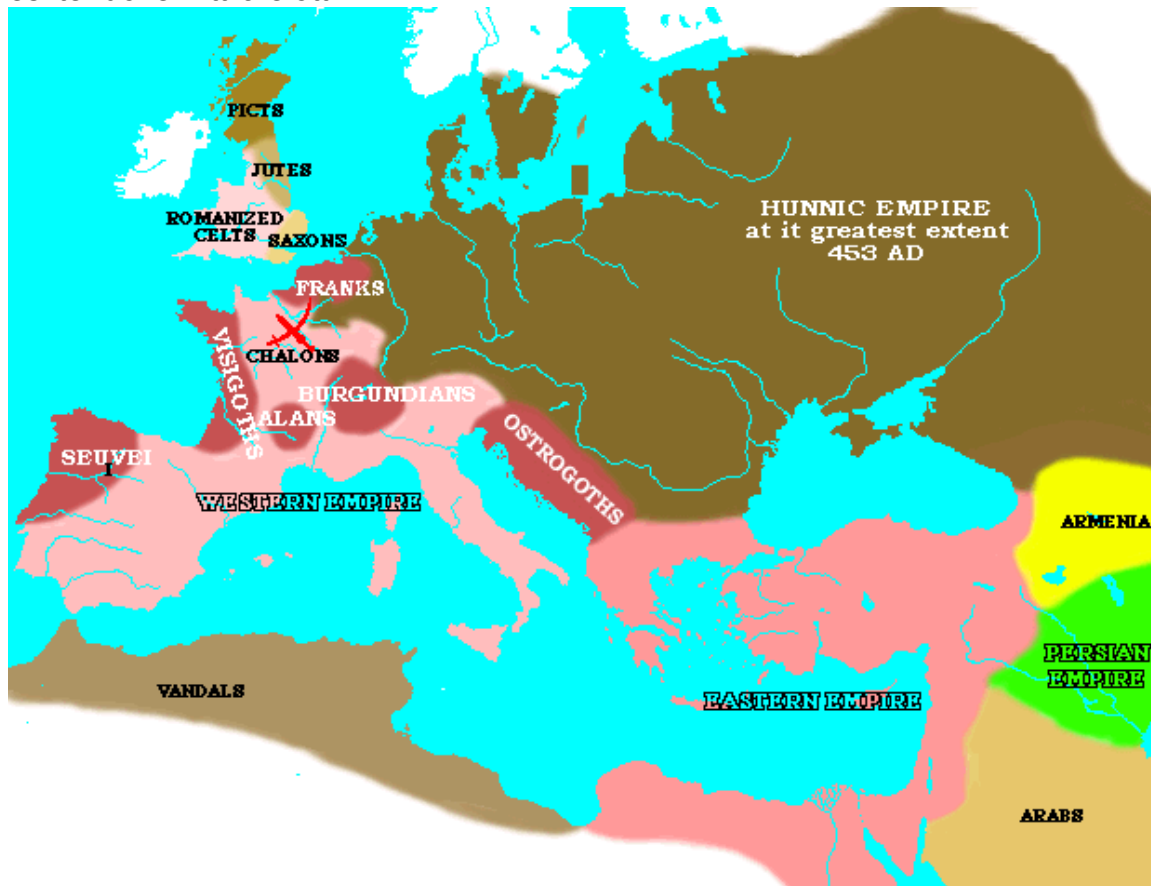
Botos László kiegészítése.

Bátor senyő hunjainak keleti birodalmát különböző kutatások mind nyugatabbra találják meg. Az Aral tó és az Urál hegység vonalára jelölik nyugati határát, az 1930-as évek forrásai.

* * *

A 20. sz. végén a törökök hatalmas egyetemi központot hoztak létre Kazahsztánban, a hun-türk népek számára. Az előadások nyelve többnyire török, orosz, angol nyelv. Kutató csoportjaik tagjai még legalább egy nyelvet beszélnek. Az internet megjelenésével, fejlődésével lépést tartanak. Nagyon régi a honlapjuk, amit állandóan frissítenek, minden tudományágban, köztük a történelemben is. Leellenőrzik a legújabb elméleteket. Rendelkezésükre áll szinte egész Ázsia régészeti és írott emlékei. Annyira meghökkentő következtetések vannak, mint korábban, Lev Gumiljov leningrádi kutatónak, vagy napjainkban a mandzsu kínai Li Po-szo-nak. Leellenőrizve a fiatal nyugati kutatók munkái alapján, állításaik azonosak. Tehát nemzetközi szakcsoportok munkájának eredményei. Több térképüket igyekszem bemutatni. Az első Bátor senyő utódbirodalmának térképe több mint ezer esztendővel Attila előtt.

6. Lásd www.turkicworld.org a török világszervezet által közölt térkép

Később állítólag a birodalom felbomlott, de akkor honnan kerültek elő évszázadok múlva a mongolok, a törökök, akik Magor népét – a magyarokat – testvérüknek tartották? Honnan a szkíták, akik utódai ma is hunoknak vallják

magukat? Mert a keleti hunokkal egyidőben beszélünk nyugaton a szkítákról, de a mai Svédország területén csak a hunokról. Hatalmas technikai tudással rendelkező gazdag államok léteztek ezeken a vidékeken, évszázadokon át. Mindannyian Turáni nyelvet beszéltek. Suméroktól a hettitákig, kazároktól magyarokig, törökökig.

7. A Korezmi lovas

Nyugatabbra a Kárpátoktól Ázsiáig terjedt a Kazárok nagy birodalma. Innen jött – hívásunkra - Árpád apánk hadaival.

A harmadik nagy hun vezér Attila egyenesen Európa közepén született. Apja itt volt hun senyő, vezér, király, mondjuk, ahogy akarjuk. Anyja itt született az őslakósból és itt is temették el. Attila nagykirály mellett sok területi király (nemzetségfők) nevét ismerjük. Honnan ez a nagy hun bőség egyszerre Európában? Attila kiűrtette Ázsiát? Nem. Már korábban is itt éltek. A Nagykirály csak jobban összefogta a nyugati hunok népét, mint korábban elődei. Nézzük meg a nyugati hun birodalom térképét Európában. Bejegyzi a keleti, vagyis az Etelközről származó gótokat, valamint a nyugati, vagyis az Erdélyből származó gótokat az Adriai tenger és az Atlanti óceán partjaira. Köztük a nyugati birodalom. Mi úgy tudjuk, hogy a Nyugat Római birodalom. De az akkor már nem létezett csak, mint földrajzi fogalom, számunkra. A gót vezetők irányítják ekkor már őket szinte ezer esztendeig. Sokan germánoknak mondják. De kinek a germánjai, mert Strabón ókori földrajztudós szerint a nevük a germen, vagyis rügy, hajtás szóból ered. Ők meg a szkíták hajtásai. A többi már eléggé érthető.

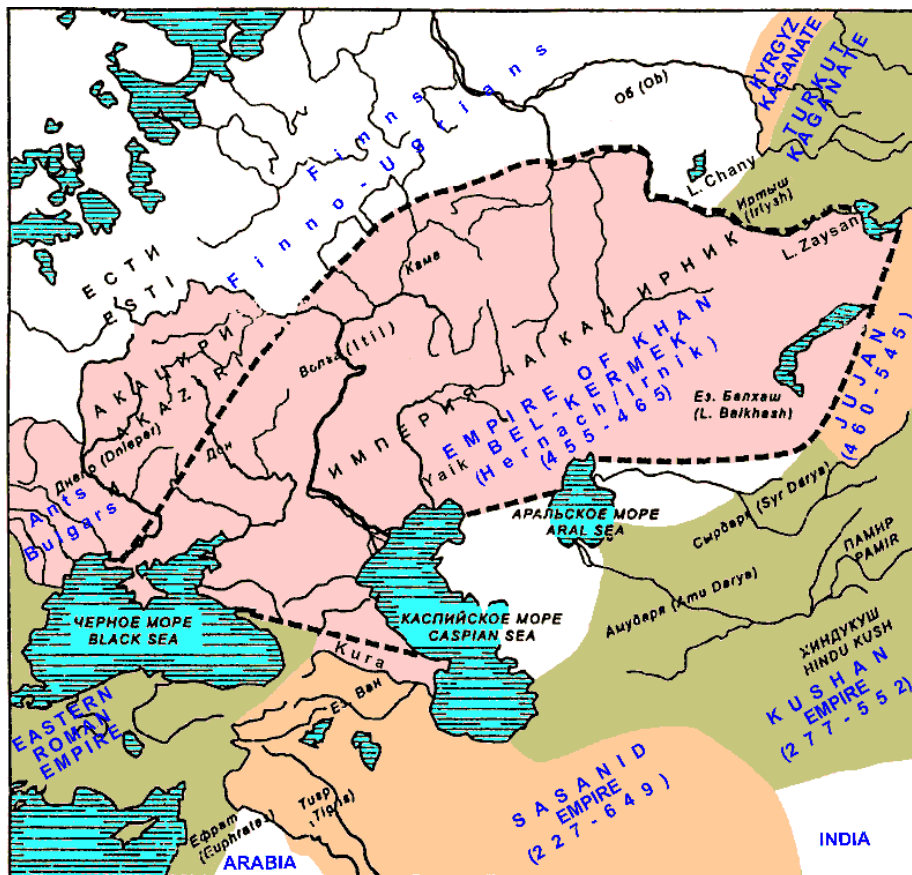

8. A hunok Attila korában

Attila halála után nem tűntek el a hunok. Nem pusztították el egymást testvérharcban. Sőt! Csaba²³ királyfőről azt írjuk, hogy visszament nagyapjához Bizáncba. Manapság kiderült, hogy arrafelé ment, de tekintélyes birodalom vezetőjeként a szomszédságába. Még Attila halála előtt. Irmik kán birodalma 455-465 között erős hun nemzetségeket fog össze. Tehát Csaba és Aladár harca a hataloméért későbbi kitaláció. Korezmben megnősül.

²³

Irmák, Irmik, Bel -Kermek a neve. Mi vezérnek, vagyis Csabának nevezzük.

9. Csaba királyfi birodalma, az orosz történészek kutatásai nyomán

Ha a Korezmi civilizációt vizsgáljuk, kiderül, hogy óriási többemeletes házakat építettek városaikban. Vitézkötéses kabátokat viseltek. **Hetven**, fallal megerősített, **várost** tartottak számon. Technikai, kulturális hatásuk máig is kisugárzik.

Feleségével Kijevbe tért vissza. Utódai Árpád vezetésével újból a Pannon medencébe jöttek, amikor szükség volt rájuk. Itt addig csak a népnevek változtak a 19. sz.-i történészek íróasztalán.²⁴

Nézegetve térképeket feltűnő, hogy mindenikben benne van Erdély, Moldova, Havasalföld, a Fekete tenger északi és nyugati partvidéke. Vagyis hun szkíta vidékek. Mindenhol megtaláljuk a szakákat, vagyis az őrző védő tevékenységre szakosodott népeket. Orosz kutató összehasonlítja az ismert koraközépkori rovás ábécéket: a hun, bulgár, avar, kazár, alán, orkoni türk, heftalita, turáni és a Eseg, Esegels, Szeklert. A székelyt a Tisza kultúrában Murfatlarnál is bejelöli²⁵. De ennél is meglepőbb a hun neveket felsoroló tanulmánya a történész csoportnak.

²⁴ A hunok és Eurázsia népeinek történelmét a szerző nyomon követi „Az emberiség története” című négykötetes munkájában. FRIG kiadó Budapest.

²⁵ Soslambek Baichorov Stavropol 1989 nyugat türk alfabeth. 2) Murfatlar bortermő vidék a Dunától északra a Fekete Tenger mellett Dobrudzsa vidékéhez közel. Ehhez tartozik a fent leírt Erösd, a Vaskapu környékén, Lipinski-Vir és Moldvában a Kukuteni kultúra.

Kanita (Kaniska) címszó alatt írja: Dobrudja is a historical land of seklers. Magyarul nézzük a mondat első felét is:” i.e. III-II. Pénzt veret Kanita (Kaniska) Dobrudzsában, amely a székelyek történelmi földje.”²⁶

* * *

Aranyemberek

A Kukuten, Tisza, Erősd kultúra, később megjelenik a Kréta – Mükénéi kultúrában és a Földközi - tengeri nagy kultúrkör alapját képezi. Furcsának tűnik, de a régészeti leletekből láthatjuk, hogy a Moldvai, Erdélyi, a Tiszai kultúra összességében a kőkor legfejlettebb kultúrája, amely ezer esztendővel a folyamközi özönvíz, kétezer évvel a Kréta-Mükéné előtt már fejlett kézműves technikával, írással rendelkező anyagi szellemi műveltség. A görögök megjelenéséig még évezredek vannak. Ez már bele nyúlik a Bika – Baál kultusz – 6800 – (i.e. 4800)-tól a Közép-Európai és földközi tengeri nagy kultúrkör népének a pelazgnak (palóc) és nemzetségeinek korába. A bronzkorba.

Dr. Toronyi Etelka szerint az elő-székelyek a mázas kerámia munkálata közben fedezték fel a fémolvasztás eljárását. Mivel a fémek olvasztásához 1700 C-fok szükséges, melyet az elő-székelyek a mázas technika kivitelezésekor alkalmaztak, így nekik már megvolt a hőtechnikájuk. Ezt igazolja a Kárpát-medencében előkerülő nagy mennyiségű bronztárgy. Továbbá az, hogy az itt kiásott, majdnem minden, rézszerszám a csiszolt kőszerszámok másolata. (Toronyi Etelka: A Kárpáti medence.)

A felcsíki Balánbánya indulása körül nagy zavar volt a 19. sz. –tól. Valamit nagyon el akartak titkolni. A hivatalos történészek kialakítottak egy szívfacsaró történetet, hogy Opra János Timafalvi oláh pásztor fedezi fel az 1700-as évek végén. Holott már a név is beszél. Baál – án, vagyis Baál magassága. Érdekessége, hogy évszázadokon át Balán havasán folyt a kitermelés. Körülötte kerültek elő az alacsony olvasztó kemencék. Egyszerű szerkezetek voltak, de magas mesterségbeli tudásról tanúsítottak. Ott minden egymás mellett van. A rézérc, az Olt vize, fenyőerdők, mészkő, agyag. Más nem is kellett. Miután megrakták a kemence alapját és emelték a falait, rétegesen rakták bele a tűzifát, az ércet. Kúpalakban haladtak felfelé. A tetőn aránylag szűk füstnyílást hagytak. Alul egy kis ajtót, amelyet agyagkolbászból tekert lappanccsal zártak el. Azért e forma, hogy a nagy tűztől ne hasadjon el. Ugyancsak alul volt a befúvó nyílás, melybe állatbőrből készült fújtató nyomta a szükséges szelet. Még manapság is használták kovácsműhelyekben, templomi orgonáknál stb.

A X. században Magyarország a kohászatban jártas volt, bizonyítja a Somogy-megyében feltárt sok olvasztókemence. Somogyban régészek felderítették telephelyeket, amelyek fémművelésre utalnak, pl. Vasas, Ötvös, Kovácsi, Vértes stb. Gömöri János régész Zamárdon olvasztókemencét tárt fel fúvócsövekkel, salakkal egyetemben, amelyet avarkorinak tartott.

*Stammler Imre 1989-ben Faisz területén sok olvasztókemencét fedezett fel. E telephely még Árpád-kori magyar nevet viseli. E feltárásokat azóta az MTA 1997 elfogadta.*²⁷

²⁶

www.turkicworld.org. Scythian vocabulary in the sources

Az ércet elég apróra törték, mert csak a kőzet felszínén lévő rézet tudták leolvasztani. Óriási mennyiségeket pörköltek, olvasztottak. A salak ma is egész dombokat alkot, az Olt bal partján. A későbbi korokban többször megpróbálták őrléssel dúsítani a hasznos-anyag tartalmát. Miután kiégett a kemence, betörték az agyag lappancsot és kifolyt a rózsaréz. Egy jókora réz lepény. Ezeket olvasztották kisebb kemencékben és öntötték formákba.²⁸ A fennmaradt tárgyak finomsága, azonossága viaszvesztéses eljárásra enged következtetni. Ezt a kort már népekhez kötik. A legmagasabb mesterségbeli tudást a hun-szkíta népek fejlesztették ki.

10. A térkép jobboldalán a rézkori leletek sűrűsége az Olt és a Maros forrásánál.

Nézzük meg ezt a térképet. Amikor készült, napjaink kutatói közül még senki sem állította, hogy Balánbánya létezett a rézkor elején. De a leletek sűrűsége szépen oda vezet.²⁹

A szkíta fémművesség hazája Erdély. Francia kutatók szerint 2-3000 évvel korábbiak az itteni leletek, mint a nyugat Európaiak. Dr. Endes Miklós 1840.-ben³⁰ a Balánbányai rézkitermelés kezdetét a bronzkorra teszi. Dr. Roska Márton a gyergyószentmiklósi 10. darab kettős ellentett élű rézcsákány együttes előfordulását azzal indokolja: „Hogy e csákányokat egyhelyütt ilyen tömegesen lelték, annak az a magyarázata, hogy a szomszédban vannak a balánbányai rézbányák, melyek a rézkorban is művelés alatt állottak.”³¹ 1953-ban Csíkszentdomokoson kerülnek elő ugyanolyan hun csákányok. Ezeknek a vegyi és színkép elemzését elvégeztettem múzeumigazgató koromban. Az anyag összetételéből kiderült, hogy tényleg a balánbányai felszíni kibúvásokból, illetve termérszéből készültek. Honnan lehet megállapítani?

²⁷ Botos László kiegészítése.

²⁸ Másképp a formába öntés eléggé elterjedt tevékenység volt székelyföldön.

Különböző korokból mézeskalács, sajt, szappan, viaszgyertya - formák maradtak fenn székelyföldön, melyeket agyagból, vagy keményfából készítettek. Eleinte szakrális jelképek lehetnek áldozati étkezéseknél. Ezek az áldozati istentiszteletek velejárói. Annyira, hogy egyes német nyelvterületeken a konyha és a templom szó szinte összemosódik ma is.

²⁹ Botos László. Hazatérés 196 old.

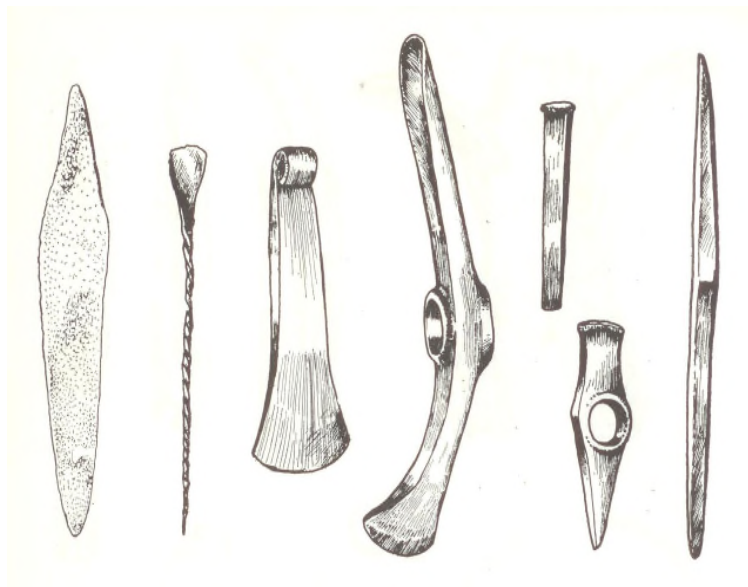
³⁰ Nemzeti Társalkodó. Kolozsvár, 1840. I. félév 203. old.

³¹ Orbán Balázs I. kötet 93 old.

Minden, nem kevert anyagból öntött fémtárgy összetétele annyira egyedi, mint az ujjlenyomat. Magában tartja az érctelep jellegzetes anyagait, pontos százalékban.³²

X

11. Rézkori eszközök, középen a kettős ellentett élű hun csákány, amit első sorban fizető eszközként használtak.

Ugyanezek a kettős ellentett élű hun csákányok szintén jelentős mennyiségben kerülnek elő az Olt mentén a sepsiszentgyörgyi múzeum kutatási köréből. Érdekessége, hogy 0,0096% arzént tartalmaz, 0,58 egység ólmot, 60 g/t ezüstöt, ezen kívül bizmutot, nikkelt és 0,38 egység cinket. Ezzel bronzkeménységűvé váltak az itt olvasztott, öntött tárgyak. Rúd formájában előkerültek Moldva területén is a kukuteni telepek ásatásakor. Rézkori bányászaink szikla oldalára rótták fel a tudnivalókat. Írott kőnek nevezi ma is a vidék, pedig 1870 előtt a bécsi Rothschild ház kezébe került bánya igazgatója szétrobbantotta. Erdélyben és a szomszédos hegységekben az aranykitermelés is nemsokára követte a rezet. Olyan nagy mennyiségben, hogy a sumér és egyiptomi aranytárgyak alapanyaga innen származott.

Csobánczi Elemér írja, hogy megmunkált antimon- és aranytárgyat találtak az egyiptomi II. Kheneri fáraó sírjában. Csobánczi idézi A. R. Burne-t, aki állítja, hogy a két fém, az arany és az antimon nem egyesül, csak egy harmadik elem, a tellurium keverékével. A geológusok csak három helyet tudnak a világon, ahol mind a három fém együtt található természetes formájában, az ércben. E lelőhelyek Ausztrália, Észak-Amerika és Zalatna, Erdély. (Csobánczi Elemér: Ősturánok, Garfield, NJ. 55-56 old, Burne, A.R.: Minoans, Philistines and Greeks. London, 1930, 78 old.)³³

Onnan lehet tudni, hogy tellúrt tartalmaz, melyet az erdélyi telepeken kívül csak az É.- amerikai és az ausztráliai bányákban lehet megtalálni. A kerámiák mellett előkerült rézrúdacsok, kettős ellentett élű hun csákányok

³² Barabási László: Balánbánya története 17. old.

³³ Botos László kiegészítése.

előfordulási rétegei szerint ezek a tárgyak jóval a 'hivatalos' rézkor előtt készültek.

„Erre a következtetésre jutott Dechelette, a híres francia bronzkorkutató. A bronzkori tárgyak lelethelyeiről és idejéről egy névsort készített. Bemutatja, hogy a legkezdetlegesebb bronzkori készítményt Nyugat-Európában Kr.e. 2000-re datálják, ugyanakkor a kárpát-medencei bronztárgyakat, melyeket a székelyek gyártottak, Kr.e. 4000-ból származtatják. A Torontál megyében talált fokoson székely rovásírás jelei láthatók, amely Kr.e. 5000. évből való.”³⁴

A rézkor kezdetén egész Európában csak az alábbi helyeken folytattak bányászatot John Dayton kutató megállapítása szerint: (Dayton, John: Minerals, Metals, Glazing and Man. London, 1978.)

1. Körmöcbánya (Nyitra) arany, ezüst, antimon
2. Selmecebánya (Nyitra) ezüst
3. Nagybánya (Szatmárnémeti) arany, ezüst
4. Felsőbánya (Szatmárnémeti) arany, ezüst, cink, ólom
5. Kapnikbánya (Szatmárnémeti) ezüst, antimon, arzén
6. Offenbánya (Torda-Aranyos) ezüst, tellúr
7. Veresbánya (Alsó-Fehér megye) arany
8. Rudnikbánya (Nyitra) réz, ólom, ezüst
9. Rudabánya (Borsod) arany, ezüst, vas
10. Nagyág (Hunyad megye) arany, ezüst, tellúr, mangán.
11. Dognácska (Krassó, Szörény) réz, ólom.
12. Szaszkabánya (Krassó, Szörény) réz
13. Majdánpatak (Krassó, Szörény) réz
14. Gölniczbánya (Szépeesség) réz, antimon, nikkel.

Fémfeldolgozók nyomait tárták fel eddig Bodrogkeresztúr, Lengyel, Erősd, Vincsa, Gulmenitz, Tószeg, Jordánhalom, Tordos, Polgár, Perjámos, Velemszentvid, Hallstadt, Karanovo, Remete, Nyitra, Lerna helyeken. Az itt felsorolt lelőhelyek, és olvasztó telepek kiszolgálását nagy létszámú személyzetnek kellett fenntartani. A piaccgazdaság akkor is működött. Termékeiket megtalálták Európában, Kis-Ázsiában, Észak-Afrikában.

Eltűnt ez a kor nyomtalanul? Csak a rézkor helyneveit kövessük Csík és Háromszék területén.

Maroshévíztől fél óra alatt Bél-borba juthatunk. Bél, Beél, Baál, Bál a keleti Bál isten neve, melyet Föníciától Karthágóig mindenütt tiszteltek. Bor a kelta isten neve, mely a földalatti ásványkincseket adta a franciák, angolok őseinek. A görögöknél a megfelelő isten Borysthenes. Az én fülemnek Bor-isten + a görög végződés. A székely valahonnan ismerte Bált is, Bort is. Mert Bélbor a borvizek istene, számos forrásával. Innen származik a Niagra patak, (nem a Niagara vízesés, amely fekete és nagy garral, zajjal zuhan le). Tőle pár kilométer Borszék. A maga csodálatos ásványvíz forrásaival.

A borvizek mellett van két titokzatos pontja Borszéknek, ami ha Dél-Amerikában vagy Franciaországban lenne, a világ turistáinak Mekkájává válna. Az egyik a Medve barlang. Még ma is látható, hogy mesterségesen vésett folyosó lehetett az idők hajnalán, melynek bejáratát két hatalmas alak, Orbán Balázs szerint két szfinx őrzi. A másik a Jégbarlang, amely ma is

³⁴

Botos László: Hazatérés, Magna Lingua, USA, 140-142. old (Toronyi Etelka: 17.old.)

működő, szemmel láthatóan mesterségesen létrehozott jégszekrény, fagyasztóláda. A vulkáni utótevékenységből származó gázak, ásványvizek olyan keveredését, elegyét hozták létre évezredekkel ezelőtt, amely ma is, amikor az ajtója az idő fogának martalékává lett, a legnagyobb nyári melegekben sem megy 4C fokon felül. Mikor mondd a borszékieknek, hogy ez milyen csoda, azok csak legyintenek. „Hagyja a csodába! Itt november elejétől, május végéig mindenhol elég jég van!”

Borszéktól gyalog sincs messze a Tászkok tető, de gépkocsival 8-10 perc. Kilométernél magasabb hegyháton írott kövek százai hevernek imitt-amott, hektárokon elszórva. Kovács Imre, ősi írások szakértője szerint, tanító és áldozó hely volt. Alatta uránbánya, (!). Tőle észak-keletre a Tarkő hegység sziklái, és az egyik Magura csúcs. Vele szemben a Gyöngyeményes hatalmas, emberkéz faragta kopjafát mutat. A Lóhavas, amint a neve is mutatja, hatalmas száguldó lovat formáz, amire csak az óriások óriása ülhetne rá. Ha dél-nyugatra nézünk, ott a Bucsin – hágó, (Nagyboldogasszonynak a hun neve), Borzont vize. Csomafalva, Csomó, Csecs, Csacsa, Csécsény, Tétény csúcsot, hegyet jelent. A csíki Nagy-Somlyó, 1576 méter, itt a Kis-Somlyó, 1553 méter. Somolyó dűlő, Somolyó patak. Miért hangsúlyozom a Somlyót? Mert a kerecsen sólyom, vagyis a szent turul, az ülü, (fényest jelent sumér nyelven), vagy akár a szent Hórusz egyik névváltozata. Csomafalva híres számtalan ásványvíz kútjáról. Mellette a Libán-hágó, Síkaszó településsel.

Gyergyóban keleten a Békény vize fölé magasodik Bot vára. Nevét Both lófő, később királybíró család után nyeri, de a legendák Hiripné várának hívják. Benedek Elek leírja a legendáját, mi csak annyit írunk róla, hogy még nem is olyan régen, húshagyókedd estéjén, a fiatalok tüzes kerekeket eregettek le a hegy oldalán. Aztán ezt is sikerült betiltani. Innen elég jól járható úton 20 perc gépkocsival Balánbánya. Vagy írjuk, hogy Baál-bánya?

Ha keletre nézünk, fölénk magaslik a Nagybagmás, 1792 méter, Egyeskö, 1608 méter, és az Öcsém, 1706 méter magas csúcsa. Mellettük a Naskalat, melyet Lukács atya „A somlyói kegyhely titka”, című könyvében, a Nazca-fennsíkkal hoz párhuzamba. Mi csupán annyit jegyzünk meg, hogy a Nagybagmás folytatásaként, a Naskalatot északról dél felé, menedékesen, valaki derékban elvágta, elhordta az 1700 méteres szomszédok melletti hegyet. A második világháború idején német nehézbombázók leszálló bázisnak használták, mert olyan bő terek nyílnak kilométer magasságban, ahová talán az egész keleti német légiflotta nyugodtan leszállhatott volna. Hogy ki építette, és mikor ezt az óriási repülőteret, azt hideg fejjel még találgatni sem lehet. Az Olt jobb partján Dán falva. A név nem szarvast jelöl. A rézkorból jó pár helyen fennmaradt. Püspöki rangú Baál központokat jelölt.³⁵

³⁵

A keleti harcművészetekben is fennmaradt. Ha valaki eléri a 3. Dán fokozatot már másokat is taníthat. A nyolc dános szint már megfelel a Dr. prof. minősítésnek napjainkban.

12. Baál az élő nap.

Az ábrán látható Baál az élő nap A) narmer palletáról. A rajzon, tessék megfigyelni a sólymot - hogy ne írjak turul madarat... B) A kánaáni sztéléről.

Hargita oldalán Kakas-várába³⁶ botlunk. A szent hegy tetejére hullott le –Hérodotosz szerint – Istentől az állattenyésztés és a földművelés tudása, a szkíta T-hargita-osz apó fiainak. Ha felkapaszkodunk még egy kicsit, először az Oltárkővel találkozunk. A Hargita legnagyobb csúcsa az 1801 méteres Galusa-tető, másképp Nagy Bagolykő, (nem indián név), vagy Grádiczkő, (lépcső). A Bélhavas csúcs mellékeve a csicsói Hargita, (csics=csúcs), hívják még Asztalkő-tetőnek. A harmadik a Kereszt hegy csúcsa, vagy Kápolnahely.

Háromszék felé indulva a tusnádi szorosnál nyurgán felugró csúcsok. Ördögék Teteje, Szöktető Kút, (szökőkút) teteje, Vár Vápája (vápa sumér szó, kikötőt jelent, a székely nyelvben völgyet), Vártetej, rajta a csíki Bálványosvár, mellette a Cserevámos csúcs. Erről zúdul le Baál (!) patak. Bálványhegyi várnak is hívják, mert ott még párszáz esztendeje álltak Baál szobrai, mely a patriarchátusra tért ember vallásfilozófiájában az önmagába fordulást jelentette.

A Szent Anna tó mellett elmenve jön a híres kénbarlang, a Büdös, majd Timsós, Bivalyferedő, a maga gyógyhatású borvizeivel. Innen még az 1600-as években is, sőt a XIX században is bányásztak ként, timsót.

Fölöttük örökdik Bálványosvárának roppant tömege. Köveit forró mésszel ragasztották össze, tartja a néphagyomány. Geológusokból és építész mérnökökből álló szakember csoporttal megvizsgáltuk, 2002-ben, a cementnél is erősebb kötőanyagot, és összehasonlítottuk a Déva vára kövei közt található anyaggal. Azonosak, ugyan úgy, mint az építészeti stílus és módozatok.

³⁶

A napfelkeltét jelző kakashoz egy egész sor hiedelem kapcsolódik. Kukorékolásával elzavarja az ártó szellemeket, rosszban járó manókat. Az örök, megfigyelők segítője. A tűzzel kapcsolatos áldozatoknál kiemelt szerepe volt. Később a bibliai kereszténységben őt áldozták fel, de nem a tűzben. Nyilaztak rá. Amerikában a pulyka vette át szerepét.

Akik azt állítják, hogy a XIII században jönnek a székelyek erre a földre, azok azt is el kellene hitessék velem, hogy azonnal nekikezdünk várromokat építeni. Az is igaz, hogy a nagyobb várak egy részét még sokáig használjuk. Az írott történelem megemlékezik arról, hogy az Apor báróvá vált Opor család egyik tagja, Apor László (a történelem könyvekben Kán László), Bálványosváran tartotta fogságban Bajor Ottót és a Szent Koronát. Több mint két évig őrizte, míg szerinte megfelelő személy fejére nem került. Így lett Róbert Károly magyar király a XIV században. A Szent Korona nem szentségtelenítődött meg az állítólagos pogány vár kövei között. Sőt!...

Álljunk meg Ozsdola falu déli kijáratánál. A helység régebb hegyi kristályáról volt nevezetes, melyet csiszoltak, és ozsdolai gyémántnak neveztek. Nemsokára a Putna völgyébe kerülünk, amelynek bejáratát ősi vár őrizte. Itt át lehet menni Dél-Moldvába, arra a területre, ahol a tatárjárás előtt a nagy milkovi kun püspökség állt. Nem is említenénk a völgyet, ha útközben nem hökkentene meg az Isten Széke. Derékszögben tökéletes pontossággal levágott szikla ugrik az ég felé, mint egy székhát, előtte a szék ülőkéjének roppant méretei, melyről ma is lelogathatod a lábadat, ha van merszed parányi hangyaként kiülni a szélére. Az út jobboldalán égnek ugró hegyes piramis. Szikláit sűrűn benőtték a fenyők.

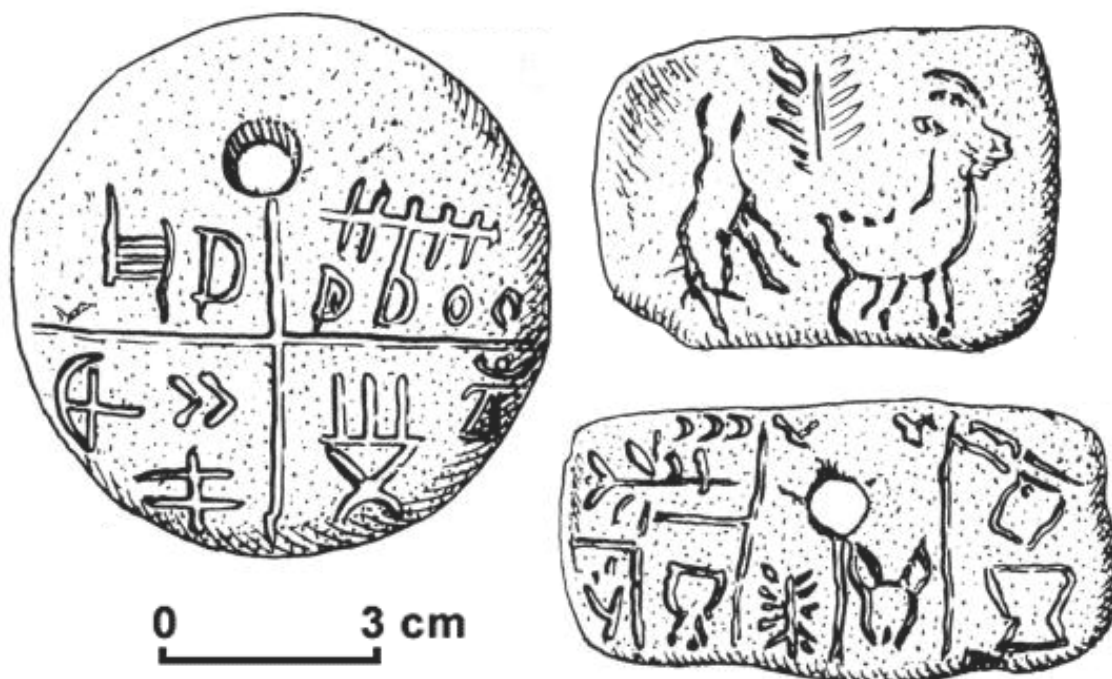
A Kárpát könyök keleti oldalán két kilométer magasságban felugró csúcsokkal büszkélkedik a Csukás hegység. Sorrendben a következő neveket adnám nekik: Halak, Baál szobrai, kúpok, piramisok, Turáni Nemezsüvegek, Hindu Pagodák, Dinoszauruszok. Orbán Balázs szent bérceknek nevezi a hegység csodálatos szikláit. A hét csúcs becsukja a szentföld vonalát.

Ez a világ egy kis része, amint figyelmesen összejártunk. Bárhová megyünk ugyanilyenekkel találkozhatunk ha tudjuk, mit keresünk, ha a terep vezet minket és nem saját előítéleteink.

A Kárpát-medencében a gabonafélék kinemesítése az Őscirokból az i.e. 7.000 - ben már befejeződött. Ezt igazolják napjaink ásatásai is.³⁷ A gabona termesztéséhez szükséges szerszámokat Tarcál, Tokaj, és Csitár határában tárták fel. Sokan bizonyítják, hogy itt volt a szarvasmarha Európai háziasításának gócpontja, mert vad őse itt élt a legnagyobb számban. A sertés helyi háziasítását főleg a bronzkorból lehet kimutatni. Az első kocsik lelőhelyei, Budakalász, Szamosújvár, Gyulavarsánd, és Herpály. Megjelenési idejüket i.e. 2.000.-re pontosítja a szakirodalom.

Mikor Torma Zsófia Tordos melletti ásatásainak során a Mezopotámiai legrégebbi leleteknél 1.500 évvel régebbi írásos kerámiákat talált, a nemzetközi régészek kitörő örömmel fogadták eredményeit. Körvonalazódott egy vélemény, hogy az Európai népek tanítómesterei a Kárpát medencei szkíták voltak.

³⁷ Prof. Dr. Gheorghe Lazarovici kolozsvári régész hívta fel a figyelmemet. Írásban Dr., Prof. Ciuta Beatrice: Cultivarea plantelor in pre- si protoistoria bazinului intracarpatic din Romania. Alba-Iulia 2009.

13 Tatárlaki leletek az 1960-as években hozták napfényre

Csobánczi Elemér említ egy további bizonyítékot az erdélyi és mezopotámiai kapcsolatokra: „Több hazai leletben fordultak elő ékszer gyanánt viselésre nem alkalmas arany karikák. Legtöbb a máramarosi kincsben, összesen 22 darab. A karikák súlyadataiban bizonyos törvényszerűség mutatkozik. A 9 grammot megközelítő súlyú egység többszöröseinek: hat-, tizenhét- és harminchatszorosának felelnek meg. Úgy az egység, mint annak többszöröse arra mutatnak, hogy hazánk ősnépei a BABILÓNIAI SÚLYRENDSZER-t használták.”^[1]³⁸ (Botos László: *Út a Trianoni Békeparancshoz*. Budapest. 2001. 20 old.)

Az aranyról írva meg kell említenünk, hogy nemcsak a Folyamközön, vagy Egyiptomban, egész Európában, bővebben az északi részekben, talált korai aranytárgyak zöldessárgás színűek, és tellúrt tartalmaznak. Az erdélyi bányák jellegzetes összetétele. Ilyen arannyal csak évezredek múltán találkozunk az európai hódítók Dél-Amerika és Ausztrália bányáiban.

Az ókori szerzők ránk vonatkozó anyagaiból köteteket lehetne összeállítani.

Lenormant (francia nyelvész) már 1830-ban megállapította hogy a "sumir nyelv ural altáji nyelv, a mai nyelvek közül a magyar áll hozzá a legközelebb". Henry Rawlinson ezredes volt az első felfedezője a sumír-magyar kapcsolatnak, 1835-ban, mikor kutatásai közben rábukkant Iránban a Behistuni sziklafal felirataira, s melyet életének kockáztatásával másolt le, majd kezdte megfejtésüket. Munkatársa egy magyar bencés szerzetes volt, Rónai Jácint, aki a székely-magyar rovásírás segítségével folytatta Rawlinsonnal az ékírás megfejtését. Ez alapján a tudós állást foglalt amellet,

³⁸

[1] Csobánczi Elemér: Nagy Magyarország vagy nemzethalál, 3. Kötet, Kelet-Magyarország pusztulása és elrablása,

hogy az ékírás szittyai nyelven íródott. (Rawlinson, H. C. : Resumé d'une Communication á l'Asiatique Société. London. 1853, 228 old.)

(Badiny-Jós Ferenc: *The Sumerian Wonder. Buenos Aires, 1974. 15 old.*)³⁹

Aztán jött a fordulat. A Habsburg és a Romanov ház közös erővel leverték a magyar szabadságharcot. Európa nemzetei ellenük fordultak. Be kellett bizonyítani, hogy a magyarok semmirevaló, hazug szolganép.

Az osztrákok bedobták az évszázadok óta hűséges kiszolgálóikat, a cseheket. Megjelent a Magyar Akadémia élén egy Joseph Budenz nevű német, 5 cseh asszisztensével. Először eltagadták a nyelvünket. Kőkorszaki megtanulhatatlan maradványnak nevezték. Eldugták, meghazudtolták krónikáinkat. Sőt át-át írogatták imitt, amott. Ők képviseltek minket minden nemzetközi kongresszuson. Írták történelmünket.

A 2000 utáni évek áttöréseit inkább az emigráció történészei használták fel. Sokkal jobb könyvtárakat használhattak és több nyelvet ismertek. Kapcsolat rendszerük is bővebb volt. Tőlük indult a hazai történelem összehasonlítása a távolabbi országok eredményeivel.

„Az i. e. II. évezredben, Euráziában négy kiemelt hatalmi térség létezett, s emellett hat központ működött. Anatólia az Égeikummal, a Kárpát-medence, az eurázsiai sztyeppe és a Kaukázus volt a meghatározó négy térség. Az egymással is kapcsolatot tartó hatalmi központok, pedig a következők: a Hettita Birodalom, a trójai birodalom, Mükéné, a Kárpát-medence (Hajdúsámson, Piliny I-II), a kaukázusi trialeíti-kirovakáni és a szintastai-andronovói sztyeppe kultúra.”⁴⁰

Bakay Kornél régész, múzeum igazgató úttörő munkásságát otthon elég ridegen fogadták. Annál nagyobb figyelmet szántak rá külföldön. Könyvei iskolapéldák lettek. Akkor már a peresztrojka utáni nyitással a világ elé került az orosz régészet hatalmas kincsesára. Nagy történész csoportok egyik napról a másikra váltottak. Középpontba kerültek az addig mellőzött szkiták és legkésőbbiek fennmaradt részük – a székelyek.

Tisztázódott, „hogyan az erdélyi (I), Duna-torkolatvidéki (II), meotisi (III), Volga-kámai (IV) és kaukázusi (V) műveltség népe Erdélyből áramlott ki az i. e. 5100 körüli időszaktól kezdve (Govedarica, 2004, 21, Abb. 1; Manzura, 2005) és legalább 3000 éven át szoros kapcsolatot tartott fenn egymással.”⁴¹

Vagyis a nagy kultúr - központ Erdélyben volt az özönvíz előtt és után.

* * *

A gabonaszem titka

A több tucatnyi Baál, Beél, Bál, Bálványos helynevek de Balla, Baló (Bál magassága), Balas, Balás, Balázs, Balassi, Ballasa, Balázi és ezek névváltozatai a legősibb hun- székely-magyar nevek közé tartoznak. Éveken át gyűjtögetett székely névtáramban 15 oldalon át közel 40 név szerepel ebből az értelem csoportból. Mert nincs értelmetlen név, csak amelyiknek

³⁹ Botos László kiegészítése.

⁴⁰ Bakay Kornél, *Östörténetünk régészeti forrásai 2005*, III. 82-83.

⁴¹ Orbán Dezső – Grandpierre Attila *Fejezetek a székelység őstörténetéből. Kárpátia Műhely Budapest 2009. 179 old.*

elfelejtettük, átmagyaráztuk értelmét. Valamire figyelmeztet. Baál a mezőgazdaság fő segítője. Sőt ő maga a búzaszem. Nagyon sok élő legenda fűződik hozzá a mai napig, amelyik legalább 6000 esztendeje népünk ajkán él. A legszebb történetet talán Molnár V. József írta le. Arról beszélt, hogy egy katolikus faluban azt tartják, hogy minden búzaszemen ott van Krisztus urunk képe. A hallgatók között lévő református pap eléggé rosszallta a hallottakat. Otthon istentisztelet után megkérdi az egyik atyafit:

- Gyuri bácsi, maguk hallottak róla, hogy minden búzaszemen ott van Krisztus urunk képe?

A hívek megálltak, mosolyogtak. Gyuri bácsi röviden válaszolt.

- Nem hallottuk.

-- Hát így van, -- szusszant fel a fiatal tiszteletes. Az én híveim nem babonások. De megszólalt a megyebíró:

- Mű azt lássuk tiszteletes úr. Minden szemem.

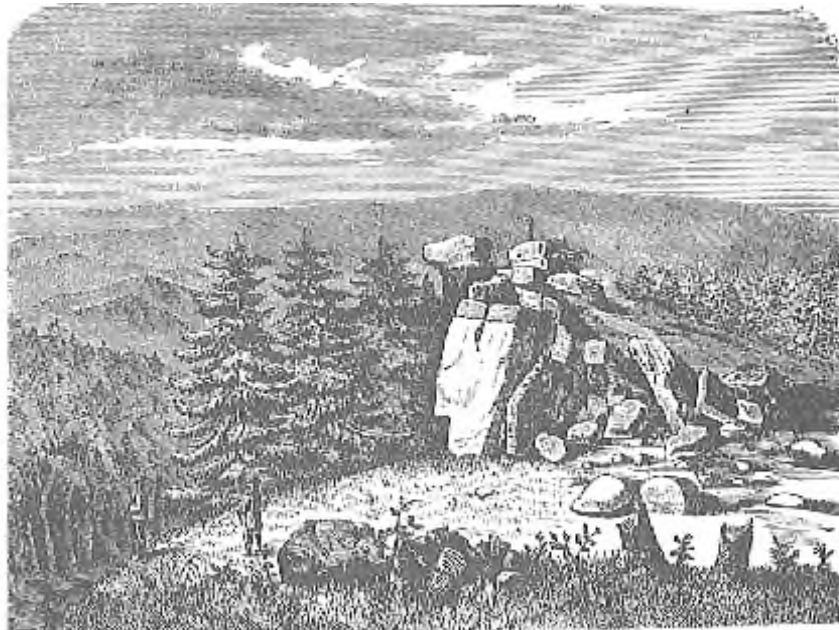
A Hargita keleti részén élve nem nagyon hittem volna, hogy a mezőgazdasági termelés kialakulásához még közel is jártunk volna. Ez volt az én véleményem. Mások határozottan tudják, hogy itt és mikor kezdődött.

Hérodotosz, a történelem atyja, két szkíta eredetmondát ír le:

„Az első embert, aki az akkor még néptelen tájon élt, Thargitaosznak hívták. Ennek a Thargitaosznak szüleiről, pedig azt állítják, hogy maga Zeusz és Borysthenes lettek volna.”

Álljunk meg a neveknél. Az első ember T-Hargita-osz. az alapnév jelentése **Har** = három, csúcs, **gita** jelenthet új tájat, de mégis legvalószínűbb értelme dal, himnusz a táj felett. Tehát ez az apó neve. Az apja maga **Zeusz**, vagyis **az ōs**, az Östen, a Nagy Szellem, amely az anyagi világot létrehozta. Az anyja Borysthenes, a görögöknél a Föld folyója (a Dnyeper neve is). Bor, magát a Földet jelenti. Bor-ysthen a Föld Istene. Fogalmát jóval a görögök előtt megtaláljuk. Azonosítják az Élet Anyjával, de részben a Világügyelővel is. Az ő feladatkörét veszik külön, például a korai kelták Borvi néven. A szkítákról még csak annyit, hogy állításuk szerint „ők a legfiatalabbak az összes népek közül”.

Nézzük meg a Hargita csúcsát. 1800 méteres magasságban dolment, vagyis hatalmas kövekből készült áldozóasztalt és men(y)híreket találunk. Oltárkőt. Két hatalmas kőlap emelkedik az ég felé. Le vannak földve egy harmadikkal. Az asztal hegy felőli részét újabb kőlapok, földik. Tölcsér alakú barlangot alkotnak. Ősünk bemászott a tölcsér mélyére. Suttogó hangon beszélt. Egy kilométer távolságból is tisztán lehetett (lehet) hallani hangját. Minden szót lehetett érteni, anélkül, hogy erősebb hangot használt volna. Ma is ugyanígy működik.

OLTÁRKŐ A HARGITÁN

14. Oltárkő

Egy ilyen hatalmas és pontos építményt nem sokan mutathatnak fel Európában. A mérnökeink lefotózták, lerajzolták. A Hargita szent hegye feltárta ősi titkát. Helyi legendák szerint, itt volt az egyik, nagyon jelentős fénykapu, melyen keresztül az ember kapcsolatot tarthatott az égben lakozó szentekkel és saját őseivel.

A Hargita lábainál három szkíta törzs élhetett. Ahogy a legenda mondja:
„Három fia született: Lipo-xaisz, Arpo-xaisz és Kolo-xaisz. Uralkodásuk alatt hullottak le az égből, monda szerint arany eszközök, úgy, mint eke, járom, bárd (harci szekerce) és ivócsésze.”

Vagyis itt alakult ki a valódi földművelés. Mert, amelyik pillanatban jármot és ekét használt az ember, már szinte olyan technikai tudás birtokába jutott, mint napjaink gyakorló mezőgazdászai. A tudomány a ma használt kultúrnövények megjelenését a turáni fennsíkhöz köti. Hérodotosz Erdélyhez. Vajon kinek van igaza? Senki, soha fel nem tételezte, hogy a hideg Csíki medencében jelennek meg először a gyümölcsfák. Igen ám, de a Hargita déli lábánál, Udvarhely vidéke ma is gyümölcs- és zöldségtermelő vidék. Tehát, ami hiányzott keletről ott volt nyugaton. Lassan terjedt el, mert csak a legifjabb fivérnek sikerült kézbe vennie az eszközöket. Így ő kapta meg az egész „királyságot”. Vagyis, a földműves életmódra áttért szkíták gazdasági ereje megnövekedett. Kik voltak ezek a testvérek? Mert a nevek beszélnek.

LIPOKSAI: szai = klán, család, rokonság, ősök, nemzedék, gyökér, eredet.

ak = fehér, nemes, gazdag,

aksoi = nemes gazdag klán, szent klán, ősatya.

Lip, - lipo, - lep = határ

„határőrök” szent klánja. Határvédők.

ARPOKSAI: aksai = nemes, szent klán stb.

arpa = gabona, termék,

arpalik = földbirtokos

tulajdon-, birtok –védők

KOLAKSAI: aksai – ugyanaz, mint fenn

kola, kala = város, főváros.

A fővárost (ősföld, ősi szentély) védő nemes, szent klán. Egyben a legkisebb fiú, aki hazahozza a családjának fontos dolgokat, a népmesében.⁴²

„Mihelyt aztán a legidősebbik testvér ezt megfigyelte, odasietett, hogy fölszedje. Ám közeledésére, az arany tűzre lobbant, s ezért ő visszahúzódott. A második fivér kísérelte meg ugyanazt, hasonló eredménnyel. Ők hát mindketten eldobták a lángoló aranyat. Mire azonban a harmadik fivér, a legkisebb odaért, a tűz már kialudt, ő az aranyukat hazavitte. Idősebb fivérei a történeteket megfontolva, az egész királyságot ifjabb testvérüknek adták át.”

Hérodotosz második eredetmondája időben is behatárolja a szkíta ágak származását.

„Innen jutott volna Herakles a szkíták földjére, ahol vihar és fagy lepte meg. Ezért azután oroszlánbőrt⁴³ húzott magára s elaludt. Lovai, pedig a kocsiból kifogva legelésztek, s ekkor isteni végzésre eltűntek. Mikor Herakles fölébredt, keresésükre indult, az egész vidéket bejárta s végre az úgynevezett Hylaia földjére jutott. Itt azután egy barlangban egy különös alakot, asszony-kígyót talált, melynek felső teste az alfeléig asszony, alsó része, pedig kígyó vala.”

Az ősi mondákban a kígyó vagy a sárkány, a minden sebet begyógyító időt jelentette. Az életfával együtt az őszanya egyik jelképe, akár úgy is mondhatnánk, jelvénye volt. Magát az anyaföld életadó képességét, sőt tudását jelentette. Mert egyedül az Anyaföld volt képes a behullott magvakból füvet, fát, zöldségeket teremni. A görögök hun - szkíta nemzetségű pelazgok által használt nevét vették át a nagy királynak Nimródnak. A magyar formájában (H) „er” értelme ember, hős, harcos, fényes. A „kul” értelme tó, de egyben vezér, elhívatott. A ó-türk nyelvekben meglévő fogalomnak még ismert néhány azonos értelmű szava: tingiz (nálunk tengri, tenger), dingers (a sumér istennő – dingiz, nálunk tündér. Pld. Dingiz Inana = tündér Ilona) Chingisz alakban nagy kán, nagyvezér.

”Láttára elcsodálkozott és megkérdezte, vajon nem látta-e lovait valahol kóborolni; az azt felelte, hogy nála vannak, de nem adja előbb vissza, míg vele nem hál. Herakles tehát vele hált ez árért. Ő azonban halogatta a lovak visszaadását, mert annyi időt akart eltölteni Heraklessel, amennyit lehetséges; viszont Herakles a lovakat akarta megkapni, hogy azután odébbálljon. Végre visszaadta és így szólt: Idetévedt lovaiddat megmentettem, és a mentés díját meg is fizetted értük, mert három fiam van tőled.”

⁴² A névfajtést ó-türk források segítségével Barabási Ildikó végezte.

⁴³ A Csillagképekhez kötött első isteni hős Nimród – mi Ménrót apánkként ismerjük. Az ő legendaköre jelenik meg a suméroknál Gilgames néven, majd a görögöknél Herkules. A világ összes népének legendáiban megtaláljuk térben és időben. A napot, az évet személyesítik meg. Az oroszlánbőr későbbre pontosítja a szkíták és velük együtt a földművelés megjelenését

Az oroszlánbőr arra az időszakra teszi a mondában leírt eseményeket, amikor a Föld az Oroszlán csillagképben van. Számolgassunk. Oroszlán – magaru – 13000 éve – (i.e. 11000). Azon kívül figyeljük meg, hogy a hun - szkíta eredetű népek szimbólum világában mindég ott találjuk az oroszlánt.

Nimród-Herkules a szkíták földjén kígyótestű asszonnyal nemzi a szkíták három törzsét. A kígyó altest a Földanya életében eltelt időt jelenti. Nagyon is érthetően jelzi, hogy az emberi élet már jó ideje létezett. Azt is, hogy ez időben Nimród népe egységes volt. De, valami megváltozott. Amikor a Föld az Oroszlán csillagképbe jutott, megszülettek a gyerekek, kiknek anyja maga a Földanya. Az apja, pedig Herkules - a szkíta. Többször megtaláljuk a jelzőt a „görög” félisten neve után.⁴⁴

„Mondd meg hát nekem, mit tegyek velük, ha majd felnőttek? Ide telepítem őket (e vidéken ugyanis enyém a hatalom); avagy hozzád küldjem? E kérdésre azután a hagyomány szerint így felelt Herakles: Ha majd látod, hogy a fiúk megemberesednek, tégy a következőképp, mert nem fogsz hibát elkövetni: amelyikük ezt a nyilat, látod, így fogja felajzani, és ezt az övet fölvenni, azt ennek a földnek tedd lakójává; aki pedig az elmondottam dolgot meg nem teszi, küldd el e vidékről. Ha így téssz, magadnak is örömed lesz benne, s az én parancsom is teljesíted. Azután íjai közül az egyiket felajzotta (addig ugyanis két íjat hordott Herakles), s övét is megmutatván, átadta az íjat és övet, amelynek a kapcsán egy csésze vala, s ezzel odahagyta. Az pedig, mikor megszületett fiai megemberesedtek, neveket adott nekik; a legidősebbnek Agathyrzosz, a következőnek Gelonosz, a legifjabbnak, pedig Skythesz nevet. Megemlékezvén egyszermind a parancsról, a meghagyott dolgokat megtette. Két fia azonban, Agathyrzosz és Gelonosz, nem bírták a kítűzött feladatot teljesíteni, s szülőanyjuktól kikergetve elvándoroltak az országból. A legifjabb, Skythesz azonban megtette és az országban maradt. S ezen Skythesztől, a Herakles fiától származtak skytháknak összes királyai, s ama csésze miatt viselnek máig is a skythák csészéket övükön. ”

Értelmezzük a neveket. „Nincs értelmetlen, csak értelmét vesztett név”.⁴⁵

Agathyrzosz: Erdei ember, ember kinek totemje a fa. Ír = ember, férfi, nép. Agad, agas, (ágas?) agach = fa, erdő

Gelonosz: ravasz, halkjárású (felderítő, előörs, úttörő) a türk kígyó – jelon, jylan, y-ilan.

Skythesz: scyth – skyth – skyt az irányi nyelvben nem található, de az ótürkben ishky – iski – psychak = késes ember. Egyik törzs neve is. A székely a bicskáját egyes vidékeken bicsak-nak nevezi. De a székely bicska nélkül nem is legény.

Nagyon világos leírás. Az otthon maradt ág továbbra is a szkíta nevet viselte. Ebből származnak a szkíták összes királyai. Az Agathyrzok és a Gallok elvándorolnak a Hargita tövéből. *Tájra kelnek* Nyugat-Európába. Ők a *kelták*.

Mikor is volt a Föld az Oroszlán jegyében? Úgy tizenhárom-, tizennégyezer évvel ezelőtt. Ekkor a föld egy nagy katasztrófát élt át. A magasan fekvő Erdélyben megmaradt népesség kirajzásáról tudósít a legenda. Ők a kelták. Ekkor jelenik meg az aga törzs, és a gall. Az otthon

⁴⁴ Achillesnél a pelazg jelzőt találjuk, különösen, ha nem magyar fordításban olvassuk..
⁴⁵ Orbán Dezső: A székely név értelme

maradt népesség, a fészek - szkíta. A görög történész által közölt legendát megerősíti - Szicíliai Diodórosz (i. e. 44)

De ennél többet is tesz. Több mint kétezer évvel ezelőtt leírja a hunok és magyarok legendáját.

Scythes királynak két fia volt. Pálos és Napos (Nimród: Hunor és Magor). Az ő leszármazottaik Meotisz taváig bírták a szkíták földjét.

Ugye milyen furcsa? A két fiú, a meotiszi tó, ahonnan a magyarokat származtatják. És a pálosok. Az egyetlen magyar katolikus rend a fehér táltos csuháikban, amit a pápák jó ideig be is tiltottak. De ott vannak a jó palócok. A görögök pelazgjai. A balkáni ősnép. Mind azonos nevet viselnek.

„... vitézségük és hadtudományuk által, és jelentős területeket hódítottak meg a Tanaisztól (Don) egészen Thráciáig, más földek ellen is táborot ütöttek s hatalmukat Egyiptom Nílus folyamáig kiterjesztették, s leigázva a közbeeső területek számos és nagy népét, a szkíták uralmát egyfelől a Keleti Óceán felé, másfelől a Káspi-tengerig és a Meotisz taváig kiterjesztették.”⁴⁶

Hogy kik a Napus-ok? Hát, akikre először néz a felkelő Nap. Korea, Japán, a keleti hunok. Azon testvéreink, akik odáig vándoroltak el. Diodórosz le is írja, hogy a szkíták birodalma a keleti óceánig terjed. A Pálosok nyugat felé népesítették be Európát.

Hogyan látták őket a szomszédos népek:

"Emberi nemzetséget először fényes aranyból készítettek az istenek, ők az Olymposon élők."

15 Szkíta pár

Akkor meg mindenek fölött Kronos az égi király volt, s könnyű szívvvel, akárcsak az istenek, élt a halandó, távol a bajtól, távol a jajtól, még az öregség sem járt köztük, mindvégig duzzadt az erőtől karjuk s lábuk, a kórság még nem törte meg őket; mint lágy lábon jött a halál rájuk, s

⁴⁶ A szkíta hódításokat a biblia, mint Isten által kiadott feladatot említi többször is. Dr. Pásztori-Kupán István dogma szakértő elemezte ilyen szempontból a szentírást. WWW.kincseslada.hu a Mag népe

amíg éltek, csak jóban volt részük. A föld meghozta magától bő termését és dolgozni merő gyönyörűség volt, sok jó közepette, s dús legelőn legelészett nyájuk, s kedvelték az olymposi boldogok őket. Majd aztán, hogy a föld befogadta magába e fajtát, jótét lelkek lettek, a nagy Zeus rendeletére, földönjáró hű őrzői az emberi nemnek, minden gaztettet meglátnak, s őrzik a törvényt, míg magukat köd leplezi, úgy járják be a földet, gazdaság-gyarápítók, mert az övék ez a rang is." Hésziodosz: Munkák és napok

„Hérodotosz szkíta néven említi őket. Ez nem más, mint a subar-saka népnév elgörögösített formája. Különböző csoportjait nevezték a sumérokon népeknek egységes néven. Ők magukat hun, daha dák (= asszony), avar, chus (úz) néven nevezték.” Írja erről a népnévről Padányi Viktor.

* * *

Az élő szkíták

Erdélyről és a székelyekről beszélve vajon miért írok a szkíták kultúrájáról? Feleljen helyettem egy félezer évvel ezelőtt leírt része Werbőczy István Hármaskönyvének. (III. rész, 4. cím): „Az erdélyi scíthákról, a kiket székelyeknek hívunk.” Hát itt van a bökkenő. A székelyek ma is tudják, hogy a szkíta hunok egyeneságú leszármazottjai. Pontosabban ők maguk a szkíták. Mint ilyen testvérük, vagy unokájuk az egész világ, mert ugye – székely szülte a magyart is.

Ma már nagyon komolyan állítják a történészek: két nagy kisugárzási pont volt a földön. Innen népesítették be őseink. A Kárpát medence őslakossága népesítette be Európát széltében hosszában. Turántól keletre édes testvéreink szaporodtak fel Ordosz területén és jutottak el Ausztráliába, Amerikába az első hullámokkal kb. 60.- 40.000 esztendővel ezelőtt. Az Amerika felé húzódó hullámok még Krisztus után ezer esztendővel is mentek át a számukra keleti világrészre. Nyugat felől a menhireket építő kelták építkezéseit is megtalálhatjuk Észak-Amerikában. Régészeti nyomok mellett meglepően azonos vallási, szellemi kultúrával rendelkeznek a ma is helyben maradt testvéreikkel. Egy évtizeddel korábban meglepő híreket közöltek Kanadából ismerőseim.⁴⁷ Az ottani 'indián' törzsek felismerik a magyar szavakat, sőt... Sámánjaik békepipájukat magasra emelve, fohászkodnak:

– Rakattu ja dizet, ill ja füsti Hezod – Rakattu ja dizet, ill ja füsti hezod

– Wakonda Dédpa, att mö nek Atonhe! – Wakonda Dédpa, att mö nek Atonhe!

Mi székelyföldön ugyanazon dallamra énekeljük.

– Megrakják a tüzet, mégis kialuszik – megrakják a tüzet, mégis kialuszik,
Az én fájó szívem soha meg nem nyugszik.

⁴⁷ Átküldték Dr. Simon Péter: Ősi magyar nyomok észak-amerikai indián földön című munkáját. Akkor gyorsan beledolgoztam az, az óta nagy példányszámot megélt, Ki vagy te? Című kisregényembe is.

A székely látszólag búsongó szövege ősi fohászt rejt magában. Úgy látszik az indiánok meg tudták tartani atyáik szertartásait. Az is igaz, hogy valamivel nagyobb árat fizettek érte, mint a székelyek.

A sámán az Ég Urának mondja: - megrakták a tüzet, száll a füstje hozzád. Nagy Szellem, dédapa add meg nekünk szellemedet. Tehát kéri az Atyát, hogy segítse szellemével a döntéshozatalban őket.

Megdöböntő volt, amikor kiderült, hogy a négy gyerekes család a kis „kis család”. Hogy a magzatot már a családhoz számítják. A mai székelyföldön is a gyereket már az anyja hasában magáénak tartja a közösség. Gyergyóban félszázaddal ezelőtt még járt a mondás: Egy gyermek nem gyermek, két gyermek fél gyermek, három gyermek egy gyermek. Vagy hogy a 'topa' szó négyet jelent. Még emlékezhetnek az idősebb székelyek, hogy a négykézláb mászó maroknyi székely – topán járt. De az is, aki jól leitta magát. Ezeket a szavakat használják: apa=apa, aya=anya, nap=nap, vin=vén, kit=két, us=ős, cu=kő, pi, bi=víz, fuel=folyó, pille=pille, lepke.

Nem is tűnhet nagyon furcsának. Ezer év alatt két hagyománytisztelő testvérnép nem távolodhatott el nagyon egymástól. De mit mondhatnánk a Dél-Amerikai Aymarákról s a Kecsuákról. Nyelvtanuk azonos a magyar nyelvvel. Szókészletükben évtizedek után is a szavak jelentős része felismerhető.⁴⁸

* * *

Rengeteg tárgyi emlék maradt meg őseinktől Erdély területén, de annál több tőlünk keletre.⁴⁹ A szovjet régészek hatalmas szkíta sírokat tártak fel, melyekben 40-50 kilogramm mennyiségű arany és ezüst tárgyakra bukkantak. Az érdekességük, hogy olyan technikai szinten készültek, amelyet napjainkban csak nagyon precíz, számítógépes eszközökkel tudunk elérni. Az ötvösművészek szerint transzban kellett dolgozzanak az ókori mesterek, mert más magyarázat nincs. A fém védő szerelést állat bőrére szegecselték. Nagy marhacsordákat, méneseket, kondákat, nyájakat tartottak. Az öregedő, vagy továbbtenyésztésre alkalmatlan példányokat levágták.⁵⁰ És semmijük sem veszett kárba. A bőruket kaparókkal letisztították a zsiradékok, húsdarabok látható nagyságú részétől. Mész lébe áztatták, majd célszerűen feldolgozták. Egy részükből lábbeli lett, takaró, lószerszám, pikkelypáncél tartó alapja. De a holt bőr, gyulladást okoz az ember bőrén. Ezen segít a len feldolgozás⁵¹. Nagyon korán megjelentek az orsó nehezekek. Tehát az ember fonalat állított elő. Sőt a szövőkeretek is koraiak. Szöveteket, vásznakat készítettek őseink. Eleinte csontból készült tűvel varrtak. Később jöttek a fémek. De a Hirosimai bombarobbanás után még évtizedekkel székelyföldön minden gazdálkodó család textil növényeket termelt, fonta, festette, szőtte, hímezte és viselte a

⁴⁸ A mára magához tért turkológia kimutatta az Amerikában élő őslakosok nyelvének azonosságát a türk nyelvekkel. Az ősnépek közé kihangsúlyozottan sorolják a szkíta nemzetségű székelyeket.

⁴⁹ Dr. Bakay Kornél régész professzor könyvei szakmai pontosságuk mellett egy mesevilág kincseit tárják a magyar olvasó elé.

⁵⁰ Kivétel a harci ló „akit” vagy feláldoztak gazdája sírján, vagy 'özvegy ló'-ként békében éldegélhetett természetes haláláig.

⁵¹ Az ing szavunk is a sumér lenből származik.

saját készítésű gúnyákat⁵², takarókat, szőnyeget. Aztán jöttek az elvtársak a termelő szövetkezetekkel. De még napjainkban is megmaradt háziipari szinten. Nem sokban különböznek a csiszolt kőkorszaki ember ruhadarabjai napjaink népviseletétől.

Ez roppant érdekes megfigyelésre ad alkalmat. Ki hogyan öltözködik.

A Ceausescu diktatúra bukása után sokan menekültek Erdélyből. A gyergyói Szakács János Norvégiában kötött ki. Házi felszerelések javításával foglalkozik. De valójában senki sem nézte embernek. Eltűrték a jövevényt. Iskolai ünnepségre a tanítónő népi ruhát javasolt a gyerekek számára. Ők elő is szedték a vitézkötéses fehérharisnyát, mellényt, lenvászonból varrt inget a fiúcskának, és csíki piros-fekete szőttes ruhát a kislánykának. Amikor beléptek az osztályba döbbszent csend fogadta. Majd egy szülő kérdezgetni kezdte, hogy ez milyen viselet, honnan van, kik ők? Attól a naptól a kisváros kedvencei. Messziről hazatért rokonok. Hétféteken az egész család népi ruhába öltözik, hogy részt vegyenek a különböző partikon, amelyre meghívják őket.

16. Karácsonyfa előtt a norvég anya két kislányával.

Csak a baloldalon álló kislány sapkája árulkodik, hogy távoli vidék viseletét látjuk.

⁵²

Alsó és felső ruházat összefoglaló neve.

17/a

17/b

17. Vidéki norvég viselet és Erdélyből, mezőségi székely-magyar rokolyás asszonyok

Nézzük meg a szkíta király rekonstruált ábrázolását. A mellén egy védő dísz látható. Olyan kidolgozással, hogy több százszoros nagyításban az ábrázolt emberek izmai tökéletesen látszanak. A legmegdöbbentőbb, hogy a XIX. század közepén ugyanilyen tipológia alapján készítették el egy hindu hercegnő nyakékét. A szkíta ősök hatása évezredekken át fennmaradt.
18 Szkíta király nyakéke, b. Hindu hercegnő nyakéke a 19. sz.-ból.

18.a.

18.b.

18. a. Szkíta király nyakéke, b. Hindu hercegnő nyakéke a 19. sz.-ból.

A másik nagyon fontos technikai vívmányuk a lemezes és a pikkelyes páncélok. Állatbőrre szegecseltek, halpikkelyekhez hasonló lemezeket, melyek nem akadályozták viselőjüket a mozgásban, de megvédték a beléjük csapódó fegyverek hatásától. A lemezes páncélnál fémcsíkokat szegecseltek keresztbe a mellényekre. Ennek későbbi maradványa a huszárzsínórozásunk – a vitézkötés. A fém rátétek eleinte rézből készültek, majd bronzból. Ezeket aranyozták. Ilyen aranyozott tárgy a Csíksomlyó melletti Pálfalván is került elő az ezredforduló után. Ezért írták róluk, hogy emberi nemzetséget először fényes aranyból készítettek az istenek. A középkorban is használták. A Bécsi Képes Krónikában láthatjuk, hogy általánosan elterjedt páncélzat volt.

19. Pikkelyes, páncél lemezes lovag sírja Háromszéken OB.

A szkíta ötvösművészet nem csupán páncélokat, fegyvereket, ékszereket készített. Egyik fontos termékük a csésze volt, melyet minden ember az övéhez kapcsolva hordott. Ez az ő személyes evő - ivó edénye, melynek szakrális jellege volt. A csoportos áldozatoknál ennek talpas változatát – a kelyhet – használták. Nem csupán fémből készült. Nálunk ismert a kókuszdióból előállított típusa is. A sokat dugdosott székely áldozókehely végül Amerikából került vissza a Csíksomlyói plébánoshoz (Tiszti).

Egész Euró-Ázsiából ismert az üstök típusa. Keleti hun területekről, Kínából, Indiából az Orosz birodalom átátásaiból egyaránt, de ott találjuk az amerikai ősi kultúrákban is. Alapanyaguk réz, bronz, ezüst és mindezek aranyozott változata is. Érdekességük, hogy évezredekkel korábban alkalmazták azt a megoldást, amelyet ma a személygépkocsik karosszériájánál. Ha megfigyeljük az üstöt, két emberalakot látunk, amelyeket belülről kalapáltak ki az anyagból. Ezáltal megerősítették az edény tartását, így azt vékonyabb lemezből készíthették.

20. Szkíta üst.

Az illető hölgyet egész ruhatárral temették el. Szövött, díszített, jó szabású ruhákat találtak a régészek. A karbon elemzés tizenkétezer évre határozta meg a lelet korát. Tehát az utolsó nagy természeti világhatasztrófa után, - amikor Szibéria és Kanada területén a mamutok pillanatok alatt jéggé fagytak, - alig ötszáz esztendővel, a mi területeinken élt emberek fontak, szóttek, varrtak. Akkor is létezett divat, kedvenc ruhák, melyet eltemettek gazdjával. Miért nem találtunk ilyent eddig? Találgattunk imitt-amott hasonlót, csak nem illett bele az általunk kialakított képbe. Így aztán mély csend volt körülötte.

Megtaláljuk a kőből készült, kifúrt karikákat. A néprajzosok rögtön rájönnek, hogy orsónehezékről van szó. A történészek jelzik, hogy vadon termő növények rostjait fonták rajta az emberek. Mászt nem fonhattak. Mert a mezőgazdaság és állattenyésztés megjelenését Egyiptomba helyezik az i.e. ötödik évezredbe.

Eszembe jut egy moldvai anekdota. A vajda meglátogat egy kolostort. A házfőnök panaszkodik, hogy milyen szegények. Az ebédlőbe belépve a vajda felkiált.

- De hát ti kaviárt esztek!
- Igen, de látja nagyságod – fekete.
- Bort isztok!
- De az is régi.

Mégis a tények makacs dolgok. A világ népeinek ruhái vallanak, hogy bármilyen típushoz is hasonlítsanak – egyazon töből fakadtak. Tessék megnézni az ókori üstön látható emberek ruháit. Nemrég, még ezt viselték az oroszok, a balkáni népek, a kínai nemzetségek közemberei. Ma népi ruhaként öltik fel, ünnepnapokon. Ezek a ruhadarabok beszélnek. Elmesélik viselőik származásának valós történelmét. Azt, hogy az oroszok, a szkíták és a vikingek egyeneságú leszármazottjai.⁵³Hogy a kínai han nép valójában hun.

⁵³ Az orosz nyelvészek, történészek legújabb nemzedékének véleménye. Nem lenne teljes, ha nem néznénk meg a nyugati tábornok.

„Engedd meg, hogy kihangsúlyozzam, hogy e nézeted talán elhamarkodott. A hasonló ruha viselet még nem jelent egyeneságú

És ezt ők büszkén vallják. A balkáni népek nyelve, ruházata első fokon a hunok pelazg ágából származik. De hun utód a török, a nyelvet váltott bolgár és utána az összes szláv nép, akiknek nyelvét, liturgia nyelvként hozta létre Cirill és Metód nem hamarabb, mint a 800-as évek.⁵⁴ A Dunától északra nyelvváltással latinos nyelvű néppé alakított kunok. Még fennebb germán és szláv hatással kialakult népek Norvégiáig, Svédországig. Csak meg kell nézni a viseletüket.

A vezető rétegek ruházata a későbbi perzsa divatot juttatja eszünkbe. Nagyon finom ruhaanyag, laza, kényelmes szabással.

21. Szkíta női viselet

---

leszármazottat, csak abban az esetben, ha ehhez csatlakozik a DNA vizsgálat ezredévekre visszamenő bizonyítékai. – A lengyelekkel ez fennáll és a lengyel ősi ellensége az oroszoknak. Az ismert, hogy az oroszok a vikingek leszármazottai, de ne állítsuk, hogy az oroszok a szkíták leszármazottai, hiszen éppen ezt akarják elfogadtatni. Ezért a szkíta arany kincseket úgy mutatják, mint orosz ötvös műreemek. Hogy a ruházat hasonló, az csak közeli egymás melletti életet, ismeretséget jelent.”

Botos László megállapítása

⁵⁴ Bővebben – Barabási László: Az emberiség története IV. kötet A szlávok című fejezet.

Ugyanezt látjuk a férfi ruházatán. De megállapíthatjuk cipőjéről, tegezéről, hogy készítői a bőrkidolgozás nagy mesterei voltak.

22. Férfi viselet

A kiállító tárlókról már tudhatjuk hogy, múzeumban bemutatott, ősi sírokból előkerült, nagyon régi, eredeti tárgyakat látunk. Ammianus Marcellinus szerint: "Egyiptom népe valamennyi közt a legrégebb, hacsak a szkíták nem versenyeznek vele régiségben."

A lófőknek nevezett szkíta vezető családok viselete a mai napig is fennmaradt Európában. Mi a keleti székelység ruházatából ismerjük. De nézzünk szét más vidékeken.

23. Dudások Spanyolország Galícia tartományából

22. Férfi viselet

A férfiak és a középen álló két nő viselete, mintha Csíki székelyeket ábrázolna. De a mellettük lévő fekete-fehér ruhás női csoport sem idegen a kárpátok között. A katolikus olvasóegylet asszonyain láthatjuk a mai nap is.

Photo courtesy of Pommersche Tanzdeel Freistadt.

24. Ki hinné, hogy az atlanti óceán Észak-európai partjainál élő pomeránokat látunk saját népviseletükben?

Jellegzetes az északiak által kedvelt piros és fehér uralkodó színek használata, melyeket megtalálunk az észteknél, letteknél, litvánoknál. Ott szabásmintáik, díszítéseik, felhasznált anyagaik sokkal régiesebbek. Még közelebb állnak Székelyföld viseletéhez.

25. Szász leányok

26. Finn csoport.

Díszítő elemeik szabásminták arról tanúskodnak, hogy az indogermán elmélet egy hajánál fogva előráncigált, politikai érdekeket szolgáló kitalálmány. Amit nem kellett kicserélni, az maradt. Ha a finn csoport ruháit nézzük, rájövünk – hiába a finnugor elmélet minden nyakatekertsége, politikai beállítottsága. Évezredek után is vallja északi rokonképünk viselete, hogy egyazon fa lombjai közt hajtottunk ki.

27. Burgund

Ismerős díszítő elemek? Tánccsak nem rokonaink a burgundok? Lehet, hogy nem, de az első portugál király Burgundiából származott és magyar volt, tartják a portugál történészek.⁵⁵

28 Lengyel

⁵⁵

Írja a Pallas Nagylexikon. Megkérdeztem José Rosco Gasco valenciai üzlettársunkat, mit tud erről. Ő általánosan ismert tényként közölte

Férfi és női viselet. Nem cserélődtek össze a képek. A lengyel népviselet számtalan változatban tárja elénk a „székely” ruhák szebbnél szebb változatait. Nem is csoda, hiszen a legközelebbi génrokonaink a ma szláv nyelvet beszélő lengyelek.

29- Szicíliai táncsoportok, felül népi + alul nemesi viseletben

Itt a fiúk tényleg harisnyában táncolnak. A siculik az appenin félsziget legősibb lakói. A középkori olasz történészek állították, hogy minden kétséget kizárólag, mi székelyek tőlük származunk.⁵⁶ A valóság, hogy közös őseink hagyományait őrizzük.⁵⁷

30. Székely vezér? Nem. Tiszti egyenruha Moldvából. 19. század.

⁵⁶ Pld. A szicíliai születésű lucerai püspök, Petrus Ransanus (1428–1492) I. Ferdinánd nápolyi király (1458–1494) követeként érkezett Magyarországra 1488-ban. Kordé István okirat gyűjteményéből I. fejezet. Pro-Print kiadó Csíkszereda.

⁵⁷ Ugyanez a véleménye Botos László úrnak: „*a származék az fordított. Ők származnak már csak az etruszk kapcsolat bizonyosága szerint is tőlünk, a székelyektől.*” kiegészítés

A Kárpátok külső felén élő szkítákat helytől és időtől függően más és más névvel illették a történészek. Voltak ők besenyők, kunok, nyelvet váltott zsinovicok. Ez a szép szál katonaember azok közé tartozik, akik először használják a román nevet. A megalakult új államban találjuk a székely (Secuieni) megyéket.

„(Amikor a szép szál katonaembert említéd, itt a szkíta emberre gondolsz?) azok közé tartozik, akik először használják az aromán vlach de nem az újabban átvett román nevet. A vlachok (oláhok) a „rumán” nevet a Berliini Konferencián, 1878-ban kapták Gróf Andrássy Gyula javaslatára. A szó helyes formája „rumén” (Rumélia) és nem „román” (Románia), mint ahogy most használják, ami tudatosan megtévesztő, mert feltételezi, hogy valamiféle kapcsolatuk van Rómával. Ők önkényesen érdemtelenül Rómával azonosítanak és így lett román.) A megalakult új államban (Románia?) találjuk az ősi székely (Secuieni) megyéket. *Ez azt jelenti, hogy az arumánok délebről ezekről a területekről sokkal későbbi időkben a mostani románoknak nevezett állam területére, beleértve Moldva, Dobrudzsa, Havasalföld és az ősi székely ország jöttek.*

31. Svéd vetett ág és vásár részlet

Mintha Erdélyből, vagy a nagy magyar alföldről vitték volna Svédországba. Ez nem meglepő, ha ismerjük azt a tényt, hogy a svéd nemesség őseit a herulokat először Erdélyben jelzik a történészek. Etelközről a keleti-, Erdélyből a nyugati- gótokat. Ez sok kérdésre feleletet ad az északi népek viseletével kapcsolatosan.

De nézzünk meg egy fából készült szakrális tárgyat a messzi északról.

32. Viking hajó orrdísz

A fej, mintha „honfoglalás” kori griffekről mintázódna. Mögötte az indás díszítés és már otthon is vagyunk. Griffes indás elemeket használtak keleti rokonaink is.

Állítólag sátorlakó nép volt a szkíta. De csak a 19. sz.-ban állították. Korábban jól ismerték városaikat. Mi már kettőt említettünk fentebb.

Gregorio Garcia, az újvilág indiánjainak történetét ismertető 1606-ban megjelent és 1729-ban újra kiadott művében külön fejezetet szentel a szkítaságnak félreérthetetlenül azonosítva a szkítasággal a magyarságot.⁵⁸

Korábban már említettük, hogy őseink nem sokáig laktak egy településen. Amikor a környezetükben ritkulni kezdett a vadállomány, megváltozott a növényzet eredeti összetétele, elmentek egy távolabbi helyre. Kerestek szélről védett, déli fekvésű, vízben bővelkedő telepet és átköltöztek. Csángáltak. Ma úttörőként emlegetjük az ilyen tevékenységet. Nem vándoroltak. Nem foglalták el mások életterét. Még a korábban elhagyott településeket is elkerülték. (tabu = táj + sajnálandó, óvendő) Az eredeti helyről elfolytak, elcsorogtak, elcsángáltak. Volt elég üres terület. A Himalájában néhány perc alatt 17 csángu tavat találtam a térképen. Csáng = elfolyik, patak. Hu = eredet, forrás. A név értelme a patak forrása. Aztán keresgélni kezdtem a csángó hely- és nép-neveket. Gyerekkoromtól ismerem a csángókat. Szomszédaim, állandó látogatók Csíksomlyón. Azon nem is csodálkoztam, hogy Kínában lépten, nyomon előfordul, Csáng-hu népnév, a kínai csángóknak a vezetője próbálta a kommunista ideológiát megállítani. Ezt a csángó sejket mi úgy ismerjük, hogy Csángháj sejk. Ehhez hasonló nevet visel Sanghaj. A Révai Nagy Lexikon, 1912 – ben a csángó címszó alatt Dél-Amerikai indián törzset jelez. Atacama sivatag területén élt és Likan Antai néven is ismertek.

Elmeséltem a Zürichi Magyar Történelmi Egyletben. A következő évben jött a meglepetés. A Balaton Tapolcán tartott nyári kongresszusra megérkezik Dr. Csihák György elnök úr Amerikából és mutogatja az ottani felvételeit. Mellettem volt korunk legnagyobb élő néprajztudósa Dr. Faragó József akadémikus, akinek több mint fél évszázad alatt kiadott kutatásairól már kötet jelent meg. Megkérem dr. Csihák György urat, engedje meg, hogy

⁵⁸ Két kaliforniai magyar kutató, Fótos Márton és Oláh Imre fedezte fel. Fótos Márton fordította magyarra.

csak a lefotózott ingeket, női ruhákat mutassuk be tisztelt akadémikus kollegánknak. Az csak egy pillantást vet rá, majd csodálkozva rám néz és megkérdezi:

-Mit akarsz ezekkel a kalotaszegi ruhákkal?

-Ez kalotaszegi? — ütöm a kutyát fa nélkül.

-Hát nem látod? — néz rám szemrehányóan az öreg tudós.

- És ezek? – mutatom a többi felvételt.

- Gyimesi csángók.

A képek tulajdonosa kivetíti a környezetet, majd az asszonyokat, amint Amerikában a maya nők épp hímezik a „kalotaszegi” mintákat. Mert, hogy ugyanaz — a világ legavatottabb szakembere ismerte fel. Eleinte furcsának tűnt az egész. Azt mindannyian tudtuk, hogy az amerikai indiánok két hullámban népesítették be az Óperencián túli világrészt és a kettő között több 10000 év telt el. De mégis!? Az egyik hullám kalotaszegiesen öltözött.

33. Csihák György által fényképezett indián asszony Palenke romváros kapuinál kalotaszegi (?) ruhákat hímez

34. “Kalocsai” ruhák maja kézből? Chimbaja tarisznya, halotti tor idején a sírra teszik, tele elemózsiával.

Néhány hónapra rá a Budapesti Néprajzi Múzeum rendezett egy indián viseletet, életmódot bemutató kiállítást. Elmentem, hogy viszontlássam a kalotaszegi virágokat. Amíg gyönyörködtem bennük, óvodás kislányom hangját hallottam: - apuci, a gyimesi csángókat is kiállították. Olyan ruhában vannak, amivel Somlyóra szoktak jönni búcsúkor. A néhány lépésre lévő tárlóban tényleg gyönyörű, gyimesi népviselet. Fehér ing, fehér alsó szoknya, a katrinca jobbra feltűzve, lábán gypjúzokni, bőrbocskor. De még erre is rátetőzött egy sarokban guggoló mumifikált holttest, amely épp olyan zsugorított pozícióban volt, mint amilyen megszokott az erdélyi ásatások leletei között.

35. Gyimesi ruhák

Később jöttem rá, hogy két ősi ruhatípusból állt elődeink öltözködése. Az első, amit mi csángó ruhaként ismerünk. Ezt találták Peruban. Jellegzetes szkíta viselet. A másik, a 'székely ruha' amelyik elterjedése Európára jellemző.

36. *Mauri nők*

Székely festékes gypjúszőnyeg

A székely név értelme – előfordulása a világban

Amit a következőkben leírok, egyesek számára inkább tudományos-fantasztikus elbeszélésnek tűnhet. De majd meggyőződnek, hogy az életnek furcsa fintorai vannak. Félezer éve nagy lapátokkal temették, de mégis napjainkban előbukkant a múlt.

A székely közösségben volt, van egy tartás, emlékezés. Ez egy olyan magas tudásszinten alapuló lét következménye, amit „kulturált” világunk csak most kezd megismerni, de nem érti. Olyan távol áll tőle, mint a tibeti eszméktől. Valami távoli és hihetetlen számára. Sokmindent tudunk magunkról, annak ellenére, hogy igyekeznek gyökértelen, idetelepített elhanyagolható néptöredéknek feltüntetni minket. Származásunkról, amiket írtak, írhattak a hivatalos tollforgatók ma már kabaré szövegek. Csak egy érdekesség: i.e. 5500 tól a magyarok „bejövételéig” 34 teljes népességcseréről írnak. Kevesebb, mint két évszázadonként Erdélyből mindenki eltűnt, azután jöttek az új népek. Ez volt az igazi turizmus. És mindez annak ellenére, hogy az itt élt népek génállománya alig változik. Ha valahol feltűnik egy újabb díszítő elem a kerámiákon, egy fejlettebb eszköz, máris kész a népesség csere. Életem folyamán a vízerővel, szíjmeghajtással működtetett vasesztergáktól, köszörű gépektől, az automata-termelő sorokig mindent végig éltem. De teljes népesség cserét nem, pedig mindent megtett a hatalom ennek érdekében.

A székely nem mai találmány. Nem most szállt le a falvédőről.

A legrégebbi időktől ismert, hogy a településeken kiválasztott emberek külön fegyveres kiképzést kaptak. A legjobb vadászok csoportját alkották, akik a nagyvadak támadásaitól védték társaikat. Később a rabló népektől. Óvták a közösség életterét, szent helyeit. Az írásbeliség megjelenésével hasonló neveket találunk e foglalkozásra.

Bobula Ida a "Sumir-magyar rokonság" c. könyvének 14. oldalán ezt írja: "Az állati szarv neve sumirul SIAG, szeg, szigony. Akik ilyet készítenek: SIAG-TU-scyták, szittyák. (Székely = SI-AG-LU, fegyveres, dárdás ember.)" Később az íj fejlődésével az alap fegyver változott, a név maradt. A templomi őrköt Eszikilnek nevezték, ahol az E házat s a Szikil szentet jelentett. A határőrök parancsnok asszonya Szikil Nin. Buddha a nagy keleti vallásalapító egyik neve Szakja Mundi. A hindu szakjának is nevezi a harcosok kasztját. Ebből származik az indoeurópai nyelvek szent szava is. Tényleg, jó fiúk lehettünk a matriarchátus idején?

De az ókori Egyiptomból is furcsa nevekkkel találkozunk. Ezért nevezi Baráth Tibor déli őshazának a fáraók (főurak) országát:

Fáraók nevei: Szekemen-Ra, Huni, Honi, Szek-Er (székúr)

Erődítmények: Hudi, Barakab, Szak-álla. A Nílus jobb és bal oldalán egymással szemben állt a Joska-Toska erődpárok. A legutolsó nagy erőd az első vízésés alatt Far-Ász.

Tisztségek: Ari=Őr, Aito=ajtó, Pu=fő, Aitó-Pu=főajtóőr - másképp szekér.

Városok: Magar, Kantir (kantár?), Khatána (katona?), Ghiza, Sara, Mag-Ága, Man (mén?), Falut, Gabrévi (kikötő: Hab-Rév-!?), Daru ⁵⁹

A földközi tenger vidékén is szép számmal fordulunk elő térben és időben. Ahogy szárazföldön nem hiányozhattak az őrző-védő személyek,

⁵⁹

A The Times "Világtörténelem" atlasz 59.old.

tengeren is hasonló volt a helyzet. Kereskedők, állathajcsárok után a tengeren hajózási szakemberek viszik az árut, amit védeni kell.

A The Times "Világtörténelem" atlaszban, a korai mediterrán világ című fejezetben a 66. oldalon közölt térképen Erdély területére bejelzi az Égei szigetekről származó Spondylus kagylókat, de ugyanakkor jelzi az erdélyi arany kivitelét az Égei szigetek felé.

A nagy „Világtörténet” című kötet 375-77 oldalairól ollóزم, melyet a szovjet akadémia adott ki, s mely magyarul csak 11 évi „simítgatás” után került a magyar olvasóhoz eléggé megnyirbálva. Székely vonatkozásokat is találunk.

“Az egyiptomi források kétszer említik a “tenger népeit”... E törzsek között voltak a serdenek (egyiptomi srd, babiloni se-ir-da-ni), sekelesek (egyiptomi skls)... A serdenek talán KisÁzsia nyugati részéből, Sardeis város körzetéből indultak el, s később Szardínia szigetén telepedtek le. A sekelesek feltehetőleg KisÁzsia déli részéből, Sagalassos város körzetéből származtak.

Fönícia eredeti lakossága számos kutató szerint nem volt sémi nyelvű. (...) A “föníciai” elnevezés már az i.e. III. évezred közepén megtalálható egyiptomi feliratokban (fenebu alakban)... Sémi forrásokban nem találjuk meg Fönícia és a föníciaiak külön elnevezését, az ékírásos Kinahhi, Kinahna⁶⁰ vagy a bibliai Kánaán elnevezés, jelentésében szélesebb körű, mivel Palesztinát és Szíria egy részét is magába foglalja...” (Baráth Tibor)

Magyar Adorján 1995 – ben kiadott kötetéből: „A japán nyelvben a 'szaki' = fok, bérc, csúcs...” De a szaka a harcos-szamuraj birtokának neve: szaka-birtok.

Az itáliai és szicíliai szikulik a félsziget legkorábbi lakosai, akik „olyan régiek, hogy a földből születtek” –emlékeznek a helyi legendák. Az egyiptomiak tartottak szardíniai és szikil zsoldosokat, akiket sardana, sakalasa és sekursa neven neveztek...A szőlő neve is érdekes következtetésekhez vezet. A héber nyelvben a szőlőfürt neve eszkol, de ennek a régi kánaáni nyelvekben szegul, szegol felelt meg... E szót azután Bochartt össze is veti a szicíliai szikulok vagy szikelek nevével. Ha pedig e szó a kánaáni nyelvekben is megvolt, ebből okszerűen következtethető, hogy ősidőkben is élt ott szikul, vagyis székely. Nevük összeolvad a Kánaánnak mintegy jelképét is képező, Bibliában is szereplő, óriási szőlőfürttel. De eszünkbe kell juttassa a Líviusz által is említett palesztinai egykori Szagalasszus város nevét, az ottani régi zsidó sekkel nevű pénzt, amelyet később latinosítva sziklusz-nak neveztek és amelyre gyakran szőlőfürt volt ábrázolva, amiértis nevét a tudósok is a fenti eszkol, szegol, szegul szóval hozzák kapcsolatba.”⁶¹

⁶⁰ Több helyen előfordul a világon és mindég égít, ég fiait jelenti.

⁶¹ Magyar Adorján *Ósműveltség*

37. Siculi-pun érmék – Tanít istennővel

A hátlapon lófő (!), pálmafa kókusz diókkal. Ugyanazon típus, amelyből az évszázadokig letagadott, de ma Amerikából vissza hozott székely áldozókehely.

Csak a legrégebbi írásos emlékek nyomán kialakult véleményekből mutattam be néhányat. Érzékeltetni akartam, hogy ott, ahol szkíta népesség él megtaláljuk a székelyeket is. Sosem volt külön nép. Foglalkozás. A harcosok mesterségét, vagy legjobb ha az indiai szót használjuk, „kasztját” jelentette. Ezért találjuk meg a világon mindenhol hasonló néven, különböző nyelveket beszélve, vallást hordozva. Közös vonásuk, a magas fokú megbízhatóság, fegyelem, önfeláldozás (mindaddig, míg megbízóik nem sértik meg jogaikat), harci felkészültség. A szkíták életterében még az ókor vége felé, sőt a középkorban is szabadon jártak, keltek nemcsak hadi események résztvevőjeként, hanem mint kereskedők is. Ennek ma is élő nyomai maradtak.

38. A szárhegyi Lázár-kastély csipkézete.

Például ott van Chorezm. A szárhegyi Lázár-kastély csipkézetén minden vitát kizáró chorezmi díszítéseket találunk. A székely szekeresek a régi Chorezm területéig jártak fuvaraikkal. De mi ezt nem tudjuk – ugyebár? Egy török történész kellett nekem elmondja. Ők bezzeg tudják. Saját érdemeikként mutatják be. Az is igaz, hogy a Török Birodalom fennállása nagyon hosszú ideig meghosszabbította ennek az útvonalnak a használatát általunk.

Jó, jó, de miért ennyire fontos Chorezm?? A nyugati világ mostanában fedezte fel, hogy egy roppant magas szintű kultúra központja volt még a középkorban is.

Szaka, massageta (tehát szkíta) alapítású Kr. előtt ezer táján, majd a fehér hunok játszottak nagy szerepet életében...A kazárokkal egyesültek i.e.750 táján s az onnan származó kálizok, kabarok (kavarok), máig velünk élnek a Kárpát- medencében. Innen nőszül Csaba királyfi, innen származik Emese, de Abba Sámuel magyar király (1041-1044) is.

A világ az arabok találmányának tartja a magasabb matematikát, az algebrát. Görögök és rómaiak nem ismerték a számokat – betűkkel írták - a nullát sem ismerték. Állítólag az arab szám – arab találmány – a '0'-val együtt. Viszont az algebra atyja, Musa el Charizmi – chorezmi származású, Chorezm pedig soha nem volt arab város. A nullát, pedig a maják is ismerték. Az indiai és a maja számrendszer mind az írását mind a kiejtését tekintve azonos. Itt tenyésztették ki nagytestű, az általunk muraközinek ismert, lovakat is, még az ókorban. A kínaiak hihetetlen árat adtak a herélt példányokért.

„Korezm környékén a bronzkori leletek az i.e. 13. sz.-ban Szijávus szabír népét mutatják, akiket hurritáknak is neveztek. "Ami pedig e néppel kapcsolatban a hunokat illeti, arról Tolszov orosz szakember "Az ősi Chorezm" c. könyvének (Garfield, NJ. 1986) 213. oldalán azt írja:

„Az eftaliták kialakulásának színhelye kezdetben valószínűleg Chorezm észak-keleti határvidéke volt, az a vidék, melyet e korban még, az Amu-Darja és Szír-Darja régi, közös deltája alkotta. Az eftaliták neve valószínűleg nem más, mint a masszagéták, géta, daha, szaka, székely nevének eltorzult, törökös formája. Az eftaliták személyében tehát a masszagétáknak régi, Aral-tó menti hazájukban visszamaradt utódait kell látnunk. (...) Ami pedig a hunok társadalmi berendezkedését illeti, ez a nép mégsem volt nomád jellegű, hanem letelepült életmódot folytatott és megerősített, közösségi telepeken, 'városokban' lakott.”

Az eftaliták városi életéről sokat olvashatunk a bizánci íróknál, így a kaiszareiai Prokopisznál és Menandrosznál.

Érdekes a Pártus Birodalom. Rettegett tőlük Róma. Hogy mennyire voltak székelyek? Nézzük meg. „Justinus a következőket jegyezte fel: „a pártusok a szkíták száműzöttjei voltak. Ezt a nevük is nyilvánvalóvá teszi, mert szkíta nyelven a száműzötteket partusoknak mondják... (pártütők?) Szkíthiából belső lázongások folytán űzték ki őket.”⁶²

Kitűnő lovasként felszereléseik, fegyvereik, harcmódoruk azonos a hunokkal, avarokkal, szkítákkal és magyarokkal. A főnemesek választották a királyt ugyanúgy, mint a magyaroknál. A halottaikat színes mázzal bevont szarkofágokba helyezték, melynek tetejére Anahitát, az élet anyját állították, az életadó víz forrását, a termékenység istennőjét, aki nyolcsugarú, száz

62

Bakai Kornél i. m., 210.old.

csillaggal ékesített aranykoronát visel, mint a csíksomlyói Szűzanya az 1950-es évekig.

Írásuk a kínai mellett a szkíta-székely rovásírással nagyon közeli rokonságot mutat. A hatalmas indiai hősköltemény, a Mahabharata: Udyoga (10.fej. 2-3.) megemlékezik a SU-szkíta kapcsolatról: "Mindaz a daytya nemzetség, melynek neve SU-val kezdődik, a szkíták híres SU törzséhez tartozott." Strabón a korabeli szkíta népcsoportról így ír: "A Káspi-tengertől délkeletre azok a szkíták élnek, akik a SU törzshöz tartoznak." (Geographia vol. II, II. szakasz 2.fejezet).

A hivatalos hindu történelemszemlélet India autochton ősnépetnikumát Turáni-Sakának nevezi (The Encyclopaedia of India, Third edition). Ezek az ősnépek Tibetből és Nepálból ereszkedtek le Közép-Indiába a történelem-előtti időkben. Ezeknek az ős-saka-szkíta népeknek a történetét a brahman papok szájhagyománya őrizte meg az utókor számára. De megtaláljuk azokat a védák és purinák vallási szertartásokkal telített könyveiben is, valamint a Mahabharata hatalmas hőseposzban.

Különösen figyelemre méltó, hogy a Védák történelmi korát bemutató Brahmalisták nevezetű szent könyv Ős-Indiát a bharátok földjének nevezi, és a hivatalos hindu történelmi állásponttal megegyezően lakóit őszakának - őszkítának jelöli meg. Maga Buddha is a Szaka családból származik.

Ha tanulmányozni szeretnénk a ma élő hindu vezetők nevét, szinte Gyergyóban éreznők magunkat.

* * *

A székelységnek többször és több helyen volt önálló állama.

Említsük meg, hogy Kr.e. 1300 táján Szicília szigetén három királyság alakult: a sziget északi részén, a sziget északkeleti részén az elemerek (akiket párszáz évvel később a Pó síkságán találunk. A sziget nagy részét a siculik lakták, s ők alapították Pantalikában Palika nevű városukat (egy nyugat felől érkező maja törzs, néhány száz évvel később alapította Yukatánban Palenke városát, mi meg ki tudja mikor Gyimespalánkát. A siculoktól nyerte nevét Szicília, az előttük lévő tengert egészen a görög partokig Siculi tengernek nevezték (a mai székelyeink neve is latinul siculi). Szicíliában eddig 14 piramist tártak föl.

Rajkóné B. I, svájci kutató⁶³ idézi a különböző nyugati szakemberek véleményét a siculus sicili népről:

M.I. Finleynél⁶⁴ olvashatjuk: „A görögök, mikor Szicíliába betelepedtek, különböző népeket találtak. A siculer, sicaner, elymer, valamint a görög nép között alig látszik különbség⁶⁵, habár az ókori írók ezeket különválasztották. Siculerek voltak Szicília keleti féltekén, a sikanerek nyugaton, míg az elymerék északnyugaton éltek.” Vagyis a tájegységekben élő nemzetségeket.

⁶³ Rajkóné Bakos Ibolya: A székely származású siculi nép nyomdokain Szicíliában Bern 1985

⁶⁴ Das antike Sizilien/ München, Beek kiadó, 1969/ c. könyv 28.old., 112. old.

⁶⁵ Napjainkban Varga Csaba tárta fel, hogy a görög nyelv alapja az ősi pelazg (palóc) Kötete: Ógörög = régies csángó FRÍG kiadó BP.

Franz Altheim írja, hogy "a siculik a történelem előtti korban voltak Szicília őstelepesei. Az ásatások során nem találtak sem köroltárokat, sem áldozati sírokat, amelyek arra engednének következtetni, hogy Demeter és Persephone görög istent tisztelték volna."⁶⁶ Ma már kijelenthetjük, hogy vallásuk az őszanya kultuszról a bika (Baál) kultuszra való áttérés jelét mutatta.

A székely és az etruszk abc azonossága egy nyelvet bizonyít a más néven nyilvántartott népek ajkán. A kettő tanulmányozása mindég összemosódik a nyugati kutatók munkáiban.

Gertrud Kahl Furtmann⁶⁷: "Valamennyi etruszkológus feltételezi, hogy az itáli őslakók részben északról, a Duna medencéről vándoroltak Itáliába."

Zacharie Mayani⁶⁸ az etruszkok nyelvét az albánok, azaz az illírek / tyrrenek nyelvével hasonlítja össze, de megemlíti a szkíták nyelvét is, mondván, hogy az etruszk nyelv is ugyanezen nyelvcsaládba tartozik. A Tyrren tengert Turán tengernek mondja. "Sysiphos király fia Álmos volt, ki Tessaloniki nevet viselt."⁶⁹

Mindenesetre most többet tudnánk, ha még élne Szicília egyik nagy sztoikus bölcselője és történésze Diodorus Siculo, ki Augustus, az első római császár korában élt / kb. Kr.e. 100-ban/ és Cicero szónok barátja volt. ⁷⁰ A középkorban nem volt olyan itáliai történész, aki a székelyekre nem mondta volna rá, hogy Sziciliából származnak. Cáfolták is őket magyar kortársaik. Ilyen az élet...A mai Székelyföld szinte összeköti Sziciliát és Chorezmet. Mindhárom helyen megtaláljuk ugyanazon kultikus jellegű díszítő elemeket, az építészetben. Sziciliában a székely ruhákat, amelyeket még ma sem lehet figyelmen kívül hagyni, ragyogó bizonyítéka a két nép azonosságának, még akkor is ha a déli rokonok beleolvadtak a nagyrészt olasz nyelvközegbe. Nem is olyan régen, Dante az Isteni színjátékot még a szicíliai etruszk nyelven írta.

Csobánczi Elemér Londonban kiadott kötete szerint: "...a Kárpát-medencei őshonos nép a mai napig fennmaradt e népcsoportokban: kalotaszegi magyarok, a székelyek Erősdről, a barkok és a toroczkóiak."

1256-ban IV. Béla király kiad a nagyszombati apácák részére egy oklevelet, amelyben írja, hogy a Morvaország felé eső határ őreit székelyeknek hívják. Timon Sámuel, jezsuita páter, a XVIII. század elején rájön arra, hogy a székely szó nem népnév, hanem foglalkozást jelentő „közszó”, és őrt jelent.

A hadbaszállási feladat mellett „volt a székelyeknek egy osztálya, melynek különleges feladata a határőrzés, és ezeket őrszékelyeknek, siculi spiculatores-nek nevezték”⁷¹

A Pécsi Egyetemen dolgozó Széna Béla nemzetközi hírű tudós éveken át a székelyek származását igyekezett kideríteni a modern nyelvészet segítségével. Legközelebbi lehetséges rokonokként az ujugurokat és a mongolokat találta. Igaza is van. (. . .) Végül rájött ugyanarra a

⁶⁶ Epochen der römischen Geschichte Frankfurt a /Main 1950

⁶⁷ Die Frage nach der Erprung der Etrusker/ Verlag Anton Hain, Meisenheim a / Glan, 1976/ c. könyvből 16. old.

⁶⁸ Die Etrusker beginnen zu sprechen / Paul Neff Verlag, Wien, 1962/ c. könyve

⁶⁹ U,O, 148. old.

⁷⁰ Még csak megjegyeznők, hogy Szicília nyugati partvidékén van egy Mazara nevű város, Üzbegisztánban Mazár Sharif, Egyiptomban, Föníciában ismerjük Madzar városát...

⁷¹ Rugonfalvi Kiss István: A székely nemzet története, Debrecen 1939, kiadás Attraktor 2004, Gödöllő, 28 old.

következtetésre, hogy a székely nem népet, hanem foglalkozást jelöl. Majd a mi meglátásunk is ez – egészen más megközelítés révén.

Nekünk könnyű. Ismerjük azt aényt, hogy a 16.-sz. második feléig félelmetes, önálló, csak a királynak alárendelt haderőt képezett a székelység. Felkészültségüket, fegyverzetüket manapság a kommandós egységekkel hasonlíthatjuk össze, azonban ez a csúcsteljesítmény nem kívülről bepumpált fizetés, kiképzőtisztek segítségével jött létre.

Olyan technikai tudással rendelkeztek, hogy ruháikat, fegyvereiket önmaguk állították elő a családban. Lovaiukat ők tenyésztették. Gyerekeiket kiskoruktól a családban, a településeiken képezték ki, csak a legkiválóbbak kerültek magasabb szintű képzésre, magas hegyek között elkülönített központokban.

Mint minden katonai tevékenység, az ő életmódjuk, műhelyeik, hírszerző és továbbító rendszerük katonai titok volt. Székelyföldre nem léphetett be senki az ő külön engedélyük nélkül. Sehoh a világon.

A szaka birtokon élő szamurájok, vagy a hindu harcosok kasztja, a szakják, akik közül kiemelkedett a vallásalapító Buda, nem idegen zsoldosok, hanem vidékük, népük védelemre, harcra képzett része volt. Ezt találjuk a suméroknál, Egyiptomban, Koreától, Mongóliától Poroszorszáig (burkusok a magyar nényelven), Szászorszáig és sorolhatjuk, míg eljutunk az inka birodalom Aymara és Kecsua népességéig, de nem csak szárazföldön. A tengerek fuvarosainak is megvoltak a maguk hadi tevékenységére szakosodott vidékeik. Érdekes módon tértől is időtől függetlenül hasonló néven nevezik őket.

Végül Orbán Dezső szerint jelentése: a szik népe, élet népe.⁷² Szik nyelvjárásunkban magot is jelent. A megfejtés a székelyeken keresztül kapcsolja a szkítákhoz a magyart.

Székely székek a kora középkorban

Számunkra beadagolt „tudás” szerint a keleti székelységet a 13. sz.-ban telepítették a mai életterükre, a bihari tájokról. Senki sem beszél arról, hogy ekkor a Habsburg család telepedett ki széleseben Svájcól, mert a kantonok népe meggyőzte őket, hogy ott nagy a huzat. Illetve túl nagy a szabadság igénye. Később aztán ők írátták a történelmet és mindenki „telepedett, vándorolt”. Különösen a székelység, akivel sokszor meggyűlt a bajuk „őfelségéik” kiszolgálóinak. Állandóan félni kellett, hogy mikor villannak fel a székely fegyverek. Tisztelni kellett ősi jogaikat, földjüket. Aztán írtak nekünk „történelmet” - másoknak is, de most még maradunk itthon.

A terület meghatározásával is tartja magát a propaganda történelem. A gyímesek alsó felén évente tömegek látogatják meg az „ezeréves” magyar határt. Holott még háromszáz éve sincs, hogy Ausztria meghirdette a vámháborút Törökországgal. Akkor hozták létre a határzárakat. A székely tulajdonú erdők a határon túlra kerültek. Ezek a későbbi revendikált (visszakövetelt) havasok. Székely családok ezrei vonultak át Moldvába. Mesteremberek, akiket elzártak a több mint ezeréves felvevő piacaiktól.

⁷²

Orbán – Grandpierre i.m.27 old.

Addig hol volt a határ? A Nagyrománia Párt elnöke, a történelem tanár Corneliu Vadim Tudor tudja. A rendszerváltás idején „a Dnyesztertől, a Tiszáig” jelszóval tüntettek. Vagyis a magyar királyság keleti részét követelték Nagy-Románia-ként. Ettől a vonaltól indult Árpád apánk a maga harcosaival. A Szeret folyó előtt átmént a besenyő vidékeken, majd a Kárpátok két oldalán lévő székelyföldeken. Így jön Erdélybe, majd a Pannon Medencébe. A Dnyesztertől keletre volt a nagy Kazária.

Keressük meg a különböző krónikákból és a mai kutatók eredményeiből a valódi életteret. Induljunk el a mai keleti Kárpátok között megbújó Székelyföldről, ami egyben főszék is volt. A szakrális központ a rézkortól Gyergyó Tászkotető –és a kárpát-kanyar között volt. Máig fennmaradt helynevek, mint Bélbor (Bál földje)⁷³, Borszék; Baál hegyén volt Balánbánya -itt volt az első ismert rézkitermelés az ókorban. A tusnádi és a háromszéki Bálványos vár, hegytetőkön szakrális építmények sora a papok számára. Ők voltak az ókor csillagvizsgálói. Ott várták az égitestek helyzetének változásait, mely számukra jelzés jellegű volt a mezőgazdasági munkák elvégzésének szakaszaiban. Nem védművek voltak, hanem váró, kutató helyek. Mindenik falába beépült a megfigyelő és suttogó torony.

Ez a rendszer végighaladt egészen a Csukás hegységig, amelyik a Kárpát-kanyarban becsukta a szentföld déli kapuját. Nyugat felé a mai Csíki medencén végigvonuló nagy tó védte. Mondhatnám, hogy kelet felé a Kárpátok vízvázasztói, ha nem lenne ott ősidők óta jó néhány könnyen átjárható hágó. Ezért a mai Moldova középső és nyugati területén más biztonsági rendszert fogunk keresni. Délen a Háromszéki medence északi részében működő erődrendszer, víztárolók, és a Barcaság védte.

A Hargita szent hegyének nyugati lábánál volt az anyaszék. Udvarhely, a hadi, diplomáciai tevékenység központja. A székelység (Raba = nap fia) vezetői (bán), nevük Rabban-bán.

A mai Maros-szék és Torda-szék. Bányáik, vízi és szárazföldi utaik az árucserre fontos központjává tette őket. Ugyanakkor a feudális állam megjelenéséig szükség esetén kisegítették nyugati szomszédaikat. Később, míg tudták, védték Székelyföldet a feudális tulajdonjog behatolása ellen.

Szomszédaik:

Mai szász vidéken Szász-sebes-, kézd-, orbo helynevek azt jelzik, hogy Miklósvár széken kívül a Déli-Kárpátokban a mai Háromszékiek voltak és egy kis részt a német lovagrend⁷⁴, majd később a szászok számára kiürítettek. Ottlévő testvéreikkel lecsapolták a Kézdi-medence mocsarait és áttelepedtek a mai Háromszék délkeleti részére. Megőrizték régi helyneveiket a Kézdi- és Orbo –székben.

A déli Kárpátok nyugati részében az Olt szorosának védelmére, találjuk **Hunyad, Déva** vonalát.

⁷³ Beél v. Baál az úr. A napisten. Bor jelentett földet, de ugyanakkor összevont értelemben a föld vérét.

⁷⁴ Ahogy a székely mondja – vaj igen, vaj nem. Túlságosan kihangsúlyozzák a betelepítést egy olyan korban, amikor Erdély Magyarországnak nem határvidéke, hanem belterülete volt. Szerződéseket lehetett utólag írni. Erre egész kolostorok szakosodtak.

A másik nagy ősi csoport folytatódik: **Szerémség, Bánság, Bács.**⁷⁵ Déli szomszédaik a kisbesenyő törzsek földje **Bosznia.**

Horvátország területén tudomásunk van egy **dalmáciai székről** is, amely még fél ezer év múlva is testőrséggént, határőrséggént létezik az Adria partján.

A mai **Őrség**, több székből állt és a legnagyobb székelyföldek közé tartozott.

Pozsony, Trencsény vonalának környéke - **vágmelléki** székelyek. Délnyugaton megerősítik a védelmi rendszereket. 1370-ben Barlabási Miklós fiaiból Sebestyén, a Nagy Lajos királytól kapott Detrekő várának tulajdonosa és várnagya. A **Pozsony Trencsény vidék a Magura hegység és tó felé terjedt észak-keletre.** Itt csúcsosodik több székely szék is, a mai Szlovákia Északi határánál. Vele szomszédos a **Nagy-lucsei** Dóczy és az Orbán család által vezetett vidék. 1594 – Zsigmond, **Sóskő, Revistye, Vizovicz, Gálosbaar és Győrfa** várak szabad bárójaként írja alá az okiratokat.

Érdekes, hogy a tatárjárástól az 1490-es évekig Erdély családai között megjelennek a Barlabásiak, a Dóczyak és Orbánok. Máig is fennmaradt családok.

Kodály Zoltán a **Nyitra** folyó környékét Zobor-aljaként emlegeti. Dr. Csámpai Ottó Ph. D. etno-szociológus, a ZMTE tagja Székely-Zoborljaként írja.⁷⁶ „...néhány falvának lakói a hunokat fényes elődeiknek tekintik, még él közöttük a hagyomány, hogy ők nem mások, mint az itt rekedt székelyek leszármazottai.” Évekkel korábban, mikor a felvidéki kutatásokat folytatta Dr. Csámpai Ottó csoportja beszélt erről nekem egy nemzetközi kongresszuson. Később eszembe jutott, amikor a török Dogan professzor meglátogatott Csíksomlyón és feltette a kérdést – kiket tartanak őseiknek a székelyek? Eldugott falvakba küldtem, hogy kérdezősködjön. A válasz egyöntetű volt – őseink a hunok. Azt is elmondták, hogy Csaba királyfi anyai ágon bizony a keleti székelységből származik. Édesanyja itt született és itt van a sírja is.

Aztán jött a Habsburg éra és későbbi következményei. A nyitrai székelység az 1991-es népszámlálás szerint a lakosság 7-8 százalékára olvadt le. A többiből szlovák lett. Ennek ellenére megmaradtak a székely nevek, helynevek. Az Udvarhelyszéki ősi Kolonbán család felvidéken, Kolon település név. Bodok, Gyimes, Zobor itt is ott is.. A „bennvaló” mindkét helyen házhelyet-építési területet jelent. A kapu itt is befele nyílik. Díszítésük a faragott napszimbólum a rozetta. A ruhákon, vagy keresztszemeseken „talega” néven ismerik. De megmaradt a napkultusz nyoma. A barslédeci pusztán találjuk a Hajnalkert és a Hajnalgyep helyneveket. Közeli faluban, mint határjelzés szerepelt a táncosfa megnevezés – közli Dr. Csámpai. Rögtön le is vonja az egyetlen helyes következtetést. Tudván, hogy Barslédecen még a XX. sz.-ban is „gyakori volt az úgynevezett hajnalégetés, melyet szeles időben, a Hajnalkertben végeztek. Lakodalmak alkalmával éjfélkor vacsoráztak, s hajnalban a vőlegény házában zeneszó mellett zsuppokból tüzet raktak, azt dárídózva körültáncolták.” Azonnal összekapcsolja a Szent Iván (Keresztelő szent János) napi tűz és szerelem

⁷⁵ Ma Bécs.

⁷⁶ Turán című folyóirat 2001 február- márciusi számában.

ünnepségekkel, mely teljes szépségében fennmaradt a Gyergyó – Botvárai tűz ünnepségekben, vagy akár a székely lakodalmak út elkötésében.

Pásztó-palóc szék, mely az apátság mellett még hosszú ideig fennáll.

Az ősi Szabolcs megyében Nyíregyházáról a ZMTE kongresszusa után Szatmár felé indultam haza. Meglátogattam Barabás határfalut, melyet a családi hagyományok szerint a Bereg - Tiszaháti báróság központjaként hoztak létre a Barlabásiak a tatárjárás után. Székely székeket neveztek át báróságnak, ahol a forma mellett a tartalom maradt. Elsősorban Kijev, Halics és Szőcsvára (ma Suceava) segítségére kellett vonulniuk szükség esetén. Ugyanúgy, mint a keleti székelyek Moldva felé. Akkor még nem volt elég korabeli okirat a hagyomány alátámasztására. De ott voltak a helynevek. Mintha a keleti Székelyföldön jártam volna. Meg megálltam. Végig olvastam a világháborús emlékműveket. A családnevek is majdnem azonosak voltak a székelyföldi nevekkel. Szatmár megyében ugyanazon hely- és család- nevek. A szilágyságban a helyneveknek még régebbi formájával találkoztam. A nevek beszélnek. Elárulják születési idejüket, viselőiknek szerepét a társadalomban stb....

Bihart tartják a mai székelység anyaszékének, azért mert ott van Székelyhida helysége. Ha anyaszék nem is, de erős székely vidék volt, mely átalakult hajdúsággá. A név változott a tartalom nem. A tatárjárás után egyrésztük levonult a Kárpátok délkeleti részére. Ma, nyelvváltás után, ők alkotják Olténia lakosságát.

Kalotaszeg, Mezőség - egyes vélemények szerint ezen a területen kell keresni a krónikákban megjelenő Csiglamezőt.

Buda környéke. Helynevekben a mai napig fennmaradt a királyi testőrség léte. A csíki hegyek, Csíktarcsa stb.

Ki gondolta volna, hogy **Mohács körül** ilyen falunevek vannak ma is mint: Székelyszabar, (tehát szabír székelyek), Kisnyárad, Somberek, Homorúd, Dályok, Nagynyárad, de ismerjük az elpusztult Bácsfalva nevét is. Mindezek a mai napig élnek a Székelyföld helyneveiben. Györffy György ifjú tudós korában gyönyörű térképet rajzol egy sokkal bővebb székely előfordulásról a Pannon medencében. De tessék elolvasni a régész Dr.Bakay Kornél professzor úr véleményét is, ha kétségei támadtak.

A hortobágyi emberek még a két világháború között székelyeknek tartották magukat, használták a rovásírást.

Mindenik tájegységet külön önálló egységnek vehetjük, amely ugyanúgy, mint a mai Székelyföld több székből állt. Ezen székek egy részénél később nyelvváltás történt, elvesztették Székelyföld státútumukat, autonóm előjogaikat, csupán a helynevek által élnek.

Vereckei hágtól nyugatra a füzéri székelyek. Fehér-, Baranya- és Abony területén találjuk őket.

Nézzük meg, a korábban Moldvába átnyúló székelyföldről. Később leszűkülve a mai (Beszterce már kiesett) Csík-Gyergyó-Kászonszék, Háromszék és Barcaság területére.

Vereckétől délre a Beszterce – Dorna medence – Moldvai Hosszú Mező – Szőcs Vára (Suceava)– Both úr Ó-vára. (Botosani) -lásd a térképen az 1. zónát.

Négy napi járóföld Besztercétől keletre a Kárpátok hágóin a Moldvai Alföldig. A hatalmas területen lévő helység- és földrajz nevek nagy részének csak magyarul van értelme. Borgó hágójától magas hegyek, medencék, völgyek sora között a hegyvidéki embereknek jó útjaik és bevehetetlen természetes váraik között bányák, kisvárosok, apróbb települések sora húzódott Hosszúmező (Cimpulung), Szőcs vára (Suciava) és Both úr Ó-vára felé. Az útvonal átszeli a Szeret folyót, amelyen folyami hajók, tutajok a Fekete tengerig ereszkedtek le. Tőlük nyugatra volt a besenyő-kunok földje.⁷⁷

Gyergyószék (lásd a térképen az 2. zónát)

– hágói. Ditróhoz tartozott Maroshévíztől a Csap (kránga) hágó elvisz Baélbor mellett, ahonnan a Kisbeszterce folyása indul, Borszékra. A híres ásványvizét Moldova felé szállították, a Tölgyesi tutaj-indítóig. Ditróból a Hágótőn keresztül jutnak Tölgyesre. Innen indították a tutajokat a Kisbesztercén árbocfával, deszkával, állatbőrökkel, mézzel, fémeszközökkel. A harmadik hágó Gyergyószentmiklóstól a Pongrác. Gyilkostón, Békás szoroson át Pongrác helységig, ahol a Besztercén kikötő és a településen fogadók voltak a legrégebbi időktől. Itt gazdasági tevékenység is folyt. Valójában az őskeresztény fényvallás szenthelyei kapcsolódtak itt össze, Karácsonykő és a mai Botosani között. Bot úr régi vára ott volt, de a nyugati vár a Gyergyótól induló út elején vala... Ez a hely a mai napig a tűz elem szent helye. Ezen vallási felfogás vonzásterében épültek később a híres moldvai ortodox kolostorok. Amikor ott a krisztusi kereszténységet üldözni kezdték, az örmény kereskedő telepek Gyergyóban hoztak létre püspökséget.

Botosán a legrégebbi időktől ikervár volt a gyergyószentmiklósi Bot várával, amely a Békási-szoroson az Erdélybe vezető hágót védte. A gyergyói Bot vár „tulajdonosa”, parancsnokai évszázadokon át a Both család tagjai voltak. Bot úrnak a régi vára – Bot-o-san – keletre előretolt védmű.⁷⁸

A helynevek alapján tökéletes biztonsággal állíthatjuk, hogy ősidők óta a fenti élettér pelazg⁷⁹ vidék volt. Az északi águk a jászok. Az idők változtak, a jászok maradtak. Valódi fővárosa a keleti vajdaságnak mindig Jászvásár volt, és ma is az. Ősnépét megtaláljuk az anyaország területén is: mindenhol a székelyekével azonos előjogokat élveztek.

„A jászokat és kunokat a törvény a nemességet föltételező személyes fölkelésre kötelezte. Megengedte, hogy pöreiket főbírájuk, a nádor és szabadon választott kapitányaik elé vigyék. Javaikat oltalmazta minden erőszakos adóztatás és az ellen, hogy hozzájuk a király, királyné és országnagyok beszálljanak.” PL.

⁷⁷ Lásd még: Olvasmány

⁷⁸ Botosan vára körül ilyen helységnevek vannak.: Magyar (Ungureni), Székely (Secuien). Ugyanis a gyergyói Both család keleti vára volt eredetileg, amely köré kialakult később a város. Itt állandó szolgálatot tartottak a székelyek. Ugyanaz a jelenség történt, mint a Gyimesekben, amikor megindult Moldova és Erdély között a vámháború, és a székely székek határőröket kellett biztosítani a tatrosvölgyi átjáró felülvizyátára. Egyikük-másikuk házat épített, szántóföldeket alakított ki magának, és ott ragadt.

⁷⁹ Részben így alakultak ki a ma ismert nagy tatrosvölgyi községek.

⁷⁹ Ősnép. A hun-szkíták keleti ága. Mai utódaik a palócok.

...vagyis jellegzetes székely jogokkal rendelkeztek. Nevezték őket csángóknak is.

Csíkszék (lásd a térképen az 3. zónát)

A nagy szentföld központja a Bika – Baál kultusz idején, amely – 6800 – (i.e. 4800) a Közép-Európai és földközi tengeri nagy kultúrkör népének a pelazgnak és nemzetségeinek kora. A gyergyói Baél- bor-tól (Baál földje ma Bélbor r. Bilbor) a háromszéki Erősdig (Ariusd), vagy Ozsdolától a moldvai Foksánig (fok = a kárpátkanyar külső fele. San, szán = úr).

Nagyon sűrű a kapcsolattartása Moldva felé, mert Csíkszentdomokostól Balánbánya felé vezető úton kellett feltérni a hegyekbe Moldva és Lengyelország felé. A második hágó Szépvíz⁸⁰ – Tatros völgye (Gyímes) – Keményfalva (Comanesti) – Sóvárada (Tirgu Ocna), a sóbányák városa. Balra Bákó a moldvai szakrális központ és Karácsonykő. Az első időkben Csíknak nem a hadi, hanem szakrális ereje volt a fontosabb. És ez megmarad a 15. sz. végéig. Csík a katolikus hittérítés legfontosabb központja a Keleti Kárpátokban.

Rugonfalvi felvet egy számunkra furcsa dolgot. Az 1332-36-os pápai tizedjegyzékben Székelyföldön két főesperesség szerepel. A marosihoz 46, a csíkihez 5 egyház (esperesség) tartozik - de vajon miért volt öt egyház után egy főesperesség Csíkban? ⁸¹Az első egyház neve Csík volt. Ilyen nevű község nincs Csíkszékben. De van Moldvában: Csík, Oroszcsík, Tatáracsík, Pazarcsík, Izárcsík, Csíkandrásfalva. Tarkó község már szerepelt a tizedjegyzékben, de lehetséges, hogy a Tatros-folyó völgyében lévő Tarkeu községről volt szó... A harmadik parókia Lécfalva mai neve a moldvai Lezest. A következő Márkusfalva, ma Marceni. Habár egyházi témánál vagyunk, ne felejtsük el, hogy Moldva lakossága eredetileg szkíta népesség volt. Hogy mikor lettek románok? Nem is olyan régen. De ezt az ottani szakemberek kell tisztázzák végre...

Azt tudjuk, hogy Hunyadi János az 1442-ős Szentimrei ütközet után, ahol a székely és a királyi hadak megsemmisítették a török sereget, Csíksomlyóra ment. Pénzt adott a kolostor bővítésére és 32 székely családot (confrater) védelmére. IV: Jenő pápa, adakozásra szólította fel a híveket a Szűz Mária tiszteletére alapított egyház számára. Ugyancsak őszentsége 1444-ben különleges jogokkal ruházta fel a ferencrendi szerzeteseket, hogy Schytiában, Moldvában és Székelyföldön hirdessék az igét. Egységes vidéknek vette a ma szétválasztott országrészeket. Ne felejtsük el, hogy mellette lévő tanácsadói jól ismerték korának valóságát.⁸²

Csíksomlyótól három óra alatt a Csomortáni gyenge hágón a Moldvában fekvő Kósteleken vagyunk. Tiszta magyar nagyközség volt még 40 esztendővel ezelőtt, amikor ott jártam.

Az átjáró úttól egy kutyafutamodás a Csíkszentgyörgy – Pottyond tól keletre húzódó átjáró – a pásztorok (U – Lah, vagyis legeltető) útja.

⁸⁰ Itt ment át Szent László királyunk Moldvába, mikor a székelyek a tatárokkal harcoltak. Lova lábnyomát ma is mutogatják a székelyek.

⁸¹ Egy főesperesség korábban több esperességet irányított. Hatalmas területeken voltak a mai törvény, egészségügy, tanügy, vallás vezetői. Teljesen független döntéshozók. A világi vezetőknél erősebb szellemi irányítói a terület népességének.

⁸² Rugonfalvi Kiss István: A székely nemzet története, Debrecen 1939, kiadás Attraktor 2004, Gödöllő, 152 old.

Csík-szent – Mártontól az Úz völgyön átjutunk a vízvásztón túlra. Útközben nagyon hallgatag népek élnek, akiknek élő valóság Babba Mária, az élet anyja. Az ortodox kolostorokban ős-öreg barátok, akiket káldeus papoknak tartanak.

Kézdi székről (lásd térkép 4) az ojtózi szoros egy kényelmes átjáró. Az előtte lévő Bereck városa a középkortól szekerességgel foglalkozott. Ott élt a Kinizsi nemesi család Hunyadi János idején. Innen származik Kinizsi Pál. Az út a „csángóföld” leggazdagabb vidékére vezet. A tőle délnyugatra fekvő Ozsdolától kiinduló út Foksán (Focsani) felé a Milkovi katolikus püspökség területére vezet. Az ősi útjának kövezete még ma is használható. Ilyent leginkább az etruszkok készítették, amit mi római útnak nevezünk. Titokzatos piramis alakú hegyei, barlangrendszerek, sziklák közti völgyzáró gátak (Szovezsánál) a hegyeken végig húzódó, egymástól tíz méter távolságra lévő embermagasságú kőrakások egy nagyon régi múltba vezetnek vissza. Kétnapi járóföld tőlük kis Szkítia (Dobrudzsa). De a messzi Órhelyen (Orhei) a moldvai köztársaságban az ő vitézeik is, kiegészítő csapatokként, váltogatták egymást évente.

A 6 os valamint a 9 es rész Szent György-Fogaras vonalától az Olt mentén tart a Dunáig, folyami hajók jártak Sepsiszentgyörgytől. A 8 as rész Kis Szkithia (Dobrudzsa) és tőle Keletre Bukarest-Galac, a besenyők vidéke.

Barcaság (lásd térkép 5,7)– csángóknak nevezik őket, szászok jobbágyterületének. Ez is propaganda, mint sok más. Erős székely falvak, fennmaradásukért nem a Trianoni diktátum időpontjától küzdenek... Számukra évszázadokkal korábban megkezdődött a túlélésért folytatott harc.

Korábban is a Bodza patak völgyén a Bodzaforduló hágón át jutnak Bodza városáig (ma Buzau néven jókora város). Útközben a hegyek között megbúvó jól elzárt román nyelvű falvak. A regáti⁸³ néprajzosok szerint szellemi és anyagi kultúrájukat nem lehet besorolni sehova. Ha jól megnézzük az ősi szkíta hagyományok hű őrzői, még a székelyeket is túlszárnyalják. Híresek hosszú életkorukról és természetes életmódjukról.

⁸³

Moldva és Havasalföld együttes neve – királyság. Trianon előtti név.

Hétfalutól a Barátos (Bratocel) hágón át Havas völgye (Valeni de munte) és a kötelében lévő sóbányák mellett Ploiestig érünk. A másik vonal a Prahova folyó völgyén, Nagymezőségeen (Címpina) át szintén Ploiestig⁸⁴ halad.

A fenti két vidéket a legrégebb időktől székely (judetul Secuieni) megyének hívták Trianonig. Akkor kaptak észbe és átkeresztelték.

Ne feledjük el a Barlabási Lénárd által a 15. sz. végén említett „moduai zekeli” vidéket, sőt azt sem, hogy a mai Moldova címere a Barlabási család címerének kissé újított változata. Ott is székelyek éltek valamikor? Az évszázadok óta tartó gazdasági „gyúrakodás” politikai eszközei közé tartozik a történelem elhallgatása, meghamisítása. Nálunk először a Habsburg ház később a Szovjetunió érdekei tüntettek el eseményeket, népeket. Moldvában csak dákok, románok élhettek és szlávok. Forगतok egy világotlaszt. Amelyik országot bemutatja, ott igyekezik a helyi lakosok nyelvén is megnevezni a helyneveket. A Szeret folyó jobb partján Karácsonykő (Piatra Neamt) és Egyedhalma (Adjud) közötti területet csángóföldként jelöli (56. old.)⁸⁵

Érdemes belegondolni... Mióta elkészült a székely körvasút - egy évszázada- Csikszereda-Csicsó vonalától személyvonat közlekedik Egyedhalmáig (Adjud), odáig, ahol a térkép szerint a Csángóföld déli sarka van. De ha nézzük a folyókat, a Kisbesztercét -Gyergyótölgyesnél megrakták tutajokkal, melyek árbocfát, bordázatfát, deszkákat szállítottak, ként, vas és rézeszközöket. Lecsurogtak a Besztercére, onnan Szeretre, amely levitte őket a Galaci kikötőig. Eleinte csak az tűnt fel, hogy a Szeret mintegy határfolyót képez a moldvai dombvidék és a síkság között.

Moldva a kora kőkorszaktól sűrűn lakott vidék. A nagy kultúrák élettere. Kellemes éghajlata, buja növényzete, bővizű folyói hegyek, dombok, síkságok változatos megélhetési lehetőséget biztosítottak az embernek. Itt alakult ki az oly sokat emlegetett Kukuteni-Erőd-Tisza kultúra keleti központja, amely évezredekkel előzte meg a Kréta-Mükénéi műveltséget. Mindég sűrűn lakott terület volt, kiterjedt gazdasági kapcsolatokkal. Abban a korban, amikor már megneveztük a tájegységek lakóit - pelazgok, jászok, szkíták, besenyők, kunok lakták.

A keleti részén kell keresni Álmos fő erődítési vonalát, több mint egy évezred távlatában. A Kárpátoktól a Dnyeszterig, sőt az Urálig tartó egységes tájegység mindig felkínálta az együttműködési lehetőségeket a Kárpát-medence és a nagy kelet-európai területek között. Ennek fontos erődje Kis Jenő, amelyből a mai Moldvai Köztársaság fővárosa lett Kisineu (Chisineu) néven. Tőle észak- keletre a másik nagy székely őrhely „Orhej” is jelentős város. Végvára aránylag épségben fennmaradt. Az ott található freskók jelentették számomra a magyarázatot, hogy miért is a nagy csend szovjet Moldova történelmével kapcsolatban, ugyanis a freskók délceg vezéreket és katonáikat ábrázolják. Mindannyian pompázó magyar főúri, vagy székely vezéri és katonai viseletben vannak ábrázolva... Az őrhelyen, jóval a tatárjárás előtt, elsősorban háromszéki székelyek alkották a vár hadseregét.

⁸⁴ A hegyek utáni nagy esti pihenőhely.

⁸⁵ Dürer nyomda Gyula 2007 Előző kiadása Prága 2006.

Váltásban is jártak őrködni. Ezt a szervezési módot sokáig fenntartották, például a Gyimesekben a Tatros völgyi átjárónál.⁸⁶

Korai ősi „román” helynevekről írnak keleti kollegáim is, **Giurescu** neves történész és fia. Felsorolok néhányat belőle. Először a magyar név, utána a román megfelelője: Vidra, Kalács (Colacul), Sóvölgy, Borzos (Birzesti), Bodok (Bodesti), Putna, Zabola (Zabala, szláv szónak veszik), Tekeres (Tichiris), Hágó (Hagu), Visz-út (Vizaut), Kelementelke (Chilimetea). A Szeret folyó mentén található Tatros, Szászkút (Sascut), Vasló (Vaslui), Kraszna, Csüges (bozótos a régi magyar nyelvben, románul Chigeciu), Lápos (Lapusnea). 1345-ben ferences kolostorok voltak Baján (Baia), Szeret folyó mellett (Siret), Kozmásán (Cosmin). Örmény katolikus templomot találunk Bot úr várában (Botosani), és érdekes módon Gyergyóban is, ahol Bot úrnak a nyugati vára volt. Katolikus templomok: Hirló (Hirlau), Szőcsvára (Suceava).

Címerén bölényfej van középen. A Hold és a csillagok a szakrális származást jelölték. Ezt ma is jól tudja a moldvai nép. Aki gyönyörű házat épít, az a tetőgerincre fémből ma is felszerelteti a Napot, a Holdat s a Csillagokat. A különbség a moldvai és az ősi szkíta Barlabási címer között annyi, hogy az eredetiben a bölénynek rénszarvas szája van. Utal arra, hogy a család még abból az időből származik, amikor a fő tevékenység a rénszarvas tenyésztése volt. Moldva címerében a bölényfej természetes formájában jelenik meg.

A moldvai vajdaság legrégebbi érméin, az egyik oldalon a magyar-Anjou címerek v. a patriarkális dupla, a másik oldalon a bölényfej látható⁸⁷. Ilyen érméket verettek Koriatovics György, Musát Péter (1371-90), István (1390-92, 1395-99), I. Sándor (1401-33), Illés (1433-34), Bogdán (1454-55).

39. Moldva címere, az árpádsávós zászló korabeli pénzen.

⁸⁶

Kiegészítő a második olvasmány.

⁸⁷

Eredetileg a Barlabási bárók családi címere.

Moldovai pénz 14. sz. Egyik oldalán a vajdaság címere, a másikon az Árpádsávós magyar zászló és a hét vár. Vagyis a vajdaság, az erdélyi hercegség tagja. És természetesen középen az ősi egyenlőszárú kereszt.

**Szent István koronázása alkalmából kiadott emlékérmén ...
„oldalnézeti világmodellt” láthatunk.**

Berényi László Géza előadásai WWW. Koristen. hu

Maga a moldvai lakosság is ugyanolyan összetételű volt, mint a székelyeké. A nagy folyók mellett kereskedővárosok álltak. A környékbeli falvak, székközpontok lakossága szinte kizárólag szabadparasztokból állt, akik - úgy mint a székelyek - közösségi földdel rendelkeztek, ezért őket részeseeknek nevezik (románul razes). E falvak lakói gyerekkortól ugyanolyan kemény katonai kiképzést kaptak, mint az erdélyi székelyek. Moldva területi felosztásáról soha senki nem írt. Pedig jól körülhatárolt tájegységekből áll össze. Külön székek lehettek, vagy egy részük az erdélyi határszékekhez tartozott?

„Timon Sámuel óta mindazok az írók, akik a székelyek településének kérdésével átfogóbban, a moldvai székely telepeket is figyelembe véve foglalkoztak, kifejezést adtak azon gyanújuknak, hogy a székelyek őstelepülési területe a Kárpátokon túl, a Szereth-folyóig terjedt... Átnéztem régi moldvai térképeket ... meglepetéssel ötlött szemembe a Szereth jobb partján a Chygly név”⁸⁸ (Csiglamező?)

Ha itt várták a székelyek Árpád népét, abban nincs semmi meglepő, ugyanis akkor a besenyők nyugati határa a Kárpátok külső karójának ezen a szakaszán épp a Szeret-folyó volt. Később, amikor kunoknak kezdték nevezni őket, akkor is ugyanez volt a határfolyójuk.

„A románok közül Rosetti Radu és Nastase Gheorghe Roman ... tanulmányai után ma már a román művelt középosztály számára nem annyira meglepő az az igazság, hogy Moldva őslakói magyarok (székelyek) voltak ... pedig nálunk a mindentudó Karácsonyi János szerencsétlen értekezése,

⁸⁸ Rugonfalvi Kiss István: A székely nemzet története, Debrecen 1939, kiadás Attraktor 2004, Gödöllő, 14. old.

melyben 1433-ra tette a moldvai magyar letelepedés kezdetét, alaposan homályba burkolta az igazságot.” (Rugonfalvi17.old.).

Nagyon érdekes Nastase térképe a moldvai magyar telepekről 1646-ból. Az általa feltüntetett helységek összetételét, valódi nevét ma már a két nyelvet beszélő magyar történészek alaposan ismerik.

Mi maradt belőle? Gáll István történelem – földrajz szakos öreg barátomnak teszem fel a kérdést. Legyint – estefele hívj fel! És az idős professzor úr diktálja: Secui – Dolj megye, Secuia, - Vaslui, Secuieni – Bákó és Neamt megyékben. Az utóbbiban van egy Újszékely is Secuieni noi. Secuii- Buzau, Sacuieni – Dambovita. (Secui-nak írják a székelyeket).

Rugonfalvi több mint félezer magyar helynevet sorol fel Moldva területén. Érdekes módon, a XX. században mindazon helyek, amelyeknek stratégiai jellege volt, magyar helynevekkel ékeskedtek. Ilyen: Bakó vármegye – Bacau, Bánya – Baia, Búza – Buzau, Botos – Botosani, Jászvásár – Iasi, Németi – Neamt, Székely – Sacuien, Őrhely – Orhei. Azonban nem létezik **Laposnya és Halmágy-megye** (de létezett!), valamint a Bodzafői járás sem. Ezeket átkeresztelték. Ezeknek csak felét tartjuk székeknek, akkor is számottevő...

A moldvai székely hadak az írott történelem évszázadaiban is többször előfordultak. 1612-ben a moldvai vajda „500 székely jó katonát küldött” Báthory segítségére. Ellenben Radu havasalföldi vajda székely katonái meg Báthory fogságába estek.

Kútvár városában (Cotnari) három szép régi magyar templom volt. Bákóban papnevelő szeminárium, melyről 1587-ben a moldvai vajda udvarmestere, Brutus Mihály írt. Árpádkori helynevek élnek még ma is, Halom (Holmu), Ojtóz (Oituz), Buda, Budafalva, a hun időkre emlékeztetnek. Horka, Kende, Lél és Leonti falvak pedig az úgynevezett honfoglalás korra. (. . .)

A feudális társadalom szervezetét átvette az ősi gyeplérendszertől területi szervezeteit. Fel sem vetődött soha, hogy külön nevet adjanak például Moldvának az 1400-as évek közepéig. A királysághoz tartozott, és ez mindenkinek természetes volt. Az érdekes, hogy kik laktak ott. Minden jel arra mutat, hogy a keleti székelység területei nemhogy átnyúltak, hanem azonos nemzetségi területeket képeztek, egészen a Szeret folyóig.

Itt most hiába írogatunk, hogy a Biharból telepedtek-e a székelyek a mai élethelyükre, Moldvából telepedtek-e Biharba, ezt az írászattal mellett elképzelt turizmust felejtjük el. A társadalommal foglalkozó tudósok jelzik, hogy a folyók összekötik a kultúrákat, a hegyek elválasztják azokat. Sokat járogattam a Keleti-Kárpátok vízválasztó gerincein életem során. Egy jó lóval, vagy egy terepjáróval ma is Csíksomlyóról háromnegyed óra alatt az első moldvai, ma csángónak nevezett faluban vagyunk. Számítatlan ilyen hágó létezik, tehát nem voltak elszigetelve egymástól ezek a területek.

* * *

Havasalföld gyakorlatilag szkíta-besenyő terület. A legnagyobb besenyő gazdasági és ennek következtében katonai, politikai erő a mai Bukarest környékén éltek. A keleti részén Szkítia minor (kicsi), a fekete magyarok (mauri, mór) földje (Dobrudzsa), a szkíta-székelyek ősi földjének is írják. Maguk a besenyők is a szkíták egyik nemzetségét képezik, akik nevüket vijjogó harci kiáltásuk után kapták.

1085-ben Kutesk vezér serege megtámadta a felső Tisza vidékét, de az ekkor már király Szent László visszaverte hadait. Úgy néz ki, hogy vazallusi feladataikat teljesítették a korábbi magyar királlyal, Salamonnal szemben, akire felesküdték, de I. Lászlóra még nem. Két évre rá, most már a letett Salamon királlyal együtt, a Bizánci birodalomra törtek, de Drinápolynál vereséget szenvedtek. Ekkor tűnt el végleg a trónfosztott király is. Hirtelen „eltűntek” a besenyők is - és megjelentek a kunok. Gyakorlatilag ugyanazon népek adtak más nevet a tisztelt történész urak...

Ezen népek többször részt vettek a magyar királyok hadjárataiban, az akkor alakulató halicsi, kijevi, szuzdali fejedelmek között kirobbanó ellentétek eligazításában. Ugyanazon jogállással rendelkeztek, mint a székelység: saját jól körülhatárolt vidékeiken éltek és csak a király által kinevezett ispánnak tartoztak felelősséggel. Nagyon sokszor ők oldották meg a magyar királyság vitás dolgait Bizánc, és a Kárpátoktól keletre eső területeken. A besenyők, az izmaeliták⁸⁹, a székelyek a keleti lovas íjász típusát képviselték, az Árpádok hadainak legütőképesebb részét. A tatárjárás idején egy részük Magyarországra húzódott, de nagyrészüket helyben maradt. Batu haderejének visszavonása után a magyar királyság újra rendezte a sérült területeket.

„Nagyszámú szász, székely és világos, hogy mellettük román jön, és telepedik le a Kárpátok déli lejtőin. Campulung (Hosszúmező), Ramnicu Valcea területén a **Prahova és a Bodza völgyében, ahol később a székelyek (Secuieni) megyéje lesz.** A másik átmenet Moldvába a Putna, Tatros, Bakó részeire, valamint még északabbra Neamt (*Karácsony-falva*) és Suceava (*Szőcs-vára*) környékére, hozzájárult egyes települések fejlődéséhez.”⁹⁰

Pillantsunk bele egy másik román szerző munkájába, aki napjainkban felfedezte, hogy Havasalföld és Moldva népe végeredményben kun származású.⁹¹ Könyve címe azonosítja Tokomér kun vezért a legendás Fekete vajdával, aki a románok szerint Havasalföld megalapítója, vagyis a mai Románia ősapja. A kötet óriási ellenkezést kavart a dák elméleten felnevelt román értelmiségiek körében. Írja, hogy 1290-ben Tokomér, fekete-kun származású vajda, Fogaras környékéről ereszkedett le Havasalföldre, hogy egy központosított vezetést hozzon létre. Ebből lett a népi legenda, mely Tokomért Fekete vajdának nevezi, és később melléragasztották a Radu (Napfény) nevet. Djuvara úr jelzi azt is, hogy előtte is lehetett valami..., mert ugyebár ott van Hosszúmezőn Lőrinc gróf sírja, aki Tokomér előtti vezető ember volt ezen a területen.

Fia, Basarab, (értelme = a harcosok vezére) szembeszállt a magyar királlyal, amikor az más vajdát akart tenni Havasalföld területére. 1330-ban a

⁸⁹ Nem külön népesség, hanem csupán más vallás.

⁹⁰ A Prahova és a Bodza folyók a Kárpátok déli vízválasztójától indulnak a mai Bukarest felé. Itt volt hosszú ideig 'székelység' (jud. Secuieni) a megye neve. Putna, Tatros és Bakó a Keleti Kárpátokból folynak Moldva területére. Neamt vidéke a két várral, valamint Szőcs-vára ma is fejlett ipari és kereskedelmi központok.

C. Giurescu és D. Giurescu: a románok történelme, Bukarest, 1971-es kiadás. 201-202 oldal. Maga a román megnevezés egy elfogadott anakronizmus, ugyanúgy, mint az i.e. 2. sz.-ban itt is élt dákok visszavetítése évezredekre.

⁹¹ Neagu Djuvara: Thocomerius-Negru Voda, un voievod de origine cumana la inceputurile Tarii Romanesti – Bukarest, 2009

poszádai⁹² ütközetben megverte a magyar hadakat. Ekkortól számítják Havasalföld önállóságát, és ma, az itteni történészek ekkortól nevezik ezt a régiót Román Földnek. (Bárcsak mi is ilyen szellemben tanítanánk a történelmet!)

A besenyők, kunok nagy merészséggel szálltak szembe Európa egyetlen tényleges nagyhatalmával, saját feudális urukkal. Ez így érthetetlen. Egy hatalmas birodalom gazdasági, katonai erejével szembeszáll egy „civilizálatlan”, ki tudja miből élő nép. Végül kiderült az elhallgatott tény. A szárazföldi és a Fekete-tengeri kereskedelem nem Bizánc kizárólagos előjoga volt. A Besenyők komoly kereskedő városokat erősítettek meg a Duna deltában Sapront, Vicinát. Ők használták a magyar történelemből jól ismert Fehérvárt a tengeri kikötőt. (mórok vára kis Székéiában). Ezek voltak Bizánc komoly versenytársai. És mindez a korona égése alatt, mert első szakaszban a dalmátokkal közösen tevékenykedtek.⁹³

A tatárjárást kihasználva, Bizánc rátette kezét ezekre a kereskedelmi központokra, de 1318.-tól a Genovai kereskedők nemcsak pénzzel, de szakemberek tömegével özönlöttek ide és újból komoly tevékenységgel találkozunk. Jelentős tömegek telepedtek át nyugatról a vallásüldözések miatt. A közvetítő nyelv a „zsinoviz”, vagyis a Genovai volt. I.G. Bratianu román történész és politikus 1935-36.-ban francia és román nyelveken írt tanulmányaiban bizonyítja, hogy komolyabb gazdasági vidékek jöttek létre, mint a vele kortárs Bizánci francia császárság.⁹⁴ Egyetemei, püspökségei voltak, még Pérában is, amely Konstantinápoly elővárosának számított. A kun nyelvemlékeket is ők írták össze magyar papokkal. Aztán hirtelen csend lett, mert a feltárt okiratok azonnal félresöpörték volna a kétszáz évvel korábban gyártott dák elméletet. De a mai román nyelv ezt tökéletesen igazolja.

„Az Árpád-házi királyok a XIII. sz.-ban mint Kumánia királyai bírták e tartományt” PL.

„Amennyire kímélték felsőbb utasításra a „zsinoviz” városgyarmatok eretnekeit a hitvédelem biztosai, annál nagyobb eréllyel üldözték a velük szoros vallási, kulturális és kereskedelmi kapcsolatokban élő „curcubita” (kun) közösségeket.”⁹⁵

A kun lakosság rendelkezett az ősnemzetség, vagyis a szkíták gazdasági fejlettségével és a déli „zsinoviz” szomszédokkal való együttműködés hasznával. Gazdagok és jól szervezettek voltak. Azonosított székely székeik a Kárpátok déli lejtőin: Hosszúmező, (Campulung) komoly gazdasági és politikai központ volt, Ferencrendi kolostorral. Lakosainak nagy része ma is elmondja, ha észreveszi, hogy magyar vagy, hogy ők bizony székely-magyarok. Ramnicu Valcea területén a zöldség-, szőlő-termelő atyafi is elmondja, hogy ő bizony székely. Nem is csodálkozik, mikor közlöm, hogy Hosszúmező volt a székközpont.

⁹² Senki sem tudja, hogy hol volt. Valamelyik folyóval (kettő jöhet számításba: a Zsil vagy az Olt) szemben állva amint az kibukkan a hegyek közül. Pó = folyó, száda = bejárata (a barlang-, a bükkös erdő- a zsák- száda)

⁹³ Fehér M. Jenő: Középkori magyar inkvizíció 395-96 old. (1956) Reprint Kiadás Bp. 1999.

⁹⁴ Recherches sur Vicina et Cetatea Alba, Bucaresti 1935. : Priviléges et franchises municipales dans l'empire byzantin Buc. 1936. Románul a Dacia folyóiratban közölte cikkeit.

⁹⁵ I. m. 397 old.

Fontos és elég kényelmes útvonalak vezettek a Barcaságról odáig. A vízvásztótól délre nagy patak lesz a dombok között a Dombi (Dambovica). Áthalad Bukaresten és siet a Dunába. A Nagylütő (székelyül – magyarul nagy lejtő, románul Giuvala / gyí a völgybe/) 2299 m. magasságból lejt a dombvidékre.

Vízi úton is elérték a székelyek Fekete kun földet. Régen az Olton nagyobb volt a vízhozam. Sepsiszentgyörgytől már hasas áruszállító folyami bárkák jártak a Vöröstoronyi szoroson át. Mellette szekérút.

Az Olt alsó szakaszán élő hajdúsággal (románul Olteni = Oltmentiek) élénk gazdasági, politikai, katonai kapcsolatot tartottak. Ez a tény a mai napig tükröződik amazok viseletében, dalaikban, táncaikban.

Hátszegről a Sztrígy folyó mente vezetett lefele a Mézes hágón (melisor).

A Zsil folyó mente párhuzamos vele, amely mellett kialakult árucseres hely, ma aránylag nagyváros (Tirgu Zsiu = Zsil vásár)

40. Havasalföldi pénzérme a Corvinok gyűrűs hollójával, Mátyás király idejéből.

A Lugos, Orsova felé vezető út már végig magyar fenségterület volt Trianonig, ugyanúgy, mint észak Moldva, de ennél is érdekesebb a 'magyar' megnevezésű falvak eloszlása: ismert az Ungra, Unguras és még más változatban. Az Ungureni helynevet a következő megyékben találjuk: Bákó, Botosani (itt még van egy Unguroaia), Dolzs, Gorzs, Galac, Olténia, Vrancea, Dimbovita, Prahova (a volt Szekuieni megye mai neve). Arges megyében kettőt találunk – az első bradulesti előnévvel, de figyeljük a másodiknál a megkülönböztető nevet - Valea lasului. Szó szerint a Jász völgye. A jászok eddig ismert északkeleti élettere és ez a délnyugati helységnév között egy egész ország terül el. Honnan ez a név? Később majd megértjük, amikor a székely és a nemesi birtokok jogi állásáról fogunk olvasni.

Ezek a területek, amelyeket ma különböző szakemberek előszedtek a rájuk borított tarka hazugságlepel alól. Legkevesebb 10 nagy Székelyföld a maga székeivel. Nézzük meg a legismertebb Székelyföld haderejét a Csíki Székely Krónika leírása után:

A budvári fő rabanbán alatt volt:

16 gyula.

Mindenik gyula alá tartozott 6 nagy rabanbán.

Egy nagy rabanbán alá

3 horkász.

A horkász alá

5 rabanbán.

Rabanbán alatt

2 század.

$2 \times 5 = 10 \times 3 = 30 \times 6 = 180 \times 118 = 2880$ egység $\times 100 = 288.000$ fegyveres harcos. Ehhez még hozzá jön az 1440 tisztségviselő, és a hadtáp -kovácsok, lószakértők, szekeresek. Ez egyetlen székelyföld. De lassan megtaláltunk legkevesebb 18- at.

Ha csak a legerősebb kritikát is kibíró adatokat vesszük figyelembe, a fenti székekhez több mint ötmillió harcosnál tartunk, a Kárpátokon kívül és belül. Mikor utána számoltam nagyon meglepődtem. Egy egész sor érthetetlen dolgot magyaráznak meg a fenti tények.

Ami szinte mellékes az az, hogy miért kellett hamisítványnak kikiáltani minden áron a Krónikát akkor, amikor teljesen világos volt, hogy a történelmi tényekkel nagyon is egybevág. Igen, de a valós, logikus tényekkel.

A fegyveres harcosok nagy száma, azok részvétele minden hadjáratban „a kalandozásoktól a napóleoni háborúig”, teljes bizonyosságot szolgáltat a Kárpát-medencét körbefogó nagyszámú székely hadcsoportokról, településekről. Megmagyarázza: miért hozott Szt. István idegen testőrséget helyettünk?

Miért telepítettek németeket, később szászokat bármi áron a Déli-Kárpátokba mikor ott voltunk mi?

Miért jelentek meg a székelyek Mátyás királyig minden fontosabb magyar hadműveletnél? Mindig felderítőként, elő- és utóvédként, csaták sorsát eldöntő egységekként.

A fegyverforgató tömeg, profi harcosok óriási száma, állandó fenyegetettséget jelentett az ősi törvényeket, szerződéseket, hitet átalakító magyar feudalizálódó társadalom számára.

A székely mindig nagyon hagyománytisztelő volt (ultrakonzervatív), ezért tuskét jelentett a változtatni akarók bordái közt. Később még inkább.

Hogyan is érthette volna meg népünk, hogy elveszti jogait, felmorzsolódik, megszűnik léte? A 16. sz.-ig gyakorlatilag két ősjogú Székelyföld maradt épen. A ma is együttálló keleti rész és az őrség. Ekkortól kezdődik a kálváriánk és életformánk lassú, de hála nekünk, eléggé eredménytelen tönkretétele.

OLVASMÁNYOK

-1-

Eszembe jutottak utjaim a keleti vidéken, kisgyerekkoromtól. Megérkeztünk valamelyik városba. Míg lerakták a teherautónk rakományát, színes ruhájú kifestett nénik bevittek a lakásukba. Mosolyogtak, beszéltek hozzám, amiből csak az „ungurasu” (kismagyar) szóra emlékszem. Na meg a sok gyümölcsből készített édességre, amivel szinte tömtek. Estére tiszta ágyneművel vetett puha ágyban aludtunk apámmal. Ha az ő férjeik érkeztek Gyergyóba, ott ugyanúgy fogadta anyám. Egyetemista koromban jöttem rá, apám hitte, hogy románul beszél. Azok meg ugyanúgy törték a magyart. Mégis nagyon jól megértették egymást. Kereskedelmi információkat cseréltek. Ha baj volt segítettek.

És mi jártuk a hágókat. Amerre fuvar volt. Besztercéről Borgón (Birgau) át az 1600 méteres hágón jutottunk a Dorna medencébe. Közepe táján ősi pihenőhely, melyet ma tűzhelynek neveznek (Vatra Dornei) és ismert fürdőhely, gyógyközpont. A balra vezető út a Nyírségen át a moldvai Hosszúmezőre vezetett. Innen még egy napi járásra Szűcsvára (Szucseava). Ha még egy napot rászántunk Bot úr ősi városába Botosanba jutottunk. Mind a két helységben megnéztük a régi várat, amiről apám tudta, hogy a székelyekké volt. A gödrös makadám utakon háborúban lerobbant gépkocsikból összerakott öreg teherautónk csak 4-5 órával hamarabb futotta be egy lószekér napi útját. De ezzel lehetőséget adott, hogy megálljunk, imitt-amott nézelődjünk. Még nem voltak útjelző táblák minden faluban megkérdeztük - hol vagyunk, merre kell mennünk. Megmondták románul, de rögtön hozzátették a helység magyar nevét. Nekünk az természetes volt.

Negyedszázad után, az évi kötelező pártiskolai tanfolyam keretében kivittek a fürdővárosba szociológiai felmérésre. Nekem a meredek hegy közepén álló tanya jutott. Egy kilencven esztendőes Opra Ioan nevű bácsit és unokáit kellett kérdezgetnem. Nyugodtan lépegettem fel a hegyoldalra. Egy szálfá magas ember figyelgetett. Mikor odaértem boldog vigyorral ismételtette:

- Nahát egy cseppet sem liheg. Nem liheg. Miért nem liheg?

- Van nekem gyakorlatom. Három napja szereltem le egy másfél hónapos hegyivadász hadgyakorlatból Csíkszeredában. Ott eleget másztam a hegyeket.

- Milyen rangja van? –kíváncsiskodott.

- Főhadnagy.

Erre vigyázzállásba kapta magát és magyarul jelentett.

- Főhadnagy úrnak jelentem, hogy Apró János 84-es K.U.K. tiszthelyettes posztomon vagyok.

Átvillant az agyamon, hogy az első világháború végéig ez még Magyarország volt. Újabb negyedszázad után jöttem rá, hogy Beszterce vidékére a magyar királyok mindég székely ispánokat, királybírókat neveztek ki. Hatáskörük a moldvai mezőségig tartott.

-2-

A romániai rendszerváltás után vállalkozóként tértem vissza Csíkszeredába. Üzleti ügyeim Moldávia Köztársaságba szóltattak. A román – moldáviai határon fiatal rendőrtiszt megnézte a román útleveletem és a magyar rendszámot az autómon. Intett a vámtisztnek, aki ugyanazt tette, majd jó csángó magyarsággal megszólalt.

- Mi járatban nálunk Barabási úr?

- Üzleti ügyekben keresünk egy urat a fővárosban. De maga hová való?

Furcsának tűnt, hogy romániai vámtiszt, orosz egyenruhában fogad a határ túlsó felén.

- Örhely melletti faluból.

- És ott mindenki ilyen szépen beszél magyarul?

- Hát nem éppen, mert sokan eléggé oroszosan hangsúlyoznak. De nálunk nem annyira, mint Kis Jenő környékén. A minisztériumokban, egyetemeken, gyárakban dolgozók inkább az orosz nyelvet használják. Csak otthon beszélnek anyanyelvüket.

Az újrakezdés kemény munkájában meg is feledkeztem a moldáviai magyarokról. Két évtized telt el azóta. Számítógépem előtt ülve magyarázom ismerősömnek Kis Jenő, Örhely valamikori székely helyőrségeit. Megjelenik Jóska a mindenés. Tisztelettudóan vár. Egyszer csak beleszól a beszélgetésbe.

- Főnök, ha meg nem haragszik, nekem onnan voltak társaim.

- Hol Jóska?

- Hát, ahonnan hozott – közli burkoltan.

Ez csak számomra pontos meghatározás. Ugyanis nagytestű fajkutya kölyköket vásároltam Magyarországon, történéssz kongresszus után. Ha már ott voltam. Közben meglátogattam régi ismerősömet, egy Gyergyó- Ditrői orvost, aki a mária-nosztrai szigorított börtönnél dolgozott. Panaszkodtam, hogy kutya gondozásra székely el nem szegődik. A cigány meg fegyelmezetlen.

- Lehet, hogy van megoldás – morfondírozott a doki – pár nap múlva szabadul egy alcsiki zsvány. Az fegyelmezett, már hét évet húzott le nálunk.

- Miért?

- Gyilkosságért.

Lehívatta a lakására, ahol felajánlottam, hogy jöjjön hozzám Csíksomlyóra. Azóta megtanítottam vizet, villanyt javítani, fűtés rendszert működtetni, karban tartani. Lassan minden kijáró munkámat átvette az udvaron. A kutyafalka fő vezére. A környező falvak lakóinak ő már 'a Jóska a farmról'. Itt születtek kislányai. Mária – nosztra a kettőnk titka maradt.

- És milyen nyelven beszéltek?

- Hát magyarul... Az egyiket Antal Józsefnek, a másikat Póra Ferencnek hívták, a kisebbik is valami Feri volt. Három csángó.

Mint a Gyímesiek. Csak nem a Tatros, hanem a Dnyeszter mellől.

Árpád népének otthon maradt utódai. A több mint ezeréves határfolyónkat őrző székelyeink. Talán nem is évenként váltott székelyek szolgáltak a keleti helyőrségekben? Hány országba szakított minket az elmúlt néhány század embertelen politikája? Még hol tudjuk magunkról, hogy kik is vagyunk?

-3-

(A TAMANA Világ Névtár előszava (Budapest, 2005):

„Ez a TAMANA Világ-Névtár nagy mértékben különbözik az eddig ismert szótáraktól. Itt NEM különböző hangzású és különböző betűkből alkotott szavak azonos-hasonló értelmezésének névsoros jegyzékéről van szó, ahogy ezt pl. a magyar-angol szótárban vagy az etimológiai szótárakban láthatjuk. Itt a nevek SZERKEZETI FELÉPÍTÉSÉNEK AZONOSSÁGA a tét.

Ennek a tudományágnak elindításánál a nevek, névszerkezetek azonossága volt és marad az alap, ami ma már Hatezer (6000) névszerkezetben kimutatható az öt földrész 190 országára kiterjedően. Ez a Hatezer névszerkezet mind megtalálja AZONOS ALAKSZERKEZETI PÁRJÁT a Kárpátok védett koszorúja alatt és 60%-ban a Magyar Személy és Családnevekben is. Ezek kiejtése, helyes hangzatú olvasata nem okoz nehézségeket. TA+MANA, KÁL+ONGA, BUDA+DUNA, CSEN+GELE, GARAM+SZEG, INO+KA, JÁN+UTA, KARA+BUKA, MAG+URA, ORI+TA, PER+KÁTA, SIÓ+TA, SZALA+KUSZ, TARA+BA, TEMES+VÁR, URI+MAKÓ, VÁR+ASZÓ-ASZÓ+VÁRI.

Magyarul írva és magyarul ejtve EGYEZIK a más országokban előforduló TA+MANA, KAL+ONGA, BUDA+DUNA, CHEN+GELE, GARAM+SEG, INO+KA, YAN+UTA, KARA+BUKA-CARA+BUCA, MAG+URA, ORI+TA, PER+CATA, SHIO+TA, SALA+QUS, TARA+BA, TEMES+VÁR, URI+MAKÓ-URI+MACÓ, VARI+ASÓ-ASÓ+WARI olvasatával. Ismét hangsúlyozzuk: Itt az Azonos Névszerkezeti felépítettség a mérvadó tényező.

TAMANA a világ minden táján megtalálható, ezért kapta ezt a nevet a Tamana tudomány megalapítójától. Ez a név 25 évvel ezelőtt négy országban megtalálható párjával indult, de mára már Harmincnyolc TAMANA és Nyolc TANANA, TAMAMA, TANAMA gyűlt össze, azaz összesen negyvenhat (46) országban-tájon köszönt bennünket TAMANA.

Mi sok névnek ismerjük elfogadható nyelvi magyarázatát, de ennek boncolgatása nem a mi feladatunk. Ennek elvégzése az elfogultságtól mentes, tárgyilagos tudományossággal végzett nyelvészek dolga. Az összetett nevek: névszerkezetek, ha nem is található meg mind azonos összetételi SORRENDEN, de tudjuk, hogy PEST+BUDA = BUDA+PEST, hogy van VÁR+VÍZ falunk Bihar és VÍZ+VÁR helységünk Komárom megyében. A Tamana Világ Névtárban pedig VÁR+ASZÓ elzárt- tamanás

hegyi falunk a Mátrában, VARI+ASÓ falu Pakisztánban, de ASZÓ+WARI patak a még ma nem teljesen bejárt Dél-Amerikában lévő Gajanai őserdei tájon. TAKTA+SZADA falunk névszerkezete, de TAKTA+Kan és Kerta+SADA két szomszédos falu Jáva szigetén ott KU+KUL+LÓ folyó közelében, de nálunk ugyanaz a KU+KUL+LÓ dűlő Szat+Már és Vas megyében és KÜ+KÜL+LŐ ugyancsak folyó Erdélyben. YAMA+LELE Dél-Kelet Új-Guinea-ban falu ott a HAI+TA, TA+PIÓ társ-falu kíséretében, nálunk a JAMA patak LELLE mellett ömlik a BALA+TON-ba és HAJ+TA patak a TÁ+PIÓ folyóba viszi vizét. Etiópiában GAL+GA és TŐR+TURA+GUTTA két hegyi falu még nálunk a DUNA-TISZA-Közén a GALGA folyó mentén találjuk a TÜR+TUJA dűlőt, Galga+TURA és Galga+GUTA községet! VAKA+MARA falu az Új-Guinea Felföldön, HUACA+MARA (azaz VAKA+MARA) hegy Venezuelában, TAMANA+KÓ törzs földjén, MARA+WAKA domb Maori-Zélandon, VÁKA+Falva Temesben, Rák+MÁRA csúcs a Bükkben, MÁRA+MAROS megye, Kató+VÁKA Hodász község tartozéka. Szat+Már megyében. „)

Botos László kiegészítése

-4-

Újból elővettem a Princetoni egyetem kutatói által írt könyvet⁹⁶

Ebbe a kötetbe több mátrixot tettek be. Mindenik világrésznek legalább egyet. Olyan megoldás, mint amit az autós térképekhez szoktak mellékelni, hogy könnyen láthassa a sofőr két város között a távolságot.

A 270. oldalon közlik az európai népek genetikai viszonyait. Pillantsunk bele együtt. A mátrix pontjai szerint a magyaroktól a következő távolságra állnak a szomszédok:

lengyelek	7	svájciak	14	skótok	26
németek	8	hollandok	15	spanyolok	27
osztrákok	9	angolok	16	finnek	29
oroszkok	9	belgák	17	baszkok	30
olaszok	11	dánok	17	svédek	31
portugálok	11	norvégek	18	irek	35
franciák	12	csehek	22	lappok	52

Jugoszlávok 123

Tehát ezt mutatják a gének. Orvos barátaim szerint hasonló eredményeket hoz a vércsoportelemzés is.

Mi győzött meg felméréseik pontosságáról? Az, hogy én már ismerem a következő fejezetekben nagyító alá kerülő népek történetét is. Arról is meg vagyok győződve, hogy olyan nagy idegen vérkeveredés nem történhetett Európában, mint ahogy a történelmi események ezeket el szeretnék hitetni velünk. Ha mindenki csak jött volna és ölt volna és nőket erőszakolt volna meg és egyéb horrorfilm tevékenységet végzett volna Európa népei nem

⁹⁶ L. Luca Cavalli – Sforza, Paolo Menozzi, Alberto Piazza: The History and Geography of Human Genes, Princeton University Press, 1996.

állnának olyan közel egymáshoz genetikailag, mint ahogy azt a legutóbbi kutatások kimutatták. Annak ellenére, hogy még be nem mutatott népkialakulásokat kell előzetesen papírra tennünk, vegyük sorrendbe a fenti táblázatot.

Legközelebbi génrokonaink, 7 pontra, a **lengyelek**. Ugyanabból a Kazáriából származnak, mint mi. A következők a **németek**, 8 pontra. Több származási szempontból is rokon nép az ősmagyarral. Maga a germán népesség esetleg az Uralaltáj északi részéről származik a finnekkel együtt az első különválásból. De legnagyobb a valószínűsége, hogy T-Hargita-osz apó gyermekei. A bavarok, bajorok – avar ősöktől származnak. Szászok, szaxonok felső vidéki szakák. Sax-on (asztal-on, pad-on). Az **osztrákok** német, sőt kimondottan magyar keveredés, de más beütéssel is.

Az **oroszk** miért állnak 9 pontra? Nagy-Kazária területén alakulnak ki ómagyar nyelvet beszélő kazárokból, és Árpád sógora, Zoltán nagybátyja által behozott vikingekből. A 11 pontra álló **olaszok** siculusokból, etruszkokból és a gének szerint nagyon kevés százaléknál latinból alakulnak. A 12 pontra álló **franciák** piktekből, a druidák által vezetett keltákból és Párizs népéből, a pelazgokból. A **hollandok, angolok, belgák, dánok, norvégek** 15-18 pontnyi közelségben lévő génrokonsága a finn keveredésen kívül, a 6000 évvel ezelőtt északra vándorolt avar- magyar földművesek, génjeit is őrzik.

De elsősorban az ősnéptől örökölt és a szigorú belső törvények által megőrzött származásuknak a hirdetői.

Ahol nem történik legalább kettős keveredés saját fajtájával, ott a gének kezdnek távolodni. A nagyon rég messzire húzódtott **skótok** 26 pontra állnak tőlünk. A **spanyoloknál** sem volt a mórok után újabb keveredés magyar népekkel (27 pont). A **finneknek** sem az első elválás után (29 pont). A **baszkok** (30 pont) és az írek (35 pont). Ők a legelsőek, akik nagyon zárt közösségbe húzódnak vissza, hasonlóan a japánokhoz. Másképp a **japán** tudósok genetikai felmérései szerint, a magyarok nagyon közeli rokonaik. Ennek kapcsán az Európai Unió népeinek nagy része szintúgy.

A fentiekén kívül a skótok, spanyolok, baszkok, finnek esetében még egy másik lehetőség is fenn áll. Nagyon elzárkóztak a számukra idegen népektől még attól a pillanattól, amikor a mai életterükre kerültek. Csak a velük szoros, nyilvántartott rokonságban lévő nemzetségekkel alapítottak családot. Így aztán ők jobban megőrizték az ősnép génjeit, mint a magyarok, németek, oroszok, olaszok, portugálok, franciák, akik egymással állandó kapcsolatot tartottak és minden különösebb nehézség nélkül alapítottak vegyes családokat.

Barabási László

Székelyek őstörténete
Második rész

A székely társadalom a bomlasztás előtt

A SZKÍTA VALLÁS

Mi mai nemzetként nem sokat tudunk a szkíta vallásról, mert az elmúlt félezer esztendő alatt tűzzel, vassal igyekeztek kiirtani még az írmagját is belőlünk. Hál' istennek sikertelenül. Mert falvainkban ismerjük és élünk vele. A bizánci bibliai keresztény hitet átvettük, mert muszáj volt. De azt tudjuk, hogy hinni csak a templomban kell, mert mi ismerjük az istent. Mindég velünk van: és ki Istenben bíz, nem csalatkozik. Ő minden emberre külön vigyáz, hiszen minden emberben ott van Őmaga, az isteni lélek. Teremtő atyánk maga a világegyetem melynek része az egyén. A meghalt emberek lelkei közelebb vannak Atyánkhoz, mint az élőké. Belőlük lesznek az őrangyalok, szentek és nagy hatalmuk van az élő ember felett – amit mindég jóra használnak¹.

Amint a székely nem a Keleti Kárpátokba mesterségesen palántált népcsoport, úgy egyéninek tűnő életfelfogása sem egyedülálló.

Ki kell hangsúlyozzuk - gondolkodásunk összefonódik a világegyetem közeli, látható és láthatatlan részével. Történelmünk fontosabb részletei a csillagképekhez kapcsolódnak – pl. Ménrót a nagy király, Hunor és Magor, Csaba királyfi csillagösvénye. Csak nálunk?

„A deszanák és rokonaik világmodellje egy óriási kvarckristályt formázó hatszögű csillagzat, ami a Tejút egy részét és az Oriont is magába foglalja. [...] A deszana sámánhitben Orion az Állatok Ura, természetfölötti vadőr. Ő a nagy vadász, aki az égen látható, amint a Tejúton jár, mely az ő ösvénye; hol egy vadat, hol egy füzér halat, hol egy gyümölcsös kosarat cipel. Így jelzi a különböző betakarítási időszakokat. (...) Nyilvánvalóan, hogy a legfontosabb konstelláció az **Orion**. Orion férfi: **az Ősapa**, a Hős, a Vadász, a Bűnös, végül az Áldozat. De **minden évben újra visszatér**, és **amikor az emberek megpillantják őt, a feltámadottat az égen**, a sámánok **emlékeztetik őket mindarra, amit a csillagzat megjelenít**”²

Nem a világ kicsi. Nagy az Isten. Úristen.

A hun-szkíta- szaka- székely elsősorban családapa és fészeklakóit földművelésből, állattenyésztésből, háziipari tevékenységből tartja el. Ugyanakkor gyerekkorától harcra nevelik. Minden korban és élettérben a lehető legmagasabb képzettségű harcos. De nem gyilkoló gép. Bármilyen néven nevezendő rokonságával együtt először megpróbálja szép szóval elsimítani a vitákat. Csak azután nyúl a fegyverekhez. Ellenkező esetben nem számíthat ősei segítségére. Ha nincs más kiút, beláthatatlan hadi cselekményekbe is belevág, mert ősei karddal sietnek segítségére a magasságokból. Ez történt a tatárok elleni hadjárat idején, amikor Szent

¹ A kivétel erősíti a szabályt. Gonosz emberek lelke a földön marad egy ideig.

² Jankovics Marcell: A nap könyve 263. oldal

László királyunk a székely hadak segítségére sietett Váradí sírboltjából. Levágta az ellent és jól kiizzadva tért vissza koporsójába.

Csaba királyfi hadai akkor fognak lerobogni a csillagösvényről, ha népét végveszély fenyegeti, már nagyon várjuk, csak ne késsen. Tibetben Ling ország királyáról, Geszárról szól a gyönyörű hősköltemény, amely szerint ő vissza fog térni a Sambalából, hogy a sötétség erőit legyőzze. Addig is az elesett harcosok lelke állandóan erősíti seregét.³ Ezt megtaláljuk a vikingek, az amerikai indiánok, hinduk, japánok, egyiptomiak tanításaiban is.⁴

* * *

Más „furcsaságot” is tapasztalhatunk székely gondolkodásunkban. Mi nem féljük az Istent. Szeretjük, ismerjük, bennünk van és mindenhol ott van. Ő a Teremtő. A **Jó Isten**. Őt mindenki ismeri. Ki hinné, hogy a hettita napisten szent neve Istanu, Están. Ma is a székely így nevezi az István névre keresztelt személyeket. Vajon Vajk miért kapta az István nevet? (. . .)

Tengri. Ezzel a fogalommal azonos a mi Tengri összavunk, jelentése: az isten fogalmát az éggel azonosítja, de nemcsak nálunk. A kínaiak Tiennek, a sumérok Dingir-nek nevezték. A sumér szó jelentett csillagot, istent, később ebből származik a tündér, és a tenger szavunk. Az utóbbi végtelenséget jelent, sokat. Például – „tenger virág nyílik tarkán körülötte”, vagy az „Óperenciás tengeren is túl”. Mindezek a fogalmak végtelenek, mint az Isten. (. . .)

---

³ Bővebben a: Csöpel Lára – Kovács Imre Barna: „Titkos tanítások magyar mesékben” című kötetében.

⁴ A mi gondolkodásunkat, szellemiségünket a földre szorította Freud Zsigmond bécsi tanár pszichoanalízise, Darwin fajelmélete - az ateista biblia, Marx őstársadalmi elméletei. Nehezen tudunk kitörni belőle. Az elmúlt másfél század agymosott emberének nagyon furcsák az ősi gondolkodás istenközpontú világképei, még akkor is ateista módon gondolkodunk, ha vallásos embernek hisszük magunkat.

Dobos Attila felvétele

41. Kettős kereszt, értelme egy – egy az Isten. Csíksomlyó ősi jelképe is.

Szűrjük át a materialista gondolkodásunkon a legendákat.⁵ (. . .)

Idézem Max Planck Nobel díjas atomfizikust:⁶ „Az anyag csak önmagában nem létezik. Minden anyag csak egy bizonyos erő által keletkezik és létezik, amely erő az atomrészecskéket rezgésbe hozza és azt az atom legparányibb naprendszereként összetartja. De mivel a világűrben sem egy intelligens, sem egy örök erő nem létezik, azt kell feltételeznünk, hogy e mögött az erő mögött egy intelligens szellem létezik.”

Jó Istenünk, földünk számára két égi lényt teremtett. Nagyboldog Asszonyt a földi élet Anyját. Világügyelő urunkat, a Nagy Tanítót, szellemi vezetőnket - tartják a turáni legendák.

Nagyon régi legendakör, mert az első fennmaradt szakrális tárgyi emlékek a kőkorszakból a „Vénusz”-nak nevezett szobrocskák.

⁵ Kivonatok Jankovics Marcell a Nap könyve kötetének 255-58 oldalairól.
⁶ Az anyag lényege c. előadásán hangzott el Firenzében.

42. Kőkori Vénusz szobrok a – az európai leletek előfordulása

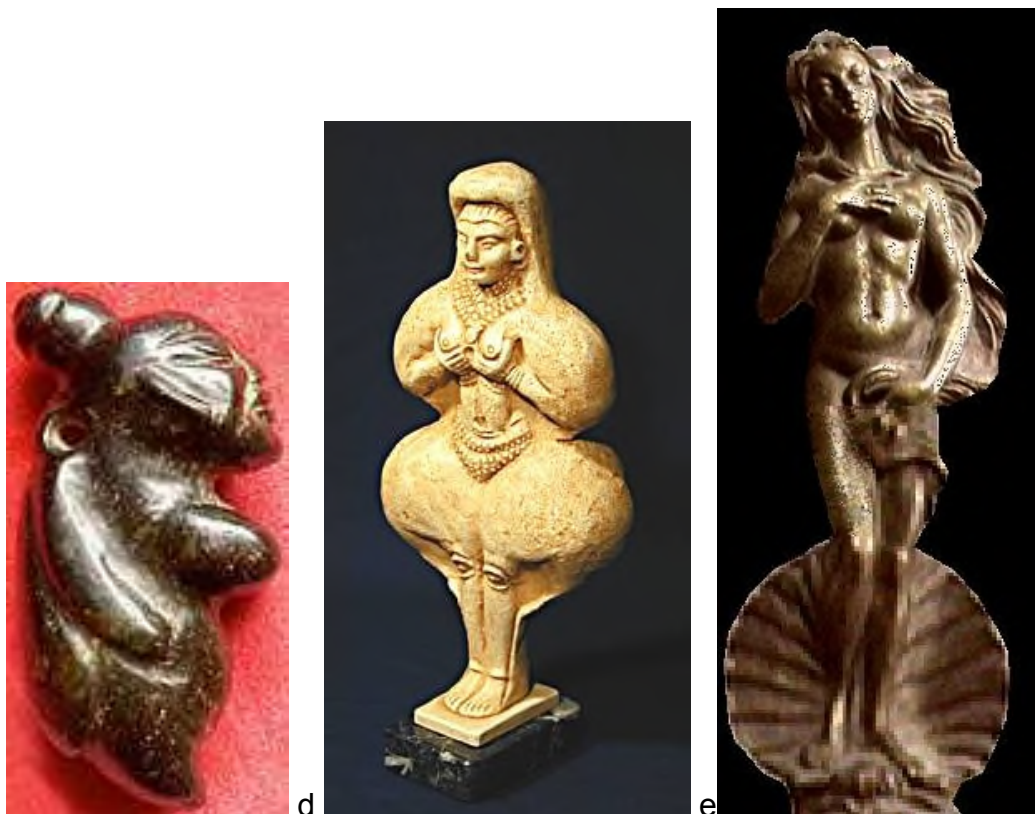

b.

c.

A 'b' szobrocskát tartják a legrégebbi istenanya ábrázolásnak. c- Bőséget, termékenységet ábrázoló istenanya szobor. Térdein és a küldökén lévő rovásjelek értelme „Har”. d- kínai istenanya e - Astarte - Inanna. f- Turán nevű etruszk földanya – bronzkor

Igen ám, de ezeken a szobrokon jelrendszerek vannak. (A c jelzésű szobor) Dr. Maria Gimbutas litván régész, aki 4 jelet azonosít szakmája eszközeivel, több tízezer évre vezet vissza. Azt is megállapítja, hogy nem annyira betűk, mint fogalom vagy név tartalmuk van a jeleknek.

Radics Géza: „Eredetünk és őshazánk” című munkájában az M alakú jelben, ógörög értelme után a makar, magar vagyis boldog jelentését találja. A törökországi Catal Hüyük feltárásakor előkerült nagytestű anyaszobrok (több mint 10) fotelben ülő hölgyet ábrázolnak vastag combokkal, nagy mellekkel, akinek a combjai közt egy gyerekfej látható. James Mellaart szerint üzenetet tartalmaz, melynek értelme „az asszony szül”. A két térdén azonban a jellegzetes „három” jelzés látható és így együtt a három elem kiadja az ősmagyar szimbólumként ismert hármashalom, harszág (ország) jelzést.

Varga Csaba sumér jelekből összeállítja a hármashalom fölött lévő fordított háromszög alapján, melynek az aljában egy vonás vagy vágás van - a nén-harszág, vagyis Istenanya országa jelentést. Mi Boldogasszony anyánknak nevezzük. A sumér Bau Istenanyát jelent, a Dug, pedig hőst, szentet. A Baudug Bódog – boldogat jelent, vagyis a sumérek már használják a Boldogasszony kifejezést. A bibliában is (Luk.1,48) megtaláljuk Szűz Mária hálaénekeiben „íme mostantól fogva boldognak hirdet engem minden nemzedék”.

Egyiptomi sas fej, magasra emelt karok, mely örömet fejez ki, szinte absztraktnak nevezhető csinos és nagy medencéjű nőt ábrázol, amelyik

egységében a búzamagra emlékeztet. Neve Mag, a termékenységi vallás istennője. Ameddig a teremtő Atya égnek-földnek teremtője a nagy végtelenség atyja, addig a Boldogasszony kizárólag a föld számára életadó anya. **Babilonig a termékenység alapvető tényezője**, vagy inkább személyisége a **Nagyboldogasszony**. Mint ilyen, a **papjai is nők**. A történelemben először Babilonban bevezetik a férfiuralmat aminek vallási megtestesítője Marduk.

Dobos Attila felvétele

43 - Tavasz termékenységi nap és földanya szimbólum a csiszolt kőkorszakból –Kőrispatak.

Érdekes módon jelentkezik ez a mai magyar keresztény hitgyakorlatban. Mária személyisége egybeolvad a legtöbb ősi Boldogasszony tisztelettel. Nálunk Babba Mária (hold), aki az atya gyakorlati megszemélyesítője. A Nagy Anya (sumér Inana – mi anyánk) sorolhatnám neveit, alakját a világ különböző pontjáról és idejéről. Apró részletek megjelennek a székelyföldi katolikusok Szűzanya kultuszában. Ez fordítva is igaz. Figyeljük meg – ahol katolikusok vannak a világon a Mária kultusz, mondhatni elsődleges. Gyógyító, óvó, megjelenéseiben figyelmeztető. És még sorolhatnám. Ez valamit visszajelez egy kőkorszaki uralkodó vallásból. Ahogy az anyagi világ technikai eszközei fejlődtek, úgy változtak külsőleg az istenanya szobrok, amíg eljutottak egy olyan szintre, mely egyetlen alkotásban kifejezi istenanyánk lényegét. Ezt ma a szakirodalom pusztai madonnának nevezi. Ilyen volt a hettita istenasszony évezredekkel korábban, ilyen a Csíksomlyói Szűzanya szobra, vagy akár a szomszédos csíkszenttamási mellékoltáron lévő szobor. De nem is régen, a Vatikán is ilyenekkel ünnepelte a Szent Karácsonyt. Az égi fényt jelentő sugarakkal keretezett fejrész, a korona Nagyboldogasszonyunk és a kis Jézus fején - az égből nyert erőt jelenti, e világ szellemi és anyagi létének irányítását. A máriakék palást az égből, mely a földet óvva betakarja. Mert Anyánk teste maga a földgolyó. Lába alatt a hold, amelyen áll az újjá születő életet, a folytonosságot, fennmaradásunk biztonságát mutatja nekünk. Legalul pedig Nergál, a sumér alvilági isten letiport feje földi testünk halálát juttatja eszünkbe, de azt is, hogy lelkünk fölött nincs uralma, mert az halhatatlan, isteni adomány.⁷

⁷

Tamás Imre, gyergyóditrói szabómester értelmezése 2002. évben.

A katolikus székely számára az életünk Babba Mária ajándéka. De ő segít, ha bajban vagyunk, gyógyít betegségeinkből, megvéd ellenségeinktől.⁸

44 . Csodatévő szobrok.

A guadelupai, csíksomlyói, horti szűzanya szobrok. Közös vonásuk, hogy holdsarlón állnak, Az elsőn a Nergál (gonosz) fejet angyalfejjel helyettesítették. De az aura befogja, amelyik hiányzik a harmadik – hordozható – szoborról. Így nem jelenik meg a Napbaöltözött Boldogasszony teljes pompájában. Mindháromban közös a csodatevő gyógyítási tulajdonsága. Babona, papok találmánya? Az emberek tízezreit gyógyították meg csupán emberemlékezet óta.

* * *

Világügyelő urunkat, a Nagy Tanítót, szellemi vezetőnket, ma Jézusként de inkább Krisztus Urunkként tiszteljük. Míg az első a születő napot, a második név a munkás esztendőket jelenti számunkra. (. . .)

⁸ Péter Lukács OFM. Daczó Árpád ismerteti a „Csíksomlyó titka” című kötetében.

Könyves Kálmán
(1095 -1116)

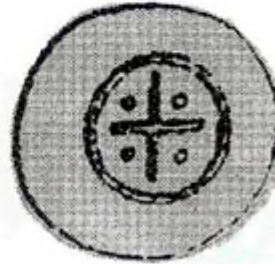
II. István
(1116 -1131)

II. Béla
(1131 - 1141)

II. Géza
(1141 - 1162)

II. László
(1162 - 1163)

Berényi László Géza.

45. Kárpát-medencei pénzermék bizonyítják, hogy a gondolatmenet semmit sem változott és Árpád-házi uralkodóinkat ugyancsak a KöRiSTeN gyermekeiként tisztelhetjük. Az érmék túloldalán jórészt az uralkodók képmása látható, mely kép egyközpontú lévén a középponti tengelyvonallal, a mindenkori királyok „égi küldöttek”, vagyis szakrális uralkodók.

A Hold a föld, az anyaság szimbóluma. A Nap a megtermékenyítő energia. Kettőjük egyesüléséből jön létre minden anyagi életforma.

A napistenek mindég megjárják az alvilágot, s reggelre feltámadnak. Barlangban születnek. Ugyan úgy, mint Krisztus az istállóban használt názáreti barlangban. Pillantsunk rá Krisztus fogalmára. Mindenki királynak, meg egyéb hasonló fogalomnak fordítja. A kriszián keresztényt jelent. Olyan vallást, amely a keresztet tiszteli. És ezzel helyben vagyunk. A kereszt hosszú szára az év karácsonytól nyári napfordulóig tartó szakaszát jelöli. A rövidebb a két napéjegyenlőség közötti szakaszt. A legrégebbi szobronk előtt áll a Világügyelő, két kezét áldásra emelve. Megáldja az embert, az esztendőt. Ebből „csavartuk” a keresztre feszített Krisztus urunkat. Legtöbb nyelvben a keresztény, kereszt és Krisztus egyazon szóból származik. Jelentése a nap pályájához kapcsolódik. Függőleges szára karácsonytól János (Szent Iván) napig a növekvő nappalokat jelzi. Szent János lefejezése után a nappalok csökkennek. A függőleges szárat kettéosztja a tavaszi és az őszi napéjegyenlőség.

46/ 2/6 -Egyenlő szárú keresztek a katolikus szentségtartó lényege. Közepében Krisztus az esztendő ura.

A nap útja határozza meg a mezőgazdasági, állattenyésztési, vagyis az élethez szükséges elsődleges javak termelését. A Nagy Tanító az esztendő, a Kereszt ura. Hatezer éves kereszteket is ismerünk. Egyenlő szárúak, mert az év felosztása is az. A Kereszt ura, amikor ábrázolják előtte áll és mutatja az utat. Ez a váratlan helyzetekben biztonságos tudást adott az embereknek. Mindaddig, míg keresztre nem szegeztük az észet, a biztonságot, a világosságot a sötétség korszaka elején. Pedig a megváltót születése előtt kétezer évvel már megjövendölték a keleti próféciaik. Várták. Bölcsőjéhez sietett a három mágus. Leborultak az új fény előtt, amit születésének napjától halálra ítélték a közelkelet változó világának kapzsiságuktól, gonoszságuktól elvakított vezetői.

* * *

Minden istentisztelet, rituálé, amit eddig megismerhettünk e köré a szentháromság köré zárkózik fel. A világ legendáit összevetve kiderül, hogy az Atya mindenütt szellemi. Nincs fizikai megjelenése. Mi néha nagyszakállú öregnek ábrázolgatjuk képzőművészeti alkotásokban.

Annál valóságosabb az életadó anyaisten, akit ma Szűzanya néven tisztelünk. Az emberiség nagy tanítója felveszi az ősi Krisztus nevet. Ennek ellenére szabályszerű családokat alkot belőlük az anyagi léthez ragaszkodó emberi képzelet. (. . .)

Az ősi szentháromság az emberért volt. Biztonságot és bizalmat jelentett az isten édes gyermekeinek.

A fentebb vázolt vallási formát nevezzük napimádásnak, fényvallásnak, de valójában ez fedi az őskereszténység fogalmát. Egy roppant magas szintű szellemi-anyagi tudás, viselkedésminták ősi tárháza. Ez ellen folyt a harc évszázadokon át. Ennek elengedhetetlen alapeszméit, kultikus kellékeit vitte tovább a bibliai kereszténység, már amennyire engedték a feltörekvő új urak. Középkori utazók meglepetten látták, hogy Ázsiában is keresztények az emberek. Bibliájuk van, misekönyveik. Tisztelik a szentháromságot. Elterjedt a hír, hogy létezik egy nagy birodalom – János pap országa. Aztán gyorsan elhallgattatták őket. Pedig mindnyájan oda tartoztunk. Az állítólagos, Szent

István törvényei nem a misézést tiltják meg a magyar papoknak, hanem a régi misekönyvek használatát. Ezt kellett leadni, elégetni halálbüntetés terhe alatt. Az új misekönyvekből folytathatták tevékenységüket. Miért? Mert az Ókereszténység és a bizánci kereszténység között, akkor még nem volt nagy különbség. Manapság sincs áthidalhatatlan szakadék. Az ősvallás tiltott részei még ma is élnek a keresztény, sőt a mohamedán népek között is. Jogszokások, helyi hagyományok ma is őrzik azt. Nálunk az 1500-as években vált uralkodóvá az új, amit elfogadtunk, mert nem volt idegen tőlünk. Ami számunkra zavaró volt, hittük, de nem tudatosítottuk magunkban. Hihetetlen, amit leírtam? Akkor higgyünk Szent Pál apostolnak, hogy mi igenis mindig keresztények voltunk. (. . .)

* * *

Társadalom, szervezet, tulajdonjog.

Az eszközhasználó ember már csoportokban, közösségekben élt. A legújabb kutatások szerint, kétmillió évre tehető az állati csontokon fennmaradt első nyomok ideje. A közösségekben mindig a csoport keretében érvényesül az egyén. Viselkedési formák, szokások egyre inkább emberibbé tették őket. Ezt az időszakot nevezi Marx ősközösségi társadalomnak. Pap lévén jól ismerte az embercsoportok belső törvényeit. Ezért nevezte el a 7000 évvel ezelőtti megjelenő emberi összecsapások korát katonai demokráciának. Ő még érezte a szó lényegét. A demokrácia tökéletes összhangot igényel a közösségtől. Ezt biztosították az íratlan jogszokások. Egy mindenkiért, mindenki egyért - ekkor még tartalommal teli gyakorlat volt. Gondoljunk csak bele – ha politikai pártok léteznek lehet-e demokrácia? Ha Makót és Debrecent ugyanolyan mércével mérik, lehet – e demokrácia?

Érdekes, hogy a természetes vagyoni különbség nem akadályozza az összhang meglétét. A községek egyenlően elosztott nyílföldjein is egyik család szorgalmasabb, nagyobb létszámú, eszesebb, mint a másik. De őt is kordában tartja a szokásjog. Mikor kezdik leírogatni, kiforrott, jól átgondolt szabályozás kerül pappírra. Például: Menaság, Mindszent, Szentlélek, Várdotfalva, Csomortán, Pálfalva és Delne csíkszéki székely falvak rendtartása közösen bírt havasaik és erdeik használatáról 1620 körül egy részében kimondja:

- I. A havasban a kaszálás el nem adható, aki teszi, kivesz⁹ a havasból.
- II. Aki már szénát csinált, eladhatja, de előbb kínálja meg a negyedmegye havasbelieket, csak azután adhatja el másnak, aki ez ellen vét, kivész a havasból.
- III. A kaszáltatás rendje 1612 után: a foglalás Szent Lőrinc napján napnyugtakor kezdődik, azelőtt senki se kaszál, nehogy Isten ellen vétsen, ki azonban előbb megy fel, kivesz.

⁹

Elveszti a ráeső kaszáló használati jogát.

47 Szénacsínálás, hordás.

Dobos Attila felvétele

Láthatjuk – a különböző jogokat nem adhatja el másnak az egyén. A kész terméket pedig, először saját közösségének kell felkínálnia. De nem is mehet korábban a havasokba, mert azzal meg nem szolgált előnyre tett volna szert. Ha közszolgálati feladatokat vállal el a maga szintjén, több jövedelme van. Másiknak a hadiszerecsé több zsákmányt hoz. De mindez lényegében nem emeli ki a legkisebb közösségből – a tízesből (tíz család). Észbeli adottságai annál inkább. Magasfokú lófőképzést nyer, ezáltal három nyílföldet kap. Vezető szerepre választhatják ott, ahol született, vagy elszegődhet őrző-védő, esetleg hadi feladatokra, más vidékre.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a közösség idegen személyt nem fogad be vezetőként, semmilyen szinten. Az jövevény. Csakis az ottszületett, tősgyökeres személyt választanak vezetőnek. Ennek megvan az oka. A közösségbe született ember védelmezi szomszédai jogait. Mindenki barátja, ismerőse rokona. Úgy is képviseli, vagy vezeti megbízóit. Nagyon ősi gyakorlat lehetett.¹⁰ Amikor megkezdődött az 1500-as esztendőben Székelyföld feudalizálása, a Háromszéken tartott országgyűlés határozatában megtiltja minden szinten az ezzel ellenkező gyakorlatot. Fentebb bemutatott rendtartásban is megjelenik: „Külső idegen embereket, kik nem az negyedfél megye közül voltak, törvénytételre, avagy prókátorságra behozni senkinek szabadsága nem volt, most is nincsen, ha ki behozna, annak az büntetése kétszáz aranyforint...”

Óriási összeg. Ebből két nehézlovast lehetett felszerelni akkoriban - ruhával, fegyverrel, páncéllal és lovakkal.

Eredetileg egyetlen székely sem rendelkezett saját földdel. De annyit kapott attól a tízestől, amelyhez tartozott, amennyire tevékenységéhez, családjának fenntartására, nevelésére szüksége volt. A föld kihalás, bűnbeesés miatt visszaszállt tízesére.

A továbbiakban nézzük meg a társadalom felépítését az egyéntől székely országig.

* * *

* Botos László kiegészítése: *a tízesek rendszeréhez igazodva építettett Szent István köteplomokat, amelyek méreténél fogva kételyt idézett elő, hogy*

¹⁰ Nem úgy, mint teszik a jelenben a magyar föld idegenek kiárusítására. Botos László kiegészítése.

vasárnaponként, ebbe a templomba kényszerítette a tíz falu lakosságát Istentiszteletre. Így a tízes elosztódás mindjárt érthetővé teszi az eddigi kételyt. A kaláka rendszer legmesszebbmenőig bizonyítja az ősi testvéri közösséget, a mellérendelés alkalmazását és azt, hogy már a honvisszatérésünk első időszaka előtti időkben is letelepült és nem nomád életmódot folytattunk. A barbár szó az időben falulakót, városon kívülit jelentett. Az ebben írottak voltak azok a tényezők, ami miatt mi nem adhattuk meg az oláhoknak követelésüket, velünk és a szászokkal való egyenlőséget, mert ezekre a nemesekre hárult az ország védelme. Az oláhokra ez a felelősség nem hárult. Ezzel a nemesi joggal a magyar parasztság sem rendelkezett: hogy az oláhok a követelésüket megkaphatták volna, ahhoz el kellett volna törölni a Habsburgok által fenntartott a kor feudális rendszerét.

* * *

Az egyén

Nemessé tehet a király, de székellyé csak az Isten – mondja egy pár száz éves szólás. Egy másik így szól: A székely az anyjában is székely. A két közmondás megfogalmazza a székely státus jogállását.

A székely beleszületik nemzetségébe, de főleg jogi státusába. Apja, anyja egy székely falu tagja kellett legyen. De kik voltak a közösség tagjai, a falutagok? Akik beleszülettek egy tízesbe, következőképpen a faluba. Ezeket nevezték törzsökös, ősrökös, ősfíúként. Egyenlő jogokkal rendelkezik a faluba férjhez vitt lány az ott született asszonynéppel.

Amikor egy gyerek, egy adott közösségben első jelét adja szándékának, hogy közénk kívánczik, anyja megbizonyosodik, hogy áldott állapotban van, azt napok alatt tudják a szomszéd asszonyok is. Először álljunk meg az áldott állapot fogalmánál. A székely asszony nem terhes, nem viselő, nincs más állapota. Számára a gyerek nem teher, hanem olyan öröm, amire minden egészséges nő vágyik, minden egészséges családnak fontos. Nem kell elviselje, mert már az előzőkből fakadóan kiderült, hogy nem teher, nem nehézség. Boldogság. Nincs más állapotban, életét ugyanúgy folytatja mint azelőtt. Csupán az a megtiszteltetés érte, hogy egy új életet hordozhat a szíve alatt. Nagyboldogasszonytól, Babba Máriától örökölt asszonyi feladatát teljesíti. Nem véletlenül imádkozzuk „Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse...” Emlékezzünk vissza a húsvéti versekre. Mindenki rózsát locsolt. A rózsa ivarérett. A méhek beporozzák, és gyümölcset hoz. Új életet. Ez az új élet egy közösség tagjaként jön majd a világra. Már születése előtt egy családhoz s egy tízeshez tartozik, teljes jogállással. Annyira fontos az ő személye a székely társadalomban, hogy abban az esetben, ha véletlenül az apja más helységről jött, az nem tölthet be közhivatalokat, de a gyereke már igen.

A jövőd székelyről - álpironkodás nélkül írhatom le - már anyjában mindenki gondoskodik. Ha a szomszédasszony birkahúst süt, vagy kalácsot, melynek száll az illata, kötelező módon meg kell kínálja „kóstolót kell vigyen” belőle vagy áthívja a jövőd kismamát, nehogy megkívánja, mert „elveti a Péterkéjét”. Óvják emeléstől, hosszabb gyaloglástól, lovaglástól. Érdekes dolgot figyeltem meg gyerekkoromban. A szomszédunkban lévő fiatal székely

családhoz egy adott pillanatban minden reggel átbálgott az egyik szomszéd, minden este egy másik. Kíváncsi kölyökként utána ballagtam, s kiderült, hogy azért mennek át, mert segítenek megitatni a teheneket. Ugyanis ez egy több mint 50 literes cseber segítségével történik. Megtöltik a kútnál, két rudat tesznek a fülei alá, s kézzel becipelik az istállóba. Ezt addig a házaspár maga végezte. Mikor megkérdeztem, hogy most miért kell segíteni, megmagyarázták, hogy azért mert Réka néni áldott állapotban van, babát vár. Mikor már nagyon van, a szomszédok átveszik tőle az olyan női munkákat, melyeket nehéz elvégezni, mint például a ruhasulykolást. Kik segítik? Elsősorban a tízes, melynek tagja a család. Nem csupán jóindulat, nemcsak baráti szívesség, hanem a jogszokásokból fakadó kötelezettség, melyet, ha ne adj Isten, ha valaki elfelejtene, amellet, hogy azonnal rászólnának, évekig felhánytorgatnák.

De másképpen is gondoskodnak a gyerekről. Ha első gyerek, a keresztapa elkészíti a bölcsőt. A keresztanya kibéleli, ingecskét varr a babának, sapkát, pelenkákat szab. Születéskor a bábaasszony mellett ott van az a nagymama, amelyik abban a faluban lakik amelyben a fiatalok. Ha a férj és a feleség ugyanabból a faluból származnak, vagyis -egy falusiak- akkor mindkét nagymama a bábaasszony mellett lesz, a jövendő keresztmamával együtt.

48 – A gyergyói pendelyes legényke

Gyerekszülés esetén pontosan körülhatárolt feladatai vannak a szomszéd asszonyoknak. Meghatározott sorrendben mennek "radinába" (babalátni). Ilyenkor a friss anyának és családjának főtt ételt visznek, segítik a háztartás női feladatainak az elvégzését az első hat hétben. Ez alatt az anya maga mellett bölcsőben tartja a gyereket, énekelget neki, beszélget vele. Ez nem az anya jóindulatától függ, hanem ezt kell tennie - ez kötelesség, mert jönnek a babalátók. Mire keresztelőre kerül a sor, már saját tízeséből mindenki ismeri az új embert. A keresztelőn egyszerűen tudomásul veszik, hivatalosan a közösségbe iktatják, az egész falu színe előtt. Ez a szokás ma is él. Nemcsak nálunk. Élő hagyomány a szkíta élettér népeinél, bármilyen nyelvet beszélnek, vagy vallást követnek manapság.

De csak a saját gyerekeinket védjük? Hadjárat idején, ha egy elfoglalt településen észrevették, hogy egy anya szül, őrt állítottak az ajtó elé, nehogy

valaki megzavarja az új élet sarjadását. Ezzel Boldogasszony anyánkat sértették volna.¹¹

* * *

Amint fizikai erejük lehetővé teszi, a gyerekeknek meghatározott feladatkört kell ellátniuk. A fiú nevelése szinte első pillanattól az apára tartozik. Mihelyt megtanul járni, beszélni már az állatok körül foglalatostkodik az udvaron, a szülőknek vizet hord a mezőn, szántáskor vezeti az állatokat, erdőlésben is megvannak a maga feladatai, amely növekedésével, erősödésével mind összetettebbé és önállóbbá válik. A lányok részt kapnak a mezei és a házi munkákban. Önálló feladatokat, melyeket felelősség érzettel végeznek, és kezdeményező készségüket bizonyíthatják.

49. - Disznóvágás Csíkszenttamáson

Milyen módszereket használnak a gyerekek nevelésében? Elsősorban a szülők és bővebb környezetük személyes példáját követik. Esetenként szólásokkal, közmondásokkal tolják a megfelelő irányba a félreinduló gyereket. Máskor anekdotákkal, elbeszélésekkel, de nem ritkán, csattan a szíj vagy egy vékony pálca. A lányok kevesebbet kapnak. Egy-két nyaklevest az anyjuktól. A fiúk, akikbe belenevelték az agresszivitást, sőt a nyakasságot is, már többször fenytődnek. Hogy ki által? Aki észreveszi, hogy a gyerek cselekedete káros vagy veszélyes.

¹¹

Balázs Gerő (Gergely) – Parajdi, Római Katolikus plébános közlése 1981

Mindaddig, míg el nem kezdenek fonóba (guzsalyasba) járni, a képzés, nevelés kizárólag példaadás útján és szóban történik. Székelyföldön nem voltak iskolák, azonban a felcseperedett gyerekeknek komoly írás-olvasási gyakorlatuk volt. Miként? A guzsalyas, mindig egy tízes fiatalságát tömörítette. Arról tudunk, hogy itt fontak, faragtak, tollút fosztottak, kukoricát hántottak. Ugyanitt, guzsalyasban tanulták a rovásjeleket. Kissé hosszadalmas volt. Kitartott egész télen, mert minden jelnek a hangalakon kívül dallamosan megtanulták kultikus jelentését is. Ezért volt az, hogy az osztrák uralom, sőt valljuk be, hogy még előttük a magyar királyok is, hiába folytattak állandó hadjáratot a rovásírás ellen. Aki megtanulta az ábécét, az őshit nagyon jó ismerőjévé vált.

A gyerekek nőnek, családot alapítanak.

Székelyföldön a legény nem ember. Az csak legény. Emberré az asszony teszi. Mai napig is mondják egymásnak a székelyek „Ne haragudj a feleségedre, mert ő csinált embert belőled.” Ez természetes. Esküvő előtt legény volt. Utána házas ember. Rettenetesen kegyetlen állapot, ha valaki vénlegény, vagy vénleány. A sótlan férfi, vagy a nánó fehérnép, ha családja van, teljes jogú személyek. Hasznos emberek. Elnézően mosolyognak fogyatékoságain, de tudják, hogy a közösséghez tartozik, ellenben a vénlegény és a vénleány saját hibájukból váltak fogyatékosá. Olyanok, mint az elszáradt fa. Nem hoznak termést. Fölöslegesen kínlódtak velük szüleik, hogy felnőjenek. „Kár volt beléjük a kenyér”. Általában a vénlegények ki is húzódnak a hegyek közé, elzárkóznak a társadalomtól. A vénleányoknak azonban kellemetlen az élete.

50. A kapuban - lány és legény. Vagy az asszony és az ember?

A házasember fő feladata, a katonáskodás mellett, a faj fenntartása, gyerekek nemzése, eltartása. A magtalanság is szégyenletes állapot. Nyomorékságnak (fogyatékoságnak) számít. Ma is élő mondás: „Egy gyermek az nem gyermek, két gyermek az fél gyermek, három gyermek, egy gyermek.” A legkisebb ép család négy gyermeket nevel.

Időben és térben, bárhol az egész világon, a „nem civilizált” közösségek, a gyereket nem szülő asszonyt visszaviszik szüleihez. Annyira használhatatlannak tartják, mint a sziklás talajt. Nem terem. Nálunk is épp olyan „divat” volt a sokgyerekes család, mint ma az amerikaiaknál a latino. Azok a családok, ahol nem született gyerek, de nem akartak szétválni, örökbe vették az elárvultakat a faluból, vagy ha ilyen eset nem volt, rokonságtól kikértek egy gyereket, s felnevelték.

Nézzük, miként biztosítják a székelyek a fiatalok fészekrakását.

A legkisebb fiú nőül, a feleséget az apja portájára viszi. A nagyobbik fiú esetében már bonyolultabb a helyzet. Ha olyan családból választ feleséget, ahol csak egy lány van, vagy csak lányok vannak és ő a kisebbet veszi feleségül, akkor az apósa portájára száll, tehát házasodik.

Ha a fenti két eset közül egyik sem alkalmazható, akkor a családalapítás anyagi gondjai azt a tízest + nemzetséget illetik, amelyekből a vőlegény kikerült. (Tekintettel arra, hogy a tízesek az ősközösségi nagycsalád maradványai, mindenki közeli rokon, a saját tízeséből senki sem nőül.)

A székely gazdának mindene volt a kapun belül, de azon kívül semmi sem volt az övé. Minden a tízesé a faluközösségé, minden a családjáé volt. Ha magtalanul kihalt, a portája fölött a tízes határozott. A férfi korai halála esetén, a feleségéhez házhoz szállhat az új férj, aki átveszi a gyerekek nevelését is, de ha az Isten élte a székelyt és bő gyerekáldást ad neki, igyekezik időben elrendezni anyagi helyzetüket. Születési sorrendben gyűjtögetik számukra az önfenntartáshoz szükséges vagyont, fegyvereket, fémszerszámokat, rangjuknak megfelelő ékszereket, ruhákat.

Mi történik az idősebb fiukkal? Ha nőül, számára elsősorban a portát kell kialakítani s ez a fiú tízesének a feladata. Erdőkből irtanak egy akkora területet, amennyi egy olyan családnak jár, amelyből a fiú kikerül.

A kivágott fából a falu kalákában felépíti a házat, s a gazdasági épületeket, a keresztapa vezetésével. Érdeemes egy házépítési kalákát megfigyelni. A jövő gazda akinek a ház épül, előkészíti az alapokat. A kalákások kivágják a fákat, kifaragják, megszámozzák és a szállító szekerek a ház aljától, kezdik hozni a gerendákat.

51. Kalákában viszik a faragot gerendát a házhoz. Az utca is még új, nagy a sár. A Gyergyószentmiklósi Múzeum képanyagából.

Ahogy beérkezik a fa, úgy fel is állítják, annyira, hogy rákerüljön a szarvazat. Ezután lesz csak a kalákavacsora, még akkor is, ha három napig tartott a munka. Megvárják, míg a nyersen felhúzott házat addig fújja a szél, míg kiszárad s az után a lányokat elhívják tapasztó kalákába.¹² Egy ilyen házépítő kalákán személyesen vett részt a szerző 1954-ben Gyergyóditróban, de ugyanúgy közli Imreh István a magyarhermányi Máté János emlékezéseit.

Az új családot alapító (tehát új telekre építő, új földet igénylő) 'ősfiú', a falu szülöttje, végül köteles megvendégelni a falut. Érdekessége a helyzetnek, hogy a faluközösség kalákában irtja ki a földet, juttat a művelt földjéből, legelőiből, a soraiból kinőtt új családnak, felépíti a házat, gazdasági épületeit. Ellátja minden szükséges eszközzel és állattal és végül kosarakba, korsókba hozza a megvendégeléshez szükséges ételt, italt. Ha jól odafigyelünk, azonnal rájövünk, hogy ez a „megvendégelés” végeredményben az ősi áldozatot hozza át napjainkba. Ez volt valamikor (?) a házszentelő.

A keresztapa tisztja a ló, az ökor ajándékozása a keresztfiának, míg a lány keresztapja a fejőstehenet ajándékozta. A lány keresztanyja szervezi meg az edények, szövő, fonó eszközök biztosítását a családnak. A keresztapa jelöli ki, hogy a lakodalmi vendégek közül ki milyen ajándékkal jön a fiú részéről.¹³ A lakodalomba meghívottak hozzák mindazokat a szerszámokat is, melyekre egy családnak szüksége van. A lakodalom utáni napon az új család anyagilag működőképes, mert a szerszámokon kívül apró állatokat is kapnak ajándékba (malacok, tyúkok stb.).¹⁴

A mezőgazdasági termelési terület biztosítása a következőképpen történik:

Az új család számára, ahogyan már írtam, többletfelületre van szükség. Erdőt irtanak, amelyből kaszálót, szántót, s ha kell legelőt alakítanak ki. Az új földeket más, már eddig használt földekhez csatolják, újra osztják a tízes földjeit és nyílászáróval eldöntik, kinek jár egy-egy terület. Így nem az új családot kényszerítik a még köves földek használatára, hanem bizonyos területekhez osztva, tapasztalt gazdák kezére kerül az új föld. Ezeknek a feljavítását is megoldja a tízes, mert az első évek ganézásába (trágyázás), kőkiszedésébe kalákkal besegítenek. Ezért van a mai napig is olyan fontos szerepe a szomszédságnak ezeken a vidékeken.

¹² A gerendákból, rönkökből felépített ház nem szigetel megfelelően. Átfúj rajta a szél. Keményfából apró ékeket, „bolhaszegeket”, hasítottak melyeket beleverték a ház oldalába kívül-belül. Az asszonyok vízzel megpuhított agyagba töreket (apróra zúzott szalma), polyvát (a búzakalászból kikerülő szűrős rész) kevernek hozzá és állati ganét (trágyát). Ezt jól összegyúriják, tapossák, keverik, majd kézzel felverik a ház falára. Ezután készítenek egy sima, lehetőleg lóganéval kevert hígabb anyagot, melyet szintén kézzel felsimogatnak, elegyengetnek.

¹³ A keresztapának olyan fontos szerepe van, mint a szicíliai családokban. Az én „legközelebbi rokonom” is keresztapám és családja, sőt még az unokái is, pedig 4 éves koromtól 250 km-re laktunk tőlük.

¹⁴ A fiatalokat sem kell betanítani a családi hétköznapi feladataiba. Azt tudják a szülői házból.

52. Évezredek hagyománya a teraszos földművelés. Nemcsak nálunk. Japántól a Titicaca tó környékéig mindenütt megtaláljuk ezt a módszert a magasabb hegyeken. Mellékelve néhány kivonat a Gyergyói Múzeum anyagából. Itt pallagoknak nevezik a teraszos földfelületeket.

A fentiekből láthattuk, hogy a családalapításhoz - az egyén számára-házépítéshez, gazdaságszervezéshez anyagot, munkaerőt, földet, állatokat, munkaeszközöket biztosít a tízes, a nemzetség. Vannak személyek, akik ezt megszervezik. Mindez olyan, mint egy nagy kölcsön, de kamatmentes, ha nem tudod valamiért visszaadni időben, nem árverezi el a bank a vagyonodat. Azonban „kölcsönkenyér visszajár.” Az új család is részt vesz a későbbiekben mások fészekrakásának folyamatába. Ez ma is működik egy kis változással. A lakodalomra megjelennek az ifjú pár közeli és távoli rokonai héthatártól. Ma nem építenek házat, de pénzt, edényeket, ágyneműt és más, házhoz szükséges tárgyakat ajándékoznak. Nemsokára hasonló események történnek más családokban. Lakodalom, keresztelés, elsőáldozás, vagy konfirmálás, kicsengetés (ballagás) stb. Ha távol maradsz tőle a közösség lassan „elfelejt.”

Kivétel a legkisebb fiú esete. Számára nem épít senki. Ő az ősből marad. Igazából neki jár ki az ősfő megnevezés. Ő viszi tovább a család egyenes vonalát. S hogy ez mennyire valós? Például az ősfő sosem hívhatták be testőrnök. Ugyanis Magyarország, Lengyelország, sőt Bizánc királyi testőrsége belőlünk került ki, ne is beszéljünk az erdélyi fejedelmekről. Igen ám, de ezeket a testőröket általában, az ősi szokástól eltérően, már a középkortól, nem váltogatják évente. Még IV. Béla idejében így volt. Ő vezette be azt a gyakorlatot, hogy hű testőreinek melegebb, jobban termő földekkel rendelkező vidékeken várakat, birtokokat adományozott, nem egyénileg, hanem egész egységeknek. Nagyon sokan a királyi főnemesek közé kerülnek. Tehát a székelyek közül eltávozik, a mi szempontunkból gyakorlatilag megsemmisül az elmenő. A legnyilvánvalóbb példája ennek a Csíkszentkirályról származó Andrassy grófok családtörténete. Szentkirályon ma is megvan az ősi vonal. A főúri ág már nem tartja a rokonságot. De nemcsak velük. A Felvidéken ma már őshonosnak számító szabad székely ággal sem.

Tehát az atyai vagyont a legkisebb fiú öröklí. Ez a székelyek hagyománytisztelétén alapszik, mert még a suméroknál is így volt. Ott is Anu

isten két fia közül Enki és Enlil közül, habár Enki az idősebb mégis a tengereket kapja, míg a szárazföld fölötti uralmat Enlil. Ugyanez az örökösödési mód jellemezte a hun, szkíta, mongol örökösödést, sőt sorolhatnánk a példákat.

Hogy a legkisebb fiú volt az évezredek távlatában a szülői vagyon örököse vagy a legkisebb lány, erről beszélnek a népmesék. Győznie kell, hogy visszatérhessen, mert szülei számítanak segítségére. Öregségüket ő biztosítja.

Így gondolkodnak ma is. Gyergyóremetén élő unokahúgomnak még csak négy gyereke volt. Bercike, a nyúltenyésztő, a legkisebb, kisiskolás korában állandóan nyaggatta az apját, hogy a szomszédban van egy jó telek, s azt vásárolják meg a bátyjának. Mikor megkérdezték, hogy miért, a lehető legtermészetesebb hangon felelte, azért mert az apai házban ő marad. Kisöccse születése után napokig borús kedvvel ténfergett. „Ez a pisis kitért az örökségemből.” Mikor az apja rájött az okára, s hívta, hogy nézzenek telket neki is, rögtön kivirult. Azóta állandóan házakat tervez.

A lányok helyzetét is határozott, pontos körülírások szabályozzák, amit a későbbi írott törvénykezés is átvesz, rögzít. *„Valamely embernek fia, leánya vagyon, az örökség a fiát illeti, de a fiú a leányt... kiházásítja”, ez a simplex-leány.*¹⁵ Más helyeken nagyon pontosan rögzítik a lányok jogait. Ha a fiúk mellett egy lány van, hozománya a családi vagyon egynegyede kell legyen (25%). Ha több lány van, ezt az egynegyedét többfelé osztják. Öt lány esetén a vagyon öt százaléka jut minden lányra. Ez már abban az időben alakult ki, amikor elég jelentős lófő, sőt nemesi birtokok jelentek meg nálunk, a Székelyföldön. Mások tisztazzák a lányok további jogait is. *„Hogyha pedig a megosztott testvérek utódainak valamelyik közelebbi rokonságában a fiörökösöknek magva szakad, de van leány örökös, akkor ez a leány örököl, s amíg ez él, addig a másik közelebbi rokon ágbeli férfiörökös eme leányöröksége dolgában szintén nem avatkozhatik.*”¹⁶

Ez az intézkedés még abban az esetben is érvényes, ha gyerek nélkül hal ki a család, de a legközelebbi rokonának is csak lányai vannak. Az 1451. törv. II. része rendelkezése szerint: *„Ha a megosztott testvérek utódainak valamelyik közelebbi rokonságában fiörökös nincs, de van leányörökös, akkor ugyanazon ágbeli leány örököli atyja birtokát.*”¹⁷

Vagyis egészen más a helyzet, ha a férfi „házasodik” olyan módon, hogy „fiú-leányt” vesz feleségül. A fiú-lány szokásjog lényege: ha egy családban csak lány van, akkor azt jogi értelemben fiúsítják. A férje ilyenkor házasodik (nem nősül) és felveszi, vagy ráragasztják a felesége családjának a nevét. Ugyanilyen a japán szamuráj jog is. Ott a fiú-lány székely szokás érdekes módon jelenik meg. A vejet, aki felveszi apósa nevét, az após „örökbefogadott fiam”-nak nevezi.¹⁸

¹⁵ Szék. Oklt. II. 120. L.. Az 1451. törvény első részének rendelkezése, mely lényegében azonos az 1555. t. 20. ponttal. Családomban a névadó Héderfái reneszánsz kastélyt egyik lány férjhez vitte a Zichy családhoz, ők meg a Betlehemekhez. Tőlük vásároltuk vissza napjainkban.

¹⁶ Csíki Székely Krónika, 48. Old.

¹⁷ Csíki Székely Krónika, 49. Old.

¹⁸ Jamamoto Cunetomo A busidó kód 132.old.

Apor Ilona fiúleány volt. Férjhez ment Burcsa Mátéhoz. Született fiuk neve Apor István. Első férje halála után Mihálc Benedekkel lép frigyre. Két fiúk születik Apor László és Apor Mihály. (SZ. O.VI. 345.)¹⁹

53. A szülőktől örökölt szabad székely ház.

Ezért egyes szkíta népeknél, mint például a mai bolgároknál, szégyennek számít, ha az apósod házába költöztél. Nálunk is létezett egy ilyen helyzet. Különösen, ha a vej más faluból érkezett. Jövevényként kezelték. Ha nem rendelkezett székely joggal (például nemesített családból származott és a birtok /domínium/ nevét használta), akkor sehonnai²⁰ volt a jelzője.

Nagy gond a nősülés, ha nem saját fajtáddal akar valaki családot alapítani. Már Szent István törvényei is kimondják, hogy aki „rab” (itt, székely vagy magyar nemesi jogokkal nem rendelkező személyekre utal) nőt vesz feleségül, ő maga is rabbá váljék. A mai nap is eléggé ragaszkodunk ehhez a jogszokáshoz, de ez nem volt soha erős érvényű törvény. Inkább megkötéseket, szabályokat tartalmazott. Ha a lány ment férjhez egy ilyen személyhez, elvesztette minden jogát. A fiú ellenben, ha más népből választott magának feleséget, és az a nép szabad, katonanép volt, mint például a szász, akkor minden harmadik gyereknek az anyja népének nyelvén adták a nevet. Ilyen eset volt az én családomban Barlabási Lénárd házassága, ahol ősanym szász lány volt, így a harmadik fiát Wolfgangnak keresztelték, míg a harmadik lány az anyja nevét viselte.

Ha a közsékely alacsonyabb sorból akart nősülni, jövendőbelijének urával, gazdájával kellett megegyeznie. Felcsíkról ismerjük azt az esetet, amikor a székely legény a Lázár grófok által Gyergyóba telepített jobbágyok falujából akart nősülni. Kérte az urat, aki saját parancsnoka volt, hogy adja hozzá a lányt, s ő váltságdíjat fizet érte. Mikor az nem volt hajlandó, azzal lágyította meg a szívét, hogy ha a lányt hozzáadja, akkor ő még arra is hajlandó, hogy megkeresztelkedjen.

Nagyvonalakban láttuk a házassági jogszokásokat. Megvolt az eljegyzés, következik a lakodalom. Számtalan szerző írta le a székely

¹⁹ Rugonfalvi nyomán, 91 old.

²⁰ Pld. Sehonnai bitang ember/ ki hogyha kell halni, nem mer. Írja Petőfi

lakodalmakat, és a mai napig is ugyanúgy zajlanak, mint évszázadokkal ezelőtt, de azért kiragadnék három mozzanatot.

Viszik a hozományt, mi cifra bútorokból, ágyneműből, fehérneműből s egyéb ruhafélékből, a gazdagabbaknál még néhány tehénből is áll. Szekerekre rakják, úgy hogy azt mindenki láthassa.

Az első szekér ökreinek jármára egy édességgel, perecekkel feldíszített fenyőfát tettek, mintegy folytatásaként az ökrök szarvára, peracet. Ez nem más, mint a Nagyboldogasszony, vagy akár a sumér Inana életfája. Bőséget, termékenységet kért istenanyánktól.

Hozzák a menyasszonyt a szomszéd faluból. Mielőtt belépne a faluba, lobogó tűzön kell átugrania (legtöbbször szalmából gyújtották) és megesküdni, hogy elfelejti az otthoni szokásokat és a férje falujának szokásait veszi fel, annak törvényeit tartja tiszteletben. Ez a többezer éves tisztulási szertartás maradványa. A táltosok tüzet gyújtottak, amelyen át kellett menni évente egyszer, hogy megtisztuljanak. A keleti vallásokban, különösen a buddhizmusban ma is így van. A mi lakodalmi szokásainkban még ott van a víz általi tisztulás is. A lakodalmi menetet mindig úgy vezetik, hogy áthaladjon egy folyó fölött. Itt kurjanganak:

„Álljanak meg a hídon,
Hogy pisiljen a menyasszony!”

Ez a szöveg nem illetlenkedés. Pis a régi magyarban vizet jelent. A menyasszonyt leszállították a szekérről, a vőlegény falujából való asszonyok bevitték a híd alá. Lemosdatták róla régi gondolatait, szokásait, tehát víz általi tisztításon esett át, hogy könnyen befogadhassa az újat.

* * *

Porta

Vége van a nagy lakodalomnak. Első nap még a legény és leánytársak ott maradnak az új életbe. Segítenek az állatok ellátásában, takarításban. Másodnap készülnek a visszahívásra, ahová már inkább a szomszédok jönnek. Míg megeszik, megisszák a lakodalomból maradt ételeket, italokat körbe néznek, miből is van hiány a házban. Azt pótolják. Ezután már az új pár a gazda.

Nézzünk szét a portán:

Mert így hívják az udvartelket. Minden székely akkora úr saját portáján, mint a török császár otthon. Isten után a legnagyobb. Ha oda bemegegy, ott megtalálja nyugalmát békességét. Ami a kerítésen belül van azt, senki nem veheti el. Engedélye nélkül senki be nem léphet. Ha ezt valaki megteszi ott helyben, levághatja, és nem vonhatja ezért őt felelősségre senki. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor hivatalos személyként jön valaki a közösség részéről. Ilyenkor belépéskor maga elé tartja a rováspálcát, melyre rá van faragva jövetelének célja - mert nagyon sok szempontból ellenőrzik egymás portáját a székelyek. Kerítések állapotát. Füstlikakat (kéményt). A kút tisztaságát. A házba bevitt dolgokat (pl. nem volt szabad kidolgozatlan nyersbőrt bevinni a lakóházba), gané (trágya) dombok helyzetét különös figyelemmel a gané lé tárolására. Tehát minden olyan dolgot, melynek a közösségre kiható következménye lehet. A közösségbe a természet is benne foglaltatott.

a)

b)

54 a) Hagymányos székelykapu (lófő) b) Homoródalmási gyalogkapu
Dobos Attila felvételei

Az Életbe a kapun lehetett belépni. Ezért a kapu nem egyszerű nyílászáró. Kultikus hely. Minden székelykapun írja „béke a bejövőnek”. Mögötte a családnak nyugalomra volt szüksége, mert itt zajlott le minden olyan folyamat, ami lényeges az ember életében. Itt pihent, táplálkozott, szeretett az egyén. De itt született, itt nőtt fel és itt halt meg. Élete nagyrészt itt telt el. Mindent, amit a kapun kívül tett, annak eredménye a kapun belüli létet szolgálja. Ezért írja a kapun, hogy „áldás a kimenőre”. Ha dolgozni ment, vagy akár hadba szállt az Isten áldása, az ősök szellemeinek segítségével kísérte. A székely hamvait, ha az idegenben esett el, hazahozták. Két helyen tartottak, mondhatni oltárokat az ősök emlékének. Az első a kapu fölött volt az a rész, amit ma galambdúcnak nevezünk. Mindaddig, míg a székelység minden tagja lovas nép volt, a kis kaput és nagy kaput egyaránt átfogó, egyetlen tetőfedést találtunk. „Galambdúcos”, magas lenyűgöző, faragott kapusásokra helyezett zsindegyel fődött szerkezet. A 16. sz-tól amikor megjelenik a gyalog székely, vele együtt megjelenik a gyalog kapu. A gazda már nem lóháton ment ki mozgósításkor. Itt csak a kis kapu fölött találjuk a fedést. A későbbi jobbágnak még ott sem lehetett. A galambdúc csak a harcosoknak dukált (járt). A lófőszékely kapuja két soros galambdúccal volt díszítve.

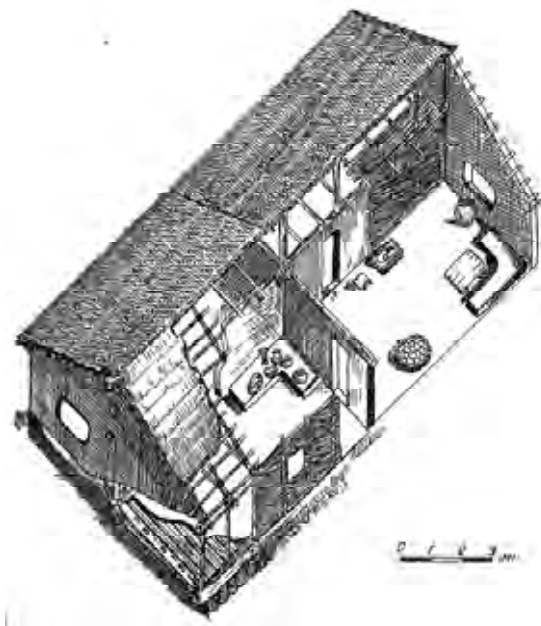

Ezek a kapuk sem kimondottan székely jellegzetességek. A történelmi népeknél megtaláljuk, hunoknál, a szikuli – etruszk hagyományok után, a római diadalkapukban, de ma is ott vannak Japánban, Mongóliában, Kínában, sőt még egyes svájci kantonokban, a kelta utódnépeknél is.²¹

A kaput különböző faragások díszítik. Látszólag csodálhatjuk a székelyek képzelőerejét. Földombor művekben látjuk a Napot, Holdat, Csillagokat s amolyan kacskaringós díszeket. Igen ám, de ezek a díszek mindég könnyen elolvasható ősi rovásjelek. Írások. Hogy mellette ma ott van a latin betűs szöveg is? Hát igen. Add meg az Istennek, ami az Istené - a rovásokat. Add meg a császárnak, ami a császáré - a latin betűket. A kapu mellé építik a szakállszárítót. Ez egy pad, amire ki tudott ülni a család. Csak itt lehetett pipázni. De itt ült össze a szomszédság. Figyelték a falu életét. Beszélgettek.

A kapun az első udvarba lépett be a vendég. Itt volt a ház, a kút, virágos kert, esetleg gyümölcsfák. A ház mellett a sütőkemence. Maga a ház az útra nézett.

A házba egy pitvaron át lehetett bemenni. Ebből ajtók nyíltak, az éléskamrába, a padlásra, mely szintén különböző termékek tárolására szolgált. A padlást kétfelé osztották. Az első ház fölött a kályhacső füstjárata köré rudakat tettek. Ezekre kerültek a tartósításra szánt húsok, de a sajt, a gömböctúró, sőt bizonyos szárított gombafajták is. Itt volt a család füstölője is.

55. Évezredes hagyomány továbbfejlesztése. Mellékelve az évezredek távlatából a Kukuten – Erődsdi kultúra házának rajza, egybeépítve a jobboldalon az istállóval. Ugyanez ma is megtalálható a Kacsika (Salina Cacica) sóbánya környéki falvakban.

²¹

Külsőre azonosak a pagodák kapuival.

A pitvarból nyílt az ajtó az első házba²². Ennek ablakai voltak az út felől. A lófőnek kettő, a közszekelynek egy. A gyalogság létrejötte után nekik (a gyalogosoknak) maradt egy ablak, a lovasnak kettő, a lófőnek négy, mert két szobája nézett az útra. Télen az első házban zajlott a család élete. Berendezése az ablak alatt egy hosszú hátság pad volt - a kanapé. Az ülőkéje alatt láda. Teteje felhajtható volt. Előtte volt az asztal, körülötte székek. Általában a vele szembeni bal sarokban volt a főzőkályha egy kis sütővel. Hozzá közel a kredenc tányérokkal, fazekakkal, lábasokkal, és a tálás. A kanapétól jobbra, és ha Isten áldása volt a házon balra is - ágyak. Itt találjuk a bölcst, fogasokat. Középen mindég maradt egy tágas hely, ahová be lehetett állítani a szövő eszközöket - a felhasználási sorrendbe, egymás után, mikor mire volt szükség. Itt folyt a mosás télen, nyáron pedig, az udvaron, vagy a nyári konyhában.

Ha egyszintes volt a ház, akkor innen nyílt a lappancs, ami alatt egy lépcső vezetett a verembe. Benne tartották a kényesebb élelmiszer növényeket, tejet, friss húst.

A pitvarból lehetett belépni a belső házba. Itt voltak a szekrények almáriumok, párnákkal magasra tetőzött ágyak, tartórúdak bundák számára, stafírunghos láda, gyapjú szőnyegek, falvédők. Természetesen minden bútor faragott de legalább festett volt. Minden ruha díszítve, hímezve volt, nem csak a hidegtől kellett védjenek, hanem az esetleges ártó szándéktól, szellemektől is. Ezek voltak a „díszítések” feladatai. Mindkét szobában kultikus jellege volt a különböző eljárásokkal készült falvédőknek.

A fenti leírás abban az esetben érvényes, ha egyszintes volt a ház. Az eredeti székelő házak azonban leginkább kétszintesek voltak. Az alsó szinten, amelyik félig földbe volt süllyesztve, pincét és nyári konyhát építettek²³. A felső szintre lépcsőkön lehetett felmenni és tornácot építettek hozzá.

56. a) Egyszintes ház

²² Amolyan minden es helység. Itt alszanak, főznek, étkeznek, de itt készítik elő a fonalakat, itt állítják fel a szövőszéket is.

²³ Itt dolgozták fel a levágott állatok húsát is.

56. b) Kétszintes ház D. A.

Az egyszintes házak csak a sík területi építkezéseket jellemzik. A lakóházzal szemben az udvarban általában az úgynevezett nyári konyha állt. Egy kisebb ház, ahol a piszkosabb munkákat végezték. Melléje még egy lakószoba került, mely általában a kiöregedett szülők utolsó lakóhelye volt. A fürdés, mosás, az év legnagyobb részében a nyári konyhában történt.

Ha megfigyeltük a fent leírtakat, érdekes hármastagoltságot vehettünk észre. Ha a ház félig földbe süllyesztett alsó résszel épült, akkor ott zajlott a fürdés, mosás. Tehát itt szabadult meg a család a heti szennyétől. Írhatnánk azt is, hogy bűneitől. A mögötte lévő pincében tartották a sárgarépát, petrezselymet, pityókát, (burgonyát), savanyú káposztát, vagyis mindent ami a föld alól került ki és amiz savanyodással tartósítottak. Ha nem volt alsóház, a lakástól távolabb lévő nyári konyha vette át részben ezt a feladatot. Ott szabadultak meg a szennytől.

Tessék megfigyelni. Vagy a ház alatt, vagy a háztól távol folyik a tisztálkodás. Az illemhely meg épp a hátsó udvaron van. Ami föld alól kerül ki, az is pincébe, vagy ha ez nincs, verembe kerül tárolásra. Mert ő maga, ha a föld alatt nőtt, az alvilághoz tartozik. A szennyet, amit nem csupán fizikai értelemben kell vennünk, az alvilágba kell lejuttatni.

A padlásra hosszú ideig eltartandó termékek kerülnek. Füstölt, szárított hús, gomba stb. A padlás a tiszta hely. A maradandóság helye. Megőrzésre szánt emléktárgyakat, bútordarabokat, ládákat is itt helyezték el.

A házzal szemben volt a kút és a sütőkemence, virágoskert. Itt ismerkedtek Isten szabad egével a legkisebbek, és itt búcsúztatták el az örökre távozókat.

A virágoskertet kerítés választotta el a hátsó udvartól. Ott egybeépített istálló és csűr, szénapadlás volt, valamint tyúkketrec, ganédomb, budi (WC), tűzifarakások, kutyapajta. Egy kiskapu vezetett a zöldséges kertbe. Itt volt a gané lé tároló gödör is. Általában a telkek a háztól lejtettek hátrafelé, ha a terep megengedte. A ház előtt mesterségesen kialakított patakocskák folytak. Itatásra és szükség esetén tűzvédelemre használták.

Az egész Életet komoly szerkezettel rendelkező kerítés fogta körül. A keresztirányban épített, alsó vagy baloldali kertet a telek gazdája készítette, gondozta, a jobb oldalit mindég a szomszéd.

A falubeli belső telek több néven szerepel: 'élet', 'jóság', 'örökség', 'örök', 'telek', 'üléshely', 'bennvaló'. Általában tágas területek. Később mikor adóztatni kezdték a székelyeket, telek után rótták ki az adót. Így aztán

nemzedékek építkeztek a telkek belsejébe. Nemzetségi zsákutcák alakultak ki. Gyergyóban egyazon család tagjai hoztak létre egyetlen közös udvarban falunyi települést. Mindég azonos mesterséget folytattak. Például a Selyem udvar lakói fiákeresek, stráfszekeresek voltak, (személy és áruszállítás) még az 1950-es években is. Kézdivásárhelyen, cégudvarok, udvarterek, mesteremberek életterei voltak.

„A XVII. sz.-ban a telek a határban található tartozékaival örökségként mindinkább magánbirtok jellegét kapott, és az irtásokkal együtt csere, adásvétel vagy záloglás tárgyává is kezdett válni. Gyökeret vert az „örökbirtok”, az elkertelt, a közösségi rendelkezés alól kivett tulajdon. A XVIII. sz.-ban egyes közföldeket már fel is osztottak, növelve a magánbirtok kiterjedését. A legelők és az erdők azonban megmaradtak közös tulajdonban...

Aki a vagyonközösségben élő falunak a lakója, az a 'ház'-ban megtestesítődött jogosultság révén, vagyis a 'belső telek' tartozékaiként veszi ki részét a közösség földjéből, rétjéből, erdejéből. (...) Az írott forrásokban gyakran olvasható formula: a 'házhoz járó', 'üléshelyhez járó falufölde', a 'nemes üléshez'²⁴ adott nyíl', 'házhoz járó földek', 'házához való örökség' a bennevető örökséghez járók'; a 'fő ülés hely s a hozzájuk tartozandó szénafüvek', 'ehhez a házhoz (járó) valami szántóföldek, szénafüvek, erdők, mezők, akármi névvel neveztesenek'... Nevezik még 'nyilas-ember-telek'-nek is.”²⁵

A birtoklási jog jelképe, a használati jogosultság hordozója, a ház, az ülés hely, a falubeli lakótelek. A lakótelek külön biztosított, háborítatlan létrejogosító hely volt, a jogszokás szerint. 1555-ben a székelyek gyülekezete nem véletlenül mondta ki, hogy ha valakinek házára törnek, halált szenvedjenek érte, vagy ha hatalommal házára megyen valaki, a gazda 'házánál megölheti'. Azt, ki közösségével szembefordul, annak árulójává válik: házát földig rombolva vetik ki maguk közül.²⁶

Másképpen fogalmazva, a székely lét alappillére a ház, amelyben minden székely háboríthatatlan úr, de ha árulóvá lesz, elveszti székelységét, már nem jár neki a ház. Nem járnak az ahhoz kötődő földek és egyéb jussok. Földönfutóvá, szolgává „más kutyájává” válik. Az árulás fogalmát teljesen kimerítette, ha valaki Székelyföldön kívül morgolódott valamely egyéni sérelme miatt. A szennyest a családban mossák ki. Tartják ma is. Ha valakinek mondanivalója volt, azt meghallgatták a falugyűlésen, székgyűlésen, országgyűlésen, fordulhatott a királyt képviselő ispánhoz, később királybíróhoz – de mindezt Székelyföldön belül, ahol nem hallották idegenek. Nem ugrasztották össze egymással az embereket.

* * *

²⁴ A fő nemzetségeknek a templomban is külön padjaik voltak.

²⁵ Pál-Antal Sándor: Csíkmadaras, 44-45.old.

²⁶ A britek „én házam, én váram” jogszokása nem angol találmány. Az 1555-ös székely határozatot gyakorlatban már 400 évvel azelőtt ismerjük. A késői unokáink, az angolok, közös őseinktől öröklék e jogszokást.

A közsékely

A székely társadalom alappillére a család. A portáról indulnak mezei munkákra az emberek, az állatok a legelőre. Itt történik a betakarított termés tárolása, feldolgozása. A porták kb. 95-98%-a mögött közsékely lakott.

A család keretében a feladatok szabályos körülmények között a következő képpen oszlanak meg:

Az asszony dolga a főzés, takarítás, mosás, a ruhanemű előállítása attól a lépéstől, amikor már a gyapjú le van nyírva vagy a kender, len ki van szedve a földből (kinyűve). A mezőn aratás, kaszálás esetén a széna megforgatása, gereblyélése. Feladatai közé tartozott a lányok hozományának előkészítése, ami akkor kezdődött, amikor a lánybaba megszületett.

57. A gúnya készítés első lépései – fonó kalácsa

A férfi dolga lovak, szarvasmarhák, juhok, kutya tartása, nevelése, gondozása. A mezőn szántás, vetés, aratás, kaszálás. A ház, gazdasági épületek és mindenféle házi szerszám, szekér, szán elkészítése, karbantartása, faellátás, favágás, hasogatás. Egy székely gazda a portán belül annyira önálló volt, hogy a fém és bőrfeldolgozáson kívül minden munkát elvégzett: természeti gazdálkodásra volt berendezkedve.

Távolléte esetén mindezt átvette a felesége s a nagyobbacska gyerekek. Szükség esetén segített a tízes.

58 Itatás

Külön szakemberi munkát igényelt a vaseszközök és a bőrből készült használati tárgyak előállítás. Ezeket általában sérült férfiak végezték (sánták, púposok, süketek) akik nem voltak hadkötelesek.²⁷

Az egész Székelyföld érdekeit érintő tevékenységek esetében mások is mentesültek a hadbavonulástól. Ilyen bejegyzéseket találunk a lustrákban: „bányász... hámosos... deszkát vitt Fehérvárra”. Tehát minden falu egy külön kis világ volt. A falutagság jogokkal járt. Földet kapott segélyként, ha rászorult - az élete bármely szakaszában. Nem voltak csövesek, koldusok, árvaházi gyerekek, öregotthonba bezárt szülők. Ezért nem csoda, hogy a falutag jogi helyzetét nehezebb volt idegennek elnyerni, mint Gyurcsányék idején a székelynek a magyar állampolgárságot.

Ha a falu valakit befogadott, az illető számára ez kötelezettségekkel járt. A befogadott értéke egyelőre nagyon is bizonytalan volt, ezért évek múltán is kiközösíthették.

Voltak esetek, amikor a falu jóváhagyta egyes személyek, vagy családok beköltözését, kiköltözését. Például ha valaki a faluban örökölt egy házat, egy olyan székelytől, aki magtalan volt. Ha házasulandó volt egy személy, akkor ott tartotta a lakodalmát, s ezzel a befogadás is megtörtént. A faluba be- vagy kiköltözni csak karácsony hetében lehetett. A faluba beköltöző, köteles volt megvendégelni a falut.²⁸

Ha bármi más okból kérte valaki a letelepedést, a falu esetleg jóváhagyta, de hosszú ideig idegenként kezelték az illetőt. A jóváhagyáshoz is nagyon nyomós okai kellett legyenek. Elsősorban befogadták azokat a székelyeket, akik Magyarország szerte elvesztették vagyonukat, székely jogaikat, mert például egy erőszakos főúr bekebelezte a vidéket, vagy a székely szabadságok korlátozása miatt hagyta el valaki korábbi közösségét. Így kerültek Székelyföldre, például a Mikó család, úgy 1000 körül, a Dóczyak, Orbánok ma is élő és népes ága.

Akit befogadtak, annak a gyerekeit már maguk közül valónak tartották. Így a Kaukázusból idemenekült örményeknek (rokon nép és szakma **őr + mén**, vagyis magasság), Csíkszék székely jogokat szavazott, de ezzel

²⁷ Héphaisztosz vagy Vulcanus kovácsisten is sánta. Általános a hun-szkitáknál ezt veszik át a görög és latin legendák..

²⁸ Orbán Balázs után.

nem járt földhasználat. Mesteremberek, kereskedők voltak. A szorgalmas, tiszta és legtöbbször gazdag örménylányokkal általában a lófő családok fiai házasodtak össze.

Azonban nem mindenki nyerte el a tetszésüket. Lőrinc és Léstyán nevű urak azzal a kéréssel fordultak V. István királyhoz, hogy őket Szederjes és Szentkereszt nevű birtokaikkal együtt vegye ki az erdélyi vajda hatósága alól és engedje meg, hogy határjelekkel el nem választva csatlakozzanak a Telegdi székhez (Udvarhely) és élhessenek a székelyek jogaival. A király kérésüket teljesítette és meghagyta a székelyeknek, hogy fogadják szívesen és védelmezzék őket: ezt a parancsot fia, IV. László is megújította, de a székelyek nem engedelmeskedtek.²⁹

Nagy katasztrófák, háborúk, járványok, éhínségek után más vidékekről kellett betelepítsenek embereket a székely portákra. Általában a moldvai besenyők, jászok, hunok (Csáng-hu) közül hozták az új lakosokat, akkor is, ha azok már áttestek egy nyelváltáson. Ha beszélték a falu nyelvét, ha nem, egy tömbbe sose telepítették be őket.³⁰

Minden tízes ilyenkor befogadott egy-egy családot, de többet még akkor sem, ha a tízes portáinak fele üres volt.³¹ Amikor ezek már önálló székely életet éltek, akkor hozott a tízes még egy családot. Ha ezek a családok méltó módon illeszkedtek be, akkor maradhattak, ha nem - a közösség kidobta magából.

Annyira óvakodtak az idegentől, különösen az időközben ide is eljutó hűbéri nemességtől, hogy "az 1406-os zabolai határozatok kimondják: Senki a főrendűek közül meg nem szállhat az olyan faluban, ahol öröksége és joga nincs, hacsak a falusiak azt meg nem engedik."³²

A vendégeskedés egy újabb szabálysor tárgyát képezte. Az Istené a szállás. Minden vendéget szívesen fogadnak. De! Itt is van egy de. Ha rokon volt, harcostárs, régi barát, akiért a gazda vállalhatja a felelősséget, akkor fogadták. Ellenben ha csak futó ismerős, vagy ismeretlen volt, változott a helyzet.

Átutazó idegen személyt - a falu vezetősége jóváhagyása nélkül - aki elszállásolt, azt megbüntették.

* * *

A tízesek

A közös földek, mint már említettem, egy érdekes helyzetbe hozták az egyént, amit Imreh István nagyon pontosan megfogalmazott. Ne felejtjük el, hogy ő szigorúan az írott törvények alapján vonta le a következtetéseket, de akaratlanul vissza is kellett pillantson.

"... A múltba süllyedt évszázadokban, minél régebbi időszakba tartozó volt a társadalmi-gazdasági szerkezet, annál kisebb önállósággal rendelkezett az egyén, annál inkább egybeolvadt az őt dajkáló és uraló közösséggel.

²⁹ Rugonfalvi i.m. 47. old.

³⁰ Ezt csak a főurak tették, amikor jobbágyoknak hozták a Székelyföldre egy teljes falu lakosságát, mint pl.: a Lázár grófok Gyergyóvaslábót.

³¹ Ezen családok anyagi feltételeinek a megteremtése a tízes feladata volt, de a betanítása is.

³² I. I.: A törvényhozó székely falu, 47.old.

Tehát tulajdona is közösségi volt és ő csak birtokolt belőle egy részt. A területi kisközösség, ennek a társtulajdonosi állapotnak az örököse. Az 'ősfiú', a 'törzsökös' vagy a falubevétel révén statuált falutag már a faluszeribe tartozás okán részbirtokos lett. A környező természeti világot pedig úgy szemléli, mint embereltartó, családellátó, szükségletkielégítő alapot. A fő termelési eszköz, a föld tehát mindenkié, aki élni akar és ezért dologtevésre kész. A munka és a tulajdon szintén egygyé forrik. Ezért veszi el birtoklási jussát, aki műveletlenül hagyja a parcellát, vagy lustán csak kaszálni hajlandó azt...³³

Több porta alkot egy tízest. Ez egy olyan részvénytársaság (RT), melynek tulajdonosai nem a mások munkája után kapják jutalékukat. A részvényes egyben alkalmazott is. Vagy az alkalmazott részvényessé válik. Bonyolultnak tűnik, de nem az: volt egy adott vagyon, ami elsősorban földterület volt. Ezt több család birtokolta. Gyakorlatilag a törzstőkét azelőtt kapták, mielőtt még megtermelték volna. De nem kell megijedni, nem bankkölcsönből jött az előfinanszírozás. Nem mentek csődbe. A termelőeszközök mellett a tulajdonosok álltak. Közgazdasági műszóval, ők képezték a termelőerőt is. A tízesekben a nagy család minden tagja dolgozott és adott feladatkörben irányított, ellenben volt egy erősen szabályozott része a birtoklási formának: az elosztás. A rendelkezésre álló vagyont részrehajlás nélkül szét kellett osztani a jogosultak között. Ilyenkor a különböző helyeken más és más minőségű szántókat, kaszálókat felosztották annyi részre, ahány jogosult volt a tízesben.

Tegyük fel, hogy ezek száma 12. Az egyik dombon volt 24 hold terület. Innen mindenkinek jutott két holdnyi. Egy sík területen volt 36 hold. Ott mindenkinek jutott három. És így tovább. De nem akárhogyan történt. Szépen felosztogatták a földeket, hogy egyik területen a legjobból, a másik területen a leggyengébből soroltak egy birtokhoz. Gyakorlatilag teljesen egyenértékű lett mind a 12 rész. Megszámolták a kialakított birtokokat. Egy tegezbe betettek 12 nyílveesszőt. Hívtak egy semleges személyt. Az első számra nyilat húzott. Minden nyíl a tulajdonosának személyjegyeivel volt megjelölve. Akiét kihúzta, annak esett az első birtok, a legközelebbi elosztásig, ami lehetett a következő esztendőben, vagy akár 20 év múlva is.

59. Ma is megvannak az aprócska földek, de most nem jelöli ki senki, hogy mikor mennek megdolgozni. A marhák húzta faeke, borona most is olyan, mint századokkal ezelőtt.

Tevődik a kérdés - ilyen körülmények között nem hanyagolták el a földet? Nem volt erre lehetőség. A föld itt tényleg mindenkié volt, s ez nemcsak tartalom nélküli kijelentés, jelszó. Ez a mindenki egy zárt csoport volt. Akármelyikük használta a földet, a szeme sarkából a másik is odapillantott. Ha szükség volt, segítették egymást a munkában, de amit meg kellett adni a földnek, azt megadták. Azon kívül, egy adott területre egyszerre ment ki az egész tízes. Nagyon érdekes módon, nem együtt dolgoztak, csak egymás mellett. Ugye ez ismerősnek tűnik? Ezt teszik a kisóvodások. Nem egymással, hanem egymás mellett játszanak. Ezeknek a földeknek a sorsát - hogy mikor mit vetnek bele - közösen határozták meg, egy jól kialakult - ma úgy mondanánk - technológia szerint. Le kellett vezetni a vizeket, óvni az árvizektől a földeket, ganézni, pihentetni kellett, hogy a silányabb föld is mindig termőképes legyen:

„Más gazdasági szerepkör hárul a közös kaszálókra, szénafüvekre, mint a szántókra... A szántóföld lehet ugyan a falu közvagyon, de használatba vétele teljesen egyéni. Nem szántanak-vetnek együtt, nem osztoznak a termésen...”³⁴

* * *

Változott a világ, de a földek maradtak. Most már a „közösben”. De a falu most is számontartotta, még ha néha tréfásan is.

A Homoród mentére érkezett haza, éjjeli váltásból, a kohómester. Az anyósa elébe állt:

-Vejem-uram! Mi éppen kenyeret sütünk. Maga menjen ki, kapálja meg a Termelő Szövetkezetben ránk eső répát.

Vette a kapát, kiballagott. Nagyon fáradt volt. Sütött a nap. Leheveredett egy nagy fa árnyékában. A déli harangszóra ébredt. Felugrott, s hát a hegy aljában éppen jött felfelé az anyósa az ebéddel. Megragadta a kapát, szétnézett, s hát a szomszéd részét azelőtt való nap kapálhatták meg. Beleállt és szorgalmasan piszkálgatta a kapával. Megérkezett az anyósa.

-Mit művel itt ember?

-Hát, kapálgatok.

-De ez a Tyúk Pista része.

-Nem baj. Megmondom neki, hogy most ő kapálja meg a mi részünket.

-Azt már nem. Hogy az egész falu rajtunk röhögjön. Maga egyék, menjen haza, s fogja be a száját.

-Úgy is történt - mesélte este a szaki az olvasztókemence mellett. Láttatok volna hogy kapált anyósom. Este, amikor munkába indultam még nem érkezett volt haza.

* * *

A továbbiakban nézzük, hogyan látja a falutörvényekből a történész a nyílföldek gyakorlatát. Továbbra is Imreh István professzor úr úttörő munkájából ollóztam.

³⁴

I.I.:A törvényhozó székely falu, 164-168. old.

"A székely székek falvai település-földrajzilag általában eléggé tartós állandóságúaknak bizonyultak a történelem folyamán, s volt stabilitása a határnak, a tulajdonnak is. A szántó föld megosztásának gyakorlata az volt, hogy a teljes határt dűlőkre osztották, minden dűlőt (a két vagy három fordulóra bomló széles nagy szántóhatárban) kis, egyenlő számú parcellára szabdalta fel. A fordulók és a dűlők lehetőleg hasonló minőségű és mennyiségű parcellákból álltak össze... A szénarétek egy főre jutó darabkáját 'kötél fű'-nek nevezték...

A 'falu földinek megosztására' vagy külön választottak megbízható embereket, vagy az előjáróság a bíróval az élen végeztette el. A nyilak egyformaságát a falutörvény is megkövetelte...*(a kisorsolt területekre érti I.I.)* Ha valaki jogosultságánál többet kívánt szerezni magának, megbírságot kaptak... A birtokolt nyíl fölött gazdája nem rendelkezhetett szabadon. 'Végeztük ezt is - mondják ki a csikszentmihályiak - hogy senki se nyíresi, se másutt való szénafivít, se szántó nyílföldit faluhír nélkül se zálogon, se egyébképpen ne adja, hanem a helyi tizesit kínálja meg vele, ha meg nem veszik az falubeli emberek, azután úgy adhassa más falubeli embernek. De más falubeli embernek ugyan nem zálogosíthassa, hanem csak egy idei hasznát, ha pedig valaki ezelőtt elvétette (mással) zálogon, s meg nem váltja öt esztendeig, és azután a falu megváltja, annak utána az falu keziben száll, és az e nélkül marad.'³⁵

Az alsócsernátoniak (1665) szintén kiveszik a falu földjét annak a kezéből, aki el akarja azt idegeníteni...

A férfiörökös hiányában fiúsított 'fiú-leány' - ha más faluban talál férjet magának - az apai örökség után osztott nyílföldeket tovább nem birtokolhatja.

Mit neveznek a székelyeknél 'kegyelem-rész'-nek? 'Mikor a falu nyilat ad valakinek, hogy arról szolgáljon, s kifogyván erejéből, többé nem szolgálhat, kivételéig ugyan a nyíl az ő kezéből, de megmaraszt a falu nála bizonyos részt táplálására, attól tőle, míg él, semmi szolgálatot nem kívánván.' A kegyelemrész így mentesíti az előregedetteket, előzvegylteket a 'kegyelemkenyérre' jutástól.

"... Érdekes, hogy a főkormányshék 1795. évbéli körendeletére küldött jelentések -Tagányi Károly elemezte ezeket - inkább azt igazolják, hogy a Székelyföld valóban még a XVIII.sz.végén is, a földközösség klasszikus hazája. Az 1848 előtti évszázadból néhol teljesen kiveszett, másutt végnapjait élte vagy itt-ott még mindig virágzott a szántó nyilas osztása, általában azonban maradványokban mindenütt fellelhető volt a falu földje, bővebben fordult elő a kaszáló nyilas osztása, és általános volt még mindig az erdő közössége..."³⁶

³⁵ Gondoljuk át az ókori Mezopotámia vagy akár a zsidóság törvényeit. Ott is közföldek voltak, amit meghatározott időre kapott haszonélvezője. Ha valaki el akarta zálogosítani vagy eladni, az hordozta az árát, hogy mennyi idő volt hátra az újraosztásig. Így védekeztek a túlságos különbségek ellen. Így biztosították a közösség minden családjának a megélhetését. Ugyanakkor így kényszerítették rá az egyént, hogy dolgozzon. Aki erre nem volt hajlandó, az a természetes kiválasztódás alapján elpusztult. Ő szolgasorsra süllyedhetett, de ha felnőttek a gyerekei, róluk újból gondoskodott a közösség. Ne felejtjük el a társadalom legfőbb célja az újratermelés, gyerekáldás volt. Mert minél több jó anyagi körülmények között élő tagja van, annál erősebb a közösség.

³⁶ I.I.:A törvényhozó székely falu, 157. old.

A legelők, erdők, patakok, utak, községi kutak a tízesek tulajdonát képezték eredetileg mindaddig, amíg az osztrákok nem vezették be a kataszteres nyilvántartásokat, telekkönyveket. Egy csapásra megszűntették a nyílföldek használatát és a népesség szaporulatával járó tulajdonjogok addigi gyakorlatát.

60. Ezeken a telkeken, ahol ma is egy tízes él, emberek laktak a legrégebb időktől. Erődsdi utcarészlet. D.A.

* * *

A tízesek lakói egy helyre csoportosultak házhelyeikkel, bennvalóikkal a falu területén. Szántóikkal, legelőikkal, kaszálóikkal pedig, a falun kívül. Legkisebb családszámuk 11 lehetett, legnagyobb 23. Ebből a 11-23 családfőből választották meg a tizedest. A kiválasztott tizedes nem lehetett más tizedes lakója. Ez a személy gazdasági, jogi és katonai vezető volt. A tízeseknek éppúgy önálló pénzügyi tevékenysége volt, mint a gazdának, vagy a falunak. Magas fokú tényleges termelő egység volt, mely szervezeti, intézményi önállósággal rendelkezett. Termelő eszközei, üzemei voltak, amolyan szövetkezeti társaságként képzelhetjük el. Tagjai voltak a családok, de az ő gazdasági tevékenységük is önálló volt. Anyagi kötelezettségekkel tartoztak a tízes, a falu és a szék - különleges esetekben a király felé.³⁷

³⁷ Ha a király házasodik minden székely porta egy ökröt kell adjon ajándékba. Ezt nevezik ökörsütésnek.

61. Kalyiba a kaszálón DA.

A havasokban, távollevő területeken az állattartásért nemcsak kalyibákat hoztak létre a tízesek, hanem egész nyári szállásokat alakítottak ki, házat építettek. Néha csoportosan. Ezekből lettek a SZEREK. Eleinte nem volt külön szervezeti kerete. Nem volt tízes. Ha kinőtte kereteit, először tízes, majd külön falu vagy falurésze lett belőle, vagy akár önálló vidék is, mint ma a gyimesi csángók vidéke. „...irtásokkal szerzett vagy megnagyobbított kerteket, kaszálókat, legelőket lehetőleg a ház köré, egy tagba csoportosítva bekerítették, és az így kialakult nemzetségi-rokonsági tanyaszerű települést nevezték szer-nek. (...) A szeres elnevezéseket ma is használják Pépé-szer, Tapsi-szer, Gercujok-szere, Templom-szer, Jánó-szer, Bodor-szer, Főcze-szer, Sárigok-szere, Ambrusok-szere, Kajtárok-szere. Ehhez hasonló szeres településekkel találkozunk a szomszédos csíki falvakban (Csíkborszovában, Csíkszentmihályon, Csíkmadarason, Csíkdánfalván, Csíkszenttamáson és Csíkszentmártonon) is.”³⁸

62. a) A tízes malma a hegyek között (Orbán Balázs).

³⁸

Antal Imre: Gyimesi Krónika, 36-37. Old.

Ilyen szerből alakult ki pl. Ditró területén Borszék, az ásványvíz töltődéjéről (palackozó) és üdülő telepéről híres város. (Az ásványvizet a székely borvíznek nevezi.)

62. b) A mai malom gátja alatt. Malomszer. DA.

A tízesek üzemeket is működtettek. Ezt a helyi szükségletek és a tízes természeti adottságai határozták meg. Egy vagy több tag ezekkel külön foglalkozott, ellenben a jövedelem a tízes közös pénztárába folyt be. Ebből juttatást kapott az, aki dolgozott vele. A többit beruházásokra, a rászorultak megsegítésére használták.

A tízesek neve pl.: Korondon „tízedek”, tehát a katonai elnevezés szerint él a mai napig. A földön kívül fazakasműhelyek, malmok, vízfűrészek, aragonit bányák képezték a vagyonukat. A falu határának abban a részében, ahol az ő földterületeik voltak, gondozták az utakat, hidakat, forrásokat, patakmedreket, stb. Ezek a tevékenységek a XIX. sz.-ban még működtek és pl. a korondiak mindennapjaiban, bizonyos formában tovább is élnek.

Kereskedelemmel is foglalkoztak, esetünkben sót, fazakat, deszkát, zsindelyt adtak el, szenet, meszet égettek és forgalmaztak, a Csíkmadarasiak ként, vasat. A székely tízesekből kerültek ki a török birodalom hajóhadának és általában a Fekete tengeri hajóknak az árbocai, melyeket ditrói, szárhegyi székelyek termeltek ki és Gyergyótölgyesről indítva a Tatroson tutajként szállítottak a galaci kikötőig. Egyébként a tutajozásnak elsősorban a Maroson volt nagyobb a hagyománya, mindaddig, míg a vasutat fel nem hozták a XIX.-XX. sz. fordulóján.

63. Kikötő a Maroson (OB)

Nagyban forgalmaztak házilag előállított textil termékeket is. Egyes esetekben nagy mennyiségű, akkoriban céhes terméknek számító, árukészletet állítottak elő a tízesek. Kályhacsempétől fenyődeszka, valamint gőzölt, hajlított levelesfából készült bútorokig, ruhaneműkig, szerszámokig. Zavarták a céhek előjogait. I. Rákóczi 1643-ban, majd Apafi 1682-ben rendelettel óvta a falvak áruival szemben a városi kézműveseket.

Egy érdekes jelenséggel kell még megismerkedjünk: a só és a sósvíz felhasználásával. Míg a só mindig állami monopólium volt, mint állam az államban, a székelyföldi só az osztrákok bejöveteléig a székek tulajdona volt. Bécs rátette a kezét a székely sóra, de nem tudta a számtalan sókutató ellenőrizni. Ahol ilyenek voltak, mint pl.: Korond, Homoród völgye ott sóbírók választottak, aki eleinte rovást, később cédulát adott minden családnak, de mint bármilyen tevékenység, ez is Székelyföldön pontos naphoz, időhöz volt kötve. Korondon még az 1960-as években is szerda reggel mehettek sósvízért a kútra, mert annak ez volt a szabálya évszázadok óta. A sósvízből egyesek sót „főztek” és azt dugva eladták a szomszédos községeknek.

Le kell ragadjunk néhány mondat erejéig a só jognál. Székelyföld észak, észak-nyugati része sóbányákban gazdag. Mióta a világ világ, a székek közös tulajdonai voltak ezek a bányák. Mindig állattartó tevékenységet is folytattunk, amely ugyanannyi, vagy sokszor több értéket termelt, mint a mezőgazdaság, vagy akár az erdő együtt. Természetesen nagy szükség volt az úgynevezett nyalósóra is. Szarvasmarha, juh, még a ló is igényli. A sóellátás szintén a tízesek feladata volt. Az év meghatározott napján szekerekkel jelentkeztek a legközelebbi sóbányánál. Felvették a jussot. Az étkezési és az állatok számára használt nyalósóért, a székely csak a kitermelési díjat fizette ki, és természetesen a szekeresek bérét, akik hazafuvarozták. A kutak vizét ingyen használták. Bármikor megrakhattak egy-egy szekeret sóval és árulhatták más vidékeken. Ilyenkor a bányászfalvak pénztárába befizettek egy kisebb összeget. A sóval is éppúgy kereskedtek, mint a fával, borvízzel. Tehát nem sót vettek. A székely jogokból fakadó részüket kapták meg e természeti kincsből. Megfizették a bányászok munkáját. Azok is ugyanolyan székely emberek voltak. Ingyen senkitől sem kívántak el semmit. Ez a fizetség lehetett termék, vagy nagy ritkán pénz.

Tegyük hozzá, hogy egy szekér só után, legtöbb, egy-két napi munkadíj értékét adták. Mi sose használtunk vasra vert rabszolgákat bányáinkban. A székelység termelte ki, tartotta nyilván, osztotta el a sót.

Ahányszor a sójogot korlátozni kezdték, annyszor került sor fegyveres összetűzésre a jogaikban csorbított székelyek és a rátelepedni vágyó idegen hatalmak között, mert az Árpádházi királyok soha nem korlátozták a székelyek sójogát. Ismeretlen is volt korukban a zavargó, felkelést kiobbantó székely.

A nők vásznak, szövetek, posztók, elkészítésére szakosodtak. Ősidőktől feladatkörükhöz tartozott a család ruházatának előállítása. Kendertörőtől (tiló) szövőszékig minden megtalálható volt egy házban. A végső kidolgozáshoz azonban nagyobb eszközök kellettek, így a tízesek működtettek vízkerékkel hajtott ványolót, csergemosót, sőt gyapjútépőt és fésülőt, mely meggyorsítja az asszony munkáját.

A fémfeldolgozás: tekintettel arra, hogy Székelyföld több pontján található réz, vas, ezek feldolgozása, a lelőhelyeken történt.³⁹

Minden székben találunk fémkitermelést, amely mellett ott áll az olvasztókemence, a vízzel működtetett kalapács (hámor > angol hammer). Ezek általában kést, fejszét, villát, kapát, kaszát tehát használati eszközöket készítettek, de szükség esetén fegyvereket is.

Alapanyagtól függően létrejöttek félig házi, félig kézműipari tevékenységek. Ilyen a bőrfeldolgozás, a fazekas mesterség. Külön kell említenem a leveles fákból készített termékeket: szekértől vederig minden fatárgyat el kellett készítsen a férfi kosaraktól, ágseprűktől, hajlított bútorokig. A lentebbi vidékeken a taplófeldolgozás is jelentős helyet foglalt el, de ugyanilyen fontos volt a megélhetés szempontjából a féldrágakövek és ékkövek bányászata. Székelyföldön az opálnak számtalan változata fordul elő, de márványért sem kell a szomszédba menni. Erdő is van. Meszet, szenet égettek, különösen Csíkban és Gyergyóban a házak alapjához kitűnő minőségű márványt használnak ma is, mert abból van a legtöbb körülöttünk.⁴⁰

Miként értékesítették az árukat? Nem bízták közvetítőre ezt a tevékenységet, hanem a híres székely szekeresek hordták szét kelet és nyugat felé ezeket a portékákat, ugyanúgy, mint az ásványvizet. Néhol a falu fő foglalkozása a szekerezés volt. Egész karavánok indultak el saját áruikkal vagy bérfuvarozóként.⁴¹ A szekeresek több napi utakra vállalkoztak, távoli piacokra vitték rakományukat. A lakosság vásárhelyeken szerezte be azokat az árucikkeket, amelyeket önmaga nem állított elő. Ezek a vásárhelyek általában városok vagy nagyobb községek voltak. Egyetlen feltételnek kellett megfelelnie a környék számára: könnyen járható utakon legtöbb 8 órai járásra legyen a legtávolabbi ponttól, ugyanis a vásáros el kellett jusson a piacra, le kellett bonyolítsa a vásárt és még aznap haza is kellett érjen.

³⁹ Kivétel a vaslábi érc, melyet puhasága miatt Csomafalvára szállítottak s ott olvasztották ki, titán tartalmú iszappal keverve. Ezáltal egy kemény, tartós vasat nyertek. Gábor Áron „rézagyúí” Erdővidéken, Kézdivásárhelyen, Udvarhelyen és Balánbányán készültek. A kén a puszkaporhoz is innen került ki.

⁴⁰ Mészkönek nevezzük, pedig tiszta és jó minőségű, mint a carrarai.

⁴¹ Ilyen helység Háromszéken Bereck, Gábor Áron szülőfaluja. Általában Kijevtől Bécsig jártak.

64. Vásár a 19. században. Korabeli festmény.

Székelyföldnek van még egy árucikke, amely közös töről fakad a vulkáni utóműködésekől. A borvizek (ásványvizek) és a mofetták.

Több ezer jó minőségű borvízforrással rendelkezünk. Leghíresebbek ezek közül, mint asztali vizek a borszéki, a csíkszentkirályi források, melyeknek vizét ma is naponta vagonszámra szállítják el innen. Híres gyógyvizeink a tusnádi, a bibarcfalvi, kászoni és a kovásznai források.

Fel sem tudjuk sorolni a fürdésre, különböző mozgásszervi, meg más betegségek gyógyítására alkalmas forrásokat. Ezekben Székelyföldön gyógyulást keresők ezrei fürödnek általában 12-18 napos kúrával.

A másik ilyen szállíthatatlan, de szinte hihetetlen hatású természetes gyógyulási hely a mofetta (büdös gödör, fortyogó, pokolsár, stb.), mely elsősorban kénes vagy szénsavas gázokból, máshol iszapból tevődik össze. A világon a leghatékonyabb a szívbetegségek kezelésében a kovásznai gyógykezelési hálózat, de ismert a tusnádi és szinte ismeretlen a világ számára a mofetták hatása, melyek magas hegyek csúcsai alatt törnek felszínre, gödrökben és barlangokban. Az elért látványos és tartós gyógyulási eredmények miatt, Erdély magyar és szász lakossága évszázadok óta távoli vidékekről is eljön, felkeresni a mofettáinkat. Ugyanilyen hihetetlen hatású a légúti megbetegedések gyógyításában a parajdi sóbánya. Mindezeket a gyógyhelyeket a faluközösségek, ezen belül valamelyik tízes gondozta, kezelte, ma általában a helyi gazdálkodási vállalatok vagy önkormányzatok tulajdonában vannak, szegényes elszállásolási és orvosi-gyógyászati feltételek mellett. Egy szabályos felülepítmény (infrastruktúra) kialakítása mellett, a világ gyógyközpontjává lehetne tenni Székelyföldet. Nálunk a növényvilág még nem mérgező az emberek számára. Sokan itt keresnek menedéket a különböző növény-allergiás megbetegedések ellen, különösen ősszel a parlagfű allergiások.

65. Vízhordók (mindég a család legkisebb tagja) a borvíz csorgójánál.

* * *

Falu

Több tízes alkot egy falut. Önálló egység, nincs alárendelve a szomszéd falvaknak és viszont. Vezetőiket maguk közül választják külső javaslat és beleszólás nélkül.⁴² Törvénykezési és végrehajtási joga van saját területén.

A székely falutörvények egy érdekes népi magatartásról, erkölcsi arculatról, az őrülségig merevedett tisztességről, népszolgálatról tanúskodnak. Ezt ma a világ úgy ismeri, hogy "a szamuráj erkölcs". Ez így furának hangzik, ha nem tudjuk azt, hogy a Japánba látogató székely fiatalok ma úgy jönnek haza, hogy szemük ragyog, és lelkesen hirdetik:

- "Gyerekek, azok csak azért japán falvak, mert japánul beszélnek. De az emberek, házak, kapuk, ácsolatai minden majdnem olyan, mint itthon."

Ugyancsak székely házak, kapuk, kopjafák fogadják az embert abban a svájci kantonban is, amely évszázadok óta a pápai őrseget (szék-őr?!) biztosítja. Kínában is állnak a székely kapuk és tornácos faházak. Viselik a lányok az alcsíki asszonyok jellegzetes fejfedőjét, a "csepeszt", mely több mint 100 éve kiment divatból a hollandoknál, belgáknál, svédeknel.

⁴² Az 1600-as évektől próbálkoztak a székek, hogy bíróválasztáskor terjesszenek fel két jelöltet, hogy ők jelölhessék ki a falubírót. Mindég visszautasították. A közösség önállóságát (autonómia) sértette volna. Ma is az R. M. D. Sz. a helyhatósági választások előtt „próbaválasztást” szervez. Ekkor jelöli ki a falu, hogy kik kerüljenek a hivatalos listára.

Azonban a legjellegzetesebb székely építészeti csoda a székely kapu. Ő köti össze a kínai kapukat, a pagodák bejáratait az etruszkoktól átvett római diadalívvel, melynek félköríve, hármas tagozódása, oszlopfaragása, díszítése szinte csak anyagában tér el egymástól.

66. Székely kapu

A székelyek nem fedezték fel, nem hozták létre, csupán magukkal vitték a világba ezt a meghökkentően egységes anyagi és szellemi kultúrát és megőrizték azt foggal, körömmel, vérrel, szenvedéssel. Ezért olyan hasonló a székely harcosok kemény fegyelme, önállósága és egyben hihetetlen kötöttsége választott vezetőivel szemben a japán szamurájéhoz.⁴³ Ezért hasonlóak a székely falutörvények a középkori városok törvényeihez vagy a keleti világ íratlan szokásjogához.

A nagyobb lélegzetű, vagy távolabbi tevékenységhez szükséges emberanyag mozgatója, a természeti kincsek alaptulajdonosa már az egész faluközösség volt. A tízes esetleg használója volt egy-egy nyersanyagforrásnak, mert arra szakosodott.

Falu tulajdona: a.) havasi legelők, erdők, folyóvizek, tavak, fürdők.

b.) egyházi földek, templom, paplak, iskola, községháza (benne a nagyobb összejövetelekre használatos teremmel)

c.) bika-, korcsmázási- és mészárszéktartási jog

A mezőgazdasági termelést szintén a falutörvények szabályozták. Az egyéni földek nem úgy néztek ki, mint ahogyan most elképzelnők, hogy egyik darabban zab van, a másokban búza, a harmadikban lóhere, stb. A falu számontartotta, hogy a tízesek, hová, mikor és mit vetettek. Ez a következőképpen nézett ki: adjunk nevet a dűlőknek, pl.: Garadosban van 10 h szántó de Kicsiszeren van szintén 10 h más minőségű, Lokfőn a harmadik 10 h egy harmadik minőségű föld. A tízes minden tagja kapott 1-1 h-t mind a háromból. Közös határozták meg, hogy hova mit vetnek. Így Garadosba búza kerül, Kicsiszerbe zab és Lokfő pihen, parlagon marad. Kidobolják azt a

⁴³

A szamuráj birtok neve Szaka. Törvényeik azonosak a székelyekével.

napot, amikor szántani mennek, ganézni, vetni. Szintén meghatározott napon megy mindenki aratni és behordani. Egyénileg senkinek sincs joga, hogy a mezőkön cél nélkül csatangoljon, nehogy az ellenőrzés hiánya rosszra ragadja. Akit mégis elfog a buzgalom, hogy a mezőre járművel vagy állattal kimenjen, nagyon súlyos büntetést fizet.

20-mo.(paragrafus) Gyümölcsfáknak levágásáról:⁴⁴

„Végezzék azt is, hogy ha valaki az falu határán lévő gyümölcsfákat, körtvélyfákat, almafákat akár maga erdejében légyen, akárkijében is summa a falu határában levágná: minden szál fa levágásáért ötven-ötven pénzre büntetődjék könyörületesség nélkül. Ha csak akkora volna is a gyümölcsfa, mint egy pálca, mind annyira büntetődjék, ha csak megkerül is.”

Tudomásunk van a XVI. sz. vége felé, hogy a vetőmagvakat ellenőrizték vetés előtt. Így vetettek búzát, rozst, árpát, kölest, tönkölyt, cirkot (cirok), hajdinát, borsót, lencsét, babot, lent, kendert. Későbbi termékek a burgonya (pityóka) és a törökbúza (kukorica). A kalászos növényeket, később a kukoricát és burgonyát a vetésgörög területekbe tették, melyek a falutól kissé távolabb voltak. Lent, kendert, káposztát, borsót, babot és a kerti veteményeket mindenki kizárólag a falu kerítése - gyakorlatilag saját telke - mögött termelt. A betakarítás időpontjáig a földek 'tilalmasok' voltak. Csak a határpásztorok járhatták, ellenőrizhették azokat. A betakarításra adva volt 2-3 nap. Ez alatt mindenkinek kötelező volt behordani a termést, mert utána már a határpásztorok nem vállaltak felelősséget érte. Tehát a lusta vagy engedetlen gazda termését bárki elvihette. Ha valaki beteg volt, vagy épp hadban volt, a tízes többi tagja segítette a családot a mezei munkában.

Az egyazon termékekkel bevetett földdarabok óriási előnye az volt, hogy nem kellett annyi dűlőutat hagyni. Minden munkálat egyik oldalából indult és a másikon ért véget. Aki az utakat nem tartotta tiszteletben és más földjén átgyalogolt, vagy átszekerezett - kemény büntetésben részesült, de nem csak a vetést, aratást szabályozták törvények. A szántók, legelők trágyázása is kötelező feladat volt, melynek minőségét ellenőrizték a szomszédok, akik látótávolságban voltak egymástól. Mindenki saját istállójának a trágyáját használta a földeken, míg a gödörbe gyűjtött trágyalevet elsősorban a kertek mögött lévő zöldségesekre, mák, káposzta, len, kender, stb. vetésekre hordták ki cseberrel. Ahányszor szántottak annyiszor kellett követ szedni. Ezeket a föld széléről szekerekkel elhordták. A falu útjaira és a dűlőutakra kerültek, melyek idővel nehéz járművek által, esős időben is használhatókká váltak ez által. Aratáskor hosszú szárat hagytak a szalmának és otthagyták az aljnövényzetet. Erre ráhajtották ősszel - egy meghatározott sorrendben - a csordát. Az állatok lelegelték a növényeket, beletaposták a maradványt, és egyben ganézták is a területet. Az ugarokon és a legelőkön először a lovak, szarvasmarhák jártak végig. Ezek a hosszú növényeket legelték le. Utána engedték végül a juhokat, melyek a gyökerekig letarolták. Végül a disznócsorda feltúrta és kiszedegette a gyökereket. Ezt a mai szóval biotechnikai talajkezelésnek nevezhető folyamatot azzal is erősítették, hogy a csordákat éjszakára elkerített területeken tartották

---

⁴⁴ Az udvarhelyszéki Homoródszentpál falutörvénye 1670

(karám). A karámokat minden nap átfordították úgy, hogy az állatok teljesen összejárják az egész földterületet. Az éjszakai gané a karám helyén maradt.

67. Juhnyáj a kászonokban DA

Erre a téli hóban még rákerült az istállótrágya, és ezt forgatták meg tavasszal. Minden földet kétszer-háromszor szántottak, meghatározott sorrendben. Ez a föld felhasználási céljától függően történt. Az őszi búzának szánt terület feljavítási munkálatait természetesen az őszi vetés előtt elvégezték. Más területek tavasszal is szántódtak.

Az állattartás épp olyan fontos volt, mint a mezőgazdasági termelés. A fejőstehenek kijáró csordákba jártak legelni. Ahol makkoltatni lehetett oda kijárt a konda is. A lovaknak 'lőkötőhelyek'-et jelöltek ki, ahová éjszakára gúzsba, vagy cövekhez kötve kiengedték és vigyázókat tettek melléjük. Meddő csorda, a juhnyáj, a fiatal ménes havasi legelőkön töltötte a nyarat.

A benti telettetéskor zömében a nyáron előkészített szénát és egyéb takarmányt etették fel. A szénát kéttípusú területről nyerték. Az egyik a falu határához aránylag közel fekvő kaszálók, ahonnan a szénafüvön kívül több ízben sarjút (rövid, fiatal fű második, harmadik kaszáláskor) is kaszáltak. A másik a havasi kaszáló, mely a falutól távolabb feküdt és melynek sajátos jellege volt. Ezekre a kaszálókra kis, általában egyszobás házakat építettek. Ez volt a kalyiba vagy a kaszálóház. Ide 'kiszállt' a család kaszálás idején. Főzőkályhát, edényeket, ruhát, mosószert, stb. vittek magukkal. A szénacsinálás idején kint lakott a család. Nem szállították be mindég az itt nyert 'kóstot', hanem kint maradt az állatokkal valaki télire és ott helyben feletette.

A pásztorság és a csordák, nyájak összeállítása is pontos szabály szerint ment végbe. A meddő állatokat csak akkor hozhatta be a faluba a gazda, ha azt piacra akarta vinni. Másképp kötelező volt azokat kiadni a csordába, és aki ezt nem tette, büntetésként megfizette a pásztorbért az el nem végzett munkáért.

A XVI. sz. végéig a falu által kijelölt személyek pásztorkodtak a belső legelőkön és a községek szigorúan tiltották idegenek alkalmazását. Ezután szegődött pásztorokat fogadtak a csordák mellé. A reglő (legelő) bíró feladata volt a pásztorok fogadása. Ellenőrizték, jóváhagyták a választást, a falubíró

és a hütösök⁴⁵. Míg az előbbi pásztorkodást sorjában végezte a közösség minden, más feladattal meg nem bízott tagja (szeriben), addig a fogadott pásztorok külön kezességet vállaltak az állatokért. Szerződésben rögzítették a pásztor feladatait (ami nem minden esetben történt írásban). Itt meghatározták a pásztorbért, ami pénz, gabona és kenyér formájában került a jogosulthoz. Általában Szt. János napkor fizették ki a félbért. Azelőtt kaphatott a pásztor valami előleget, amit élőpénznek vagy bocskorpénznek neveztek. Megengedték a pásztornak, hogy saját állatait együtt etesse a falu állataival.

A fejős juhokat próbafejés formájában ellenőrizték, hogy mennyi tejet adnak. Ez után szolgáltatta a gazdának a pásztor a sajtot, túró, ordát. A juhok mellé a gazdák bácsot, pakulárt, majort állítottak esztana társaságuk keretében. Ezek általában tízesenként alakultak. A társaság, miután összeverték (egybe terelték) a nyáját, kiköltöztette az esztenát a kijelölt helyre. Ez két részes kalibából (a pásztorok lakóhelye és a tejfeldolgozó „üzem”), sajkészítő felszerelésből, fejőkapukból és karámkerítésekből állt. Beosztották azokat az időpontokat, amikor a gazdák kimentek az esztenára a részükért, ugyanis az elkészült tejtermékeket rendszeresen, frissen hordták be a faluba. Nem határozták meg azt a számot, amennyi juhot tarthatott egy gazda. A kecskék számát azonban nagyon is ellenőrizték. Csak a legszegényebb gazdáknak, akiknek tehenük nem volt, engedték meg a kecsketartást, legtöbb 2-3 állatot, de azt is csak a saját portáján. Ennek oka az volt, hogy a kecske lelegeli a fák hajtásait, sőt a fiatal erdőkben a kérget is⁴⁶. A fejőmarha és a ló legeltetését különleges szabályok igazgatták. Ezek tekintettel voltak a fejési időpontokra, az igás állatok munkaidejére, valamint arra, hogy minden nap, meghatározott időben az állatoknak be kellett menniük a faluba.

Az apaállatok vagy magállatok dolgát a bikatartás címszó alatt szabályozták. A bika, a ménló és a kan a faluközösség tulajdonát képezte. Ezért a bikatartás felelőssége szerre járt. Általában virágvasárnapig ki kellett cserélnék a kiöregedett apaállatokat, és ha szükséges volt, számukra új gondozót állítottak. Szinte minden faluban volt bikaistálló. A gondozót is anyagi javakban részesítették, megfizették.

Az állatoktól - ahogyan már fentebb is említettem- védeni kellett a természet növényeket. Különösen az őszi és tavaszi határt, hogy a falubeli istállókból, udvarokból rá ne szabaduljanak az állatok. Ezért a mezőre kirúgó telkeket 'örök fallal' vagy gypűvel ellátott erős kerítéssel védték. A faluból ki és bevezető utakat határkapu, tanorok- vagy porgolát-, köz-, falu-, vetés-, mezőkapu, örökfal zárta el, melyeknek gondozása, nyitogatása a területére eső tízesek feladata volt. Az egymáshoz közel fekvő falvak közösen ellenőrizték a szomszédok kapuinak, kerítéseinek állapotát, a közös határkerülés idején. Ugyanekkor került sor a szomszédos falvak területe között felhányt dombocskák vagy felállított kőoszlopok ellenőrzésére.

A községek birtokát, határait a határpásztorok szervezete ellenőrizte. Élükön a fő határbíró állt és a határpásztorság kötelező módon sorra járt. A tilalmasban talált állatokat behajtották. A gazda legtöbbször csupán zálogot hagyott, míg fel nem becsülték a kárt - miután a kárbecslés megtörtént, a

⁴⁵ Hitesek, vagyis esküdtek. Mai szóhasználattal tanácsstagok.

⁴⁶ Ugyanezen okból szamarat ma sem tart egyetlen székely gazda, de még a cigány sem.

gazdának fizetnie kellett. A zálog lehetett egy ostor, a gazda kalapja, egy bicska, stb. Kárlátás után fizette ki a gazda a rászabott összeget és váltotta ki a zálogát. Ha valaki tolvajt vett észre, 'tolvajt kiáltott, harangot vert félre' az egész falu köteles volt felkelni a nap bármely órájában és elfogni a károkozót. Aki ezt nem tette, megbírságotlatott. Nem az amerikaiak találták ki az üldöző csapatokat, vagy akár a lincsbírókat...

68. Indulnak a fejőstehenek a kijáró csordába. Gyimes (DA)

Székelyföldön az erőszakos feudalizáció előtt, a következő helyzetet találjuk: minden terület első fokon a falu-tízesek tulajdona. Igazi tulajdonosai a szabad székely családok - a tízesek által. Az egyén mindennapjait katonásan szabályozzák a falutörvények, szokások. Felelnek javaiért és valamilyen területen ő is felelős a falubeli társak vagyonáért. A székely faluban született ember „vagy megszokott, vagy megszökött”. Amit két keze munkájával keresett az övé volt. Ami összefogást igényelt az a falué (apaállatok) vagy a tízeseké volt (malmok, ványolók, csergemosók, fűrészmalmok). Jövedelmükből tulajdonképpen az egész falu részesült. Ez volt a biztosító társaság, a betegsegélyző, vagy ha kellett a nyugdíjalap.

A másik nagy vagyonképző tevékenység az erdő. Mai szóhasználatlalt azt mondhatnók, hogy helyenként fő kiviteli tevékenysége a székely családoknak, az állattartáson kívül, a fa termék volt. Fialtal házások tutajt kötnek, melyet a Maroson, Olton vagy a Tatroson engednek le. Gyergyótölgyes területéről indított tutajokra ként (sulf), vaseszközöket, háziposztót raktak, melyeket egészen a galaci kikötőig eregettek le. Ezért az erdőt különös gonddal óvták és újították. Deszkával, zsendellyel, faeszközökkel kereskedtek. Favillától, lándzsanyélig, bútortól dézsáig mindent előállítanak szinte napjainkig.

Meghatározták azokat a területeket, ahonnan tűzifát lehetett hozni, de külön biztosították kerítések, házak, szekerek, mezőgazdasági eszközök javításához szükséges faanyagot. A fa vágásának, behordásának is megvoltak a maga szabályai. Előre meghatározott napokon lehetett kimenni az erdőre és az erdőpásztorok kijelölték családonként, hogy az illető család mit vághat ki és ellenőrizték a megrakott szekeret. Tehát mindenki megkapta az ésszerű erdőhasználat keretében, a számára szükséges famennyiséget. Ugyanakkor mindenkinek kötelessége volt az erdő újratelepítéséhez, vagy

gondozásához hirdetett kalákákban való részvétel. Az újratelepítés elsősorban a természetesen nőtt csemeték átültetésével kezdődött. Minden erdőréssz kivágásakor meghagyták az 'avas' fákat. Ezek hatalmas, nagyon öreg, de egészséges fák voltak, melyek magjából körülöttük természetes csemetekertek jöttek létre. Ezek környéke tilalmasnak minősült. Tilalmas volt a szétültetett csemeték területe és szintén tilalmas volt a friss, fiatal erdő is. A természeti csapásokkal sújtott területeket ma is kitermelik. A felnövekvő erdőket időközönként ritkítják, hogy az egészséges, jobban növekvő fáknak helye legyen. Mellőlük kitakarítják a dőlt, fekdűt, aszott, száradzó fákat. Az erdő letarolását régen szigorúan megakadályozták, hogy az erdők védelmét felhasználhassák a falvak, telepek hegyről lavinaszerűen lezúduló víz pusztítása ellen. Az erdő tisztítását télen végezték oly módon, hogy először behordták a szánnal a mozgást akadályozó ledőlt fákat, törött ágakat és csak ezután került sor a még lábon álló, de kiszáradt fák kitermelésére. Gyalogszerrel, bármikor lehetett száraz tűzifát hozni az erdőből, de fogattal általában ősszel, vagy a téli ünnepek után (Vízkereszt) engedték heti egy szekér betermelését március végéig. Ebben az időszakban látta el mindenki magát fával, mert máskor az erdők tilalmasok voltak, és nagyon különös esemény kellett történjen, hogy újból erdőlni lehessen. Akit ezen kívül a falu tudta nélkül az erdőben találtak jobboldali igás állatát elkobozták, levágták és szétosztották a falu lakosságának. Ugyanígy elvették láncát, kötelét, fejszét, amelyet a levágott állat bőrével együtt az erdőpásztoroknak adtak, hiszen a falu lett a lopás által megkárosítva.

Az erdőritkítások és a kitermelés a következőképpen történt: az erdőért felelős személyek kijelölték csoportonként a levágandó fákat. Megrótták azokat. Fejszével ráfaragták annak a jegyeit, akinek kijelölték. Minden porta levágta, letakarította a kijelölt mennyiséget. Behordta először a csapokat (ágak) azután a farönköket. Ha valaki a más fáját vitte el nagyon súlyos büntetés járt érte. Különösen súlyos volt a büntetés, ha épület vagy tutajfát tulajdonítottak el. Helyenként a határozat szinte a faluból való kizárással vetekedett, mert megtiltották a bűnös számára az épületfa osztását. Ugyanez volt a büntetése annak, aki eladta a saját szükségletre kijelölt épületfát.

Más esetekben, ha a fa egy áru előállításának alapanyagához volt szükséges, a tízesek kitermelték és elosztották a fát maguk között. A bírók vagy a hűtösök nem adhattak senkinek fát. A pótfosztás határozata a bírói- és a tízeses-testület közös határozata alapján történt. Ugyancsak ők jelölték ki a házak javításához szükséges fa mennyiségét, melynek kitermelését az erdőbírók vagy erdőpásztorok ellenőrizték. Ilyen esetben a falu pénztárába egy bizonyos összeget kellett befizessen a kérelmező. Ugyancsak pénz ellenértéket kellett fizessenek azok, akik kereskedelmi célokra igényeltek fát. Ez azonban nem egyformán osztódott el. Többet igényelhettek a valamiért jobban rászorulóknak vagy azok, akik több közmunkát végeztek utak, kerítések vagy akár az erdő karbantartásánál, fenntartásánál. A gazda saját szükségletére kiosztott fa ingyenes volt, de nem adhatta el. Lehetett belőle szekeret, tekenőt, bármit készíteni, de csak saját használatra. Az árukészítés céljából levágott fát, mint már említettem - megfizették és ebből egy érdekes árucserre forgalom alakult ki.

A bükkerdő vidékén szuszék, kéregvéka, osztováta (szövőszék), a fenyves közelében: deszka, zsendely, faedény, a nyírfás berkek környékén: favilla, kéreg sótartó, nyírágseprű stb. készült. A vadcseresznyeafa héjából

kászut, a tölgyfából kaput, a mogyoróból kávéat⁴⁷, gereblyenyelet stb. készítettek Ez nagyon is jövedelmező általános termelési ág volt.

Külön törvények szabályozták a malom tulajdonosok kötelezettségeit a gátak nyitogatására a tutajosok előtt. A tutajozás nem volt veszélytelen mesterség. Tekintettel arra, hogy Csíkban és Gyergyóban még kicsi a Maros és az Olt, a tavaszi áradások idején indították a tutajokat. Az összekötözött hosszú szálfákat rúddal, evező lapátokkal kormányozták. Amellett, hogy a tutajos állandóan tetőtől talpig vizes volt, meg volt annak a lehetősége is, hogy belevesznek a megáradt folyóba. Nem egy esetet tudunk, amikor fiatal házaspár tűnt el a tutajról, hogy hetek múltán találták meg őket, miután visszahúzódtak a vizek. De menni kellett, mert a székelyes székely földek mellett az igazi aratást az erdő biztosította. Az egyéb faipari termékeket szekérral szállították, a fűrészmalomok által kitermelt deszkát, háztartási eszközöket, zsinórt, sőt még a borvizet (ásványvíz) is. A későbbi időszakokban faipari termékekkel (elsősorban deszka, zsinórt) fizették adójuk nagy részét is. Ezzel rótták le a sóvámot. Bethlen Kata idejéből jegyzik fel, hogy a Homoród vizén nemcsak neki voltak fűrészmalmai, hanem szinte egymást érték azok a völgy hosszán.

A szekerezést legfőbb mellékkeresetként üzték. Két nagy előnyük volt más népezzel szemben:

- az állandó hadjáratokban, kereskedelmi fuvarokban komoly földrajzi tudásra tettek szert. Ismerték a hágókat, utakat, gázlókat és az esetleges fosztogatók által veszélyeztetett helyeket. Hasonlóan, mint a mai TIR sofőrök, akik több ország területén otthon vannak.

- ha a székely szekerekkel fuvaroztatott egy kereskedő, nem kellett külön védelmet biztosító katonákat fogadjon. A székely szekeres elsősorban átlagon felül képzett, becsületes, megbízható harcos volt. **Az élete előtt állt a hírneve, becsülete.**

A fuvarozást az érdekesség kedvéért inkább a borvizes szekerek példájával mutatnám be. A csíki vagy háromszéki székely Bikszádon megvásárolta az üvegeket, amivel alaposan megrakta szekerét. Borvízzel (ásványvíz) megtöltötte, fadugóval bedugta és méhviasszal szigetelte a dugót. Az egészet szalma vagy széna közé rakta. Rakományával eldöcögött, ha kellett egészen Bécsig. Itt megrakodott az eladott borvizek árából pl.: faliórák fémszerkezeteivel. Ezt elhozta a szász órásmesterekhez, elsősorban Segesvárra, ahol kész órákért cserélte el. Ezekkel aztán végigházalt az útba eső falvakon, ahol mezőgazdasági termékekre cserélte. Ilyenformán kereskedtek minden termékkel. A cserépfazekakat legtöbbször annyi búzáért adták amennyi a fazékba belefért,⁴⁸ de cseréltek tekenőt, kanalakat, posztót, Csomafalván vagy Madarason készített vaseszközöket, ezzel pótolván jövedelmüket.

⁴⁷ Kászu = gyűjtő edény. Káva = keret, összetartó rész. A kút felső része is káva.

⁴⁸ Az edényeket megtöltötték búzával és ezt öntötték az eladó zsákjába.

69. a) Fűrészmalom mása (makett) a Gyergyói Múzeum anyagából. 21/ 16 xx FF

A fűrészmalomokat nem csupán egyéni kezdeményezésből építik, néha az országgyűlés is kötelezi őket erre. Később a tízesek által birtokolt fűrészmalom körül fűrészársaságok alakulnak ki, de a tízeseké volt az a jog, hogy befogadja a papírmalmokat, üvegcsűrőket (üveggyár), hammászókat (hamuzsírőzők), szénégetőket. Ezek a falu tulajdonát képezték vagy a falunak része volt a tevékenységben. Később megalakultak a közbirtokosságok, melyek tulajdonukba vették az erdőket és a legelőket. Ez egy más formába való átmentése volt a köztulajdonban kezelt egyéni javaknak. A közbirtokosságban már a tulajdonviszonyok egyenlősége felbomlott. Egyes családoknak nagyobb területeik voltak és ők diktálták a döntéseket, azonban nem szabad elfelejteni, hogy kizárólagosan a falu szülőttei voltak és szem előtt tartották a falu érdekeit. Természetesen létrejött egy erős vagyoni tagozódás, de a megszerzett javakból szinte egyenlően részesültek, mert a közbirtokosságok építették fel az 1800-as évek elejétől az I. világháborúig a gyönyörű székely községközpontokat, községházát, templomokat, óriási kultúrotthonokat, iskolákat, kutakat, malmokat, fűrészeket és még folytathatnánk... Az ő kezükből vette ki az 1926-os román földreform a gazdasági hatalom nagy részét. A kommunista államosítás az egészet. Azóta is ez a vidék halódva halad...

A közbirtokosság tárgyalásánál ki kell lépnünk, néhány sor erejéig, Székelyföldről. Mivelhogy mi nagyon ragaszkodtunk ehhez a tulajdon formához, itt a mai napig is él. Él az emberek fejében a fogalom. És úgy él, hogy ez székely jellegzetesség. Ez így is van? Az alföldi nemesi falvak is ugyanazt a törvénykezést használták, mint a székelyek, és ahol magyarok laktak, ott nemesi falvak voltak. Amikor az osztrákok létrehozták a telekkönyvi nyilvántartásokat, az egész Magyarország területén létrejöttek a közbirtokosságok. Ezek az ősi jogszokások alapján kezelték az erdő és legelő állományt.

Az erdőben tapasztalt károkat az erdőpásztorok és az erdőbírók ugyanúgy követték, és ha nem tudták kideríteni a károk keletkezésének okát, ugyanúgy megfizették azokat, mint a határpásztorok a mezőkéét. A vadgyümölcsfákat épp úgy védte a közösség, mint az egyének gyümölcsöseit, ugyanis a vadalmából készítették az ecetet. A gyümölcsöt vályúba gyűjtötték, bunkóval megtörték, annyi vizet öntöttek rá amennyi alma volt, hat napig érlelték, majd leszűrték. A tavasszal megfűrt nyírfa édeskés

nedve a virics. Ezt viricseresztő tekenőbe fogták fel, majd besűritették főzéssel. Édesítő szer volt, de ugyancsak vadgyümölcsből készítettek lekvárokat (rózsabogyó /hecserli/, málna, eper, áfonya /fekete kokozja), savanyúságot gombából, piros kokozából (áfonya). A gombaszedés is az erdő egyik tápláló ajándékából biztosított ételmezt. Erdő kellett a szénégetéshez, a mészégetéshez, de még a pálinkafőzéshez is. A közbirtokosság az erdőfelvigyázók, erdőpásztorok élére legtöbbször bébíró (nem a faluban lakó, de a faluban tulajdonjoggal rendelkező) személyt választottak vagy egy más falubeli tisztességes, jóindulatú lófő-nemesembert, hogy pártatlanul tudjon ítélni a vitás ügyekben. A többi erdőtisztviselőt a tízesek jelölték ki és a falu választotta.

A falujegyzőkönyvek végzései szerint útra ház szemetet, udvaron való gazt senki ki ne hányjon. Portája eleit (tehát az udvara előtti utat) hetente egyszer megseperje. A bejárati ajtó elé nagy, lapos követ tettek, melléje csizmapucolót. Az első udvarra szennyvizet (még mosdóvizet sem) nem volt szabad kiönteni.⁴⁹ Csak a tüzelésre előkészített aprófát lehetett tartalékolni az eresz alatt sorba rakva.

Az egyéni tisztaság is az ítéletmondó közvélemény állandó központjában állt. „A népdal, a népi vers gyakran szólt a test gondozása, a tiszta kéz, ruházat, használati eszköz szükségességéről. A homoródszentpáli énekeskönyvbe 1721-28 táján jegyezték be:

Hol mosdatlan kézzel az tehent megfejik,
A tejszűrőt penig ágy alatt keresik,
Nem kár az kerítő ha onnat elkésik.⁵⁰

A Vadrózsákban ugyancsak a tisztaságot tekinti fő szempontnak a jövőbeli élettársat kereső személy:

Ahol a nagy leány borzos fővel szitál,
A lisztlang a fején, mind malomba, úgy áll,
Napestig ahogy jár, éccaka is úgy hál...
Dagasztván az ingit nem meri főtűzni,
Mett fél, hogy meglássák rút, koszos könyökit,
Három hétbe egyszer fésüli meg fejit:
Heába fárasztod oda a násznépit.

Aki a 'házat', a szobát délben sepri ki és nem kora reggel, ahhoz sem küldi a népdal a kérőt, és azt is elmondja, hogy ahol mosdatlan kézzel szelnek a kenyérből, 'Ne keresd ott hímit a tiszta életnek'. A nyárádmonti legény azonban büszkén hirdetheti, hogy szeretőjéről 'Tükör a tűzhelye, gyémánt a házfődje'.

⁴⁹ Botos László - Ezt ismét hatályba helyeztetném

⁵⁰ Hogy mi ebben a furcsa? Ebben az időben épült a Versailles-i palota, melyben sem a Napkirály nem igényelte, sem az építészei nem tettek WC-kezt, de még az udvarára sem. Ilyen jellegű építmény nem ritkán akadt a civilizált Európában. Nem is beszélve arról, hogy hova öntötték ki a mosdóvizet. Amíg mi a „barbár” keleten környezetvédelmi és közegészségügyi intézkedéseket hoztunk évezredek óta, addig a „civilizált” nyugat tobzódott a mocsokban. De náluk is voltak köztisztasági eszközök: hosszúnyelű ezüst és arany kaparókkal nyúltak be a nők frizurájuk alá, hogy nyugalmukban zavarhassák az ott fészkelő tetű telepeket. Kolera Székelyföldön csak akkor ütötte fel a fejét, amikor idegen hadak telepedtek az emberek nyakára. És ez mással is így volt. A középkor elején nyugat Európa úgy 5-9 századdal kelet és közép Európa mögött volt. Aztán erőre kapott. Fialalabb, erőteljesebb nemzetek élnek ma ott. Tanulékonyak. Amit tőlünk átvettek továbbfejlesztették.

Székely faluban mai nap is ha bemegy az ember, felhívják a figyelmét, hogy X vagy Y portáját kerülje el, mert mocskosak. Ez épp olyan szégyen volt mindig, mint a tolvajlás. Hétféteken, templomozás előtt a tizedesek megvigyázták az alárendeltek ruháit, de ugyanakkor a lakószobák tisztasága és rendje sem volt magánügy. A házakat rendszeresen megszemlélték. Kötelező módon minden reggel ki kellett seperni a szobákat, reggel-este szellőztetni.⁵¹ Tiltották a hálószobában bőröltözetet rúdra aggatni, kidolgozatlan állati bőrt tartani, zöldséget, nyers húst vagy akár régi ételmezt. A fűtetlen, csak alkalmanként, vendégjárásnál használt belső házban almát, szőlőt tároltak és a szalmazsákokba dióleveleket, azt tartván róluk, hogy elriasztják a kellemetlen bogarakat.

Külön gondjuk volt a folyóvizek tisztántartása. Elsősorban a medret biztosították, fűzacölöpöket verve belé, ahol a part szakadt és kővel erősítették meg azt. A falu utcáját legtöbbször folyóvízzel látták el, mely frissen tartotta a levegőt, ivóvízként szolgált az állatoknak, sőt súrolásra, mosásra is ezt használták (a kútvíz mindig meszesebb, keményebb és nem alkalmas a habzó tisztítószerekkel való használatra). Az ilyen kis patakokat általában a falu felső végében épített gáttal emelték ki egy nagyobb folyóvízből. Gyergyószentmiklós városát, sőt főterét is több ilyen mesterséges patakocskára emelték ki még az 1950-es években is. Néhány faluban még léteznek ilyen műpatakocskák, melyek a tisztaság mellett a tűzoltást is szolgálták.

A mészárosok, kelmefestők tevékenységének leírása külön fejezeteket igényelne. Nem csak azt határozták meg, hogy hova dobják a fogyasztásra alkalmatlan állati maradványokat (erre ott volt a falutól jó messze ásott, kővel kirakott és tetővel ellátott döngkút), hanem még azt is, hogy a szennyvizeiket miként kell megtisztítani (általában mély nyelögödröket kellett ássanak, amit időközönként kitararítottak a salaktól). A vágóhíd a falutól kissé távolabb volt.

69b. Patak Udvarhely széken. A meder meredek oldalait mesterségesen alakították ki. A rajta termő fű védte az árvizek romboló erejétől. 22/1 xxFF

⁵¹ Ha többször előfordult, hogy a szoba levegője elhasznált, bűdös volt, az ellenőrök kivertek egy ablakszemét. Később Gyergyóban a helyi szokásokat ismerő orvosok ugyanezt tették.

A folyóvizet szennyezőket büntették a legsúlyosabban, úgy átlag hetente 1/4 ökör árát kellett befizetnie a tettesnek a falu pénztárába, mindaddig, amíg meg nem szüntette a szennyezést.⁵² Sokkal szigorúbb módon járt el Dzsingisz kán, aki ugyanezt halállal büntette. A húsvágó székekbe (mészárszék) vért, bőrt, belet nem volt szabad bevinni. Aki tímársággal foglalkozott, annak tiltva volt az állatvágás. Vágás előtt a húsbíró két esküdttel meg kellett vizsgálja az állatot, hogy egészséges-e. A „dögöket”, vagyis a vadak által megsebzett marhákat ugyanezek az emberek ellenőrizték és meghatározták azokat a részeit, amit esetleg fel lehetett használni. A többit a dögkútba dobatták.

A beteget rendszeresen ellenőrizték, azonban nem volt szabad a házban elvégezni különböző kezeléseket, pl.: gennyes sebek feltárását, esetleg amputációt. Ez általában a kocsiszínbent történt és ugyanitt folytatták le a szülést is. A szülőasszony pendelyét elégették és az egyéb ruhaneműket, amihez a vér, magzatvíz hozzáért alaposan kimosták és lúgos vízben kifőzték. (Semmelweis előtt (!).)⁵³

Hiába tiltották, a szülés, a női betegségek gondozása töretlenül a gyógyító asszonyok kezében maradt (bábaasszony). Nem csak az embereket, hanem az állatokat is ősi receptek alapján kezelték. Konzervativizmusuk, zártságuk és az, hogy csak soraikból kikerült papokat, tanítókat, vezetőket tűrtek el Székelyföldön, oda vezetett, hogy nagyon sok, több évszázados vagy esetleg évezredek megélt receptet használnak ma is. Ugyanígy maradt meg egy egész sor szó, eszköz, viselet, szokás sorainkban.

Az hogy a hazatérő gazdát vagy a betérő vendéget legelőször is mosdóvízzel „kénálják”, hogy a vendég szent, ha befogadtad a házadba és a gazda védelme alatt áll, nem csak a Kárpátok bércei között maradt fenn.

A másik nagy ellenség a tűz volt. Nemzedékek munkája hamvadhatott el órák alatt. Ezért az örök vagy strázsák nem csak a kóborló elemeket figyelték, hanem jelentették az olyan pipásokat, akik nem a kijelölt helyeken hódolnak szenvedélyüknek. Követték azt, hogy estére minden külső tüzet eloltottak-e a gazdák. Nappal maguk a tízesek ellenőrizték a kéményeket, sütőkemencéket, pálinkafőzőket, minden olyan helyet, ahonnan esetleg elindulhatott a baj. Este harangszó jelezte a strázsák, bakterek elindulását. Ők ellenőrizték a disznóperzselést is, amely virradat előtt történt. Tűz esetén sem volt zűrzavaros az oltás megszervezése. Jó előre tudta mindenki, hogy milyen szerszámmal megy oltani és begyakorolta annak használatát. A XIX. sz. végén megjelentek a tűzoltó fecskendők, 'vízipuskák' és felállították a tűzoltó szertárakat. Korábbi az a szokás, hogy minden kapura felvették azt az eszközt, amivel tűzoltani rohant a gazda. A gazdák a kapuk előtt folyó patakokba, a híd végébe mindég mély vizesgödört ástak, melyben nagyon kényelmesen meg lehetett meríteni a vedret. A tűzoltás, a tűz megelőzés fontosságát jelzi az a tény is, hogy később az önkéntes tűzoltók külön

⁵² Botos László - Ugyanez dívott a szuméroknál is

⁵³ Botos László 1849. március 20-án Semmelweis tanársegédi bécsi megbízatása lejárt és nem hosszabbították meg bécsi szerződését. Így 1850 októberében hazatért és 1851-től tiszteletbeli osztályvezető főorvosként irányította a pesti Szent Rókus Kórház szülészeti osztályát. (http://hu.wikipedia.org/wiki/Semmelweis_Ign%C3%A1c)

testületbe tömörültek. Megtiszteltetésnek számított, ha valakit felkértek a tagságra.

Az udvarhelyszéki Kissolymos 1659:

1. Bírót esztendőnként a falu közönséges egyező akaratjából válasszanak, az kit az törvények igazhatására és falu határának gondviselésére megeskötvén. Esztendeje eltelvén, tartozék búcsúzni és számot is adni arról, ha mit az falu jövedelméből kezéhez venne vagy költene falu szükségébe.

Ha ki pedig rend szeréit az bíróságot felvenni vagy viselni nem akarná, az mely rend azt tartozik viselni s arra alkalmas ember volna, három forintra büntetessék és az más esztendőben ugyan ismét reá vessék. Ha mégis szófogatatlankodik, az tiszt büntetése legyen rajta.

2. Az bíró mellé hat emberséges öreg emberek rendeltessenek, kik hüttel legyenek kötelesek az bíró mellett az törvénytételre és az falu között való dolgoknak igazgatására.

4. Bíró eleiben mind törvénre s mind bizonyságul ne pöcséttel, hanem csak egy ember állatásával hijjanak, az ki valaki valakit akar.

6. Az első törvényben álláson, ha szemben az peres, bizonyságra kifoghasson (:ha az dolog úgy kívájna:), üdő is adassék. De ha mindenik fél készen lehet bizonyságával s elő (is) kaphatja : törvények legyen, haladék nélkül, azon széken.

* * *

Ennél a fejezetnél a Magyarságtudományi Intézet Amerikában tevékenykedő ága a következő megjegyzést csatolta:

A székely tízesek, majd a későbbi falu székely életének ismertetése után, javasolnám a Székelyföld UNESCO Világörökségbe fogadását, mint Közép-Európa utolsó ilyen őstelepülési területét. Itt küldjük az angol nyelvű kritériumok hivatkozásait. Itt van nem csak egy, hanem három hivatkozható pont is. A magyart nem találtuk.

http://en.wikipedia.org/wiki/UNESCO_World_Heritage_Sites

- (iii) "bears a unique or exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared"
- (v) "is an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture, or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change"
- (vi) "is directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance"

Elöljárók

Az előljárók, mindamellet, hogy választott személyek voltak, nagyon is megválogatott egyének csoportját képezték. Akarva-akaratlanul, mindig a falu

javáért dolgoztak. Ezért nagy tisztelet övezte őket. Ezen még a kommunizmus fordított kiválasztása sem tudott „segíteni” Székelyföldön. Az 1980-as években Farkaslakán élt Tamási Áron legkisebb sógora, Sípos bácsi. Kétszer annyi idős volt, mint én. Úgy is bánt velem. Én, a Csíkból átutazgató valamilyen igazgató, számára távoli fogalom voltam. De erősen megbarátkoztunk. Ő volt a Tamási Áron emlékház gondnoka s bizony idegeneknek nem beszélt, ha valami baj volt. Kiderült, hogy a tetőt meg kell javítani. A helyi tanács részéről az egyik elvtárs felelt érte. Odavittem Sípos bácsi lakására. Tudtam a székelyről, hogy mióta pártiskolába küldték, elkezdett pálinkázgatni, s ha ivott, másnapra mindent elfelejtett. Sípos bácsi nagy tisztelettel fogadta s kezdte vendégelni őt. Miután a második pohár pálinkát kitöltötte, rászóltam az illetőre - többet ne igyon. Felálltunk, és elindultunk az emlékház felé. Az udvaron Sípos bácsi megrángatta a kabátomat. „Igazgató úr, nem kellett volna azt mondani a titkár úrnak, hogy ne igyon.” Szinte dadogott a felháborodástól. Nem tudtam elképzelni mi baja. Rá is kérdeztem, hogy miért. Az öregnek idegesen megmozdult a hófehér, pödrött bajusza, s szinte áhítattal sziszegte nekem, „De hát, ő előljáró.”

Az első, de nem a legnagyobb, előljáró a **tizedes**. Polgári és katonai vezető egy személyben. Kizárólag abból a tízesből választhatják, amelyet képvisel. Gyakorlatilag ő a tízes ügyvédje is. Nélküle nincs ellenőrzés, perbe hívás, kalákaszervezés, vagy akár a heti kötelező helyi katonai szemle.

Ők ellenőrizték a hadköteles székelyek ruházatát, fegyverzetét, élelemcsomagjait, harci állatait, osztották be az őrséget és a hadba szálló személyeket. Vezették a kiképzést, jelentették a hadköteles székelyek névsorát. Amolyan gazdatisztje, TSZ elnöke, falusi intézője, ügyvédje, sőt apróbb ügyekben akár bírója is a tízes lakóinak. Mindenért felel, ami a tízesben történik: a gazdasági, kulturális, társadalmi életben, ő szervezi meg és ellenőrzi a fiatal legénykéek férfipróbáitól a katonai felkészültség, a hadbaszállók kijelöléséig mindent. Amolyan területi totum-factum, mindenés.

Külön anyagi juttatásban részesül tevékenységéért, de hibás döntéseiért őt is megbírságozzák, sőt le is válthatják. Általában a közsékelyek közül választják.

Hütösök, hitések, esküdtek, öregek tanácsa, amit keleten a mai napig agszakál néven neveznek. Pontosítom: ezzel a szóval fejezik ki az öregek tanácsát Törökországtól Mongóliáig. Szellemi képességeiket jól megőrző, de fizikailag már gyengébb öregekből állt, egy állandó összetételű, széleskörű esküdtszéknek felelt meg. Bármilyen határozathozatalnál szavuk volt, legyen az gazdasági, katonai vagy peres ügy. A tanács bíróviselt személyekből állt. Ők ismerték legjobban falujuk jogszokásait.

70. Hütösök. (A Gyergyói Múzeum anyagából)

Velük vitatja meg mindenik falubíró a kétséges eseteket s az övék a hetedik szavazat a határozat esetében. Mivel hogy a bírói testület – általában - 6 tagja egészséges, mozgékony, anyagi fedezettel rendelkező ember kellett hogy legyen, az idős emberek élettapasztalatát, higgadtságát a közösség saját hasznára gyümölcsöztette. Ez a forma nagyon ismerős az indiánok 'öreg tanácsa' formájában. Véleményem szerint a legősibb társadalmi gyakorlat jól bevált módszerei élnek tovább évezredek távlatában. Ők is felelősséggel tartoznak a feladatok elvégzésében. Aki nem jelenik meg a tanácskozásokon azt a falutörvények, büntetik. A választott eljáróknak a testületét falu székének nevezték. Ezt úgy tekinthetjük, mint a parlament felsőházát, mert az alsóház az a falugyűlés volt.

Az Udvarhelyszékhez tartozó Szentegyházas község kultúrigazgatója mesélte, hogy fiatal tanítóként helyezték a faluba. A párttitkár odaadott egy névsort, hogy műsor alatt énekeltesse ki, csúfoltassa le a „kulákokat”. Az előadás után komoly, tekintélyes ember szólt neki, hogy kövesse őt a kocsmába. Ott egy asztalnál fehéringes, sötét ruhába öltözött, de világos tekintetű, gondozott, tiszta emberek ültek. Megkérdezték tőle:

- Maga ismeri-e azokat, akiket kicsúfoltatott?
- Nem.
- Azok mi vagyunk. De ne tegye le a poharát, mert csupán azt akarjuk megmondani, hogy mi mindnyájan bíróviselt emberek vagyunk. A község utánunk jön, nem a senki szolga után, akit most a nyakunkra tettek.
- Ez is eltelik. De Maga itt marad, Maga foglalkozzon a gyermekekkel, s ha nem tud valamit, kérdezze meg az öregebb tanítóktól.

És ez jellegzetes. Bárki próbált idegen szellemet bevinni a Székelyföldre a bírói testület, az öregek mindig útját állták. Ezért is vagyunk még itt. Megint ki szeretném hangsúlyozni, hogy mindez nem székelyföldi jellegzetesség csupán.

“Kínai irodalmi források – a “Történelmi feljegyzések” visszaemlékezéseket tartalmaz arról az időszakról, amikor még működött a nemzetség véneinek tanácsa, mellyel a törzs vezére a legfontosabb

kérdéseket megvitatta. A nemzetségek vagy törzsek vezéreit a vének tanácsának határozata alapján le lehetett váltani tisztségükről. Az irodalmi forrásokban található hagyományok alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a III. évezred végén a választási rendszert az öröklés joga váltotta fel. A vének tanácsa azonban még ilyen körülmények között is tovább működött, bár jogköre összeszűkült, s határozatai már nem voltak kötelező érvényűek a törzs örökletes vezérei számára.”⁵⁴

“Az egyes közösségek vezetői és katonai vezérei gyakran papok is voltak egy személyben.”⁵⁵

A **falubírója** választott személy, akit évente újraválasztottak, személyét védték a jogszokások, de ugyanakkor vagyonával, szabadságával felelt az általa hozott ítéletekért. A falu egész tevékenysége egy nagyon kiegyensúlyozott önrendelkezés, autonómia keretein belül valósult meg. Már a XI. sz.-ban említik a falubírót. A falu ügyes-bajos dolgaiban a földosztástól a befogadásig a döntő szó az övé volt, de ő szállt szembe később a kialakult vagy a nyakukra tett nemességgel, megszálló katonasággal, védve a falu érdekeit. A falu bizalmát élvezte amikor megválasztották, de ha ezt nem fogadta el, büntetést fizetett és kötelezték a tisztség elfoglalására. Az év lejártá után a falu előtt számot adott arról, hogy miként képviselte érdekeiket. A legkisebb sértés is, ami személyét érte nagyon keményen büntetődött.⁵⁶ Külön bírói széke és pálcája vagy botja volt. Tehát a királyi hatalom jelvényeit használta a saját kis közössége élén, sőt egyes helyeken sajtáságos kalapot viselt. A későbbi időkben is rendi hovatartozástól függetlenül választották meg a bírót, de elsősorban a szabad emberek közül, lófőtől gyalogig. Nagyon kevés jobbágy⁵⁷ került a bírói székbe és sosem királyi nemességet élvező személy, ha az egyben nem rendelkezett lófőszármazással is. Nem lehettek bírók asszonyok, papok és 'jövevények'.

A bírói választás időpontja karácsony volt. Ebbe beleszólási joga nem volt a széknek, vagy később a katonaságnak. Míg jobbágyvidéken a földesúr által állított 3 jelöltből kellett a falu válasszon, addig a székely falvakon a katonai parancsnokság soha nem tudta elérni, hogy legalább feléjük javasoljanak 3 bírót (tehát fordított helyzet), mert ezzel a közösség autonómiáját veszélyeztette volna.

A falubíró tisztje a többiek fölé emelte a választott személyt, mint a bírói testület vezetőjét, elnökét. Minden tevékenység fölött ő döntött végső fokon és a bírói testülettel együtt ítélelhozatali joga volt a kisebb horderejű vitás kérdésekben. Minden peres ügyet elsőfokon innen indítottak, kivéve a gyilkosság és a lólopás esetét. A gyilkosság a szék elbírálása alá került, a lólopás is, ha a tolvaj odajutott, mert legtöbbször, akik elkapták azok - helyben ítéleztek.

⁵⁴ Világtörténet, I. kötet, Kossuth Könyvkiadó, 1962, 428, 429. old.

⁵⁵ Világtörténet, I. kötet, Kossuth Könyvkiadó, 1962, 442. old. De nem csak nálunk. Az egész római jogrendszerben is a vezetők (katonai, vagy polgári) egyben papi feladatokat is betöltöttek. Nem javaslom Liviustól a Róma történetét, túlon túl nagy terjedelmű. De Suetonistól a Caesarok élete (Európa Könyvkiadó 1984) aránylag rövid és olvasmányos horror.

⁵⁶ Még az esetben is, ha baráti beszélgetésben morgolódik valaki egy hozott ítélet ellen.

⁵⁷ A jobbágy szó értelme eleinte várvédő nemes, később lett belőle a mai fogalom.

A bíró tekintélyét megsértőket nemcsak a választók, de a jogszokások, később az írott törvények is nagyon durván büntették. Ez érthető. Sosem lehet olyan ítéletet hozni, amely mindkét fél számára előnyös. A robbanékony, harcra képzett lélektani közegben, nagyon komoly következményekkel járhatott egy morgolódási hullám elindítása. Akár polgárháborúig fajulhatott volna. Így, ha az elégedetlenkedő a bíró ellen szólt, nyelvét kivágták. Számtalan ilyen esetet ismerünk. Ha nagyon gazdag volt, megválthatta – két birtok árával.

Mátyás király tovább viszi az apja által kiadott jogszabályokat, de megerősít néhány régi törvényt pl.:

- aki bírót gyaláz, nyelvváltsága 12 márka
- a hamisan ítéelő bíró megnyúzattatik, s bőre szalmával kitömettetik
- ha valaki jogtalanul tartóztat le székelyt, a táborban gyilkosságként, otthon, hatalmaskodásként vétetik (!).

Még szabályozzák az adósság felhajtásának módozatait és azt, hogy a székely tisztségviselőt csak annak beleegyezésével lehet hivatalából helyettesíteni, másképp a hibás, fő- és jószágvesztéssel bünhődik (az alapvető székely jogokat sértette meg).

Később a falubírói tisztség felelősségteljes, nehéz feladat volt. Sok esetben számottevő áldozatot is követelt, főként a XVIII. században, amikor az egyre növekedő adók behajtásáért a falubírók és társaik voltak felelősek. Ezért igyekeztek szabadulni tőle nemesi előjogaikra hivatkozva az armalisták és a lófők is. Törvényes előírásokkal kellett kényszeríteni őket e tisztség viselésére. Ebben az időben terjedhetett el a közmondás, hogy „*szerre jár, mint a falusi bíróság*”. A bíróságot vonakodva vállalók évente váltva egymást, szerre kellett viseljék e tisztségeket, kényszerből.⁵⁸

A **falusbíró** feladata az építkezések jogszokásnak megfelelő mikéntjének, a porták külső képének, belső rendezettségének, tűzvédelmi és egészségügyi előírásainak ellenőrzése volt. Felelt az utak, külső kapuk kijelöléséért, építéséért, karbantartásáért, a sáncok takarításáért, a kerítések állapotáért. Szervezte a középületek gondozását. Így első látásra sóhivatalnak tűnik, de ha tudjuk, hogy egy rosszul elkészített kerítést 3 nap alatt újra kellett készítsen a gazda s büntetésként 2 juhot kellett fizessen, rögtön másképp nézzük e feladatkört. A tűzoltó parancsnok, aki hadi személynek számított, alárendeltje volt a falusbirónak.

Nagyobb falvakban – ezt, mint érdekességet említtem – strázsákat állítottak, bakttereket. Ők a falu őrzői, a csendháborítók megfékezői, tolvajok rémei voltak. Vezetőiket botbírónak nevezték, de volt a „serlátó”, vagy a „sörbíró”, aki a vendéglőket és a mézárszékeket ellenőrizte, az áruk minőségét, mértékegységét, amolyan egészségügyi felügyelőség-Köjál⁵⁹ - szerepe volt a faluban.

Határbíró, tisztje a szántóföldek, belső kaszálók, legelők, káposztáskertek felülvizsgálása volt. Segítségére állították a határpásztorokat. Ő szervezte meg a düllőutak javítását, valamint a falun kívüli hidak építését. Felbecsülte a tilosba ment barom által okozott károkat. Kiszabta a kártérítések összegét s a büntetéseket.

⁵⁸ Pál-Antal Sándor: Csíkmadaras, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1996, 73-75.old.

⁵⁹ Mai Székelyföldön élők olvasatában a SANEPID...

A **reglő (legelő) bíró**, (vagy a mai szóhasználattal esztenabíró). Mivelhogya a bíró szó eredetileg a régi nyelvben tulajdonost jelentett, az illető személy, általában a legtöbb állatállománnyal rendelkező gazdák közül került ki. Önállóan osztotta fel, a ló-, marha-, és juhlegelőket. A falu mellett és a havasit egyaránt. Szabálytalankodás esetén vasárnap délelőtt beszámolt a falu előtt az általa nehezményezett ügyekről, amiért ott helyben, büntetést szabott ki. Ő fogadta meg a pásztorokat. Eleinte a faluból, de később, idegen földről, mert az állandó hadkötelezettség miatt a székely nem vállalhatott pásztorkodást még a kijáró marhák esetében sem. (Közmondás: A hegedű mellé cigány, a juh mellé oláh kell.) Ő szedte be és tartalékolta magánál a pásztorok járandóságát, amiből a nyár folyamán éppen csak adogatott nekik. Úgy kellett ezt a járandóságot beosztani, hogy a pásztorok általában nincstelen emberek voltak. Ha kár esett valamelyik állatban és nem volt, amiből visszavonni a pásztortól úgy a reglő bíró saját vagyonával felelt érte. Ő fizette meg az állatot. Ha medve vagy farkas elvitte, olyankor gyűjtést rendezett a reglő bíró a kárvallott érdekében. Az erdőbíróval közösen megszervezték a károkozó állatok vadászatát. Ez a mai napig így működik Székelyföldön. A megnevezés is azonos.

Az **erdőbíró** jelölte ki azokat a fákat, amelyeket tűzifának, szerszámnak, szekérnek, javításoknak akart felhasználni a gazda saját portáján. Ő jelölte ki a tilalmas erdőket, melyekből nem volt szabad fát hozni, legeltetni bennük. Kötelessége volt a községi erdők határainak gödrökkel és dombocskákkal való megjelölése, az erdei utak karbantartása, a fahordási napok kijelölése. Természetesen nem csupán a saját feje szerint, hanem a kialakult hagyományoknak megfelelően cselekedett. A fahordásnak is megvolt az ideje, mint bármilyen más munkának.

Később az osztrák uralom idején ezek a felelősségek ugyanúgy működtek, mint a közbirtokossági erdők és legelők egész az 1926-os román földreformig, amely "kiosztja" ezeket a területeket magánszemélyeknek, utolsó csapást mérve a székely közösségi tulajdonra.⁶⁰

A nemrég visszaadott közbirtokossági erdőket ma a tulajdonosok bizottsága rendezi, élén az elnökkel. A legtöbb helyen mégis erdőbírónak nevezik. Alárendeltjei az erdőgazda és a községi erdőpásztorok.

A **kútbíró** ellenőrizte a kutak, vizek tisztaságát. Nagy esőzések után végigjárta a folyópartokat, hogy a vízlevezetési rendszer és a part folytonosságában bekövetkezett károkat a gazdák hogyan javították ki. Az ő tisztje volt ellenőrizni azokat a gödröket, amelyekben összegyűlt a ganélé. De azt is, hogy hol van a kút az istállóhoz, ganédombhoz és a budihoz viszonyítva. Ha egy kút megfertőződött, s ő nem vette észre, mert nem ellenőrizte le, a megbetegedettek gyógyítása rá maradt. Ha a partot elvitte a víz és a gazda időben nem erősítette meg vastag fűzfa cövekekkel és nem hordott követ meg agyagot a part védelmére, éppúgy büntette a gazdát,

⁶⁰ Napjainkban azt a látszatot akarják kelteni, hogy visszaadják. Míg a szenátusban folyik a vita, addig a szenátor urak a lehető leggyorsabban tarolják például, a Borszék körüli erdőinket.

mintha gonosztevő lenne. Egy büntetés felmehetett egy tinó áráig és rövid határidő – két-három nap – alatt el kellett végezni a munkát.

Gyergyótekerőpatakon 1964-ben többször elbeszélgettem a kútbíróval. Egy egész sor jogszabályt sorolt fel, amit a falu szigorúan be is tartott.

A **megyebíró** az egyházi, tanügyi, kulturális kérdésekkel foglalkozott - és foglalkozik ma is. Eredetileg az ősi perest áldó feladatkör alakult át a változások folyamán. Ő szedte be a kepét, gondozta az egyházi vagyont, ami a falué volt, épp úgy, mint a templom. Fogadta a papot, tanítót, kántort. Kizárólag istenfélő, de a hagyományokat is jól ismerő, az iskolázott emberekkel bánni tudó embert választottak erre a feladatra.

Miután a régi íráshoz kapcsolódó rendszert tűzzel, vassal irtották, megjelentek a „deákos” iskolák a falvakon is. A tanítási intézményeket a faluközösség tartotta fenn.⁶¹ Mindég a papnak volt alárendelve módszertani és tartalmi szempontból, azonban anyagilag a közösség biztosította a szükséges alapokat. Az egyházi birtokok termésének 2/3-át a papnak adták le, 1/3-át a tanítónak. A falu művelte, ők adták a vetőmagot, a föld megmunkálása is a közösség feladata volt. Általában fiatal, székely legények voltak a tanítók, akik felsőbb iskolába készültek, vagy papi pályát végezvén épp vártak egy megüresedő parókiára. Az iskolamester feladatai közé tartozott a kántorolás, ő volt a gazda is lakodalmakban, mondta a búcsúztatót a temetéseken, vezette a jegyzőkönyveket a különböző megbeszéléseken, sőt képviselte a falusfeleket peres ügyekben. Ha feladatát nem tudta teljesíteni, akkor Szt. Mihály (szept. 29.) vagy Szt. György (ápr. 24.) napkor mesterválasztást tartottak. Sokoldalú vizsgának vetették alá a jelentkezőket, mert szükség esetén a papot is helyettesítette. Mentésítve volt adó és sorozás alól, székely életet (telek, ház) kapott a falutól, részt kellett vegyen a közmunkákban is. Az oktatás mindég kizárólag magyarul folyt, de később, nagyon alapos latin nyelvoktatásban vettek részt az értelmesebbek. Ha kisebb volt a község, akkor nem szerveztek külön felekezeti iskolákat, hanem a gyerekek együtt tanultak és csupán az istentiszteletet tartották vasárnap más és más helyen. A vallási önállóság (autonómia) természetes volt a székely hétköznapiakban. Amennyiben több felekezet működtette az iskolát, akkor egy felülvizsgáló bizottságot hoztak létre, amelyben minden felekezet egy tagot küldött. Ez a csapat vigyázott az iskola földjeire, erdeire, oktatásra stb. függetlenül attól, hogy melyik felekezet tulajdona volt az, de meg kell jegyezni, hogy egy falu szinte mindég csak egy felekezethez tartozott.

A **legénybírók**, a fiatalságot képviselték, táncokat szerveztek, versenyeket, a fiatalok kiképzését, ellenőrzését, sőt, fegyelmet is tartottak. Megakadályozták a verekedéseket. Vitás kérdésekben a fiatalok döntőbírói voltak.

71. Lásd olvasmány -1-

⁶¹ Kivételt képeztek később az ipari területek, mint pl.: Balánbánya, ahol a bánya az un. Tárládából fizette ki a gyerekek nagyon is sokoldalú képzését. Nemcsak írást, olvasást tanítottak, hanem pl.: külön hangszerrel a tehetségesebbeknek.

Fogott bírók, ma a közjegyző végzi feladatkörüket. Nagyobb birtok eladásánál, határrendezésnél három, különböző székből származó bírát hívtak meg. Ők állították össze és hitelesítették az adásvételi szerződést.

Az alábbiakban fogott bírók által készített birtokeladási szerződést mutatok be.

In anno domini 1561. 3. die Mai.

Mi, kik vagyunk ez alatt megirt dologban fogott bírák, Imeczi Damokos Orbaiszéki imeczfalvi nemes ember, Osvat Lukacz de eadem, Szent-Katolnáról Cheh István, adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik. Jövének mi előnkben ilyen jámbor személyek, egyfelől Kondorát István imecsfalvi lófő-személy, másfelől Luka Antal leányi Margit, Anna. (. . .)

A **kisbíró**. A mai napig él ez a tevékenység. Ma tanácsi szolga, küldönc lett belőle, de régebben amolyan falusi rádió volt. Ő hirdette ki a határozatokat, tevékenységeket, ő vitte el a rováspálcát a perbe hívott személyeknek. Tehát azoknak, akiknek „volt valami a rovásán”. Fellármázta a falut veszély esetén. Ide általában olyan személyeket választottak, akiknek jó beszélő készségük volt, de mivel eléggé alárendelt időigényes feladat volt, igyekeztek mást fogadni maguk helyett. Ezekért azonban feleltek, mert legtöbbször valamilyen fogyatékossgal rendelkező személyre maradt a kisbíróság hétköznapija. Emiatt érdekes anekdoták forrásai. Az 1974-es nagy árvizek idején történt egy ilyen eset. Bejelentették, hogy jön a Kondukátor megszemlélni az árvizet. Kihajtották az egész falut, hogy tapsoljanak neki. Több órás várakozás után a megyétől telefonáltak, hogy nem jönnek az elvtársak. A párttitkár kiküldte a kisbíró, hogy hirdesse ki, mehetnek haza. Az beállt a tömeg közepébe, megverte a dob, s nagy hangon elkezdte mondani: „Figyelem, figyelem! E helyen kihirdettetik, hogy mindenki mehet haza, mert pártunk és kormányunk más útra tért.” A Szekuritáté fél esztendeig vizsgálta, hogy kié volt a „provokatív” szöveg.

72. Helyettes kisbíró. Mindenki azt csinál, amihez ért.

Amolyan rendőrfélék a **dúlók** (végrehajtók). Markosabb legények, akik a bírói határozatokat érvényesítik, üldözik és elfogják a belső és külső gonosztevőket. Később a járási csendbiztosokat nevezték dúlóknak. Magyarországi járásokban ezt a tiszteletet az alispán a hajdúkkal töltötte be.

Egy községben a lakosság egy kisebb rétege a bírói testület tagja, más része a tizesek vezetéséért felel, dúló, határpásztor, őrséget teljesít a faluban és azon kívül. Minden férfinak pontos feladata volt (még az 1970-es években is) tűz esetén egyéb, választott tisztségétől eltekintve, és mindenkit, aki feladatot kapott, tisztséget, elszámoltatták.

Mégis a legfelsőbb döntési szerv a **falugyűlés** volt. A **vecse**. Általában ünnepnap délutánján, vagy sürgős esetben, estefele hívták össze. Érdekességképp jegyzem meg, hogy innen került a nyelvünkbe a vecsernye szó esti istentiszteletként, az ősnyelvből. A szlávok is később ugyaninnen vették át. Nálunk számtalan helység és családnév őrzi emlékét.

Az erdőbíró-, határbíró-választást, pásztorfogadást, erdőeladást, legelő bérbe adását a falugyűlésen határozták el. A faluszéke teendői a mindennapi gyakorlati élet teremtette ügyekre összpontosultak: panaszok intézésére, utasítások végrehajtására és ehhez hasonlókra.

A törvénykezés szép időben a templom előtti téren folyt, más esetben, a bíró házában, később a községházán de az ítélet kihirdetéseket ilyenkor a templomozás előtt megismételték, hogy mindenki tudomásul vehesse és ugyanakkor hallja azokat a jogszabályokat, amihez tartania kell magát.

Ugyanakkor időjárástól függetlenül a templomozás előtt az említett téren minden vasárnap a katonai vezetők ellenőrizték a katonaköteles férfiak ruháját, fegyverzetét és tarisznyálását (3 napra való élelem).

A jogi eljárások elindítói legtöbbször a különböző tevékenységért felelő bírók (pásztorok) voltak, de ugyanakkor egyéni személy is lehetett panasztevő. Abban az esetben, ha a panasz egy más községben élő személyre irányult (alperes), akkor az ő községében működő bírói testület határozott. Az első fórum a résztvékenységekért felelő bíró pl.: erkölcsi esetekben az egyház képviselője a megyebíró volt. A fiatalok ügyében a 'legénybíró', vízszennyezés esetén a kútbíró. Ezeknek az ítéletét lehetett a falu bírójánál, az öregek tanácsánál fellebbezni. Ítéletük elég széles hatáskörig volt végleges. Csupán a gyilkosságot vagy lopási ügyeket vitték ki a faluból a megyéhez, vagy olyan gazdasági ügyeket, melyek értéke egy bizonyos összeget meghaladt.

A tizedes tíz személy nevében, képviselőjében emelt vádat vagy védekezett. A bírák mögött volt a törvény teljes súlya és személyük épp oly sérthetetlen volt szakterületükön, mint a falu bírójáé, de rájuk is egyformán vonatkoztak a törvények. Ezeket a tevékenységeket nem önkéntes munkában végezte egy társadalmi csoport, mint a kommunizmusban, hanem anyagi juttatásban részesültek. A falunak kártevő személyek büntetést fizettek. Ezen büntetések összege sohasem volt csekély. Ennek felét kapták a törvényt alkalmazó személyek és a másik fele a közpénztárba került, tehát amikor dolgozott a felelős személy, akkor pénzt keresett. Ha nem dolgozott vagy részrehajló volt, rosszindulatú, esetleg elnéző, akkor ő fizetett. A határozatokat keményen betartották. Pl.: „Negyedfélmegye (amelyet Csikmenaság, Csikmindszent, Csikszentlélek, Csíkdelne, Csíkpálfalva, Csíkcsobotfalva és Csíkcsomortán alkotott) XVII. századi birtokrendtartási szabályzatának egyik pontja leszögezte, hogy aki szembeszállt a tilalmasban legeltetett állatok behajtóival, ahhoz a bírák kimentek az esztenára, és ott tizedelték meg a tilalmasban talált állatokat. Ha a támadót elfogták, megbüntették, de ha elszaladt, a *Tatrosig* (Gyimes-völgye) üldözhatték.⁶² Itt már megszabadult üldözőitől, letelepedhetett.”⁶³

Imreh István A törvényhozó székely falu című kötetében összeszedi és értékeli gyakorlatilag az utolsó évszázadokból fennmaradt falutörvényeket (1581-1846). „ A falutörvények megírásának módja és az a tény, hogy mindenik egy-egy esetenkénti témakörrel foglalkozik, nem tér rá a falu életének minden ágazatára, de még az általa felvázolt témákat sem írja körül részletesen, elgondolkoztató. Ez azt jelenti, hogy csak egy-egy általánosult kihágási jelenséget fektetnek papírra. A többit nem, mert annyira közismert, beleszületnek, abban élnek s így nem tartják érdemesnek papírra tenni. Úgy alkalmazzák szükség esetén, mint ahogy vizet isznak, ha szomjasok.”

A székely falvak külön törvénykezési és ítélkezési jogát először Verbőczi Hármaskönyve ismeri el feltétel nélkül, de még a bécsi udvar is elismeri bizonyos módosításokkal. Az osztrák uralom bevezeti az írásbeliséget, tehát megjelenik a jegyző. A falusi törvénykezési fórumok tevékenységére egy ellenőrző külső személyt, 'inspectort' is rákényszerítenek. Hogyan folyik az ilyen ítélkezés? Pl.: legények közötti súrlódásokkal a

⁶² Tagányi Károly: Erdészeti Oklevéltár. I. Bp. 1896. 344.

⁶³ Antal Imre: Gyimesi Krónika, Európa-Kriterion, 1992, 58. old.

legénybíróhoz fordulnak. Ha itt nem lehet dönteni, vagy egyéb akadály van akkor a falu bírója, kiküldi a hütöst vagy polgárt, aki bírói pecséttel ellátott iratot visz magával vagy a kis botot (másodrendű bírói pálca) és megesküszik a perbe hívandó fél előtt, hogy őt a bíró küldte ilyen ügyben perbe hívni. Ha az illető elszalad, büntetést fizet, melynek értékében ott helyben a perbe hívó elviheti marháját vagy egyéb javait, s ha ellenáll a törvény embere 'megszólíthatja' a körülötte lévő embereket, hogy segítsék végrehajtani. Aki vonakodik segíteni, azt is bünteti a falutörvény.⁶⁴

* * *

A harcos

Eddig a székelyeket egyéenként tárgyaltam. Jeleztem, hogy szellemi képességeik egy magasabb besorolásba juttatták, vagy az ellenkezőjébe. Így megkülönböztetünk közszékelyt és lófőt.

Először nézzük meg a közszékelyt. Eddig annyit tudunk róla, hogy neki egy nyílföld jár. Származásáról annyit, hogy az édes mamája hasában ő már számon tartott székely, egy sor joggal. Nevelése folyamán felkészítik a gazdasági életre, a családban betöltött szerepére és a hadviselésre. Látszólag egyforma mértékben. Mégis a hadra készülés meghatározó része az egész életének.

Az év bizonyos szakaszában a férfiak egyéni és csoportkiképzésben vettek részt. Mindenki tudta a saját dolgát. Így a harcban álló székely minden leadott vagy kapott csapásra már kisgyerek korától készült. Falutörvények, szokások belenevelték a vak fegyelmet, éles figyelmet, az egymásra való vigyázást. Amelyik pillanatban felbírta emelni a lapátot, már az ő feladata volt a kisebb háziállatok gondozása és akkortól kezdték serdülőnek nézni, amikor egyedül behozta az erdőről az első szekér fát. Önállóságra, teherbírásra nevelték és bízott saját eszében, kezében. A legényavatáskor elszenvedett próbák ellenállóvá tették a félelemmel, fájdalommal szemben. Az állandó kemény munka izmossá, szívóssá kovácsolta. Ne feledjük, hogy a leghírhedtebb és legsikeresebb újkori haderő - az idegenlégió- is állandóan építkezéssel, ásással köti le katonáit az alapkiképzés után. Így izmaik nem puhulnak el, sem szellemi akciókészségük nem romlik. Közismert, hogy ha nincs feladat, jön az elpuhultság, lazaság, tehetetlenség. Ha az ember önmagára marad, teljes cselekvési szabadságát senki nem irányítja, ezért ma is alkohol, kábítószer, cselekvésképtelenség az eredmény.

⁶⁴ Tehát a közösségben élő székely nem csak be kellett tartsa a törvényeket, hanem be is kellett tartassa, attól függetlenül, hogy azt épp a komájával, vagy testvérével szemben alkalmazzák.

73. A szamuráj elől borotválta a fejét, hátul varkocsba fonta. Ezzel találkozott Orbán Balázs a 19. sz.-ban. Ő üstöknek nevezi a hátsó hajfonatot. Utána egy évszázaddal a székely viselet tudósa Haáz Sándor élő fej után rajzolt. A fej mellett lelógó bodorított tincs, valamikor különböző fonás milyenségével, jelezte a székely rangját. Mellette hun király feje pénzérmén.

Tizenhat éves korára a székely legény jól bánt már a fejszével, nyíllal, ismerte az erdőt és jó lovas volt. A nagytestű benntartott állatokat legeltetni a gyerekek feladata volt. Sokszor kellett kivédeniük vadállatok vagy idegenek támadásait. Sokszor kellett résztvenniük erdővágásban, hídépítésben, útjavításban. Középkori leírásokból tudjuk, hogy ahol székely előőrsek voltak a hadban, ők képezték a mai műszóval utász-hidásznak nevezett fegyvernemet. Megtisztították a had számára az utat, a természetes és mesterséges akadályoktól. Sártengerben is járható utakat teremtettek. Várostromkor órák alatt elkészítették a helyben található anyagokból az ostromlétrákat. Mindezeket hihetetlenül gyorsan, fegyelmezetten és pontosan. Ezek után a harcokban is találékonyak, fáradhatatlanok voltak. Egyes bravúrjaikról máig is írnak környező népek tankönyvei. A törökök által védett Gyurgyevo (Giurgiu) váránál lovasrohamot intéztek látszólag a falak ellen, de a lóról leugrálva gyalogkatonaként rohanták meg a falakat, másztak, mint az otthoni sziklabérceken és a meglepetés erejével hirtelen elfoglalták a várat.

Még szóljunk néhány szót a haditechnika felhasználásáról. A székely harcos végeredményben egy, mai szemmel iskolázatlan, épp csak írni - olvasni tudó ember (aki több iskolát végzett, az már kikerült a sorból). Mindezek ellenére nagyrészt önmaga készítette és javította a fegyvereit. Ezermester volt. Egy portán belül volt kerekes, kádár, ács, kőműves, kosárfonó, takács, pék, állattenyésztő, mezőgazdász, s ha kellett orvos, katona. A székely porta lakója mindenhez kellett értsen. A székely falu lakója mindent el kellett végezzen: legelőtakarítást, vízszabályozást, erdőgondozást, út- és középületek karbantartását. Erre kötelezték őt mindig a szigorú falutörvények. A székely vidék lakóiból legalább egyesek kellett értsenek bányászathoz, fémfeldolgozáshoz a patkótól a harangöntésig, puskapor készítéséhez, de még tutajozáshoz is.

Mindezen mesterségeket szinte napjainkig nagyon is hivatásos módon művelték. A híres szkíta íjak készítési technikája itt még a múlt században is ismert volt. A harci szekercének nyele nem egyenes, hanem enyhén S alakban volt görbített, melynek útját nehéz volt követni, a ló oldalához odasimult, és könnyebben kikerülte az ellenfél védő csapását. Amikor az újabb hadi technika került a székelyek kezébe akkor is természetes - józan paraszti eszük- kíváncsiságuk révén nagy mesterekké váltak. Tudunk arról, hogy megcsodálták a székely ágyúkezelők, pattantyúsok pontosságát egy olyan korban, amikor ezt a technikát képzett olasz és német tüzérek kezelték jó pénzért. Nem volt egyedi jelenség a Gábor Áron ágyúja sem, mert ő is a Székelyföldön levő bányászok, öntőmesterek tudására alapozva szervezte meg híres ágyúinak előállítását. Legtöbbször műszaki vagy különleges alakulatokba osztották be a székely bakákat az I - II. világháborúban is.

Az ősi vagy akár középkori székely hadakban nem az egyéni vitézségen volt a hangsúly. Úgy kellett vitézkedni, hogy a társadat a miatt ne érje veszedelem. Állandóan figyelték, védték egymást és a tized lehetőleg egy-emberként hajtotta végre támadó-védekező műveleteit.

A csoport keretében nem csak a fegyverforgatás volt a lényeg. Mindenkinek meg volt a kézhez szokott egyéni fegyvere és hozzá - mondhatni - a cserealkatrésze. Az íjhoz számtalan tartalék kellett, ideg (húr), előkészített fa és szarudarabok, ha esetleg megrepedt vagy netalán eltört az íj. A fejszékhez, fokosokhoz, bárdokhoz, lándzsákhoz tartalék nyelek, sőt lehetőleg teljesen kész tartalék fegyverek szükségeltettek. Harcban, kézi tusában a bőrből készült süveget kifordították. Miért? A süveg belső része egyenes szálú volt, levezette a harcos hátára a vizet, elcsúszott a fejre mért csapás. Érdekes, hogy a mai napig a bárányszőr kucsma külső fele göndör, ami mutatós, de a belső fele hosszú, egyenes szálú. Esős időben a külső, drágább prémet óvandó, kifordítják. Másik jellegzetes páncélszerű ruhadarab a kemény bőrből készült mellény volt. Nyaknál pontosan a viselője nyakára simult, jobb oldalon lehetett kigombolni, belébújni. Miért a jobb oldalon? Mert általában az ellenféllel nem szemben állt a harcos, hanem testének bal fele volt elől. Így ott kaphatott hamarabb szúrást, csapást. Azt jobban kellett védeni.⁶⁵ Használták a fém páncélszerűket is vagy védőlapokat.

Tudjuk azt, hogy az ellenfél is nyíllal, lándzsával, karddal, szekercével támadt, elképzelhetjük a ruházat hatékonyságát, mert a mai golyóálló mellény sem más, mint bizonyos jól összepréselt anyagok együttese. A kínai meg a szamuráj páncélok préselt papírból készülnek, nagyon rétegesen, ragasztva van minden réteg és egy sajátos lakkréteget kennek rá kívülről.

A későbbi gyalogszékelynek a hosszabb köpenye ugyanezt a célt szolgálta. A lovas kemény szárú csizmája védte a harcos lábának alsó felét, a felső felét meg a szinte térdig érő kurti (rövid nagykabát).

Még néhány szó erejéig álljunk meg a közismert székely egyenruhánál. A harisnya (nadrág) szíjjal volt a derékra erősítve és elől két ovális lyuk,

⁶⁵ Érdekes jelenséggel találkoztam a mellények tanulmányozása során. Egyes mellényeknek a bal hónaljától indul el a gombolás. Legtöbbször Balog családnevű egyének viselték s ha nem ez volt a családneve szinte minden esetben ki lehetett deríteni, hogy a viselője balkezes volt. Ugyanaz a jelenség, mint a nyugati várakban lévő csigalépcső irányával.

mögötte ellenzőkkel, melyek hátulról fődtek a lyukakat, és elől díszítve lógtak a szíjra. A harisnya két oldalának varrásán színes betét futott végig, amely jelezte a székely ember katonai hovatartozását. Így a szín székenként változott, Csíkiaké piros, Udvarhelyieké zöld. Az ellenzők alatt, a közsékelynek nincs vitézkötés, de már a tizedesnek a rangját a háromlevelű, lóhereszerű vitézkötés jelezte. A vitézkötés formájáról meg lehetett állapítani viselőjének rangját, besorolását stb.

A lovasoknál nem lehetett vállapokkal jelezni a rangot, mert nem látszott, de a combokon igen.

74. A régi egyenruha, ma népi viselet. Székely ember asszonyával. Haáz Sándor rajza

Fejfedőknek még használtak posztósüveget is különböző prémekkel díszítve, ugyanolyanokat mint a téli ruházatok gallérja. Később nyári fejfedőkként kialakultak a különböző anyagokból készült kalapok.

A lovat is védte az erős szövésű, vastag lópokróc. Többször került elő két füllel ellátott fogantyú nélküli kis pajzs. Ez nem az ember védelmét szolgálta, hanem a ló szügyén fogták fel, hogy az ott áthaladó ütőeret védjék. (Az itt kapott sebtől kb. öt perc alatt pusztul el a ló, menthetetlenül.) Minden terjengő elképzelés ellenére a ló nem tömegfogyasztási cikk volt. Békeidőben a gazda fő energiaforrása, hadbaszállás esetén meg az élete függött attól, hogy milyen összhangban tudott cselekedni lovával. Minden állat személytelen ma is Székelyföldön (még a kutya és a macska is), de a ló, az Valaki. Annak tulajdonságai vannak, jelleme, esze és a jó gazdának még ostora sincsen, szinte alig hallható jelzésekkel, alig észlelhető mozdulatokkal irányítja lovát. A lovas katona esetében, az első rendű - modern szóval szinkronnak nevezhető- tevékenység a lovával kapcsolatos. A második lépés az egybehangolt mozgás a társakkal.

Mit evett a székely harcos? Először is a növénytermesztésből származó, hosszabb ideig elálló termékeket, kenyeret (amit elsősorban, mint lisztet vittek magukkal), lencsét, borsót, babot (székely nyelven-fuszulyka), hagymát. Másik nagy élelemcsoport állati eredetű volt. Ebből egyetlen tejtermék a hadban a túró. Egyébként a füstöléssel tartósított szalonnát, kolbászt és hosszúhúsokat, szárított húspont, gombát, zöldségeket, fűszereket pakoltak (csomagoltak). Ezt természetesen- hosszabb hadjárat esetén- felváltotta az ellátmányban kapott vagy zsákmányolt élelem.

Az állandó hadi készütség rányomta bélyegét az egész székely nép ételmezési módjára. A mai napig nagyon szegény ember kell legyen az aki karácsony előtt nem vág disznót és újévben a másodikat. Ebből kerül ki a mindennapi, vagy az úti tarisznyálás. A marhahús csak alkalmi kiegészítő. Főtt ételt általában csak az otthon, vagy a közeli mezőkön dolgozók kapnak napközben. Ugyanúgy a hadban is csak estére lehetett tüzeket gyújtani, ételt készíteni.

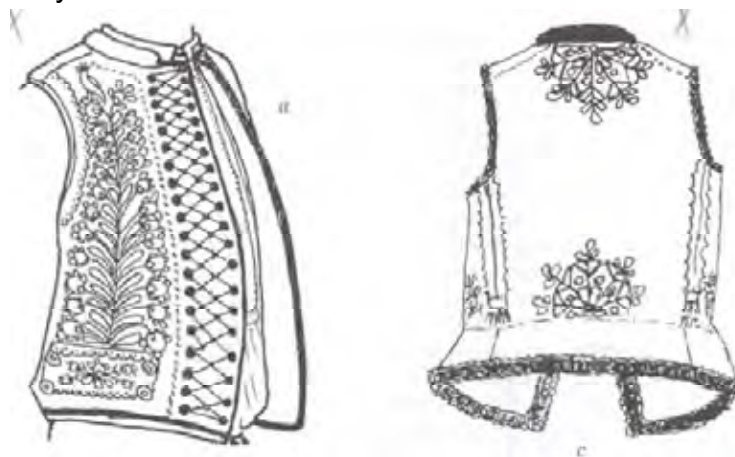
A hadbaszállók harci felszerelése mellé legalább 3 napi ételmezt vittek, "tarisznyálást" és minden tized után ment egy szekér, mely legkevesebb 30 napi ételmezt vitt embereknek, állatoknak egyaránt. A székelység saját készleteiből, tartalék ruházatot, fegyverzetet, gyógyszereket, kötszereket vitt magával. Ezeknek az előkészülete 2-3 órát vett igénybe. Miért? Minden szombaton a háziasszony kiszedte a készletét tarisznyából az egy hetet ott tartott ételmezt és frissre cserélte. Hadbaszálláskor a gazda mosakodott, öltözködött, vette a fegyvereit, tarisznyáját, lovát, s ez alatt bepakolták a szekeret azok a személyek, akiknek otthon kellett maradni. Mindezt pontos, többször begyakorolt forgatókönyv alapján.

Írtam, hogy fogja a tarisznyálást, nyergeli a lovat s útra kész. Hogy is van ez? Nagyon egyszerű. A mai napig vannak bizonyos hetente ismétlődő szokások, amik innen erednek. Például a tarisznyálásból. Nálunk mindég szombaton sütik a kenyeret. Igen, mert vasárnap egy ép kenyér benne kellett legyen a tarisznyában, a „köccséggel” együtt. Minden szombaton kicserélték a tarisznyálást. A vasárnapi mustra (ellenőrzés, vizsgálódás) után bekerült a belső házba, s ott állt egy hétig. Szombaton, miután megsült az új kenyér, kiszedték, újra csomagolták. A köccséget, ami kolbászból, szalonnából, túróból stb. állt, később felhasználták.

Vasárnap reggel, mise előtt, egy meghatározott időben, mindenki összegyűlt a templom előtti téren, bármilyen is volt az idő. A székely úgy szokta mondani viccesen: ha virrad, ha nem, ezzel azt fejezve ki, hogy a Nap késhet, de ő a mustraról nem. Nagyon keményen büntették. Itt először megvizsgálták a tizedesek a székely felszerelését, tetőtől talpig. Szó szerint. Az úton használt kucsmától, posztósüvegtől, sisaktól a csizmája talpáig. A lovak lábát, hogy nincs-e baj a körmével, nem sántult-e le. Ha valami nem tűnt helyénvalónak, ott helyben megvizsgálta a falu hadnagya, s ha nem volt ilyen, akkor a többi tizedesek, a pap s a bírók. Ahogy valakinek az ellenőrzésével végeztek, úgy a felszerelés került az átalvetőkbe. A gyerekek a lovon hazavitték, s „leszerelték”, tehát mindent a helyére raktak. Ez alatt folytak a hirdetések. Elmondták, hogy a hét folyamán milyen szokatlan események történtek a faluban. Ebből csupán annyit, hogy mindenki tudjon mindenről, és ne találgassanak. Ezután vonultak be a templomba. A férfiak tizedenként az első padokba ültek, utána az asszonyok a templom hátsó

felébe és mögöttük a gyerekhad. A gyerekek legtöbbször a kántor körül voltak. A templom előtt üresen maradt az a nagy tér, amelyet a mai napig is megtalálunk minden székely templom előtt, akkor is, ha ezt a falut ma nem tartják székelynek. Ilyen szempontból még senki sem nézte át a magyarlakta területeket, de a legbeszédesebb bizonyítéka a hadi népség jelenlétének a mustrahely⁶⁶.

75. Báránybőrből, vagy vastag posztóból készült téli mellény. Szakrális, védő díszítés sorokkal elöl, prémmel szegve, hátul hátgerinc- és vese-védő szimbólumokkal. (Ház Sándor)

A hadba szállás mozgósítás útján történt. Körbehordozott véres kard, meggyújtott lármafák, félrevert harangok, futárok jelezték. Az erdélyi fejedelem vagy más "főnökség" kérésére egy tizedből hadba kellett keljen 1-6 ember. Teljes hadba szállás csak abban az esetben történt, ha saját életterület - esetünkben a Székelyföldet - kellett megvédeni. Mik is azok a lármafák? Még mondják métafának is. Nagyon kiszáritott fenyőfákat beleállították a földbe. Külső részüket bekenték szurokkal, méhviasszal, száraz szalmával körbekötötték, majd az egészre ráhúztak egy jól befaggyazott, beviaszozott hosszú sutut (huzat, tok - a bicska esetében). Jó időben, rossz időben egyformán gyorsan felgyújtható volt és nagyon nagy zápor kellett ahhoz, hogy kioltsa. Mivel a hegycsúcsok nagy része az év folyamán ritkán került felhőbe, a lármafák begyújtása biztosra vehető volt. Alakzatokban helyezték el azokat. Hogy éppen melyiket gyújtották meg, az jelezte - milyen irányból támadott az ellenség, jelezte az ellenség erejét, valamint azt is, hogy milyen fokú segítséget várnak, avagy nem, a távolabbi vidékektől. Állandó volt az őrszolgálat. A völgyekből kürtjelekkel irányították őket. Ők ugyanígy, kérdéseket is tehettek fel. A morsenak csak a formája új találmány. Legtöbb 35-50 perc alatt, már a legtávolabbi vidékeken is égtek a lármafák. Ilyenkor, bárhol is volt a székely, ugrott, fegyverhez nyúlt, lóra pattant és indult a táborhelyekre.

Külön kell elemezni a hadba szállást az általunk nagyon jól ismert időkben, mert a harcba indult csapat összetétele nem volt azonos a faluszervezet összetételével. A falusi tízes maga 10-20 portájával gazdasági alapot képezett, mely biztosította a haderő mindenkori újratermelését. Nagy baj kellett legyen ahhoz, hogy a fegyvert forgató férfiak 2/3-a eltávozzon a faluból, de a 2/3-ot nem az összes hadköteles férfi alapján számolták. Ebből

⁶⁶

Mustra = ellenőrzés. Lustra = nyilvántartás, összeírás.

kiestek a betegek, időszakos rokkantak, különleges feladatokkal megbízott személyek és a mesteremberek. Nagy baj esetén hívhatták a falu 2/3-át, míg 1/3-a mindig a föld, a falu védelmére maradt.⁶⁷

Hadba induláskor, bizonyos létszám elérése után, amikor rájuk került a sor, mentek papok is. Ezért van az, hogy a székelyek erre hivatkozva nem fogadnak el idegen származású papot, mert a pap is épp olyan fennebbvaló volt, mint a parancsnok. A pap feladatai közé nem csak a lelki malaszt tartozott. Ha szükség volt rá, meg kellett fognia a kardot is. Ugyanakkor ősi táltosi kötelessége volt a gyógyítás is. Tanult ember volt, aki jobban kellett értsen a sebek, törések kezeléséhez, mint a közvitéz. Arra, hogy a székelyek markotányos nőket vittek volna valaha is magukkal, saját népükből, vagy idegeneket, arról sem írásos emlékekben nem találtam utalást, sem a legendákban.⁶⁸ Azt tudjuk, hogy a székely lány-asszony kezében is gyakorlottan forgott a fegyver. Az ő feladata a család védelme volt, állatoktól, emberektől egyaránt. Sokkal több monda szól a falut védő asszonyokról, mint férfiakról. Ahol a férfi venné a kezébe a kezdeményezést a Székelyföld védelmében, mellette ott van a nő is (Csalatornya). Azonban a nő, aki rendelkezik a régi táltosok jóstehetségével, nem csupán előre jelzi a veszedelmet, hanem megszervezi a védelmet is (Bákainé).⁶⁹

Eddig csak a férfiről beszéltünk, aki hadba szállt, de az asszony pontosan olyan vitéz volt, mint a férje. Ő nem kapott ezért birtokokat, nem szállt hadba, de elég kellemetlen meglepetésben volt része annak, aki egy székely falut megtámadott, mert csak az asszonyok és a gyermekek voltak otthon. A lányok is épp úgy nyilaztak, parittyáztak, hajítódárdát vetettek, vívtak stb, mint a fiúk. Meg is volt a saját fegyverzetük. Különbség a hadba szállt férfi és a nő között annyi volt, hogy az asszonyok általában nem viseltek páncélt. Otthon nem. Mert ha útra keltek, ők is felkészültek egy esetleges összecsapásra. Míg a férj hadban volt, minden feladatköréért a felesége felelt. Ő volt a család egyik fele. Már említettem, hogy a nő megszervezte a gazdasági tevékenységet, jogi szempontból képviselte családjá érdekeit. Ilyenkor anasszonynak, tehát anyaasszonynak nevezték, írták őket. Szükség esetén átalakultak amazonokká. A suméroktól a XVII. századig számtalan írott emlék tanúsítja ezt. A férje halála után, a vérbosszút legtöbbször a feleség vezette. Egy ilyen esetről biztosan tudnak. Zrínyi Ilonáról. Korábban senki sem csodálkozott azon, hogy ő volt a várparancsnok. És tegyük hozzá, nagyon is sikeres volt...

⁶⁷ A lustrákban különböző megjegyzések jelentek meg. A csíkiaknál hámosos vagy bányász. Ezek a madarasi bányánál dolgoztak. Más helyen egyszerűen nem hadképes. Az okok skálája elég széles.

⁶⁸ Ennek megvolt a jól meghatározott oka. A székelyeknél nem tudunk többnejűségről. Az asszony nemcsak helyettesítette férjét hadba szálláskor, az otthoni munkákban, hanem ha kellett a fegyverforgatásban is, a családi tűzhely védelmében. Számtalan írott forrás és legenda tanúsítja a székely nők harciasságát, sőt nagyon is eredményes vitézségét. Mint ilyen, kockázatos lett volna a hadban "kilengeni".

A hadba szállás idején is érvényben voltak az évezredes falutörvények, szigorítások. A kalandkedvelő hadfi épp úgy el kellett számoljon tetteiért, mint otthon.

⁶⁹ Jellegzetes vonása a keleti kultúráknak, de a nyugati lovagvilágnak is, amely az előbbiből alakult ki, hadjáratok idején távolról szereti tisztelni a nőt. Bízni benne, mert az ember fele-sége.

76. Ilyen volt a lustra kezdete valamikor.

Ha ismerték már a bevonulás mértékét, kijelölték a sorosokat, akik legrégebb ideje voltak hadban. Ha 3-as mozgósítás volt, minden tized 3 embert adott. Itt még élt a székelyek parancsnok-választási joga. Ha nem a saját tizedese vezette, az összeverődéskor választhatott, hogy melyik csapatba megy a falutízesből jött társaival. Ha el akart válni tőlük - a csapattól-, arra is joga volt, a kialakult csatarendet azonban nem változtathatta meg önhatalmúlag, a hadjárat végéig.

Kiből lett a parancsnok? Minden mozgósításkor kijelölték, hogy melyik tízesből megy a tizedes. A gyülekező körzethez érve, felsorakoztak a jövőző legénység elé. Itt dőlt el, hogy elfogadják-e az illetőt parancsnoknak. Bonyodalmas folyamat volt, csupán csak annyit róla, hogy ha egy csoport valakit kiválasztott, az illető azonnal parancsnoki tisztséget kapott. Ha senki sem választotta ki, akkor be kellett állnia a sorba. Ha túl sokan igyekeztek egy tizedeshez, olyankor „kértek”, ugyanúgy, mint a gyerekek a játék során. Az ismertetett mondókákkal kiszámolták a tizedesek sorrendjét s aztán választottak. Nem egy embert, hanem az összeszokott hármass csoportokat. Ez a kiszámolás és kérés még ma is a tisztességes válogatás egyetlen módja magyar területen. A tizedest választották, aki addig tartja tisztjét, amíg erre méltónak bizonyul. A harcmezőn is mást választhatott helyette az akcióban lévő tized. Csupán a hadnagy beleegyezése volt szükséges, aki azonban nagyon ritkán élt vétő jogával. Őt is bármelyik pillanatban le lehetett váltani, ha méltatlannak mutatkozott (gyávaság, rossz szervezés, részegség, gyenge érdekképviselés stb.). Ez érvényes volt minden katonai feladatkörre. A parancsnokokat választották és megtartották, vagy újból beállt abba a sorba, ahonnan kiválasztották. A folyamat általában a parancsnok igény bejelentésével vagy meglévő parancsnok ellen felhozott vádak ismertetésével történt. Ez csak annak a közösségnek volt a belső ügye, amelynek a parancsnokáról volt szó. Más tized nem szólhatott bele, de a régi parancsnokot átvehette egy másik tizedes embercserével, mindkét személy és mindkét tized beleegyezésével. Ezen belül számtalan lehetőség volt.

A tized az okiratokban kihangsúlyozottan meg nem jelenő, nem névlegesített alparancsnokát helyben választották maguk közül. Érdekes, hogy a tizedes nem a legerősebb, legvadabb harcosokból került ki. Ellenkezőleg. Idősebb, tapasztalt hadfiak, akiknek tekintélye volt a többiek előtt, és bíztak az eszében. Sőt. Az erőt, fürgeséget, jó reflexeket igénylő közelharcba ritkán engedték a vén kakast. Ha rohamoztak, elől vágatott, de ahogy az ellenfél lőtávólába kerültek, csapata már körbefogta. Megvédték. Kellett nekik a biztonságérzete, tájékozottsága a harcmezőn, mert kurjantásaival irányította csapatának három csoportját. Vigyázott, hogy együtt maradjanak. Figyelmeztette őket, milyen irányból jön a veszély, és milyen erőre kell számítani. Szükség esetén segítségül hívott egy másik tizedest. Ő vitette ki a sebesültet a forgatagból. Elsődlegesen ellátta sebé, de ő mentette ki a halott testvér testét, felszerelését és lehetőleg a lovát is. Tehát feladata nemcsak fontos, hanem sokrétű is volt.

A hadbaszállás idején önálló harci egység a tized. Általában bármilyen sürgős a harci feladat, kiosztják a csoportokat a tized keretén belül és kigyakorolják. Összeszoknak. Maguk között is, és a „fülükbe szedik” a tizedes hanghordozását, mert ez szerencsére emberenként eltéréseket mutat. Így ki tudják hallani, az ütközet zajában is, a nekik szóló parancsokat.

Az adott helyzet szerint összeállt tized parancsnoka, ha van ideje, megfigyeli harcosait. Rögtön megkezdi először a csoportok - azután a tized mozgásának összhangba hozását. Így szinte minden tized látszólag egyöntetűen, de gyakorlatilag összetételtől, parancsnoktól függően egyéni módszerekkel harcol.

Visszaemlékezések, gyerekjátékok, korabeli leírásokból levont következtetések alapján megállapíthatjuk: a tized nem egyéneként harcolt, mint a középkori hadviselők általában, hanem apró kis csoportokra bomolva teremtette meg az egységes összehangolt harcmodort. Tízen amolyan "superman" teljesítményre voltak képesek. Általában egy-két embert választottak ki harcközben, akiket pillanatok alatt harcképtelenné tettek és a másik csoport már újból lecsapott. Ilyen formán félelmetes erővé váltak. Írásos emlékek a Batu kán oroszöldi hadjáratai idején náluk is jelzik az egy emberként támadó tatártizedek félelmetességét, hatékonyságát az egyéni hősökkel szemben.

Tehát a 3-3-3 +1+ T felé szakadt tized közül az "egy" tartalék és figyelő. Ez általában a tizedes helyettese. A hármas csoportban az egyik az elsődleges támadó, figyelemelvonó. A második, aki jobb fegyverekkel és védelmi felszereléssel, de elsősorban adottságokkal, rendelkezik az igazi támadó, míg a harmadik személy az I. és a II. hátát biztosítja. Ha nagyon sűrű tömeggel kerülnek szembe, olyankor legtöbbször megfutamodást színlelnek és hirtelen visszafordultukból támadják az utánuk rohanókat.

Leírva haditechnikájukat senki sem említi, hogy kitűnően kezelték az istrángot (pányva). Ez végeredményben hosszú, hurokban végződő kenderkötél, amit az ellenfélre rádobva, megrántva mozgásképtelenné teszik, lóról lerántják, vontatni kezdik. Érdekes gyakorlatuk volt, amikor a lovas vonalak gyalogság elleni támadásakor, két ló között nyeregbe kapaszkodva rohant a gyalogos. Általában ezt a második sornál alkalmazták. Az első nyilazott, pányvát vetett, kezdte hurcolni az elkapott személyt, akivel a támadó sorok közül előbukkanó gyalogosok végeztek. De gyors meneteléskor

is ugyanúgy kísérelték a később megjelenő gyalogosokat a lovasok - mert ne felejtjük el: a fegyvernem más volt, de mindkettőben székelyek voltak.

A tized nem csak önálló harci, hanem önálló ellátási és zsákmányoló egység is volt. A hadizsákmány felosztásának megvoltak a jól meghatározott szabályai, mennyit tarthatott meg a tized magának és ezt, hogyan osztotta el, mennyit kellett megtartania parancsnokai számára és a falu szükségletére. Hogyan biztosították ezeket, ki vigyázott az elesett székely részére? Hogyan kellett azt átvennie a hadban és átadnia a családnak? Ha bő zsákmány volt, általában többet juttattak az elesett hátramaradottainak.

Hogy zsákmányoltak-e a székelyek? Természetesen. Ne feledjük, hogy a fizetett császári és királyi hadseregek is mindig zsákmányoltak. A Ludas Matyi költője, Fazakas Mihály főhadnagy, németországi hadjárat idején szerezte a feleségét. Kétórai szabad rablást engedélyeztek és ő beállított egy órásmester házába. Csákóját kint felakasztotta, ezzel jelezve, hogy ez az ő területe. A remegő család előtt végignézett a könyvespolcon, levett egy könyvet, és két órán át olvasott. A rablás végét jelző kürtszóra felállt és el akart menni. A család tartóztatta, hogy legalább a könyvet vigye el. De ő azt mondta, hogy amire szüksége volt, az már a fejében van. Bejáratos lett hozzájuk, és végül elvette a mester lányát. De nekem legjobban annak a két maroszekei székelynek a zsákmánya tetszett, amit szintén Németországból hoztak. A falunak nem volt harangja. Míg a többiek a házakat fosztogatták, ők felmásztak a toronyba, s leeresztettek egy közepes méretű harangot. Két tartalék ló hátára rákötöttek egy vastag rudat, erre függesztették a harangot. Így hozták haza, több mint 1000 kilométeres távolságból. A falusiak még évszázadok múltán is büszkén mutogatták a zsákmányt.

A hadba szállásnál, mint láttuk nemcsak önmagára vigyázott az egyén. Társaival szemben is felelősséggel tartozott. Mindig számolnia kellett azzal, hogy hazakerülnek. Be kell számolniuk a szokásostól eltérő dicsőséges vagy szegényletes cselekedeteikről. Kötelező feladatvégzéssel és egymás megsegítésével vasfegyelemben felnőtt harcosok. Harcmódorukat elemezve jövünk rá, hogy miért kellett az óriási fegyelem és szervezethez egész életüket. De harcmódoruk arra is választ ad, hogy miért olyan sikeresek a harcban. Miért ismerik el, sőt fetiszizálják egy adott pillanatban a székelyeket még az ellenségeik is.

Hogy miként válhattak olyan sikeres katonákká? Ahogy napjainkban megnyíltak a határok, egyre több székely fiatal áll zsoldosnak a világ különböző pontjain. Francia szakember szerint hihetetlenül hasonló a viselkedésük a nepáli bahadúrokéval (bahadúr a katona megnevezése = hadúr fia). A nép, amelyből származnak, magának nevezi magát. Ezt a francia nem tudta. Ilyesmiket sorolt fel: bajtársat fogságban nem hagynak. Még a holttestét is visszaszerzik. Ha nincs mivel szállítani elégetik, és a hamvait őrzik meg. Csoportos támadásuk az ellenfelet egyenként morzsolja fel. Az ő veszteségük nagyon elenyésző.

Hogy megértsük, néhány példával fogok élni. Gyerekek, ha játék előtt ki akarják osztani a feladatokat kiszámolják, hogy pártatlanul dönthessenek. Ehhez még a mai napig is a falusi gyerekek az an-tan-té-musz... kiszámolási versikét használják, melyről napjainkban derült ki, hogy szinte szó szerint

azonos azzal a sumér imával, amivel a felkelő napot fogadták eleink. Mindenki megkapja a maga szerepét és elindul a "játék".⁷⁰

Gyerekkorom nyarait egy székely nagyközségben töltöttem. Sőt a téli ünnepeket is. Négy, velem egykorú unokatestvéremmel kívül ott voltak a közvetlen szomszédok gyerekei. Bármilyen tevékenységbe kezdtünk, a legidősebb fiú mindig kiosztotta a feladatokat. Ez a legidősebb fiú csak egy évvel volt nagyobb, mint a többiek nagy része és sohasem volt különleges személy. Azonban a génekben hordozott és a többi gyerektől eltanult szervezési készségek által önálló feladatokat adott mindannyiunknak, amely összhangba szerveződő csapatmunkát eredményezett. Pl. a szánkózó hegy, a "csacsza"⁷¹ területén, mindig volt egy ügyelő, aki vigyázott, hogy a hegy alján nehogy állat, ember vagy más akadály kerüljön a gyorsan száguldó szánkózó elé. Ha vízimalmocskákat készítettünk, egyik kőből összerakta a gátat (dugást), a másik megfaragta a malom lapátjait (laboda), a harmadik a tengelyt. Ha idegen területen bóklásztunk, tehát a falu olyan részén, ahol más gyerekcsoportok területe volt, párokba osztotta csapatát, hogy ha verekedni kellett a pár egymásnak háttal állva tudott védekezni vagy támadás esetén egyik elvonta az ellenfél figyelmét, a másik meg támadott. Kigyakoroltatta velünk a színlelt futás és a megtorpanásból szembetámadás cseleit is, de ha épp a harmadik szomszéd kertjében vackort lopni mentünk, örököt állított annak ellenére, hogy vackorlopásért senki sem haragudott ránk. Az örök részét mindenki át kellett adja, miután eltávoztunk a "veszélyes" területről.

Néha, mint vendég fiú más csoporttal is játszottam vagy más helységben és számomra természetes volt, hogy mindenütt a játéknak volt egy szervezője, voltak szabályai. Tehát a gyerekvilág nem csupán mondókáiban, verses játékaiban őrizte meg a régi szervezési formát.

Egy másik nagyon érdekes jelenség, hogy hat gyerekig egy vezető irányított. Ha ennél többen voltunk a csoport kettévált és a másik élére is vezető került, aki azonban az előbbinek alárendeltje lett. Később, jöttem rá, hogy a gyerekvilág tökéletesen alkalmazta a "mikrogrupp" törvényeit és a csoport által kitermelt vezető (kaid) alapelveit. Ezeket ma, a vezető képző egyetemeken tanítják.

Mihály Ferenc (Siklódi) István két világháborút végigharcolt Ditrói veterán mesélte, hogy ők bizony a csoport keretében négy részre osztottak. Három-három-három + egy. Egy esetleges veszélygóc ellen indított támadásnál egy személy elvonta a figyelmet (vagy csoport) látszólag frontális támadással, a másik lehetőleg oldalról támadott, míg a harmadik lehetőleg hátból vagy olyan szögből közelített, ahol másképp sem figyelhetnek fel rá. Egyéni, kézitusa esetében mindig ketten támadtak vagy védekeztek és a fő támadó sohasem az volt, akire az ellenfél odafigyelt. Ezt ők külön kigyakorolták szabadidejükben. Mikor megkérdeztem, hogy mások csinálták-e, azt válaszolta, hogy - nem csak a székelyek. Arra, hogy ők miért csinálták azt felelte : ezt úgy kell.

Ugyanezt mesélte el az oroszfalvi Paizs bácsi, a háromszéki 87 éves ácsmester, 1965-ben a háromszéki bakákról vagy akár a viccmester Szenéte bácsi 87 esztendősen Gyergyóújfaluban (1961-ben).

⁷⁰ Lásd az 1-es olvasmányt

⁷¹ Sumérul csúcs!

Az I. és a II. világháborús tisztok meglepetten tapasztalták, hogy milyen hamar sajátította el a székely baka az alaki és a csoportkiképzést. Legendákat meséltek arról, hogy a sebesült bajtársaikat szinte minden áron visszavitték a frontvonal mögé, de lehetőleg a halottakat sem hagyták a senki földjén. Annyira összehangolt csoportmunkával dolgoztak, hogy az nagyon is túllépte akár a K.U.K., akár a Horthy hadsereg kiképzési szintjét. A szakosodott fegyverkezelők egymás fegyvereit tökéletesen ismerték, és szükség esetén felváltották egymást a hatékonyabb fegyvernél. A székely származású tisztoknak ez a világ legtermészetesebb dolga volt. Ők elvárták, hogy a székely egység szinte kommandós hatékonysággal harcoljon. Jól tudták, hogy miért.

De nem kell olyan messzire visszamenni az időben. 1964-ben a karánsebesi ezred adott helyet a tartalékos kadétek egy zászlóaljának. Mikor odaérteztünk, és kezdték kiosztani az egyenruhákat, a főmufti rámszólt: „Laci, menj az első ajtón balra.” Ha már magyarul szólt, én mentem. Ott volt a szabóműhely. Gyorsan lemértek, s utánam igazítottak egy egyenruhát. Kiderült, hogy szabó, fegyvermester, fürdőmester, gépkocsivezetők, élelmiszer raktáros, lovászok egytől egyig mind székely fiúk. Köztük magnak volt egy románnak csúfolt moldvai csángó (románul írták a nevét). Minket, székelyeket egy külön szakaszban hagytak. Azt nem kell mondjam, hogy a lövészetben mindig a legmagasabb pontszámot értük el. Esténként azzal szórakoztunk, hogy szétszedtük a fegyverek teljes skáláját. A nehéz gépfegyvertől a pisztolyig. Bekötöttük valamelyik társunk szemét, és össze kellett rakja mindeniket. Mértük az időt. Ez alatt a többi szakaszbeliek kártyáztak, vagy bizásztak (seggre pacsi).

Kemény, általuk felállított és tiszteletben tartott hadi regula és falutörvények jellemezték népünket. Az ilyen viselkedési normákat ma a világ samuráj-erkölcsként tartja nyilván. Legkeletibb rokonaink középkori életéről többet tud a világ, mint róluk, mert ők meg tudták tartani önállóságukat, önbecsülésüket, szokásaikat, szellemiségüket. Jobban megvédte őket a tenger, mint minket a Kárpátok és az őket világ elé táró angolok "fair-play"-ebb fickók voltak, mint azok, akik mindent megtettek a mi másságunk eltörléséért.

Érdekes, hogy mégis a környezetükben élő főurak mindig ellenséges magatartást tanúsítottak velük szemben, de ha köztük nőttek fel imádták őket, bíztak bennük. Ez az ellenézés abból fakad, hogy az elpuhult, hűbéri anarchiával megszokott főúr, vagy azok népe teljes életfelfogása, módja, sőt harcmódora is nagyon különbözött a székelyekétől. Érdekeik nagyon eltérőek voltak.

„A hűbéri társadalom rendi alapokon történő átszerveződése a székely nemzetségi szervezet lassú felbomlását eredményezte. A XV. sz. második felében már kialakult a rendi tagolódás, létrejött a főemberek, a lófők és a gyalog katonáskodó község rendje. A rendekből kiszorultak a földesúri függőségben lévők. Mátyás király katonai megfontolásokból fakadó, székelyekkel szembeni politikájának köszönhetően itt a társadalmi átrendeződés tendenciája nem a nemesi-jobbági tagolódás volt, hanem a rendiség felé haladó változás, amely lehetővé tette a székely különállás fenntartását.

1473-ban Mátyás király elrendelte a lovasság és a gyalogos katonák külön-külön jegyzeikbe foglalását, és megtiltotta, hogy az összeírt személyek

rendi helyzetét bárki önkényesen megváltoztassa. Így és ehhez hasonló lépésekkel igyekezett megvédeni az uralkodó a katonailag értékes réteget a lesüllyedéstől.”⁷²

A szabad székely állapot állandó hadba szállással, idegenségbe való hányódással jár. Néha nyomoréksággal, sérülésekkel vagy halállal. Ezért egyik, másik székely valami mondva csinált okkal (kölcönt kért, nem tudja vissza adni pl.) a komája vagy sógora jobbágyává válik. Ezeket aztán udvarias formában Erdély fejedelmei újból “felszabadítják”, visszarángatják a hadkötelezettségbe. Ugyanis míg otthon vannak anyagilag nagyon is megerősödnek. Van, amivel hadba szálljanak. Ez van a fejedelmi nagylelkűségek mögött.

Mihály vajda halála után Báthory Zsigmond a székelyek segélyével újra fejedelemmé választotta magát s most már komolyan és fenntartás nélkül visszaállította a székelyek régi szabadságát. Déván 1601. dec.31. kelt kiváltságglevele által...”Maros-, Csík-székek lakosait kiemeli a pór és nem-nemes állapotból és rendből, amelybe az idők viszontagságai (injúria) következtében jutottak és az ő igazi székely szabadosai sorába és rendjébe iktatja és felszabadítja minden adófizetéstől és minden jobbágyszolgáltatól... Megengedi, hogy tisztjeiket vagy kapitányaikat (praefectos seu capitaneos) a közöttük lakó nemesek sorából szabadon választhassák”...

Az így felszabadított székelyek (libertini) és ivadékaik kötelesek lesznek személy szerint éspedig a lovasok jó lóval, karddal (hegyes törrel), kopjával, dárdával, páncéllal, vasmellvédővel, sisakkal, pajzzsal szolgálni. A gyalogok pedig kötelesek puskával és egyéb hadiszerszámmal rendesen felszerelve, minden hadfelkeléskor, akár általános, akár részleges legyen az, minden eshetőségre készen lenni és neki s a hazának életük feláldozásával is minden időben hűségesen szolgálni. A vadakat, halakat és havasokat pedig, a régi szokás szerint szabadon használhatják. A csíki vasbányát külön arra rendelt emberei által fogja miveltetni, az ő szabadságuk sérelme nélkül (Madarason)...

Báthory Zsigmondnak ez a felszabadító kiváltságglevele vetett véget a székely köznép, a harmadik rend 40 év óta tartó elnyomatásának, lealázó jobbágyi helyzetének... Ez alkotta alapját a székely nép jogi állapotának egy századig, sőt a Lipót-féle diploma 1691-ben is ezen az alapon erősítette meg őket továbbra is jogaikban, adómentességükben. Csak 1762-'64-ben nyert a székelység új szervezetet a határőrség alakításával...” (P-A.S).

Ez az állapot kitartott 1848-ig. A forradalom után végképp felszámolják a veszélyesnek tartott székely hadtesteket, de addig is durván, sőt kegyetlenül vágta ketté a székely társadalmat. Kiemelte a katonarendűeket a közösségből. Az így megosztott vidékeken könnyen teret nyert a kapitalista társadalom minden - jó vagy rossz- következményeivel.

Amint láttuk, a közsékely harcos élete nem volt egyszerű. Az ember azt gondolná, ha kimegy a házból, minden baját elfelejti. De nem éppen. A hadban is otthon van, de igyekszik úgy végezni a feladatát, hogy minél hamarabb, és lehetőleg károsodás nélkül mehessen haza.

A hadban is ott a haza. Tizede a tízes, százada a faluja és a környező falvak népe. A szék zászlója alá tartozik. Tisztjeik saját vagy a szomszéd faluban felnőtt lófők közül kerülnek ki. Megszólitásuk legtöbbször – bá. A

72

Pál-Antal Sándor: Csíkmadaras, 17-18.old.

hadiszabályokon messze túlmenően tiszteli őket. Erre már gyermekkorában ránevelte az élet. Ha a családnak valami baja volt, lófőt kértek fel, hogy a felsőbbtség előtt védje az érdekeiket, de a hétköznapi világában is mindig feléjük fordultak tanácsért. (. . .) Mindig meg lehetett bízni tisztességükben, segítőkészségükben. A harcban bízni lehetett hadi tapasztalataikban. Tudták, hogy vezetésük alatt a legénység élete elég nagy biztonságban van. Inkább az eszüket használták, semmint a nyers erőt.

A lófő

A nagy orosz pusztákban kiásott szkíta nehézlovasok ruházatának, fegyverzetének rajzait nézegetem. Bakay Kornél egy olyan képet közölt, amelyen ott van egy asszony is, gyerekével. Egybevetem a XVI. századi lófők ruházatával. Az asszonyé tökéletesen ugyanaz. Nézem a férfiak fegyverzeteit, a lándzsa, a fokos, a kard és különösen a pikkelypáncél. Hiába törték össze a sírokon lévő szobrokat a bécsi pribékek, egy-kettő mégis megmaradt. Rajtuk szkíta páncél. Tehát a lófők viselete, fegyverzete nagyon ősi múltra mutat.

Hogyan lett valaki lófő? Általában öröklődés útján. Már a családban úgy foglalkoztak a gyerekekkel, hogy apja, nagyapja nyomdokaiba léphessen. Génjeiben hordozott adottságait igyekeztek megerősíteni. Együtt játszott a többi gyerekekkel, együtt nyertek beavatást, csak éppen ő volt csoportjában a „jó tanuló”. Mint ilyet, tovább képezték. Szellemileg a mágus kolostorokban, vagy egyszerűen szent hegyek tetején, megtanították gondolkodni, elmélyülni a világegyetem rejtelmeiben, megérteni az emberi viselkedés mozgatórugóit. Kialakították benne a jóságot és szelídséget. Bárhol lófőkről írnak, mindenütt kiemelik azt a bizalmat, amelyet a község a lófőkkel szemben táplált.⁷³ A székely közösség csak abban az esetben helyezte más vidékekre a fiatal lófőt, ha ott nagy szükség volt rá. Itthon meg testvérei az ősbőben maradtak. Így is nagyon sokan kiszakadtak a székelységből. Más vidékekre kerültek. Királyi nemesekké váltak.

A hadi felkészítést is magas fennsíkokon végezték. Ez megmaradt még a székely határőr ezredeknél is. Csak a nevet változtatták. Latinosították. Egy ilyen lófő kiképző központ volt eredetileg a háromszéki Kommandó. Fakitermelő központként ma is él. Itt megtanulták a tizednél nagyobb egységek taktikai kiképzését, vezetését. Az alaki kiképzést már a beavatás előtt megkapta a székely. A harmadik nagy képzéskör a törvények ismerete volt. A lehető legjobban képzett, többszörösen szék, és nemzetbíró viselt személyek voltak az oktatók. Példákkal támasztották alá egy-egy törvény alkalmazási következményeit. Ez nemcsak nálunk volt így. A Busidoban olvasok egy olyan mondatot, hogy milyen csúnya, ha a szamuráj magasabb rangúak között a törvényekről kezd beszélgetni. Igen, mert ő csak a saját szintjén ismerte. A magasabb rangúak felkészítése többretű és alaposabb volt. Tehát tudásuk is.

* * *

⁷³ Az 1500-as évekig, ezután kezdtek kialakulni a lófő-nemes magánbirtokok. Megszűnt a bizalom, kettévált a társadalom.

77. A lófősegből kialakult erdélyi főnemesség viselete az 1600-as években⁷⁴

A lófő ruházata nagyon eltér a közszekelyétől. Míg az utóbbi székely harisnyát, legtöbbször vitézkötés nélkül (ami csak a tizedestől felfelé jár) és házi posztóból készült gúnyát viselt, addig a lófő úgy öltözött, mint egy perzsa nemes. Bársonyos, csipkés hosszú kaftánokban jártak, süvegben, mely drága prémekkel volt szegélyezett, ugyan úgy, mint téli köpenyeik. Lábukon papucsszerű, felkunkorodott orrú bőrcipőt hordtak. Övükben rövid, görbe kard és tör volt. Ilyen volt a mindennapi viseletük. Hadba szállás idején ők nem pikkelyes, hanem lemezes páncélt viseltek. Úgy három ujj szélességű fémlapokat rögzítettek kidolgozott állatbőrökre. Ez könnyű volt, mozgékonyt biztosított, és ugyan olyan védelmet, mint a nyugati lovagi páncél. Csak érdekességként említem, hogy ennek a lemezes páncélnak az emlékét őrzi a huszárok mellén található széles, és az egész mellett betöltő zsinórozás. Minden mozgó testrészüket ilyen páncéllal borították. Természetes, hogy a lábszárat, combot egybefüggő lemezekkel védték, mely össze volt szegecselve a lábpáncél mozgó részeivel. Ahol pikkelypáncélt és lemezpáncélt látunk, mint például a Bécsi Képes Krónikában, ha valaki azt állítja, hogy nyugati zsoldosok voltak, azt meg kell sajnálni. A nyugati katona egybefüggő, ehhez képest eléggé merev, és sokkal súlyosabb páncélzatot viselt. Ilyen páncél pajzs védte a lovak szügyét, amely az állat legsebezhetőbb része. A ló páncélja is másképp, nyakrészeken például, pikkelyes volt. Ezen kívül használták a láncingeket. Különösen, ha gyalogharcba kellett bocsátkozniuk: várat vívtak, várost foglaltak el stb. Sisakjuk a jellegzetes szkíta sisak, amit a Nyugatra került testvéreink, a kelták, fegyvertárából ismerünk inkább. Fegyverzetük: hosszú lándzsa, buzogány, hosszúkás pajzs, kard, csákány, és természetesen az íj. Például a pánya már a közszekely fegyverzetéhez tartozott, a dárda szintén. Lovaik is súlyosabb, nagyobb testűek voltak, mert a lófő egész felszerelése nehezebb volt, mint a közszekelyé. Mostani műszóval félnehéznek neveznénk a lovakat. Ezek még éppoly mozgékonyak voltak, mint az apróbb termetűek, és épp olyan munkabírók. Szinte kizárólag ménlovakat használtak harci feladatra. Mondogatták:

Lóra magyar (a ló herélt állat)

Paripára székely (ménló)

Kabalára szász (nagytestű kanca)

⁷⁴

Tüdös S. Kinga Székely főnemesei életmód a XVII. század alkonyán Kriterion

Amint láttuk fegyverzetük, lovuk, ruházatuk, minden sokkal értékesebb, drágább volt, mint a közszékelyé. Sőt, kötelező módon kisegítő lovasokkal (nem szolgálkkal) szálltak hadba. Hogyan bírták anyagilag? Először is három rend nyílföldet kaptak a közösségtől. Az első szolgálta a család élelmezését, az udvarház fenntartását. A másik kettő az ezen felül lévő kiadásokat. A három nyílfölddel ugyanannyi legeltetési, erdőlési, halászati, vadászati és egyéb jog járt. A hadifoglyokat is rendszerint ők kapták meg a zsákmány elosztásakor. Amíg ki nem váltották a hadifoglyokat, addig azok dolgoztak a lófő számára. A szorgalmasabb székelyek közül egyesek, résziben vagy fizetés ellenében, felvállalták a lófők gazdasági tevékenységeinek nagy részét. Azon kívül, amikor bíraskodtak, azért pénz járt. Minél magasabb szinten volt a per, annál nagyobb volt a tét. Eleinte félve figyeltem Barlabássy Lénárd tetemes birtokvásárlásait. Nem tudtam elképzelni, hogy miből teremtette elő a vásárlásokhoz szükséges tőkét. Aztán az okiratokból kiderült. Egy bírói határozat érvényességét a mellé csatolt befizetési nyugta igazolta. Ha katonai parancsnokként hadba szállt, a zsákmányból is sokkal nagyobb részt kaptak, mint mások. Így aztán megengedhették maguknak, hogy rangjukhoz méltóan öltözzenek, fegyverkezzenek. De nehogy úgy képzeljük el őket, hogy hatalmas kastélyokban műkincseket, falra akasztgatott fegyvergyűjteményeket, zsákszámba drágaköveket és aranyat halmoztak fel. Számtalan örökösödési jegyzőkönyv tanúsítja, hogy udvarházaikban aránylag szerény, de célszerű bútortartást találunk. Voltak tartalék fegyvereik, amire a családnak szüksége lehetett, de mindenik nagy értéknek számított. Még a fejszével faragott tölgyfaláda is értékes volt. A székelyföldi vezérekkel nem temették el összes lovaikat, páncélzatukat, fegyvereiket. Ezek nagyon drágák voltak. Megmaradtak a következő nemzedéknek.

Tehát végeredményben a lófők gazdagabbak voltak, mint a közszékely, de nem kirívóan gazdagabbak. Ahogy mondani szokás, nem rázták a rongyot. Sőt. Állandóan segítettek a közösséget. Ellátták a magasabb szintű vezető feladatokat, de úgy, hogy a közszékellyel mint testvérrel bántak. Lehetőleg igyekeztek békében, háborúban egyaránt védeni a gyakorlatilag nekik alárendelt népességet, de ugyan úgy követeltek is. Ők voltak az ország vezetői, és mindenki tisztelettel fordult feléjük. Kiváltságaikat elismerték. Például a templomban a padsorok előtt külön fedett padokat állítottak be a lófő családok számára. Ez örökletes volt évszázadokon át. A vallás változott, a padok maradtak.

Miből is fakadt ez a nagy tisztelet? Kizárólag abból, hogy sokkal magasabb felkészültséggel rendelkeztek, mint környezetük. Például más nyelveket is beszéltek. Általában vidékenként változott egy-egy fontosabb idegen nyelv használata. A háromszékíiek inkább a törököt beszélték, de az aranyosszékiek a németet. Nagyon sok lófőről tudjuk, hogy több nyelvet beszélt. Ezeken a nyelveken írt és olvasott. Például román krónikások feljegyzik, hogy az egyik fejedelem lakodalmán, a gyergyói és csíki székelyek románul beszélgettek a vendégek egy részével. Csak ideszúrnám, hogy ugyanazon a lakodalmon, a lengyelekkel meg lengyelül. A következő fejezetben meglátjuk, hogy milyen gyakorlati haszna volt ennek.

Külön kell szólnunk a testőrségi feladatokról. Ezt mindenki úgy kerülgeti, mint a macska a forró kását. Mióta királyság volt Székelyföld körül, a testőrök mindig közülünk kerültek ki. A magyar király mellett mindig 100 embert tartottunk. Itt egy érdekes esettel találkozunk. Szent László lánya,

Piroska, Bizáncba utazott, mint jövendő császárné. Úgy látszik, hogy nemcsak a király mellett volt 100 székely testőr, hanem a családtagokat is ők őrizték. Külön csapattal. Ugyanis Piroska, amikor a csíki Taplocára érkezik, megajándékozta testőreit, mert egy másik csíki csapattal folytatja útját. Ennek az oka csak egy lehetett. Akik vele tovább mentek, azok ismerték a görög nyelvet. És ez nem lehetetlen dolog. Hisz a bizánci császár testőrei is székelyek voltak. A testőrségi feladatot úgy látták el, hogy egy évig szolgáltak a számukra kijelölt udvarban. Az év letelte után, váltották őket. A lengyel királynál ugyancsak székely testőrök szolgáltak. Ha nekem nem hisznek, vegyék elő Sienkiewicz munkáit. Ő leírja, hogy egy tatárokkal történt összecsapás idején, a király testőreit szinte mind egy szálig levágták, mert azok nem futamodhattak meg a király mellől. Ezt nem engedte képzésük, és becsületük. De azt is bemutatja a lengyel író, hogy a testőrök székelyek voltak. A testőrségekben minden parancsnoki tisztséget lófő töltött be. Tehát már a tizedes is lófő volt. Természetes, mert megjelenésük, viselkedésük, nyelvtudásuk elengedhetetlen feltétele volt egy uralkodói házban való felelős szolgálatnak.

Ennek azonban megvolt a hátulütője is a székelység számára. A kivétel nélkül feltétlen hűséget bizonyító embereket, akik mindig a királyhoz testközelben kellett legyenek, megszerették az uralkodók. Akikhez jobban ragaszkodnak, annak valahol a királyi birtokok közelében nemesi birtokokat adományoznak. Ezek ilyenkor a közvetlen környezetéhez tartozó, sokszor elég nagyszámú kiegészítő lovasokkal telepednek át a kapott területre. Így kerülnek például a csíkszentkirályi Andrásziak a Felvidékre. Belőlük származik a kiegyezés utáni első magyar miniszterelnök is. Vagy sokszor az egész testőrséget telepítik egy valamiért kipusztult vidékre. Számtalan ilyen esetet ismerünk, az emberek százainak nevével. Fel is sorolom őket minden egyes családnál a készülő - Nemes Székely Nemzet Családjai c. kötetemben.

Hogy mennyire voltak megbízhatóak ezek a testőrök, és mennyire vagyunk megbízhatatlanok mi, akik rájuk emlékezünk, csak egyetlen példával igazolom. Bezzeg a lengyelek leírják a székely testőrök tetteit. Arról azonban, hogy azok a fiatal hívek, akik IV. Bélát a huszti csatában kivágyják a tatárok gyűrűjéből, és elmenekítik, (Eger környéki és felsőháromszéki székelyek voltak), még nem láttam leírva egy sort sem. Pedig közölt okiratok tucatjai bizonyítják. Hát igen! Nagy baj, ha a papot s a katonát más fizeti, s nem te.

Nézzük meg Verancsics Antal véleményét, mit ír a lófőkről, akiket ő nemeseknek nevez. Azért is érdekes, mert a nyugati kultúrában felnőtt, a deákos írást művelő történész egyszerűen nem érti, nem értheti a székely szervezetek lényegét. Az ő gondolkodása és a székelység XVI. századbeli szintje között óriási a különbség. És tegyük hozzá, hogy nem a székelység rovására. Külsőségeket ragad meg, mint általában mindenki, de ezeknek a külsőségeknek számunkra már értelme van. Tudjuk, hogy mi miért történik éppen így.

78. Nagybaconi lófő kúria DA. 22/10

Az előkelőkhöz tartozók, akiket nemeseknek neveznek, azon a vidéken mindenben az első helyet foglalják el, olyannyira, hogy az alávetettek közül senkinek nincs joga hatalmasul kezét emelni rájuk, akár előkelő, akár alávetett, csak peres úton szállhat szembe velük. Ha egyik a másik részéről hátrányt kénytelen elsz szenvedni, lest vet neki. A székelyek ősidőktől fogva királyi privilégiummal bírnak, és az erdélyi vajda joghatósága alá tartoznak. Ahogy az iratokban is írják: *“Mi, N. erdélyi vajda és a székelyek ispánja a hét székely szék három neme valamennyi és minden egyes székely esküdtjének és előkelőjének üdvözlét, stb.”* Az erdélyi vajda alispánokat tart közöttük, és ha azok nem a székelyek szokásai és törvényei szerint intézik az ügyeket, nem kerülnek el a főbenjáró büntetést, és mint ahogy az már gyakran megesett, a vajda kivégezteti őket.

Ha az előkelőbb nemesek (minthogy általában mindannyian nemesek) a bíraskodás napján nem foglalkoznának klienseik védelmezésével, mégpedig verejtéket hullajtva egészen addig, míg be nem fejeződik az ítélezés, nem maradhatnak a felsőbb osztályban, hanem az alsó néposztályba és állapotba süllyednek le. De ha jól védelmezik klienseik ügyét, és ügyes tárgyalófélnak mutatkoznak, azok haláluk után is engedelmességek tartoznak gyermekeiknek, mivelhogy az elhalt apa jól védte ügyüket; ugyanazt várják el a fiútól, mint az apjától, hogy az ne távolodjék el az atyai erkölcsöktől, hanem annak helyébe lépve alávetettjei élére álljon. Továbbá egyetlen nemes sem kényszeríthet erővel kliensei közül senkit szolgálatra, csak szép szóval kérheti, és tisztességes ellátást kell kilátásba helyeznie, és ha ezt teszi, a magukat önként felajánlók és a szolgálatra felkértek mindenre készek bármiféle fizetség vagy erőszak nélkül.

Ehhez a renchez tartozik a székenkénti bíraskodás és igazságszolgáltatás az ősi leszármazási rend szerint. Minden egyes évben három új embert bírónak választanak az egyes székekben, akik körbejárják azt az egy széket (értsd: a többiben is így történik), bármely helyre bemehetnek, bárkinél hatalmukban áll megszállni, senki ez ellen szót nem emelhet, szállást három vagy négy szomszédjukkal együtt azoknak kell adniuk, akiknél igazságot kell szolgáltatni. Ha pedig a perlekedők közül valaki elégedetlen a bírói ítélettel, meghatározott napon fellebbezhet a bírói székhez igazságát keresvén innen, pedig a szék legfőbb bíróságához, majd pedig a vajdai

székhez fordulhat. De már a legfőbb bírói széken fellebbezési díjat kell letennie a felperesnek, vagy az alperesnek, attól függően, hogy ki fellebbezett. A vajdai székhez, pedig azt küldik, akinek az ügyét tárgyalják, ott a küldött előadja, hogy az ügy miként keletkezett, és a fellebbezés és vizsgálat útján hogyan jutott el a vajdai székhez, és a szék bírái milyen ítéletet hoztak és adtak ki. Azoknak, akik ezzel az ítélettel sem voltak elégedettek, és igazságukat keresve a vajdai székig vitték és terjesztették ügyüket, onnan, ha az az ítélet sem tetszik, lehetőségük van (mint ahogy az gyakran megesik) a király őfelségéhez fellebbezni, de ez úgy értendő, hogy csak becsületsértési ügyekben, illetve három forintnál nagyobb értékű örökség ügyében. Jogi úton tehát így támadhatják meg egymást. Írott és biztos törvényeket keveset, vagy semmit sem használnak, hanem mindig az őseik és elődeik régi szokásai és joggyakorlata szerint ítéleznek.”

79. A legrégebbi ismert ítélkezőhely a Kézdi-széki perkő. Ma egy érdekes kápolna áll a Jókai Mór által leírt fergettyű vár helyén. De hogy ez sem tegnap épült bizonyítja a benne található freskó...

Amikor az idézet elején azt írja VA, hogy a székelyek három neme, már jelzi, hogy a közszékely és a lófő mellett jelentős réteget képez a királyi nemességgel „felékített” lófő, akit primpiliusnak neveztek. Székelyeknél a nemek és az ágak egészen mást jelentenek. Az ősi szkíta rokonsági kapcsolatok maradtak fenn. Marosszéken még írásban is megmaradt. A történészek azt tartják, hogy ezen nemzetségek és ágak egyenlően oszlottak meg a keleti székelyek területein, minden székben. Annak ellenére, hogy csak a lófőket jelzik, hozzá kell tennünk, a közszékely is valamelyik nemhez és ághoz tartozott. Melyek voltak ezek?

Garda Dezső Gyergyószékről írva hat nemzetséget közöl, 24 ággal:

- " 1. Halom nemzetség
  - Péter ág, György ág, Halom ág, Náznán ág
2. Örlec nemzetség
  - Bud ág, Szovát ág, Seprőd ág, Ecken ág
3. Jenő nemzetség
  - Szomorú ág, Új ág, Boroszló ág, Balázi ág
4. Meggyes nemzetség
  - Meggyes ág, Dudar ág, Kürt ág, Gyáros ág
5. Adorján nemzetség
  - Telegd ág, Poson ág, Vaj (a) ág, Vacman ág
6. Ábrahám nemzetség
  - Nagy ág, Gyeró ág, Új ág, Karácsony ág.⁷⁵

A vezető tisztségeket nem találomra választották. Volt egy több évre felállított sorrend, hogy egy széken belül melyik nem, melyik ág mikor és milyen tisztséget tölt be. Tehát meg lehetett választani a vezetőt, azonban kizárólag azon családok közül, amelyek sorosok voltak. Ez is furcsa dolgokat szült. Olyan helyzetekkel találkozunk, amikor egyazon személy hosszú éveken keresztül betölti például a székbírói tiszteletet. A nép mindig őt követeli. Ilyenkor folytak a számolgotások. Épp milyen tisztséget kellett volna betöltsön az ő ága, mert ott kellett megválasszák azt akinek a helyét egyszerűen zárolták hosszú éveken át a kedvenc személy miatt. Megtörtént ennek az ellenkezője is. A választott személy hibákat követ el. Törvénytelen ítéletet hoz. Ilyenkor még a legkevesebb, hogy családjával együtt elveszti a lófő jogokat. Mert ha például halálra ítélt valakit ártatlanul, vagy esetleg nem ártatlanul, de törvénytelenül, ő is ugyan olyan büntetést szenvedett. Mikor egy lófő elveszti a bizalmat, elveszti társadalmi rangját is. Ennek minden következményével. Nem kell hibás ítéletet hozzon ezért. Elég, ha rosszul véd valakit a hozzá tartozó népe közt. De a lófő családból származó gyermek, ha szellemi képességei nem segítik, nem kapja meg a lófőképzést beavatás után, és közszékelyé válik. Ezt nem tartják tragédiának. Abban a korban, amikor annyi gyereket szült egy anya, ahányat az Isten adott, az utódok nagy részének, már környezete hatására és öröklött génjei eredményeként, sikeres életútja volt.

Érdekesnek találom, hogy VA kliensnek nevezi a lófő körül csoportosuló közszékelyeket. Ez a nyugati nevelés hatása. Fel sem tudta fogni, hogy a közszékely nem a lófő alárendeltje, hanem gazdája. Ő választja meg a lófőt, az ő képét viseli. Előtte jár, mert ő így akarja. Tehát éppen fordítva van a viszony, mint ahogy a nyugati társadalmakban. Amikor Petőfi azt írta, hogy „Habár fölül a gálya, s alul a víznek árja/ Azért a víz az úr”, nem csupán egy érdekes képet, szimbólumot alkotott. Az akkori Magyarországon még így gondolkodtak. Ezt verte a magyar viszonyokat nem ismerő „királyság” szemébe. Másképp a kliens a római patríciusok felszabadított rabszolgája volt. Földet kapott a gazdától. Ezért tovább szolgáltta őt, és rendszeresen meg kellett látogassa. Ez a rendszeres látogatás ment, átvitt

⁷⁵

A gyergyói nevekről Zajti Ferenc által közölt indiai hunza nép által használt nevek jutnak eszembe. Törzsnevek: Magar, Zarmat, Tarian, Jenó, Kari, Kazi. Családnevek: Atila, Buda, Kádár, Tárkán, Bultsu, Takson, Bagá (Bagi), Koppan, Sarolta.

értelemben, nyelvünkbe. A vevő rendszeresen látogat egy boltot. Mintha a kereskedő kliense lenne.

Nem volt annyira egyszerű, de nem volt annyira bonyolult sem a nemek és ágak jogainak nyilvántartása. Eleinte ezt rovás pálcákon őrizték. Később latin betűkkel próbálták papírra kínlódni a szűkös latin jelkészlettel leírhatatlan székely-magyar neveket. Az alább közölt táblázatot még elég alaposan végig is kozmetikázták közlői.

HADNAGYSÁG ÉS BÍRÓSÁG NEMEK ÉS ÁGAK
SZERINTI VISELÉSE MAROS-SZÉKBEN
(1548)

A XVI. század közepéről való irat huszonnégy éves ciklusra vonatkozóan közli a hadnagyságnak és a bíróságnak – a szék két legfontosabb tisztségének – a nemek és ágak szerinti, meghatározott sorrend alapján történő viselését. A dokumentum a székely nemzetségi szervezet egyik legfontosabb forrása.

Hannadsag Inclusiue. Anno. Domini. Millesimo. Quingen.
Quatragesimo, octawo.

Hadnagsag			Birosag				
Halom	Nemben	gijerg	Aga	–	Megges	Nemben	Megges Aga
Ewrlsch	Nemben Bwd	Aga	–	Jenw	Nemben Borozlo	Aga	
Jenw	Nemben Zwmwrw	Aga	–	Adorijan	Nemben Poson	Aga	
Megges	Nemben Megges	Aga	–	Abran	Nemben Nagij	Aga	
		fijleeke					
Adorijan	Nemben Thilecd	Aga	–	Ewrlschij	Nemben bwd	Aga	
Abran	Nemben Nagij	Aga	–	Halom	Nemben gijergij	Aga	
Halom	Nemben Peter	Aga	–	Megges	Nemben Kwrtd	Aga	
Ewrlschij	Nemben Zowat	Aga	–	Jenw	Nemben blasij	Aga	
Jenw	Nemben Wij	Aga	–	Adorijan	Nemben		
	Wachman	Aga					
Meggijes	Nemben Dwdor	Aga	–	Abran	Nemben Wij	Aga	
Adorijan	Nemben Poson	Aga	–	Ewrlschij	Nemben Echken	Aga	
Abran	Nemben gijerw	Aga	–	Halom	Nemben Peter	Aga	
Halond	Nemben Halond	Aga	–	Megges	Nemben Dudor	Aga	
Ewrlschij	Nemben Seprwd	Aga	–	Jenw	Nemben Zwmwrw	Aga	
Jenw	Nemben Borozlo	Aga	–	Adorijan	Nemben Waij	Aga	
Megges	Nemben kwrt	Aga	–	Abran	Nemben		
	karachijon	Aga					
Adorijan	Nemben Wachijman	Aga	–	Ewrlschij	Nemben Seprwd	Aga	
Abran	Nemben Wij	Aga	–	Halond	Nemben Halond		
	Aga						
Halom	Nemben Naznan	Aga	–	Megges	Nemben gjarws	Aga	
Ewrlschij	Nemben Echken	Aga	–	Jenw	Nemben Wij	Aga	

Jenw	Nemben blasij	Aga	–	Adorijan	Nemben Thelocd	Aga
Megijes	Nemben gjarws	Aga	–	Abran	Nemben gijerw	Aga
Adorijan	Nemben Waija	Aga	–	Ewrljch	Nemben Zovat	Aga
Abran	Nemben Karachijon	Aga	–	Halom	Nemben Naznan	Aga

Most fogalmazzuk meg a lófő kilétét. Feladatkörei alapján elmondhatjuk, hogy a székelység által vezetői tisztségre képezett és választott személyeket nevezünk lófőnek. Tisztségeikből kifolyólag a nehéz lovassághoz tartoznak, és háromszor annyi nyílföldhöz van joguk, mint a közszékelynek. Ez alapfokon. Mert a székiparancsnokok, székbírák, hadvezérek, diplomaták ennek kétszeresére jogosultak. A lófőség a látszat ellenére sem örökölhető. Az egyén gyerek és ifjúkorában kell bizonyítsa világos gondolkodását, szellemi és fizikai rátermettségét. Feladatköre elvesztésével elveszti a lófő jogokat, ezzel együtt a juttatásokat is. Parancsnoki, bírói, ügyvédi feladatköröket töltötték be.

Diplomaták, hadvezérek

Eleinte nem volt rendi különbség. A székelység (siculitas) a székely vérből származást és azzal járó jogok összességét jelentette. Vele született nemzetségi jog volt, amelyet nem veszített el, ha máshová is költözött a Magyar Korona területén. A XVI. sz.-ig a székelység ugyanazon előjogokat élvezte, mint a későbbi magyar feudális nemesek. Werbőczy szerint nem volt "valamely úrnak nagyobb és valamely nemesnek kisebb szabadsága". A XVI és XVII. sz.-ban megindul az ősi székely jogok felbomlása, és megjelenik két rend majd a harmadik rend (lovások, gyalogosok, lófők). Később még külön nemesség is alakul ki. Így velük párhuzamosan kialakulnak a másföldjén lakók, vagyis jobbágyok.

Végül a következő képet mutatta a Székelyföld átalakult társadalma:

1. Királyi nemesség vagy főemberek (főnép, illustrissimi principis, nobili principili) nagybirtokkal rendelkeznek. Jobbágyaik és fegyveres szolgálók vannak. Páncélos nehézlovasként szolgálnak. Kiszolgáló csapattal.

2. Lófők vagy primipilorum, az évezredek óta ismert székely könnyűlovasság tagjai. Gazdasági előnyük, hogy a ló miatt a nyílföldekből háromszor akkora mennyiséget kapnak, mint az utánuk következő rétegek.

3. Gyalogok vagy pixidari, a régi székely gyalogság önállóságát el nem veszített maradványa.

4. Darabontok, főurak, várak, esetenként a király fegyveres szolgálói.

1. Szabadosok, jobbágysorba süllyedt, majd onnan újból katonai szolgálatra kiemelt személyek.

2. Jobbágyok a.) királyi vagy várjobbágyok – szintén katonák, nemesi státusuk van

b.) nemesek, lófők jobbágyai, néha csak meghatározott időre. Adósságba verték magukat és beálltak jobbágnak. Háborús időkben a központi hatalom mindig visszaadta szabadságukat.

Mellettük Székelyföldön még találkozunk külön: mesteremberekkel, mint bányász, kovács, kerekes, varga, szabó, mészáros és külön jelzik az

értelmiségieket, a deák, litterati címen, nem számítva közéjük a papot és a tanítót.

Külön említést igényel a solymárok rétege. Ők szabad székelyek, akik azonban az udvar és a főurak számára sólyomidomítással foglalkoznak. Leghíresebbek a középkorban, mert van gyakorlatuk. A hórusz, a turul nem más, mint az a kerecsensólyom, amit Székelyföldön ülőnek neveznek, s melynek első bemutatkozását mindig Pünkösd reggelén tartották ünnepélyes keretek között, először a felkelő szent Nap felé röpítve. (A mai pünkösdi csiksomlyói búcsú.) Tehát a Székelyföld alakul, társadalmilag a feudalizmus a maga képére igyekszik formálni a székelységet.

Ezek a változások állandó fegyveres belső konfliktusokhoz vezettek. A jobbágyságot többször is eltörlik, mert a székely haderő komoly, félelmetes tényező a középkorban.

80. A székely ház

a

b

c

Közrendű szabad székely „élet” a) A kapu lovas székely harcost jelez. A nagykapu fölötti rész is fedett. Egyszintes ház de alatta pincével, melynek lejárata a lépcső alatt van. b) A pitvarban van a kemence, a főzőkályha, de a padlásra járó létra is. Gyakorlatilag konyhának szolgál. c) A konyhai teendőktől „megkímélt” használati helység, amely nappali, hálószoba, ebédlő egyben, de a fonás-szövés „műhelye” is mikor rákerül a sor. (DA)

Falutörvényeik, amelyek csak a közülük nemessé vált székelyeknek engedik meg, hogy “földönlakókat” tartsanak a nemesek számára nagyobb arányban kimért nyílföldeken. A nemesség jövedelme bíraskodásból, hadicselekményekből és a föld jövedelméből származott. Azt is tudjuk róluk, hogy kereskedtek, nagyobb állatállománnyal rendelkeztek, mint a többi réteg

és ha zsellérekre volt szükségük, akkor külön falvat telepítettek be, mint a Lázár grófok Gyergyó-Vaslábot.

De nézzük meg mit mutat nekünk az 1602. augusztus 7.-i Giorgio Basta parancsára összeállított katonai összeírás a mai Székelyföldről.

SZÉK	ÖSSZES.	LÓFŐ	DRAB.	VÁRJOBÉ	NEMES	SZAB.SZ.
Háromszék	2.991	724	166	146	101	1.854
Kászon	164	44	24	12	-	84
Udvarhely	2.871	566	166	389	27	1.723
Csík	1.633	519	149	136	15	791
Gyergyó	246	42	11	2	-	191
Maros	<u>1.555</u>	<u>277</u>	<u>114</u>	<u>155</u>	<u>19</u>	<u>990</u>
	9.460	2.172	630	840	162	5.633

+23, a somlyói barátok számára kirendelt család.⁷⁶

Amint a táblázat is mutatja, a lakosságnak több mint fele szabad székely volt. Ezen kívül az éppen hadkötelesnek nyilváníthatók: lófő, darabont, nemes és várjobbágy. Ha a fogalom mára el is torzult, de a várjobbágy földet kap, telket a vártól, vagy semmit, de nem szólítható hadba idegen földre s ezért katonáskodik. A Székelyföld a tisztségviselőket eddig is saját soraiból választotta, meg volt az autonómiájuk, falutörvényeik, amelyek csak a közülük nemessé vált székelyeknek engedte meg, hogy "földönlakókat" tartson a nemesek számára nagyobb arányban kimért nyílföldeken.

* * *

Nemcsak verekedő személyek voltak a székelyek. A különböző udvaroknál töltött ifjúkori testőrszolgálat alatt nyelveket tanultak, ismerősöket, barátokat szereztek. Az erdélyi fejedelem mellett megismerték az ország bel- és külpolitikáját. Ezért vált sokukból diplomata.

Bethlen a diplomáciai kiküldetésekre, követjárásokra, a császári udvarhoz, még inkább a török Portára s a román vajdákhöz többnyire székely urakat, főtiszteket alkalmazott...

Hídvégi Mikó Ferenc, csíki főkapitány, a háromszéki alcsernátoni Domokos Ferenc, Tholdalagi Mihály, marosszéki főkapitány, Kamuthy Farkas udvarhelyszéki főkapitány. (. . .) Legfőbb diplomatái voltak Péchy Simon kancellárius, Kamuthy Farkas, a székelyek főkapitánya, szentdemeteri Balassi Ferenc, udvarhelyszéki főkapitány, ennek fia Balassi Mihály, marosszéki kapitány, Kovacsóczy István kancellár, Erdélyi István, Angyalosi Mihály, Gáspár János, Bornemissza Ferenc stb...(. . .)

⁷⁶ Demény Lajos: Székely Oklevéltár, Új sorozat, IV, Erdélyi Múzeum-egyesület Kiadása, Kolozsvár, 1998. Az összeírás nagyon is hiányos az akkori viszonyok miatt. Rengeteg család nem jelenik meg benne és székenként aránylag kevés embert tud összeírni. Nem jelennek meg a más hadicselekményekbe bevont személyek, az otthont biztosító 1/3-ad haderő, a különböző bányáknál stb. szolgálatot teljesítők vagy olyan sem, aki "rókabőrt adott a hadnagynak".

Midőn a 30 éves háború (1619.) kitört, Bethlen elhatározta, hogy abban részt vesz, hogy országa függetlenségét biztosítsa. E végből a székelyeknek lustrát rendelt s hadait felkészíté. (. . .)

A rajnai őrgrófhoz Heidelbergbe küldte követségbe Kovacsóczyt (1619. tavaszán), a törökök engedélyének kieszközlése végett, pedig Mikó Ferencet küldte 1619. nyarán a Portára.

Az engedély megadatott. Bethlen váratlan támadása fényes sikert aratott 1620. máj.31.-én a besztercebányai országgyűlés Bethlent Magyarország királyává választotta.

Az 1621. évi táborozás alkalmával is fölemlegetik 'székely urainkat'...

Bethlen 1623-as és 1626-os hadjáratában is jelentős székely haderő szerepelt. (. . .)

A diplomáciában székely urak az 1620-as években is nagy szerepet játszottak. Az első hadjárat közben folytatott hamburgi béketárgyaláson (1621.jún.) Bethlen megbízott képviselője Péchy Simon kancellár volt...

A török portára az 1620-as évek folyamán is rendszeren székely követek küldettek. 1619. végén az öreg Balassi Ferenc járt ott főkövetül Tholdalagival. Kovacsóczy 1625-ben, Bécsben járt a béke ügyében, Borsos a budai basánál kétszer egymás után. (. . .)

Az 1626-os támadás előtt Bornemissza Ferenc, majd Tholdalagi és Borsos próbálták rávenni a portát a közös hadműködésre. A békét Pozsonyban (1626.nov.) Mikó és Lónyai Zsigmond tárgyalták.

A szőnyi békét (1627) a császár és török között Bethlen közvetíté Tholdalagi által, Borsos, Mikes és Demjén Ferenc tárgyalták a Portán, s később Mikó Ferenc járt Konstantinápolyban a ratifikálás ügyében.

1628 tavaszán, majd őszén újra Tholdalagi megy a szultánhoz egyengetni a svéd szövetség ügyét...

Alig van előkelő székely család, mely tőle adományban ne részesült volna...

Általában megállapítható, hogy Erdély legnagyobb fejedelme szerette, megbecsülte, de egyszersmind rendbe szedte a székelyeket. Megszüntette a köztük fennforgott rendi küzdelmeket...

Édesanyja (szárhegyi Lázár Druzsina) révén az ő ereiben is székely vér csörgedezett, gyermek-ifjúkorát a székely Lázár András szárhegyi várkastélyában, a gyergyói vadregényes bércek között töltvén, az ő lelke is megtelt a székely őserő ihletével.⁷⁷

* * *

A faluőrök

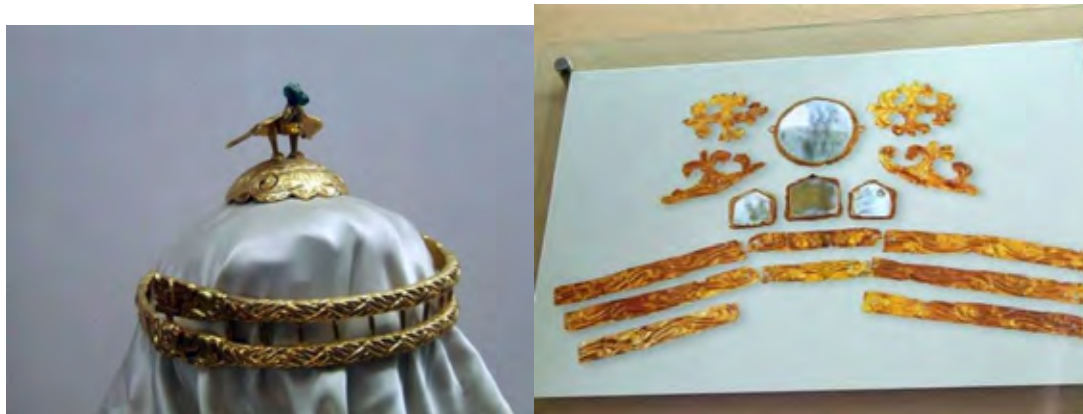
A faluőrökről már tettem említést, most nézzük meg a papi tevékenységet.

Láttuk, hogy ők is termelőmunkából éltek meg. A gyógyításokért sosem fogadtak el semmit (kivéve a remetéket). Kikről, milyen vezetőkről is van tudomásunk?

⁷⁷ Válogatás Szádeczky Kardoss Lajos: A Székelyföld nemzeti története és alkotmánya c. kötetéből.

A székelyek legnagyobb vezetője volt a főrabbanbán. A mai elképzelésünk szerint, amolyan királynak felelt meg. Katonai, bírói, vallási vezető volt. Ő gyakorolta a legfőbb hatalmat. Alárendeltjei, vagy vehetjük úgy, hogy mellérendeltjei a gyulák, akik megfelelnek az arab világból ismert nagyvezírnek. Tehát elsősorban katonai vezetők voltak, de mint mindenki abban a korban, főpapi feladatokat is teljesítettek. Külsőségeikben is megnyilvánultak betöltött tisztségeik. Bőrsüvegükön, kucsmájukon, legfelül mozgó fejű és szárnyú turulmadarat viseltek. Számos régészeti lelet bizonyítja a keleti hunoktól a keltáig. A kucsma alsó felén, mintegy homlokpántként, farkába harapó arany sárkány volt⁷⁸.

81. Ordosi hun korona, melyet szőrme sapkára erősítettek, és hun díszítő elemek kínai múzeumból. Késői unokájuk a kelta sisak.

A kucsma díszek a Föld és Ég (levegő) egységét jelentették, valamint az önmagába ciklikusan visszatérő időt. Hajukat öt varkocsba fonták. Hosszú bajuszukat arannyal és gyönggyel díszítették. Ugyan úgy több ágba font szakállukat is. Általános vezetői jelképük volt az arany harci csákány, az irhabórból készült és festett állati inakkal hímzett zászló. A gyulát nevezték a főisten TUHUDÚN, Magasságos Isten, Teremtő Atya főpapjaként. Általánosan ismert és használt név volt. Anonymusnál Tuhutumként jelenik

⁷⁸ Ez a jelkép jelenik meg a Zsigmond király által a vezérek számára alapított Sárkány Lovagrend címerében. Nincs új a nap alatt.

meg, ami megfelel a Töhötöm, Tétény, Csécsény formának, de ugyanez az alapértelme a csecsen szónak. Jelentése kimagasló csúcs (csecs). Abban az esetben, ha valamelyik szék matriarchátusi társadalomban élt, akkor nem Gyula, hanem Jula volt a vezető neve. Keresztnévként a mai napig is él a székely szóhasználatban.

Katonai vezetők voltak a horkázok, akik az ezredparancsnoki tisztséget töltötték be. A magyaroknál harka néven jelenik meg. Bírói feladatkört töltött be elsősorban, a Kádár. Megjelenik Kende néven is. A mohamedánoknál ma is ő a Kádi. Közvetlen alárendeltje a billogos. Az ő tisztje volt megjelölni az elítélteket, de az állatokra is ő sütötte a gazdák jelét, vagy az újszülött fiúgyerekek állára a félhold jelét. De ismerjük a perestáldó, a csiszér, vagy akár a kadács tisztség neveket is. A perestáldó vallási tevékenységgel kapcsolatos gazdasági és jogi szolgáltatásokat végzett. A Csiszér később dulló néven körzeti rendőrfőnök volt. A kadács volt a felderítő előrs csapatok parancsnoka.

A rabanbánok és horkázok a nemek ágak és a székek parancsnokai voltak. Miért soroljuk a papok közé a katonákat? Mert még nem vált szét külön mesterségekre a világ. A vezetők tartották a kapcsolatot az éggel, imával, áldozatokkal – saját közösségük számára. Aki erre nem volt képes, azt nem választották vezetővé. A fizikai és szellemi lét egységes egész volt számukra. Nagyon későn, szinte napjainkban, jelent meg az anyagi lét előtérbe helyezése.

Mindamellet, hogy ugyanolyan életmódot folytatott a vallási és a katonai vezető, mint a közszekely, az előbbi képzése több lépésben történt. Mint tanuló garabonc volt a nevük. Kakastollas süveget viseltek, és csengővel a kezükben jelezték a kultikus ruhákba öltözött vallási személy jelenlétét. Ugyan úgy, mint ma a katolikus ministránsok. A sámánok, mint ilyenek, sehol sem jelennek meg a székely emlékvilágban. A mágusok sem. De ott volt a táltos. Ő a gyógyító, a technikai vezető, és ilyenkor torda, vagy tárkány a neve. Ugyan úgy, mint a latinosan leírt etruszk tarquiniusok, vagy a kelta druidák. A kimondottan kutatásra, csillagászatra, magas fokú kultikus tevékenységre szakosodott szellemi ember neve volt a hegyek táltosa. Tuhudún főisten mellett, fennmaradt a Hadak Urának, Damasek hadúrának a neve. Első látásra azonnal meg tudja állapítani a mai ember, hogy azon szkíta hadistenről van itt szó, akit később a sumérok kissé eltérő feladatkörrel, Dumuzinak neveztek. Pásztoristen volt, aki óvta a nyáját.⁷⁹ A székely hadisten is ugyanezt tette. A Korán előtti arab mitológiában Damas néven ismerték, és kusita⁸⁰ származásúnak tartották. Még ma is használják ezt mint összetett nevet – Damascus. (Vagyis a kus-ita Damas)

Minden községnek, széknek megvolt a maga vecsehelye, a kurultáj. Mi a vecse? Népgyűlés, melyet a kisebb területen lévő közösségekben mindig délután hívtak össze, és legtöbbször belenyúlt az estébe. Mi a kurultáj? Minden nagyobb közösségben száldokfát (hárs) ültettek kör alakban. Alája nagy köveket állítottak, és a bejárat után, két álló köre feltettek egy harmadikat. Ez volt az oltár. Itt tartották megbeszéléseiket, itt hozták határozataikat, egy – egy ilyen pagonyban. De itt is áldoztak különböző ünnepi alkalmakkor a víznek, tűznek, földnek, levegőnek.

⁷⁹ A Világügyelő egyik korábbi földrejövetele. Krisztus is ezt mondta: Én vagyok a jó pásztor.

⁸⁰ Mi vagyunk a kusiták.

A főrabbanbánok által vezetett önálló Székelyföldek esetében, a széknek több helyen volt vecse helye. Itt folytak a tanácskozások, de a bírásokodások is. Például Háromszéken Maksán, Szentléleken Udvarhelyszéken Budvárban. De ilyen volt a Hargita tető, a felcsíki Rákos mezeje, a gyergyói Tászok tető. Ha odafigyelnénk ezekre a helyekre, számtalan ilyen jellegű maradványt találnánk a Kárpát-medencében. A tűz papjainak jelenlétéről határozott adataink vannak. Például a gyergyói Bot család, az Angi, vagy Háromszéken az Aporok.

Szent Iván (eredetileg Szent János) a nyári napforduló éjjelén kioltanak minden tüzet. Még parazsat sem hagynak sehol. Elővették a több fafajtaból összerakott kereket. Két tiszta ifjú, akiknek nem volt szabad még a lányokra sem nézni, botjaikkal dörzsölni kezdték a kerékagyat, mindaddig, míg az lánggra lobbant. Ekkor jelentkezett mindenki az előkészített tűzserpenyőkkel, és az ott kapott parazsat hazavitték és begyújtották a tűzhelyeiket. A táltosok különleges alkalmakkor keményfából máglyát raktak. Közepébe gyorsan gyúló puhafát tettek. A máglya lángja magasra csapott. Különböző alakzatokat vett fel. Aranylovas, griffmadár, aranyszarvas. Ebből jósoltak.⁸¹

82. Ez a tudás ma is él. Hogy milyen szinten? Nézzük meg a 3 - olvasmányt.

A tűz mellett történt a fehér ló feláldozása. A tűz és a Nap tisztelete azonos volt. A tűzáldozat egyben a Nap tiszteletére tartott tor is volt. Hogy mi a tor? Ma úgy nevezzük, hogy áldozik a mise. Szentségeket osztanak ki. Ugyan így történt a szentségek kiosztása őseinknél is. A feláldozott ló szívét, máját, miután megvizsgálták a táltosok, a tűznek adták. Húsát szétosztották.

Miután a máglya tüze leégett, elnyújtották a parazsat, és a résztvevők mezítláb végigsétáltak rajta. Senkinek soha nem lett semmi baja. Ez volt a tűz általi tisztulási szertartás. A tűznek férfi jellege (princípium) volt. A napot tisztelték általa.

A papok között volt egy szakosodás. Például a Rákos mezőtől északra eső területek voltak a vizek szellemeinek áldozott helyek. Még 1960 körül is mocsaras vidék volt. A vizek papja egyben Felcsík parancsnoka is volt. Legtöbbször a családban öröklődött ez a tisztség.

A vizek papjai voltak a Lázárok (Láz = vizes terület, úr, ár) – eredetileg tisztség név. A víz női jellegű. Úgy 300 körül a Sándor családból származó felcsíki horkáz legény volt. Nem ember. A székelyek elkergették. Dél felé ment, és ott megnősült. Közben meglátogatta Bíborbanszületett Konstantin császárt. A történészek számára nagy jelentőséggel bíró koronás fő pazar pompával fogadta. Még a leírásaiban is megemlékezik erről a látogatásról. Ennyire fontosak voltak a különböző elemek papjai.

Minden forrás szent. Ritka olyan forrást találni Székelyföldön, amely nem egy fa alól fakad. Ha ilyen eset mégis előfordul, hogy legelőn, kaszálón fakad fel egy forrás, azonnal fát ültetnek föléje. Kivájt fatörzsből güböt készítenek neki. Ha vízhozama bő, csorgót helyeznek a kifolyó részre. Aki elmegy a forrás mellett, kitisztítja, ha szükséges. De nem nagyon kell kötelezni erre senkit. A derékövre akasztott csészével (kupa) végezték a műveletet. Megmosták kezüket, arcukat a forrás vizében, és ittak belőle.

⁸¹ A tüzes kerekeket a Gyergyói Both váránál még sokáig eregették a hegyről a kereszténység felvétele után is.

Közben Babba istenanya, vagyis a Nagyboldogasszony tiszteletére imákat mondtak. A víz, az Élet Anyjának, és a holdnak a tisztelete összefonódott. De nemcsak a szkíta-székelyeknél volt ez így. Az elvándorolt, tájra kelt keltáknál ugyanez történt. Ha valaki tud egy olyan Szűzanya kultushelyet, amely mellett nincs forrás, örvendenék, ha nekem hírül adná. Székelyföldön a Szűzanyának szentelt templomoktól keletre, mindig borvizet (rossz magyarsággal ásványvíz) találunk. Ezek, minden esetben gyógyvizek. De érdekes módon, ahol sima víz fakad a földből, annak is gyógyító jellege van. Gondoljanak bele, hogy hány példát ismernek saját környezetükben.

* * *

Mária fejét mindig korona övezi. Ruhája a máriakék. A babiloni hatásra kialakított Istár-Bábolna istenasszony, annak ellenére, hogy ruhátlan, fejét napkorongot jelképező korona díszíti. Ezt a ledér istenanyát a székelyek sosem kedvelték.

83. A szent földelemnek is megvoltak a jellegzetes kultikus helyei. Barlangokban. Ma is létezik Brassó mellett Ó–Sinka helységben. A hold, vagyis az istenanya (sin) lelkének (ka) szentelve. – 4 – olvasmány.

Miért kellett minket a 13. sz.-ban idecipelni papíron? Mert addig a mi társadalmi tagozódásunk csupán ideiglenes helyzeteken alapult. Ha fiatal korában semmiben sem vált ki a székely a társai közül, az első beavatás után megkapta az alapvető székely jogokat és feladatokat. Ez az életszakasz a saját szülőfalujában zajlott le. A kiválóbbak számára a képzés folytatódott, de már központosított helyeken, külön kiképzők segítségével. Nagyobb csapatok vezetését, magas szintű vallási (egyben erkölcsi, filozófiai) ismereteket, a papi tevékenységgel velejáró gyakorlatot, jogismeretet sajátították el. A mai szóhasználatnál egyetemi szinten.

Ők alkották az előjárók, a lófők rétegét. Innen is a legkiválóbbak szakosodtak. Belőlük lettek fővezérek, főpapok... ha olyan vérből származtak...és ha az emberek bíztak bennük és megválasztották őket.

Nem voltak mágusaink – érdekesség: ők is az utolsó fokozatból kerültek ki a délkeleti vidékeken.

Táltosaink két utat jártak végig. Az első, mikor kisgyerek korában felfedezik szellemi erejét és kiveszik abból a közösségből, ahol született. Zárt kolostorszerű közösséghez kerülnek, ahol megtanítják az emberek hasznára kezelni kivételes erejüket.

A második, amikor az első beavatás után azonnal besorolják az idegenbe induló kereskedelmi, vagy hadműveletekbe. Mire visszakerül, már középkorú ember és akkor egy sor próba alá vetik a beavatottak.

Kevés embernek adatik meg a táltos képesség és a táltosok általában nagyon hosszú életűek.

* * *

Az 1300-as évek elején nagy természeti katasztrófák sújtották a földet. Földrengések, az alacsonyan fekvő síkságokon, tengerpartokon árhullámok. A megmozdult föld alól menekültek a patkányok. Nyugaton nagy pestisjárvány

söpört végig. Egy erős napkitörés sorozat mindent megbolygatott. Az akkori ember szemében úgy tűnt, hogy valamivel megharagítottuk a Fennvalót. Hirtelen megjelentek a vezeklő tömegek. Élükre álltak a bibliai keresztények. A Földközi tenger vidékén már régóta elterjedt az a felfogás, hogy az emberek nem egyformák, nem a közösségi munka a hasznos -ez a látásmód lassan begyűrűzött Magyarországra is. Már kihaltak az Árpád házi királyok, az utánuk jövő Anjou család királyai az új gondolkodást terjesztették. Székelyföldön is a primipilius nemessé változtatott lófők kezdték előtérbe helyezni saját érdekeiket a nemzetségeikkel szemben. Ebben nagy segítségükre voltak a királyok a környezetükben lévő bárókkal. Felkelések, tiltakozások nyomán évszázadokig tartó háborúk voltak a mai Székelyföldön. Hiába. Nem tudtak a hazugságokra, ígéretésekre épülő politikával teljes mértékben megküzdeni. Jogaikból mindég lefaragtak egy kicsit. De sok kicsi sokra megy. Ősi rovásírásunkat kiirtották, latinnal helyettesítették. Fokozatosan felszámolták katonai feladatköreinket. Adófizetővé tettek. De nem tudták elvenni a máig is élő jogszokásainkat.

A lófőknek, az eddig feladatkörhöz kötött birtokait kivették a tízesek által szétosztott nyílföldek közül, és nemesi, a nemzetség által öröklődő, királyi földeknek nyilvánították. Számunkra talán az angol jogszokásból ismert hűbéri földek gyakorlatát követték. A birtok és a vele járó jövedelmező feladatkörök, mindég a nemzetség tulajdonában maradtak, míg a király, valami okból másképp nem határozott. Nálunk, Székelyföldön, felségárulás esetén a hibás tulajdonost le lehetett fejezni, száműzni, de a birtok a nemzetség tulajdonában maradt. Nem lehetett azt más nemzetségnek adni, csakis a székely országgyűlés határozata alapján.

A Mátyás király elleni összeesküvésben résztvevő székelyek birtokait a király másoknak osztotta szét. Két család az országgyűlés előtt bizonyította nemzetségi jogát az adományozott birtokokra. A király halála után ők birtokban maradtak, a többieket kivetette a székely országgyűlés és a birtokot visszaadta az eredeti nemzetségnek. Rákóczi híres tábornokának, Bercsényi grófnak elkobozták az összes birtokait. De a Marosszéken lévő székely birtokjussát nem lehetett elvenni. Annak használói küldték esztendőként Rodostóba a jövedelemből származó aranyakat. Mikes Kelemen le is írja, hogy miként várta Bercsényi uram egyetlen jövedelmét.

Ha a birtokló családból nem került ki lófő képesítésű személy, akkor a nemzetség más családja került birtokba.

A lovas székely, aki nyílfölddel rendelkezett, nem volt adófizető. Az 1400-as évek után, nemesleveleket kezdtek adni minden hadjáratban a résztvevőknek. A nemeslevelekhez (armális) nem járt földadomány. Nem sokat értek vele. Az Alcsíkról kikerült András gróf például elvesztette Csíkszentsimoni birtokait, csupán a házhelyét hagyták meg a székelyek. És ez már az 1800-as években történt.

Gyalog székely a 16. sz. terméke. Annyira leszegényítik a székely portákat, hogy nem képesek harci mént tartani és megfelelően felszerelni. Ennek ellenére ők is kapják a nemes leveleket. Saját páncéllal, fegyverrel mentek hadba.

A várjobbágyokat a királyi várak és a kolostorok megjelenésével egyidőben kezdik emlegetni. Csíkban voltak a somlyói confráterek, Marosszéken a Görgényi vár jobbágyaira figyeltem fel. Az utóbbira volt jellemző az is, hogy nem a vár körül éltek csupán. A néhány órai járásra lévő

Ehed falu egy része is várjobbágy volt. Miért? Mert ők nem kellett hadba szálljanak mozgósításkor. Így a hatalmon lévő családok egy része várjobbágygá vált a nagybácsi segítségével. Ilyen várjobbágyok védték például Eger várát. De a többi végvárat is ők védték a török hódoltság idején. A Habsburgok által uralt területeken inkább zsoldosként végezték feladataikat. Érdekes, hogy az erdélyi fejedelemségben, amely akkoriban nyugat felé Szolnokon túlig tartott, északra a mai Szlovákia keleti Ukrajna déli részét is magába foglalta.

Látható a Glatz féle krónika. 218. old. Lévo térképén.

Szintén ez a vitézi réteg biztosította a határok védelmét. Mindég saját páncéllal, lóval, fegyverrel felszerelt lovaskatonák voltak. Önfenntartásukra birtokkal rendelkeztek.

Kimondottan székely találmány a fejekötötték rétege. A szabad székely sosem tudta, mikor rángatják el legnagyobb dologidőben valahová hadakozni. Ezért kért pl. három aranyat a komájától, akinek hűbéresévé szegődött. Míg mások valahol hadakoztak, ő otthon dolgozott a földeken, állatokat tartott, szépen gyarapodott. Hogy ne „szabadítsák fel” a fejedelmek, esetleg egy másik székbe ment át, életet (ház és a velejárók) cserélve egy ottanival. Nevet váltott. Például az alcsiki nagy nemesi Bocskor famíliából a Marosszéki Hármasközségbe telepedett a hadköteles székely. Utódaik ma a Csíki nevet viselik.

Földönlakóknak nevezték a szolga családokat. Nem volt székely jogú 'életük', leginkább a lófő birtokokon fogadták be őket. Valahol felhúztak egy kis házat és napszámos zsellérként dolgoztak a székely birtokán. Sokszor más vidékről telepítettek kis falvakat. Gyergyószárhegyi Lázár grófok Moldvából hozták a mai Vasláb lakóit. Két megélhetési forma ismeretes. Az első, amikor mezőgazdasági termékekkel, ruhával, tűzifával fizették őket. Ugyanúgy, mint a pásztorokat, vagy a ház körüli szolgálókat. A második, amikor használatra kaptak a megélhetőségükhöz szükséges földterületet, valamint részt az uruk legelő- kaszáló- és erdőrészből. Ők közteherviselők voltak (adóztak). Jellegzetes hűbéri gazdasági viszony volt, de nem katonai kötelezettségekkel. Ezt a formát nevezték a 19.-sz.-tól jobbágyságnak. Helyenként az elszegényedett, nyelvet váltott székelyeket nyomták le ebbe a sorsba. Nálunk a 16. sz. második felétől kezdődően indult el ez a folyamat, de a nyugatabbra fekvő székeken sokkal korábban.

Külön népként kezeli a propaganda történelem a csángókat. Mit is jelent a csángó? A víz folyása, az állat elkóborlása, az ember utazása- mind csángálás. Népnév, családnév, folyónév Kínában. A Himalája magas hegyei közt megbújó tavakat csánghó, csánghu nevekkel illetik, ha patak indul belőlük. A brit szigetcsoporthoz hegység viseli a nevet. Az Andok kanyarban népnév. Nem mai, csak évtízezredek túlélő ősi megnevezés. Nálunk a hegyek közé felhúzódott, a Kárpátok vízválasztójától keletre lakó székelyek neve. Az utóbbiakra azért ragadt rá, mert az osztrák sógorok, illetve a bécsi magyar királyok „civilizációs” törekvései elől bizony tömegesen menekültek a székelyek Moldvába, ahol közel kétszáz év után kezdődött a „felzárkódás Európához”. Oda menekültek a Madéfalvi vérengzés után. Kivándoroltak a mesteremberek a Mária Terézia idején bevezetett vámháború során. Évszázados, ha nem évezredek piactól zárták el a székelyeket. Ha maradnak éhen halnak.

84. A csángó népviselet jellegzetes szkíta ruha (a, b,) Ezt viselik a később kialakult románok is (d)

De csángó nevet kaptak a Barcasági székben lakók, amikor feladatköreiket beszűkítették az 1600-as években. Elveszítették székely területi jogait.

Még előfordult néhány tevékenység külön megnevezése. Ők a szabad székelyek rétegéhez tartoztak. A várszolgálatban találjuk a drabant nevet,

amely puskás gyalogost jelent. Az is igaz, hogy szükség esetén lóra ülnek, de ha kell az ütközetben gyalogosan is harcolnak. Nem örvendtek a várvédő drabantsági helyzetnek a többi székelyek. Báthory Zsigmond 1591-ben, az 1607-es országgyűlés után kiveszi a várkapitányok parancsnoksága alól őket. A testőr szolgálatot végzők is drabantok. Egyenruhájuk színe után vörös drabantoknak nevezik, Bethlen Gábortól az udvari testőrség a kék drabantok. Zsoldosként a lófők jövedelmét kapták.

A határőrök neve a latin „planities”-ből a plájások nevet kapták. Határrendőrségi, pénzügyi, csendőri és egészségügyi feladatokat láttak el. Nevezik őket őrállóknak, vigyázóknak is.

Solymárok külön mesterséget folytattak. Ők voltak azon tehetséges emberek, akik a vadászsólymokat befogták, idomították -ők a katonai kötelezettségek alól mentesültek. Ez a foglalkozás több helyen családnévvé alakult. A Sólyom családok ma is élnek közöttünk.

A vámháborúval, a székely határőrséggel kezdődött a székelység katonarendiekre és közrendiekre való tagozódása. Érdekes módon a sok változás máig sem számolta fel a székely falvak jellegzetes közösségi életét. Ma is számontartják egymást, a rokonsági viszonyokat, az ezzel kapcsolatos kötelezettségeket. Élnek a kalákák,⁸² a nagy családi összejövetelek, a születéstől a halálig. A természeti katasztrófa sújtotta területek, gazdaságok azonnali, s ha kell hosszabb időn át tartó megsegítése.

A rendiség nem Isten által kirendelt ősi hagyomány. Az első nyoma Háromszék közgyűlésének jegyzőkönyvében fordul elő, 1407-ben, ahol seniores-eket⁸³ emlegetnek. De már 1426-ban potiores- nek írják.⁸⁴ Rá negyven évre megjelenik a közrendű fogalom communitás formában, ami valójában közösséget jelent. A későbbi primipilius megnevezés eleinte a székhadnagyot jelölte.

* * *

Várok, kápolnák, templomok.

Székelyföldön egymástól látótávolságra található a hegyek tetején várromot, kápolnát, de lakótornyokat is. Tordától Brassóig legendák sokasága magyarázza létrejöttüket vagy pusztán ottlétüket. Kivétel Csík szék. Mintha itt semmi esemény nem történt volna az évszázadok során. Ennek az oka, hogy a Moldvai területek térítésére Somlyón létrehozták a Ferencesek legjelentősebb erdélyi központját. Ez egy nagyon hatásos térítőrend az egész világon. Ők sikeresen eltüntették az őshithez kapcsolódó legendákat.

A másik erős hatalom, amelyik az 1500-as évek elején még lerombolta a katolikus oltárait, de hamar visszaépítette, az a vizek áldozópapjaiból keresztényesült Lázár család. Eredetileg Szenttamásiak és Csík Taplocaiak. Egyik águk a Gyergyó Szárhegyi mocsarak mellett szolgált nagyon régtől. A változó világban lófő előjárókból örökölhető nemesi birtokokkal rendelkező nemzetséggé váltak. Megtartották a fentebb jelzett befolyási övezetüket, átszarmaztak több községbe, de a nemzetségfők székhelye Szárhegy lett. A

⁸² Nagyobb munkák elvégzésére több család állt össze. Egymást kölcsönösen kisegítették.

⁸³ Eredeti értelme, idősebb, átvitt értelemben előkelő.

⁸⁴ Tehetős. Átvitt értelemben gazdag, hatalommal bíró.

királyt képviselő ispánokból királybírókká váltak. Székely grófi címet kaptak. A katolikus tanításokat, gyakorlatot ők a hatalom eszközeivel, ha kellett tűzzel, vassal felügyelték.

Ezért ha valakit kérdezel - a várakat Szent István építette, a kápolnák még a török világból valók – válaszolják. Egyszerű és hatásos magyarázat. Sok mindent alátámaszt, amit igyekeztek belénk sulykolni. Mi még Szent István korában állítólag itt sem voltunk. A török világ idején már itt volt a katolikus egyház.⁸⁵

Nehéz volt a térítés Székelyföldön. Menyhért erdélyi püspöki helyettes oklevelében panaszkodik 1475 körül, hogy „az egyházi törvénykezés, a mi és az egyház parancsai iránt teljességgel engedetlenek lennének, mert okleveleinket, ha oda eljutnának, teljesen semmibe vennék, és a mi és okleveleink végrehajtóit halálba kergetnék, plébánosaikat az ítélettől távol maradni kényszerítenék és saját közönséges ítélkezésük elé állítanák..”⁸⁶

Értetlen mostani tudásunk szintjén, de mégis érhető, ha ismerjük az akkori viszonyokat. Székelyföld önálló (autonóm), zárt terület volt, katonai jelleggel. Nem székely személy, csak beleegyezésükkel léphetett ide be. Székely katolikus pap nem sok lehetett, mert közel száz év telt el, amikor 17 plébánost jeleztek. Ellenben a Ferencrendieket elfogadták maguk között.⁸⁷

Antonio Possevino (1533–1611) jezsuita szerzetes, író, diplomata 1583-ban Erdélybe utazott, hogy elkészítse Erdély első rendszeres földrajzi-történelmi leírását Transilvania címmel. Szintén érthetetlen annak, aki nem ismeri Székelyföld valódi helyzetét abban a korban.

Néhány évtizeddel korábban II. Ulászló kinevezte Barlabási Lénárdot Erdély alvajdájává, székely őgróffá. Visszatért vele unokaöccse, János, a Szárazajtai ágából. Gyulafehérváron nevelkedett és itt vált pappá. Családjában már a 13. sz.-tól voltak katonák, papok a királyi családok fontos emberei. 1217-1218 – ban részt kellett vegyenek II. Endre szentföldi hadjáratában, mert még a XV. században is, királyi okiratokban nevük után megjelenik a zarándok jelző. 1370-ben Miklós fiaiból Sebestyén, a Nagy Lajos királytól kapott Pozsony melletti Detrekő várának tulajdonosa és várnagya. Ebben az időben Mihály áll a beregtiszaháti báróság élén. Barlabási Csépán fia, György mester (1382.VII. 23. oklevél) a király jegyzőjeként ír alá „notarius et familiaris noster” a király halála után négy évig Erzsébet királyné a helytartó az ő idejében „noster specialis notarius” címmel jelennek meg Barlabási György által jegyzett okiratok. 1428-ban Zsigmond király azzal halaszt el egy velük kapcsolatos pert, hogy „absentiam prelatorum et baronum regni nostrum.”

A család Jánost átvitte a Csanádi Katolikus Püspökségre, ahol a király ősi jogán segédpüspöknek nevezte ki. A pápa a megerősítést feltételhez kötötte. Így került unokabátyjával Erdélybe. Tevékenységüket 1493-ban kezdték. Felépítettek Gyulafehérváron egy katolikus kápolnát (!) az ősi székesegyház mellé. Kápolnákat hozattak le, ahol lehetett, a hegyek csúcsáról a falvak mellé. Az áttérített főurak segítségével igyekeztek katolicizálni a lakosságot. Ahol sikerült, átvették az őskeresztény templomokat, kegyhelyeket. Ez egy nagyon régi gyakorlat.

⁸⁵ Az ilyen magyarázatok megszületéséhez semmi köze az egyháznak. A 19. sz. második felének magyarfaló történészei találták ki.

⁸⁶ *Kordé Zoltán: Székely Okl. 6. fejezet 106. okirat.*

⁸⁷ Tanításaikban alig tértek el az ősi kereszténységtől. A Krisztus hittelt mentek az új területekre. Ez már ismert volt a „pogányok” között.

Nagy Szent Gergely pápa a következő utasítással indítja hittérítőit: „Nem szükséges lerombolni a pogány kultikus helyeket. Szenteljétek meg azokat, hintsétek meg szentelt vízzel, hogy akik eddig ott a pogány isteneknek hódoltak, ezután már a keresztények Istenét imádják!”⁸⁸

31 éves munkásságuk nyomán Erdélyben számos reneszánsz épületet emeltek. Még életükben Székelyföldön már 17 katolikus pap működött.

Félszázad után írja, Antonio Possevino jezsuita szerzetes:

„...nemesi családok közül két család maradt⁸⁹ katolikus, a Lázár és a Becz család. A Lázár család nagyon nagy: az igen hatalmas Lázár András, őt követi Lázár János és Farkas. Becznek még az anyja is kiváló és tiszteletre méltó idős hölgy, aki mind a mai napig a mieinket látogatja, amióta csak betették a lábukat Gyulafehérvárra (?). Legidősebb fia Becz Imre, Csíkszék királybírája. Kisebbik fia Lengyelország királyának -Báthory István lengyel király (1575–1586)-udvarában volt egyik unokaöccsével együtt. Rajtuk kívül ott van még a szintén nemes és befolyásos Kornis család, akik – bár az ariánus istentelenség hívei – Székelyföld nemesei között igen nagyszámú követőre leltek.”⁹⁰

A második mondatban kétséges, hogy kik tették be a lábukat Gyulafehérvárra. Bizonyosabb, hogy a hittérítő papok.

Közben terjedt a reformáció. A Kornis családot mégis Ariánusnak nevezi a szerző. Erre az a magyarázat, hogy unitárius. Meglehet, de nézzünk meg még egy akkori történetíró.

Szamosközy István: „Szertartásaikban nagyrészt a rómaiakét követik ma is, bár a szászok és magyarok szomszédságában élnek, az öregek közül legtöbben mégis az ősök vallásának vetik alá magukat”⁹¹. Leírja, hogy az ősvallás még mindig tartja magát. De a rovásírás is. Nem érdekli őket a nyugati, latin műveltség. Megvan a sajátjuk.

Mi lehetett az ősvallás? A négy elem (tűz, víz, föld, levegő), a nap, a hold tisztelete. Az áldozó papok mind a nagy fényvallás külsőségeit őrizték. A világ vallási legendáit tanulmányozva egyetlen, az ősnépek által jól megőrzött rendszert találunk. Európában az elmúlt évezredben még a nyomát is igyekeztek eltörölni. (. . .)

Minden ősvallásban feltételeznek egy kézzel nem fogható, szemmel nem látható mozgatóerőt az élőlényekben. A **lelket**. Minden élőlény a Teremtő Atyától nyer -a fogantatás pillanatában- egy ilyen életerőt, lelket.

A magyar hitvilágban a lélek határozta meg az ember jellemét. Benne van ma is a nyelvünkben, mint annyi más fogalom, amit csak ma kezdünk újra megérteni. Például: Nagylelkű, Lelketlen. A lélek lakhelyét a szívben tudták. A két fogalmat párhuzamosan használjuk ma is – Nagyszívű, Szívtelen, Jószívű, Gyenge szívű, Bátor szívű...(. . .)

Bármelyik formájában lehetősége van az Isten utáni végtelen vágyát kifejleszteni és feljutni akár a legmagasabb régiókba. (. . .)

Nálunk Turul néven ismerjük a fény madarát. A felkelő napot körtáncjal köszöntötték és köszöntik ma is tőlük kissé távolabb Indiában, vagy az Amerikai földrészen. Ritmusa koreográfiája a körcsárdással azonos. Mások ugyanezt ma is órának nevezik.

⁸⁸ Daczó Árpád Csíksomlyó titka. Pallas-Akadémia Könyvkiadó 2000 54. old.

⁸⁹ Fordítási hiba, vagy a szerző tudatos „elírása”. A megfelelő szó- lett katolikus.

⁹⁰ *Kordé Zoltán: Székely Okl. 04. fejezet 60. okirat*

⁹¹ *Kordé Zoltán: Székely Okl. 04. fejezet 61. okirat*

Elterjedt vallás volt a kereszténység előfutára. Ma a kutatók nevezik fényvallásnak, őskereszténységnek, csak a maniteista kifejezést kerüljük. Ahol találják, székely vonatkozásban félre magyarázzák. Pedig félezer évvel ezelőtt még ez volt az uralkodó vallás Székelyföldön is.

* * *

Miután láttuk a korai szellemi életét a székelységnek, ennek késői meglétét igazoló leírásokat, nézzük a máig is fennmaradt nyomait mindennapjaiknak. Hasonlítsuk össze a keleti és a nyugati régészeti bizonyítékokkal.

Európát Nagybritanniától Ázsiáig behálózó **lakótoronyokra**, a székely tudat úgy emlékezik, mint suttogó tornyok, melyek egymástól látótávolságra voltak. Órtoronyként emlegetjük. Valódi szerepük kibővült, amikor Kovács J. Béla magyarra fordította a jász-alán hősmondákat.⁹² Az előszóban leírja, hogy „Svájcban, Francia- Olasz- és Spanyolországban valamint Portugáliában négyszáz olyan település található, amelyik (részében vagy egészében) az alánok és szarmaták nevét viseli.” Hozzátenném, hogy Artúr király lovagjai is szarmaták voltak. Csíkban, vagy Székelykeresztúron előkerült ókori ezüstkincs szintén szarmata. Jászok a görögök előtti Spártaiak, de a Kaukázusban, Indiában is találkozunk velük az ókorban. A kötetben a falvaktól távol lévő többszintes **lakótoronyokról** beszélnek rokonaink. Nagy Gábor kétlaki művész barátomnak mesélem ezt a témát. Ő az év nagy részében itthon ülön kalapáccsal készít vasvirágokat, dísz tárgyakat, gyönyörű kapukat stb. Nyáron festőállványával bolyong Európában. Visszajárogat a Dolomit hegységben lévő Nosino helységbe, Olaszországba. (Trento tartomány). Rákérdeztem a tornyokra. Mikor hazatért hozta egy ősi torony fényképét, amely szinte megközelíthetetlen helyen áll. A hegyekből eredő források egy kis völgyet hoztak létre. A patak jobb felén lévő hegyen van a Thun kastély (T-hun?) Vele szemben a Castelo Pietro vagyis kő kastély a sziklabérc csúcsán.

Néhány hét múlva egy fényképet mutatott a Gyímesfelsőlóki Komjátpatakából elérhető Széphavas csúcsán lévő épület maradványról. Állítólag kápolna volt. Tervrajzot is készítettek, mely egy ősi lakótorony maradványaira építendő kápolnát mutat.

Hogy nézett ki mindkét részen egy ilyen lakótorony? Legkevesebb háromszintes volt. Henger alakú, melynek belső átmérője 180 – 200 cm. Magassága legalább ennek négyszerese. Bejárata a felső szinten ember magasságú. Ide csak bentről leengedett kötélletrával lehetett feljutni. Mellette téglalap alakú építmények. Az Alpokban mély szakadékok határolták a földszintes részt, a Kárpátokban erős kőfalból rakott kerítés óvott egy kis udvart. Ezért hitték kápolna maradványnak.

85. Fényképek rokonaink életteréből. Kelta vidékről.

⁹²

Fotók az Alpokból

A lakótorony rajza.

Fényképezte Nagy Gábor

Szentélyek a világon mindenhol fellelhetők. Néhol apró, kis váracsának tűnő építkezések. Az európai régészet a bronzkorhoz köti, de sok helyen az alsóbb rétegekben kőkorszaki leleteket találnak a régészek. Ezeket kelta váraknak tekintik. Ha megfigyeljük elhelyezkedésüket, hegyvidéken általában kétpúpú hegy összekötő nyergében találhatóak. A legismertebb ilyen forma a Csiksomlyói zarándokhely. Ma a színpad eltereli a figyelmet a hátánál lévő ősi „kápolnáról”. Eredetileg naptemplom volt, de később többször újraépítették. Tőle nem messze északkeletre ugyanilyen földrajzi környezetben volt a Pálfalvi várként emlegetett szentély. Egy kis földtől házikót vett körbe egy fal. Aranyozott bronzgolyót, kerámiát, tűzhelyet tártak fel az ásatás során. Várnak túl apró, lakásnak túl munkaigényes. Tele van az ilyen jellegű építményekkel az egész földközi tenger medencéje.

Nálunk továbbfejlődött ez a típus. Úgy nevezzük – erődített templomok. De erődítménynek ezek is kicsik. Katonai szempontból jelentéktelenek. Helyenként megmaradt valódi jellegük. Itt volt a falu éléstára. Ősszel berakták a falak belső felében kőből, vályogból kialakított kamrácskába az alap élelmiszereket: gabonát, füstölt húsokat, zöldségeket. Hetente egy nap kivettek belőle egy hétre valót.

Máshol még nagyobb méretekben jelennek meg az ilyen szentélyek. Suméroknaál, Egyiptomban nagy gabonaraktárak, papok lakása, templomország, iskola kap helyet a falak mögött. Ez volt egy vidék gazdasági, politikai központja. A legnagyobb szentföld a hunok ősi szentélye egész országnyi Ordosz. Hatalmas fallal bekerített terület a Sárga folyó kanyarjában. De sorolhatnánk az egész világon.

Magas hegyek tetején, völgyektől, falvaktól messze, titokzatos váracsák húzódnak meg. Vizektől elég távol legtöbbször sziklára építve. Kőfallal bekerítve, melyhez belül kőpadokat raktak, két apróbb kőépülettel és egy sziklába fúrt kúttal. Ha a kutat megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy abban bizony

sosem lehetett víz, hacsak az eső nem esett bele. Oldalában ujjnyi vastagságú lukak. A Csíkrákosi pogányvárnál jöttek rá, hogy ez bizony **csillagvizsgálás**ra szolgáló kukucskáló hely. A kútba a hold sem nagyon világított bele, az éjszakák halvány fénye sem zavarta a szemet. A lyukakba faágakat dughattak és ezeken mérték, a bolygók csillagok járását. Az épületek az embereknek és a máhás állatoknak készültek.

86. Rovásokkal jelzett vártérkép. Romániai régészek anyagából átvéve

Jókora rovott köveket találtak belül különböző feljegyzésekkel, de olyant is amelyikre a hattyú csillagkép mozgását rótták fel.

A Déli Kárpátokban maguk a váracskák elhelyezése a hattyú földi mása. Ennyit a „pogányvárról”.

A tényleg váraknak nevezhető építményeink a 14. század elején már régi védművek voltak. A Háromszéki Bálványosvár Erdély legfontosabb biztonsági rendszerei közé tartozott. Oda vitte Apor László (Kán László) a Szent Koronát és ott tartotta fogva a Habsburg trónkövetelőt három esztendeig, az 1300.-as évek elején.

Úgy néz ki, hogy amint ideérkeztünk azonnal hatalmas várakat építettünk. Igaz, hogy egy évszázad is kevés lett volna egy akkora vár felépítéséhez, még akkor is, ha a mai Kína népsűrűségével rendelkezünk volna. Nem is beszélve a technológiáról. A népmonda szerint a tündérek építették, amikor még a kövek nem keményedtek volt meg. Ugyanolyan építési módszerekkel és azonos korban épülhetett a „magas Déva vára”. Erre egy jóval későbbi keletkezésű népballada keres magyarázatot.

Későbbi várak is vannak, mint a Székely támad, Székely bánja, melyet a mi földünkön, ellenünk építettek, velünk -őfelsége zsoldosai.

Kisebb, ugyancsak régi védművekre épült a **várkastélyok** jelentős része. Szerepük eredetileg szintén vallási volt. Később a katonai és papi feladatkört betöltő lófő nemzetségek családi fészekévé váltak. Nem nevezhetjük hatásos védműveknek. Erejüket a körülöttük lakó székelység hadereje adta.

Újból Csíkszékéből veszem a példát. Ha bárkit érdekel saját vidéke, Orbán Balázs szépszámmal mutatja be az itt leírt létesítményeket.

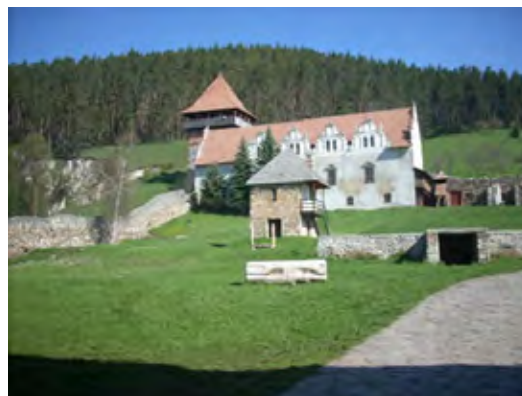

87. A Mikó vár, Csíkszeredában, állítólag 1610 után épült.
A vár déli oldala a székelykapukkal

Az állításnak van egy szépség hibája. A neve Mikó újvár. Miért kellett újraépíteni? Mert Basta császári tábornok vallon zsoldosaival felégette. A helyiek szerint alagút kötötte össze Somlyóval. Nyomai tényleg megvannak töredékesen, de senki sem ellenőrizte végig.

Legjellegzetesebb kastély a szárhegyi Lázár család fészke. Déli fekvésű, szélről védett, patak folyik előtte. Az ásatások során bronzkori leletek kerültek ott elő. Hogy mikori a kastély mai falazata arról „pontos” elképzelés van. Egy bizonyos, a falak csipkézetein ősi székely jelképrendszert találunk. Életfára kapaszkodó kecskék megtalálhatóak az ókori Szicília lakosságának, a szikulik építkezésein, vagy az ókori Korezmi hun birodalom épületein.⁹³

88. A Szárhegyi Lázár kastély bejárata, és a lovagterem, előtérben a kaszatömlöccel.

Kápolnák, templomok, Székelyföldön az 1700-as években épülnek. A korábbiakat eltüntették az 1600-as évektől ismétlődő pusztítások. Ma úgy tudjuk, hogy a tatárok pusztítottak. Kitűnő és hatásos propaganda a 19. sz. második felétől. Habsburg zsoldosok pusztítottak végig egész Székelyföldön úgy, ahogyan az első népirtáskor, Basta tábornok vallonjai után újra kellett

⁹³ Itt nevelkedett Lázár Druzsina árva fia, anyai nagyapja Lázár András keze alatt, Bethlen Gábor, akiből Erdély legnagyobb fejedelme lett.

telepíteni Aranyosszék falvait. Erdély öt éven át egy hadszíntér volt. Kolerajárvány, az elpusztított termékek miatt éhínség, kihalt falvak jelezték Rudolf császár idegen hadainak útjait. Végül Bocskai István ellenük fordult és miután a törökök elismerték Erdély fejedelmeként, kiűzte Bastát az országból. A Rákóczy szabadságharc idején, Rabutin császári tábornok először hadaival kifosztotta adó fejében Székelyföldet (1705). Az emberek menekültek ingóságaikkal a hegyek közé, Moldvába és Havasalföldre. Pekry Lőrinc és Mikes Mihály hadai kiűzték Rabutint Erdélyből. Hatalmas hadakkal tért vissza 1707-ben. A császári kegyelmi rendeletben bízó és helybenmaradt lakosokat kifosztotta, házaikat, templomaikat felégette úgy, hogy télire ki kellett vonuljon Székelyföldről, mert nem volt egyetlen födéllel rendelkező épület, ahol legalább a vezérkarral megszállhatott volna.

Az újra épített templomok, kápolnák a régiek helyére kerültek, ott ahol nem pusztult el teljesen a falu. Legtöbbször hegy tetejére a kápolnák, dombokra a templomok. Sok falu húzódott be a völgyekbe. Itt kerültek a templomok sík területre.

Ebben az időben számos régi várat, várkastélyt elvettek tőlünk, kibővítettek és a betelepített osztrák helyőrség kaszárnyáivá alakították át. Történetüket elhallgatták, vagy erősen kicsavargatták (elferdítették).

* * *

Keleti székelység – terület, etnikai összetétel változása

A 16. sz. -ban virágzik fel hirtelen az erdélyi reneszánsz. Stíluselemeket, életmódváltást jelent és a feudalizmus előretörését. Sokan írnak a keleti székelyekről, mert ekkortájt már nagyon kevesen maradtak Európában a területek védelmére szakosodott társadalmi „kasztokból”.

„Székelyföld, Scituliának is nevezhető. Hét szék, avagy körzet alkotja, amelyek neve: Csík, Gyergyó, Kászon, Udvarhely, Maros, Kézdi, Sepsi, Orbai, vagy ahogyan mások írják: Czyk, Girgio, Marus-Szék, Aranyos-Szék, Kizdi, Sepsi, Orbai. Az erdélyiek lakják, **akiket a hunok őseinek** tartanak, és ezért is nevezik őket szittyáknak, vagy kis szkítáknak, hisz minden más népnél jobban fennmaradtak megőrizve eredeti mivoltukat, ama természettől védett kicsiny és sokszor zord vidéken.” Írja ANTONIO POSSEVINO olasz diplomata 1583-ban.⁹⁴

Midőn háború tör ki, könnyedén ki tudnak állítani, és **hadba tudnak küldeni ötvenezer vagy még több fegyverest**. Családjukba, házukba idegen népből valót házasság révén nem szívesen fogadnak be, erkölcsüket, szokásaikat, törvényeiket tekintve a többi magyartól nagymértékben különböznek. Véleményük és akaratuk kifejezésére nap mint nap használnak a papír és a tinta, valamint más nyelvek betűi mellett kis vésett fa pálcikákat, amelyek közöttük valamilyen jelentéssel bírnak és ezekkel barátaiknak és szomszédaiknak mintegy levélként híreket küldenek.

Mindannyian szabadok akarnak lenni úgy, mint a régi hunok maradékai. A szabadságot mindennél többre becsülik. Senki sem tűri el közöttük, hogy

⁹⁴ Kordé István okirat gyűjteményéből I. fejezet. Pro-Print kiadó Csíkszereda.

valamelyiküknek nagyobb szabadsága legyen. A legalacsonyabb rangúak közöttük ugyanazzal a mentességgel rendelkeznek, mint a legmagasabb rangúak. Megyékre oszlanak, amelyeket ők régióknak vagy székeknek neveznek, amelyekben a legősibb, a leghatalmasabb és a legnagyobb méltósággal bíró családok adják a kapitányokat, vagy főurakat, akiket saját nyelvükön lófőszékelyeknek neveznek, ezeket nagy tisztelettel, gondoskodással és megbecsüléssel övezik. Ha ellenük valamiféle ellenség támad, a lófők zászlai alatt vonulnak hadba. A lófők bírják a főhatalmat az ítélezésben, a nép összehívásában, és minden őket érintő döntés meghozatalában. Adóval senki sem tartozik közülük sem a királynak, sem másnak, amikor azonban a király Magyarország királyává koronáztatik, vagy megházasodik, vagy fia születik, fejenként adnak neki egy-egy ökröt. *Oláh Miklós (1493–1568)*⁹⁵

Így írtak rólunk a kortársak egy olyan időszakban, amikor még éltek az ősi jogok a mai Székelyföldön, de máshol már nem. Szétforgácsolták elsősorban az összterületi sértetlenségi jogokat.

Nem megszokott történelemmel találkozik most az olvasó. Inkább egy időutazást vezető útikalauz kísérette kiránduláson veszünk részt.

89. a) Székelyföld mai térképe Aranyosszék és a Barcaság nélkül.

⁹⁵

Az okiratokat Kordé Zoltán gyűjteményes kötetéből válogattuk.

89. b.) A székelység címere.

* * *

Olvasmány -1-

Indul a szüreti bál. A legények felvonulásának az élén az esztendőre választott legénybíró.

Mögöttük a szekereken érkező lányok. Az asszonyok és a házasemberek az út mellől nézik a felvonulást a templom felé, ahol először szentmisén – istentiszteleten vesznek részt.

Leány csokor

Mulatnak a legkisebbek is a megyebíró és az iskola mester (iskola igazgató) őrző szemei előtt.

Temetik az esztendő Csíkban. A legények viszik az „öreget”.

Az asszonyok ráolvassák, hogy mi volt jó és mi volt rossz az ő idejében.

* * *

Olvasmány -2-

Meg kell említenünk egy magyar „kiszámoló” rímet, versikét a sumír-magyar kapcsolat keretében. (Pass László: „Antantémusz”, *Ősi Gyökér*, 1990 jan-apr. 13 old.)

An tan témusz
 Szoraka témusz
 Szoraka tiki taka
 Ala bala bambusz

Pass László nyelvész megfejtette ezt a rímes szójátékot, melyet magyar gyerekek már évezredek óta ismernek. Ezzel biztatták a Napot, hogy süssön ki, keljen fel. E versikének több változata is van. A második így szól:

Anta dunguz
 Szúr raga dunguz
 Szúr raga digi daga
 Ala bala banduz.

Pass László elemzi az első szót:

ANTA ugyanaz, mint a sumír ANTA, melynek értelme „fenn” (Hommel: *Sumer Lesestücke*. 41-445, Anta (Assyr. Elu). Deimel: *Sumer-Akkad Gloss*. 14. Badiny-Jós Ferenc: *The Sumerian Wonder*, Buenos Aires, 1974,)

TA a szónak második része, mely a UG, DU sumír szó származéka, értelme pedig „cselekedni, tenni” (D.79.) Ez az összetett szó jelentette a „kelt fel, felemelkedés”-t. TÉMUSZ és DUNGUZ a második szó, amely a legtöbbet változott. Mérlegelnünk kell a történelmi és nyelvi változásokat. A „T” „D”-re változott. Az „U” magánhangzó, mint „témusz”, eredetileg a DUMUZ volt, amely csak változata a DUNGUZ szónak. NG hangzó eredetileg M-nek volt kiejtve. TAMUZ a föníciai és babyloni istenek egyike. (TAMUZ Gilgames

sumír neve volt. Ezt a nevet megtaláljuk sumír névként, mint DUMUZI ABSU.) DUMU értelme „fiú”, ZI pedig „hűséges”, ABSU jelentette a „tenger, óceán”-t, ABSU vagy ZU-AB – „vízház” vagy „vízi szálló” (Hommel: 1-6.).

A sumir legenda szerint a Nap-Isten éjjeli szállása az óceán volt. Pass László megállapítása szerint DUMUZU ABSU értelme „vízi otthona DUMUZ Istennek”. DUMUZ nevét megtaláljuk a magyar legendában is. Atila legkisebb fia, Csaba királyfi a hun vezéreket DAMASZEK Istenre eskette fel, hogy Atila birodalmát, a Kárpát-medencét visszafoglalják. DUNGUZ a neve Atila másik fiának, egy kis eltérő változattal: DENGIZING. Az ősi nevekről továbbá: TONUZOBA volt az egyik besenyő herceg neve.

SZUR szó a második sorban, sumíru SUR, értelme: „nyomás” vagy „szülés”. (Precizion, 266-154.) A következő szó:

AGA sumíru RA, értelme „tisza, fényes, csillogó”. (D. 189.) Ebben az esetben értelme „fénye a napfelkeltének”.

REG a régi magyar nyelvben és a palóc tájnyelvben „regvel” volt, és ebből alakult ki a „reggel”.

GA szó volt a második része, melynek értelme „ház, otthon”.

DIGI szó sumírban DIG „túlfolyó, áradat” értelemmel. (D. 83.) ez esetben értelme „fény, áradat”. A következő szó:

DAGA sumíru DAG, értelme „kiterjed, szétterjeszt”. (Hommel: 17-20.) Ez esetben „terjed vagy dagad”.

AL, ALAG a negyedik sorban, értelme „vágni, ütni”. (Langdon: Sumerian Grammar. 202 old.)

BALA a sumírban BAL és értelme „elvenni, eltávolítani”. (D. 25.)

BAMBUSZ szó létezik még a jelenkori székely szóállományban, de a kereszténykor előtti időből származik, azaz I. István előtti korból. BAMBUSZ volt a neve a sötétség szellemének. Ezzel szokták jó irányba téríteni a gyermekeket. Az eredeti sumír név valószínű BAR-BUZ volt.

BAR sumíru „nap, világosság”.

BUZ értelme „kártevés, pusztaság”. A BUZ szót felismerjük a „buzogány” szavunkban.

A teljes rím sor értelme:

„Kelj fel DUNGUZ, adj életet a reggelnek,
Áraszd a fényt, üsd és üldözd Bambuszt.”

Ezt a kis verset a tél ünnepén, a téli napforduló alkalmával szokta az őshonos nép mondogatni, amely december 21-én kezdődött és tartott kilenc napon át. Így ünnepelték a fény győzelmét a sötétség felett, vagyis a jóság diadalát a gonoszság felett. Ez ősi ünnep törlése végett a Keresztény Egyház K. u. 353-ban a régi ünnep közepére beiktatta december 25-ét, Jézus születését. Épp ezért a magyar „karácsony” szó nem szláv vagy német eredetű, mint ahogy azt gyakran hirdetik, hanem egy ősi magyar vagy sumír szó és szokás. GURU-SUN jelentette az „elfordulást a sötétségtől”.

Ezt a kis „kiszámoló” versikét megtaláljuk még a finn népek körében is, de már sokkal felismerhetetlenebb formában:

En ten dem
So raka tem
So raka tike taka
Ela bela boms.

(Botos László, Hazatérés. 130 old.)

* * *

Olvasmány - 3 -

Székelyudvarhelyen egy Galacról hazatért koházmérnök András Jenő létrehozta a Székely Szellemi Egyesületet. Tagjai értelmes, számunkra furcsának tűnő adottságokkal rendelkező székelyek. Valójában egy erős táltos testület bujt meg a címzés mögött. Járták a hegyeket. Az ismert és elfelejtett kegyhelyeket. Igazi központjuk a hegyek között meghúzódó Atyha falu volt. Ide gyűltek össze hétvégeken. Egy nap behozattak egy szekélderék bükkfát.

Máglyába rakták és alája gyújtottak. Várták az üzenetet.

Meg is jelent először a griffmadár. Ugyanaz, amit az évezredekkel korábbi szkíta aranykincseken látunk.

Majd az aranyszarvas. Hunor és Magor, vagy akár az ír legendák hőseinek útmutatói. Lehozta a tűzbe az égi csillagkép formáját.

Üzentek fentről. Kedves számukra az áldozat. Miután leégett a tűz elterítették a forró parazsat, amelyben meg lehetett volna sütni egy ökröt.

És megkezdődött a tűz általi tisztulás.

Miután végigjártak a parázon megsütötték rajta az esti torra előkészített hússzeleteket.

Mindezt két évvel később Kacsó Albert. Kézdivásárhelyi táltos csoportja ismételte meg.

* * *

Olvasmány – 4 -

Ugyanazon csoport látogatta meg az Ósinkai (Brassó mellett) ősi barlangtemplomot. A helynév mai értelme a hold lelke.

Érdekes építkezési, szellőztetési, energiatárolási tudást láthatunk, mely talán évezredek távlatából üzen felénk.

Az első a templom szellőztetési rendszere. Olyan, mint egy duplázott emberi garat. Ezzel megoldották a meleg, elhasznált és a hideg friss levegő mozgását egyazon időben.

a felszín, a levegő útja egyik kürtőn.

A garat aljáról jól látszik

A főterem mennyezete

A „gondolkodó” terem leárnyékolja (visszaveri) egyedien kialakított bordázatával a leggyengébb agyhullámot is.

Az elmélyült (meditáló) táltos csoport gondolatait felerősíti a balső térben az ismeretlen technológiával kialakított mennyezet. (Jobb felől András Jenő)

Átjárók.

Kis oltár napszimbólummal (Phalosz)

Nagy oltár a Női és Férfi (Jing és Jang) valamint a Nagyboldogasszony kettős háromszögéből alakuló hatágú csillaggal, amelyet az Inanna jelképekből átvett rendszer hozott át a köztudatba napjainkban. Előtte a piacon vásárolható olcsó kegytárgyak.

A barlang előtt fedett, ágakkal elzárt rész, ami – a helyiek szerint – az itt szolgáló remeték lakhelye volt.

Az ember hajlamos rá, hogy a saját szemének se higgyen amikor képzéséből hiányzó tényekkel találkozik. Így voltam én is két évtizede. De elkezdtem keresni a számomra ismeretlen valóságot. Azt hittem egyedül vagyok. De az olvasók visszajelzései meggyőztek, hogy az út elején járok.

